

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Adam Felix, LL.M.

Trestní odpovědnost právnických osob

Disertační práce

Školitel: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Trestní právo, kriminologie a kriminálníka

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 27. 1. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 461.406 znaků včetně mezer.

disertant

V Praze dne 27. 1. 2020

Věnováno Olince.

Obsah

Mgr. Adam Felix, LL.M.	1
Trestní odpovědnost právnických osob	1
Disertační práce	1
1. Úvod.....	7
2. Právnická osoba	9
2.1. Ještě k termínu „osoba“	10
2.2. Právnické osoby ve starověkém Římě	11
2.2.1. Corpora	12
2.2.2. Krátce ke korporaci v římském právu	14
2.3. Vývoj ve středověku.....	15
2.4. Právnická osoba v novověku a shrnutí teorie právnických osob.....	19
2.5. Právnické osoby v českém právu	21
3. Právní jednání obecně	23
3.1. Období Obecného občanského zákoníku	23
3.2. Střední občanský zákoník (zák č. 141/1950 Sb. - SOZ)	27
3.3. Občanský zákoník (zák č. 40/1964 Sb. - OZ) a Hospodářský zákoník (zák. č. 109/1964 Sb. – HZ).....	31
3.3.1. Od přijetí do r. 1989	31
3.3.2. Od r. 1989 do rekodifikace	34
3.3.3. Hospodářský zákoník	37
3.4. Ústava z roku 1993.....	37
3.4.1. Nový občanský zákoník.....	39
4. Teorie právnických osob.....	42
4.1. Teorie fikce	43
4.2. Teorie reality	46
4.2.1. Závěrem k teoriím	48
5. Moderní technologie	50
5.1. Deep blue vs. Kasparov.....	50
5.2. Forexový robot a automatické obchodování	51
5.3. Strojové učení a umělé neuronové sítě, distribuované decentralizované sítě	53
5.4. Distribuované decentralizované sítě.....	55
5.5. Smart contracts	56
5.6. Dopad využívání moderních technologií na právní teorii.....	58
6. Vývoj nahlížení na trestní odpovědnost právnických osob	62
6.1. Historicky	62
6.2. Kontinentální vývoj.....	64

6.3. Vývoj v prostředí common law	68
7. Česká úprava trestní odpovědnosti právnických osob	75
7.1. Historicky	75
7.2. Aktuálně	77
7.2.1. Nová úprava trestní odpovědnosti právnických osob a její hodnotová východiska	77
7.2.2. Závěrem k potřebě nové úpravy a hodnotovým východiskům.....	84
7.2.3. K průběhu přijetí zákona o TOPO	87
8. Základní principy trestněprávní odpovědnosti právnických osob v české republice.....	92
8.1. Působnost zákona	92
8.1.1. Osobní působnost	92
8.1.2. Místní působnost.....	93
8.1.3. Časová působnost	94
8.1.4. Věcná působnost.....	95
9. Přičitatelnost	98
9.1. Úvod k principu přičitatelnosti.....	98
9.2. K jednání právnické osoby v českém právu.....	99
9.3. Přičitatelnost jednání dle zákona o TOPO	100
9.3.1. Omyl.....	104
9.3.2. Zdánlivá a neplatná jednání	105
9.4. K subjektivní stránce	107
9.5. Shrnutí – povaha odpovědnosti právnických osob.....	110
10. Zánik trestní odpovědnosti právnické osoby (vyvinění).....	112
10.1. Compliance management programy.....	115
10.1.1. Compliance management systém / compliance program musí být funkční	117
10.1.2. Přijetí funkční soustavy interních předpisů a pravidel fungování	119
10.1.3. Organizační a personální předpoklady	120
10.1.4. Alternativy ke compliance management systému	123
11. Sankce	124
11.1. Sankcionování právnických osob	124
11.1.1. Jednotlivé sankce dle zákona o TOPO	125
12. Ústavně zaručená práva právnickým osobám.....	141
12.1. Čl. 36 listiny – právo na soudní ochranu.....	144
12.2. Čl. 37 listiny – zákaz sebeobviňování a osoba blízká	144
12.2.1. Zákaz sebeobviňování	144
(a) Ad A. Sebeobviňování.....	145
(b) Ad B. nebezpečí trestního stíhání způsobené osobě blízké	148

12.3. Shrnutí	162
13. Obhajoba právnické osoby	163
14. Zásadní změny zákona o TOPO	167
15. Statistika.....	171
15.1. Shrnutí	184
16. Vybraná zahraniční úprava	185
16.1. Čínská lidová republika.....	185
16.2. Jižní Korea.....	189
16.3. Thajské království	190
16.4. Singapurská republika	192
17. Závěr	195
1. Seznam použité literatury	197
2. Seznam použitých článků.....	199
3. Seznam použitých internetových zdrojů	200
4. Seznam použitých právních předpisů.....	202
5. Seznam použité judikatury	203
6. Seznam zkratk.....	204
7. Abstrakt.....	206
8. Abstract	207

1. Úvod

Trestní odpovědnost právnických osob je stále aktuální téma, které je řešeno, nikoliv pouze teoretiky, ale i praktiky, jelikož stíhání právnických osob je stále častějším fenoménem v každodenním životě trestního práva. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob byla vtělena do českého právního řádu zákonem č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, tedy zákonem speciálním k obecné úpravě zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Tento speciální zákon poprvé v české historii přímo upravil pravou trestní odpovědnost právnických osob, která byla českému právnímu řádu do té doby poměrně cizí. Přetrvávající hodnotová debata na téma účelnosti a vhodnosti úpravy trestní odpovědnosti právnických osob byla též poznamenána masivní rekonstrukcí civilního práva přijetím nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích s účinností od ledna roku 2014, kterým byla změněna doposud aplikovaná teorie reality právnických osob.

Nové předpisy civilního práva pojmají právnické osoby z pohledu teorie fikce, která odnímá právnickým osobám vlastní vůli a nahrazuje ji tzv. principem přičitatelnosti vůle statutárních orgánů. Jejich jednání je pak přičítáno právnické osobě jako její vlastní, jejich vůle je vydávána za vůli právnické osoby. Autor v této práci vysvětluje právně historická i teoretická východiska vzniku právnických osob, jejich existence, tvorby jejich vůle a manifestaci ve vnějším světě.

Pro lepší pochopení celé problematiky trestní odpovědnosti právnických osob je výklad pojímán celostně s širokým multidisciplinárním přesahem nejenom do základů teorie práva, ale též do teorií civilistických za použití právní analogie k zaplnění hluchých míst trestněprávních doktrín. V první části práce je analyzován historický vznik opodstatnění existence právnických osob v rámci společnosti a jejich význam v socioekonomickém prostředí. Od teoretické problematiky se pak autor přesouvá k problémům historicko-právním a posléze aplikačním v dnešní době. Pro lepší pochopení problematiky trestní odpovědnosti právnických osob v rámci českého právního prostředí byla též zpracována statistická část, která má za cíl přiblížit reálné dopady zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu.

To, že si institut trestní odpovědnosti právnických osob zaslouží pozornost, které se mu v současné době dostává, je opodstatněno i výsadní rolí právnických osob v ekonomice, ve které

zastávají nezastupitelnou a stále více dominantní pozici předbíhající i samotné státy a jejich regulaci. Jakkoli můžeme považovat právnické osoby za pouhou právní fikci či chiméru, nemůžeme negovat jejich vliv na společenské uspořádání a pomíjet jejich činnost a tím i odpovědnost, kterou by měly za své počínání nést.

2. Právnícká osoba

Pro správné pochopení celé problematiky trestní odpovědnosti právnických osob je nezbytně nutné se v primárně zabývat nejprve samotným institutem právnické osoby, jako takové, jelikož vymezení osobní působnosti zákona o TOPO je jasně dané v jeho ustanoveních § § 1, 2 a 3. Náhledy na právnickou osobu se během historie a s vývojem právního povědomí, právní teorie a vědy značně měnily, což je logické, přihlédneme-li k postupné globalizaci světového obchodního trhu, dostupnosti a přesunu pracovních sil a kapitálu a čím dál tím užší provázanosti jednotlivých obchodních vztahů a právních vztahů vůbec jak mezi jednotlivci, tak i většími celky, včetně států a jim podobných útvarů. Provedení analýzy postavení právnických osob v českém právním řádu a kontinentálním právním systému vůbec je dle autorova názoru, též důležité z pohledu tolik opakované cizosti prvku trestní odpovědnosti, hlavně přímé trestní odpovědnosti právnických osob, v českém, ale i v kontinentálním právním systému.

K termínu „cizost“ je nutné přistupovat spíše analyticky, jelikož trestní odpovědnost právnických osob není konceptem v kontinentálním právním systému zcela novým; populárně tvrzené zavlečení tohoto institutu do kontinentálního právního systému není tak jednoznačné, vcelku komfortní zakotvení tohoto institutu v kontinentálním právu bude dále prokázáno a jeho nepůvodnost vyvrácena. Proto je též provedení rozboru institutu právnické osoby nutné, a to mimo jiné s ohledem na proběhlou rekodifikaci civilního práva v České republice a rozporuplné přístupy k novému teoretickému pojetí účinnou právní úpravou oproti právní úpravě nahrazené. Nadto je autorovým přesvědčením, že hlubší pochopení charakteru právnických osob, tvorby jejich vůle a zevrubnější analýza jejich života v právu pomůže překlenout nedostatky současné právní úpravy tak, aby nově zavedený institut přímé trestní odpovědnosti právnických osob mohl být v praxi široce přijat a posléze i aplikován, jakkoliv se současní právní teoretici i praktici mohou domnívat, že tento institut je v daném právním řádu nadbytečný.

S právnickými osobami se v právu můžeme setkat již v době starověkého Říma, respektive s útvary obdobnými, jakým dnes říkáme právnická osoba. Tedy s osobami odlišnými od lidských bytostí, které jsou nadány plnou, nebo alespoň částečnou právní subjektivitou, případně možností (či způsobilostí) samostatně jednat a vystupovat v právních vztazích, případně sami sebe právně zavazovat.

2.1. Ještě k termínu „osoba“

Osoba – slovo, které je pro právní teoretiky předmětem nekonečných zkoumání a středobodem nesčetných studií po dobu minimálně posledních 250 let. Z praktického hlediska se domnívám, že nám termín „osoba“ zase takové komplikace nepřináší. V rámci studia trestní odpovědnosti právnických osob se však nutně musíme zabývat termínem „osoba“ i z pohledu právně teoretického, a to alespoň v náznaku či, přesněji řečeno, povšechněji, než bychom tak činili, kdybychom se zabývali termínem „osoba“ z právně filozofického hlediska a jejího postavení v rámci kontinentálního právního systému a českého právního řádu. Právnická osoba, fyzická osoba – mluvíme-li o osobě, musíme se vyvarovat záměně tohoto termínu s označeními člověk, jedinec, subjekt.

Osoba, synonymně (a z historicko-juristického pohledu asi i lépe uchopitelně) *persona*, vychází ve své etymologii prapůvodně jako součást antického divadla dob Řeckých. Řecké *προσωπον* (přepisem *prosópon*), etymologicky *prós* (πρός) – vůči a *óps* (ὄψ) – oko, dává tušit, že se výraz dá vyložit jako „něco“, jakýsi obraz, který je seznatelný či viditelný okolním světem, tedy to, jak nás okolní svět vnímá. Jednodušší překlad z antické řečtiny je zřejmě v prvním významu tvář (obličej), vzezření, vzhled. V dalších významech též maska, role (divadelní)¹, jak je vyloženo Oxfordským slovníkem.

Dle Hobbse je řecké *προσωπον* poměrně přesně překládáno do latiny jako *Persona*, ačkoli se tímto překladem význam tohoto řeckého slova lehce posouvá z původního tvář (obličej) spíše k významu maska či převlek, přestrojení, přetvářka². Toto vnější vzezření člověka, nejčastěji však maska, a jeho konání které je imitací na divadle je pak přenášeno i do běžného života – stejně před soudem jako na jevišti. Tato *persona* je pak totéž, co *heres*; na jevišti i v běžné konverzaci – *personifikuje* (zosobňuje), hraje, znázorňuje (zastupuje) sebe nebo jiného, je tedy nositelem této *persony* (osobnosti). Přirovnání jeviště k soudu můžeme pak přičítat Ciceronovi. Cicero dále poznamenává, že tak, jako herci, i my každý musíme přijmout těžkou úlohu hodnocení našeho vlastního

¹ *prosopon* | Definition of *prosopon* in English by Oxford Dictionaries. English Dictionary, Thesaurus, & grammar help | Oxford Dictionaries [online]. Copyright © 2019 Oxford University Press [cit. 12.01.2019]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prosopon>

² *persona* – odvozenina od etruského *phersu*, které je výrazem pro masku – srov. Yasco Horsman & Frans-Willem Korsten (2016) Introduction: Legal Bodies: Corpus/Persona/Communitas, *Law & Literature*, 28:3, 277-285, DOI:10.1080/1535685X.2016.1232924

já – našich vlastností, pudů a nadání a vytvořit z nich tu nejvhodnější *personu* tak, abychom dosáhli co možná nejlepšího vyvážení, které nejlépe bude sloužit veřejné důstojnosti.³

2.2. Právnícké osoby ve starověkém Římě

Předně je třeba konstatovat, že pojem „právnícká osoba“ jako takový římský právníci nepoužívali. Toto pojmenování, či kategorizace chcete-li, je výdobytkem právní teorie zformulované až o mnoho staletí později v kontextu osvícenství, resp. průmyslové revoluce. To však neznamená, že entity, které bychom dnes za právnícké osoby označili v římském právu, nelze nalézt. Je třeba mít ale na paměti, že Římané byli ve svém přístupu k právu spíše pragmatiky než teoretiky. Užitek (utilitarismus) byla kladena před bezbřehé teoretizování a snahu vytvořit fiktivní konstrukt za každým z institutů práva.

Za nejstarší typ entity podobné subjektům, které dnes za právnícké osoby označujeme, může být ve starověkém Římě považována nejpriléhavěji korporace⁴. Samotné označení „korporace“ vychází ve svém původu, jak je poměrně zřejmé, ze stoického konceptu tzv. *corpora*⁵, které jsou produktem spíše než úvah juristických, úvah stoických o přírodních vědách.⁶ Dle tohoto filozofického přístupu mají všechny předměty, které se jeví jako oddělené, vnitřního ducha (*spiritus*)⁷, který z nich tvoří předmět samostatný – *corpus*.

Ačkoli tento *spiritus* svou kohezí, resp. silou koheze, nadal předmět jeho identitou, byl na předmětu jako takovém nezávislý, jinými slovy nebyl tedy od svého materiálního substrátu odvislý. Materiální substrát se mohl v průběhu času měnit, možná lepším výrazem je proměňovat či obměňovat, aniž by byla popřena identita předmětu samého. To však za předpokladu, že se materiální substrát předmětu měnil (obměňoval) sukcesivně a provedené změny (obměny) nevyústily ve vznik jiného předmětu odlišného druhu.⁸

³ PARSLEY, Connal, *The Mask and Agamben: the Transitional Juridical Technics of Legal Relation*, Law Text Culture, 14, 2010, 12-39

⁴ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 80-7179-031-1, str. 80.

⁵ *corpus* (sing.) – *corpora* (pl.).

⁶ PATTERSON, L. Jeffrey, *The Development of the Concept of Corporation from Earliest Roman Times to A.D. 476*, The Accounting Historians Journal, Vol. 10, No. 1 (Spring 1983), Pennsylvania State University, str. 87 a 90.

⁷ nebo též *species*.

⁸ Patterson, op. cit., str. 90-91.

2.2.1. Corpora

Corpora můžeme dle zmíněného filozofického přístupu rozčlenit do třech kategorií (zjednodušeně):

1. homogenní předměty nedělitelného těla (substrátu) – hmotný předmět jednoho ducha;
2. soubor jednotlivých předmětů tvořících fyzicky spjatý celek – hmotný předmět, který je definován souborem ducha jeho součástí; a
3. předměty tvořící celek, avšak tyto předměty na sobě nejsou nijak fyzicky závislé – nehmotný předmět tvořený předměty hmotnými, kdy oba tyto předměty (nehmotný i hmotný) mají svého ducha vlastního.⁹

Ad 1.

K první skupině – kategorii *corpora* (*corpora* primární) se dají přiřadit homogenní, hmotné předměty, např. lidé, rostliny, nerosty, ale třeba i některé výsledky lidské činnosti – sochy apod. Těmto předmětům je společná vlastnost neoddělitelnosti jakékoli z jejich součástí tak, aby tyto součásti po oddělení mohly být samostatným předmětem.¹⁰ A to zejména předmětem vlastnického práva.¹¹

Ad 2.

Charakter druhé skupiny *corpora* vysvětluje Patterson na přílehlavém příkladu domu – „*dům sestává z různých součástí, jako jsou například okna a dveře, které však nejsou spojeny či přitaveny k sobě tak neoddělitelně, jako třeba [...] strom zakořeněný do cizí půdy. Jedinec tedy může dům vlastnit, ten ale nebude mít vlastního ducha. Jeho identita [domu] bude tvořena toliko sumou identit, a tedy ducha jeho jednotlivých součástí.*“¹². Je třeba mít na paměti, že tyto teorie vychází z filozofického zkoumání přírody a jejích fenoménů, mají tedy poměrně daleko do dnešního chápání světa. Nicméně se domnívám, že pro řádné uchopení vývoje chápání právnických osob, právní subjektivity a charakteru věci, jako předmětu právních vztahů vůbec, jsou tyto exkurzy důležité.

Ad 3.

Pro naše zkoumání právnických osob a vývoje korporace (zde korporace ve smyslu římského práva) jsou skupinou nezajímavější *corpora* třetí kategorie (*corpora* terciární). Stejně tak,

⁹ Ibidem, str. 92.

¹⁰ Ibidem, str. 91.

¹¹ Srov. OLIVECRONA, Karl, *Three Essays in Roman Law*, Ejnar Munksgaard, Kodaň, 1949, str. 22.

¹² Patterson, op. cit., str. 91 (volně přeloženo autorem).

jako *corpora* druhé kategorie (sekundární), je i *corpora* terciární definována jako soubor předmětů, nicméně se dvěma, resp. třemi, podstatnými rozdíly (což ostatně už plyne z výčtu a popisu jednotlivých kategorií *corpora* výše v této kapitole). Prvním z nich je nehmotný charakter terciárních *corpora*, druhým rozdílem je pak fakt, že nehmotný celek terciárních *corpora* je tvořen jednotlivými hmotnými *corpora* primárními s vlastním *spiritus* (srov. výše). To vše ale při zachování *spiritus* samotných terciárních *corpora*. Tedy terciární *corpora* se skládají z „částí fyzicky na sobě nezávislých, tak jako třeba ovce ve stádu nebo muž v legii; jejich soudržnost je tvořena vazbami jednoty a mají [terciární *corpora*] vlastní pojmenování a ducha“¹³. Tyto *corpora* jsou vyjádřením přirozeného pudu člověka se sdružovat. Nejlepšími příklady jsou rodiny, klany, kmeny atp. Nicméně je třeba opět zopakovat, že tyto filozofické úvahy nejsou úvahami juristickými, mají za cíl zkoumat přírodní jevy. Tedy samostatný duch terciárních *corpora* neznámá, že by jim právo přiznávalo jakoukoli subjektivitu či právní osobnost, ačkoli jejich přirozenou existenci juristé starověkého Říma přijímali. Avšak s ohledem na svrchovanost římského státu jejich subjektivitu právní, nebo spíše jejich právní existenci, odvozovali od státní moci¹⁴.

Tím byl dán základ dvousložkového vnímání těchto nehmotných subjektů, tedy dělení na složku (a) existence přirozené a složku (b) existence právní.

Slovy dnešní teorie můžeme říci, že náhled na tyto subjekty by dnes byl vnímán jako teorie reality.¹⁵ Z podaného by se mohlo tedy jevit, že římské pojetí *corpora* je ve střetu ohledně teoretického přístupu k právnickým osobám s pražskou školou, která říká že „*právnícké osoby jsou útvary umělé, osoby jenom fiktivní, jenom v právu existující* [označované za] *osoby mystické nebo osoby morální*“^{16, 17}. Římští filozofové však nepovažovali terciární *corpora* za pouhou fikci či subjekty nadané umělou subjektivitou přiznanou státem.¹⁸ Avšak z následného výkladu textu pražských právníků se dá dovodit, že autoři pražské učebnice římského práva žádnou z pozdějších teorií neoznačují za nosnou pro právo římské, omezují se pouze na konstatování, které je aplikovatelné snad i nadále, a to že římscí právníci k vystižení povahy právnických osob užívali formuli

¹³ Patterson, op. cit., str. 91 (přímá citace volně přeložena autorem)

¹⁴ Ibidem, str. 93

¹⁵ HENDRYCH, Dušan. *Právníkový slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, definice právnické osoby.

¹⁶ Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 79-80.

¹⁷ Podobnou myšlenku vyslovil i předseda nejvyššího soudu Spojených států amerických Marshall (ve funkci od r.1801 do r.1835), přičemž její premisu podrobuje poměrně značné kritice James A. Burkhardt ve své práci *History of the Development of the Law of Corporations*, 4 Notre Dame L. Rev. 221 (1929), str. 226 a násl.

¹⁸ Patterson, op. cit., str. 92.

*personae vice fungitur*¹⁹ – působící na místě osob²⁰, což můžeme brát jako generální konstatování přijetí těchto útvarů jako subjektů práva stejně tak, jako fyzické osoby.

2.2.2. Krátce ke korporaci v římském právu

V předchozích odstavcích jsme ukotvili vznik a existenci právnických osob (a jejich teoretická východiska) z pohledu římského práva a lze tedy souhlasit s prohlášením prof. Radina, že možnost volného formování korporací – *liberté d'associer* – existovala v Římě od nepaměti²¹. O korporacích hovořím zejména proto, že nejstarším typem právnické osoby v římském právu byly právě korporace, tedy *universitates personarum* (což je i v souladu s podaným filozofickým výkladem); oproti *universitates rerum (bonorum)* neboli nadacím (ty vznikly až o mnohá staletí později)²². Právni i teoretický rozmach korporací a jiných právnických osob v Římě pak kopíroval hospodářský a mocenský rozkvět (i pád) Říma, jehož trvání můžeme rozdělit do základních period království, republiky a císařství.

Za obecný důkaz existence korporace, jakožto entity odosobněné od klasických fyzických osob, je přijímána Ulpianova teze, že „*dluhuje-li se co popolitosti, nedluhuje se to jednotlivcům, dluhuje-li co popolitost, nedluhují to jednotlivci*“²³ (*Si quid universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitas singuli debent.*²⁴). Tato idea je považována za kořen omezeného ručení členů korporace za jednání tohoto uskupení, resp. oddělení osobností členů od osobnosti celku, a tedy předchůdkyni korporací moderního práva. Členové takové entity se rozhodli spojit své vůle ve vůli kolektivní, k jejímuž prosazení utvořili zákonem požadovaný orgán, který za entitu právně jedná.²⁵ Tedy tato entita (korporace) nemá sama o sobě způsobilost k právnímu jednání, jednání je činěno prostřednictvím ustaveného a právem předvídaného orgánu, který za tuto entitu vystupuje v právních vztazích a také ji zavazuje (sice s účinky nepřímými, kdy takové orgány jednaly jako náhradníci). Potřebné je pak ale ještě zmínit, že korporace nebyly způsobilé k deliktnímu jednání, ani za deliktní jednání svých členů nemohly ručit.²⁶

¹⁹ Dig. xlvii, I 22

²⁰ Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 80.

²¹ RADIN, Max, *Fundamental Concepts of the Roman Law*, 13 Calif. L. Rev 119 (1925).

²² Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 80.

²³ Ibidem str. 80

²⁴ Dig. iii, 4, 7, § I.

²⁵ KUHN, Arthur K., *A comparative study of the law of corporations: with particular reference to the protection of creditors and shareholders*. Clark, NJ: Lawbook Exchange, 2009. ISBN 978-1-58477-940-7, str. 26-27.

²⁶ Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 80-81.

Korporace byly tvořeny jako entity stálé, nezávislé na svém personálním substrátu. Jeho obměna nijak neovlivňovala podstatu korporace a její trvání, pokud alespoň nějaký personální substrát existoval²⁷. Tato skutečnost je i plně v souladu s abstrakcí filozofických východisek stoiků o povaze terciárních *corpora* a konec konců odpovídá i modernímu pojetí obdobných útvarů předvídaných současným právem. V kontextu římských reálií byla ale korporace přijímána spíše jako ekonomický nástroj než jako institut práva. Nicméně i přes tento fakt byla posuzována její způsobilost k právům a povinnostem stejně, jako u osob přirozených (avšak se specifickými odchylkami). Opětně je ale třeba zopakovat, že Římané spíše kladli do popředí utilitarismus než právní vědu a snahu o pojmenování či klasifikaci korporací (a ostatních entit jim podobných). Ani Gaius ve svých klasifikacích nezmiňoval termín „právní osoba“ či jeho obdobu. Omezil se pouze na konstatování existence zvláštních útvarů vzniklých pro konkrétní účely.

Tím však nelze popřít přínos vývoje v dobách Říma, který dal vzniknout útvarům, které prapůvodně měly sloužit a složily k uspokojování hospodářských potřeb státu, byly státem tolerované, ačkoli právem blíže povahově nedefinované (možná neuznané), a které se ukázaly natolik pružné, že dokázaly vyhovět pozdějším potřebám jedinců svou přeměnou do mnoha různých forem a výslednou krystalizací do plnohodnotných subjektů práva²⁸ tak, jak je známe dnes.

2.3. Vývoj ve středověku

Po zániku Západořímské říše, kdy byl svržen poslední z císařů, Romulus Augustulus²⁹, doznalo římské právo značných změn, zejména s ohledem na vliv křesťanství a církve vůbec na územích, která k Západořímské říši patřila. Nicméně římské právo jako takové nevymizelo ani s příchodem politicko-ekonomických změn.

Papeži Řehoři Velikému, jehož pontifikát datujeme do období mezi r. 590 až r. 604 (n. l.), se díky jeho mimořádné vzdělanosti i v oblasti práva podařilo překlenout chaos své doby, kdy Langobardi svou invazí do Itálie způsobili rozpad jakýchkoli, do té doby existujících, veřejných

²⁷ Srov. Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 80 i Kuhn, op. cit., str. 26-29.

²⁸ Kuhn, op. cit., str. 29

²⁹ Flavius Romulus Augustulus vládl Západořímské říši poměrně krátce – od 31. října 475 n. l. do 4. září 476 n. l., nicméně někteří historikové ho nepovažují za posledního vládcu Západořímské říše, za toho považují Julia Nepose, který měl vládnout říší od r. 474 n. l. do r. 475 n. l.

institucí, došlo k vytvoření rovnováhy mezi právem římským a právem kanonickým – výraz *Romanus* byl v jeho pracích volně zaměnitelný za výraz *Catholicus*³⁰.

Se zmíněným zánikem Říma a jeho rozpuštěním do prostředí evropské společnosti roztržitých Germánů je spojován vznik několika skupin organizovaných útvarů, které měly sloužit k uspokojení tehdejších ekonomicko-sociálních potřeb. Neměli bychom ale tyto útvary připodobňovat prototypům korporátních struktur v dnešním slova smyslu, jelikož postrádaly jak společný kapitál, tak společný cíl podnikání za účelem tvorby zisku, resp. povahu společnosti, která by byla založena za účelem zisku. Mezi tyto útvary pak můžeme řadit cechy a jiná řemeslnická a obchodnická sdružení, jejichž primárním cílem byla společenská (či obecná) prospěšnost, úprava cen a cenotvorba, monopolizace určitých povolání a činnosti těmto podobné.³¹ Existoval ale jiný subjekt (posuneme-li se od papeže Řehoře Velikého do budoucnosti), díky kterému můžeme popsat další vývoj předchůdců dnešních právnických osob, resp. teorií korporátní fikce, a to tzv. *collegium*, zejména s odkazem na traktát italského právníka Sinibalda de Fieschi, lépe známého pod jeho papežským jménem Inocenc IV.³²

Inocenc IV.³³ vystudoval práva v Parmě a Bologně a radil se mezi nejvýznamnější církevní právníky své doby. Jsou to zejména dvě pasáže z jeho zmíněného traktátu, které jsou považovány za kořeny teorie korporátní fikce.

V jedné z těchto částí byla řešena a papežem rozhodována otázka skládání slibu (přísahy) ze strany kolegií, resp. jejich členů. Pojednávají totiž o problematice skládání přísahy (slibu) ze strany tzv. kolegií (*collegium*). Členové těchto subjektů totiž mohli svůj slib složit jak sami, tak i skrze svého zástupce, který vystupoval jménem kolegia a všech jeho členů. K tomu papež Inocenc IV. uvedl v *ratii* svého rozhodnutí, že „*když už kolegium v korporátních věcech [jinými slovy věcech založení a vzniku, zakládacích dokumentů] vystupuje jako osoba*“ (*cum collegium in causa*

³⁰ ČERNÝ, Miroslav, *Středověcí glosátoři – nejdůležitější představitelé a metoda jejich práce*, Acta Iuridica Olomucensia, 2014, Vol. 9, Supplementum 3: Recepce římského práva v Evropě, str. 33-49.

³¹ Kuhn, op. cit., str. 32-33

³² KOESSLER, Maximilian, *The Person in Imagination or Persona Ficta of the Corporation*, 9 La. L. Rev. (1949), str. 436

³³ Papežem byl od r. 1243 do r. 1254. Zajímavostí je, že jeho předchůdce, papež Celestýn IV., vládl pouze po dobu 17 dní, viz též Pope Innocent IV – Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Innocent_IV, srov. též *Dějiny evropského kontinentálního práva*. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-490-0, str. 198.

universitatis fingatur una persona), může osoba, případně osob více, jej zastupující složit slib (pří-
sahu) za kolegium jako takové s důsledky pro všechny své členy³⁴.

V dalších částech byla papežem Inocencem IV. rozvedena zajímavá juristická úvaha, zda *uni-
versitas*³⁵ může být postižené uložením trestu exkomunikace. Dospěl k negativnímu závěru – *uni-
versitas* nemůže být postižen exkomunikací, jelikož „*Korporace a stejně tak Pobočka (Kapitula*³⁶
[pohybujeme se ve sféře kanonického práva]), *Kmen a tak dále jsou instituty práva, spíše než
pojmenováním osob*³⁷, *navíc Korporace nemůže jednat ve zlé víře*³⁸.³⁹ K tomu ještě papež Inocenc
IV. uvádí, že exkomunikace, která je považována za nejtěžší trest kanonického práva, je u korpo-
rátních útvarů nepřijatelná, a to z toho důvodu, že by mohla ohrozit budoucí blahobyt těch členů,
kteří by byli bez viny a nebylo by v jejich případě učiněno spravedlnosti za dost, na tomto, ale
zejména na onom světě⁴⁰.

Tímto se dostáváme ale k zajímavější části prozatím teoretického výkladu o právnických oso-
bách, jelikož se, alespoň okrajově, začínáme dotýkat jejich trestní odpovědnosti, a to již překva-
pivě v dobách středověku. K tomu více v kapitolách následujících, zejm. v kapitole 2., kde bude
větší prostor věnován základním premisám trestní odpovědnosti právnických osob a jejím teore-
tickým základům.

Z výše uvedeného je patrné, že právníci té doby se zabývali povahou, v dnešním pojmosloví,
právnických osob, zejména v kontextu vztahu státu a církve, méně pak v kontextu ekonomickém.
Sdružení osob za hospodářským účelem nebylo právníky řešeno až do takové hloubky, převládal,
stejně tak jako v Římě, přístup pragmatický a utilitaristický. To i s ohledem na svrchovanost pa-
novníka a státu tak, aby právě svrchovanost panovníka, resp. církve nebyla ohrožena. Protospo-
lečnosti nevznikaly tak, jako dnes, kdy stačí naplnit základní a obecné požadavky předepsané po-
zitivním právem, přičemž při jejich naplnění je takový subjekt obecně přijímán a respektován jako
platně založený a existující. V této době bylo zakládání specifické (kazuistické) na základě

³⁴ Koessler, op. cit. str. 437.

³⁵ *Universitas* [(sing.) / *Universitates* (pl.)] je termínem pro spolek po reformách provedených lex Iulia de collegiis,
kterým byla omezena spolčovací svoboda, srov. Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 81.

³⁶ Kapitula je sborem kanovníků, tedy subjekt kolektivní.

³⁷ *quia universitas, sicut est capitulum, populus, gens et haec nomina sunt juris et non personarum*, viz Koessler, op.
cit. str. 438.

³⁸ tento postoj je reliktem římského práva, ve kterém korporace neměly způsobilost k deliktnímu jednání a nenesla ani
odpovědnost za deliktní jednání svých členů, k tomu srov. Kincl, Skřejpek, Urfus, op. cit., str. 81.

³⁹ Koessler, op. cit. str. 438.

⁴⁰ LEVY, Albert G. D. (1945), *Criminal Responsibility of Individuals and International Law*, University of Chicago
Law Review: Vol. 12: Iss. 4, Article 2, str. 313-320.

konkrétního přivolení panovníka, kterým bylo založení takového ekonomického subjektu umožněno. Založení společnosti v kontextu feudálního státu lze tedy zřejmě vnímat jako propůjčení privilegia panovníkem určité skupině poddaných subjektů.

Primárním účelem, pro který tyto kolektivní útvary (jakési protospolečnosti) vznikaly, bylo tedy zajištění potřeb svých členů, případně jako nástroj prevence škod či ztrát, které členům, jako jednotlivcům hrozily. Kolektiv zajišťoval snížení rizika, které se rozložilo mezi jednotlivé členy a tím předcházelo, alespoň částečně, nebezpečí likvidace živobytí individuálního člena, zajišťoval také, že skupina obyvatel se shodnými potřebami došla uspokojení poskytnutím služby či služeb, které buď nikdo jiný nezajišťoval, nebo zajišťoval nevýhodně.

Dobrym příkladem by mohla být sdružení mlynářů, jež se začala objevovat ve Francii ve 12. století. Mlýny byly rozděleny rovným dílem mezi všechny členy takového sdružení, které bylo řízeno skupinou osob zvané *syndic*. *Syndic* byl složen z osob řídících a pokladníka, všichni byli voleni kolektivem sdružení ze svého středu. Tato sdružení se objevovala také na území dnešního Německa v okolí Kolína nad Rýnem. S podobnými kolektivními útvary se lze potkat i v hornictví.

Na tato sdružení je ale třeba se dívat jako na sdružení kapitálu spíše než jako podnikatelské subjekty dnešního typu. Lze pozitivně konstatovat, že podobnosti se subjekty dnešními lze pozorovat, je třeba ale říci, že předpokladem pro členství v těchto kolektivních subjektech byla i nadále osobní kvalifikace, také neexistovaly žádné záruky ochrany zájmů jednotlivého člena vůči kolektivu.⁴¹

Pokud bychom v tomto období hledali útvary opravdu podobné dnešním korporacím (ve smyslu právnických osob), narazili bychom na tzv. *societas navalis*, námořní sdružení, ve kterém kapitál představovala loď sama, podíly na lodi byly pak rozděleny mezi individuální členy sdružení, kdy každý z členů odpovídal za závazky sdružení pouze do výše svého podílu. Nejzajímavějším vývojem s ohledem na zkoumané téma byla z těchto námořních sdružení tzv. *colonna*, která velice připomínala dnešní komanditní společnosti. *Colonna* byla institutem Amalfského práva⁴². Tyto protospolečnosti jsou jasným a přímým předchůdcem obecně známým námořních

⁴¹ Kuhn, op. cit., str.31-34

⁴² Amalfi je přístavním městem v Kampánii nedaleko Neapole, které je známé zejména pro vytvoření tzv. Amalfského zákoníku námořního práva, který vznikl nejspíše v období pozdního 11. století či začátkem století 12. Tento zákoník, či spíše soubor zákonů námořního práva, byl užíván v oblasti Středozemního moře, a to minimálně až do 16. století, k tomu též srov. Amalphitan Code | OpenJurist. *Legal Resources* | OpenJurist [online]. Dostupné z: <https://openjurist.org/law-dictionary-blacks/amalphitan-code>

společností, které měly ve své podstatě formu společností akciových – šlo o notoricky proslavené nizozemské, francouzské a dánské Západoidické společnosti a britské, skotské, portugalské, francouzské, švédské, dánské a nizozemské Východoidické společnosti.

V kontinentálním prostředí se ale setkáváme dodnes s korporacemi, které vznikly již v dobách středověku, které vyvíjí stejnou či obdobnou činnost jako při svém založení. Jsou jimi finanční domy, zejména banky – za tu nejstarší a v současnosti též fungující je možné považovat banku sv. Jiří v Sieně, která, která původně vznikla za účelem konsolidace dluhu města Siena.

2.4. Právníká osoba v novověku a shrnutí teorie právnických osob

Z předešlého výkladu je zjevné, že ke konci středověku se už můžeme potkat s entitami velice podobnými podnikatelským entitám dnešním, nazvali jsme je „protospolečnostmi“. Výtvar určující dnešní *status quo* přišel ovšem až s novověkem – osvícenstvím a průmyslovou revolucí. V tomto období změn došlo též k rozvolnění v oblasti právní filozofie a teorie a zformování nových právních teorií týkajících se mimo jiné též právnických osob a jejich postavení. Nemalý vliv na tento rozvoj má samozřejmě též vnik prvních velkých právních děl, jako byl třeba francouzský Code Civil nebo a oslabení vlivu feudálů na ekonomický život společnosti. Tím se ale posouváme časově příliš kupředu, Code Civil je dílem z počátku 19. století.

Události a dokumenty stěžejní pro zkoumanou otázku vývoje vnímání a existence právnických osob můžeme dohledat i v době dřívější, např. počátkem 17. století (přesněji roku 1612), kdy byla projednán a rozhodnu spor ve věci Sutton's Hospital⁴³.

Někteří z právních teoretiků považují toto rozhodnutí soudců Velké Británie v čele s Lordem Cokem za základ teorie fikce, jejímž nejznámějším zastáncem je asi (o poznání později) de Savigny. V této věci se rozhodovala mimo jiné otázka, zda je možné, aby korporátní povaha nemocnice mohla existovat dříve, resp. být založena dříve, než existuje nemocnice jako taková⁴⁴. Tedy zda akt inkorporace může proběhnout i za neexistence hmotného substrátu korporace. Otázka je to důležitá, protože jak plyne z již podaného výkladu a historického exkurzu, korporace či jiný podobný organizovaný útvar, který můžeme považovat za předchůdce dnešních společností / korporací (nazvali jsme je „protospolečnostmi“), jako byla např. zmíněná sdružení mlynářů, byla

⁴³ *The Case of Sutton's Hospital, 10 Co Rep 23a.*

⁴⁴ Koessler, op. cit. str. 439–440

vázána na specifický majetkový substrát a bez něj nemohla existovat, jelikož definoval předmět činnosti dané korporace.

Před jakou právní otázkou byl tedy Lord Coke postaven? Thomas Sutton, zámožný majitel uhelných dolů, za svého života založil v londýnské části Smithfield ležící ve správním obvodu Islington školu a nemocnici. Nemocnice byla založena jako korporace s přivolením krále Jakuba I. Stuarta, který schválil zakládací listinu nemocnice, ačkoli v době schválení zakladatelských listin žádná nemocnice ještě neexistovala. Listinou byl pouze umožněn vznik korporace a na jejím základě byli jmenováni mistr a správci (*master and governors*) této korporace; na korporaci byly posléze Thomasem Suttonem převedeny pozemky, na kterých byla pak samotná nemocnice vybudována. Po smrti Thomase Stuttona, který velkou část svého majetku odkázal charitativním organizacím, byla dědici napadena platnost založení korporace Suttonovy nemocnice ve snaze získat alespoň část majetku (původně náležícího zůstaviteli) pro sebe⁴⁵. Lord Coke tak musel vyřešit otázku, zda korporace může být platně založena přivolením panovníka, i když samotný hmotný substrát určující fungování, resp. k jehož provozování byla korporace založena a povolána, prozatím neexistuje.

Základními fakty této kauzy jsou:

- (a) zakladatelská listina vydaná králem,
- (b) převod pozemků pro stavbu nemocnice na vzniklou korporaci,
- (c) napadení převodu pozemků jako neplatného pro neexistenci korporace, a tedy převod na neexistující subjekt (pouze zakladatelská listina nestačí, když prozatím neexistuje předmět její existence – nemocnice, kterou měla korporace provozovat).

Motivace dědiců ale nebyla, jak se může na první pohled zdát, jen snahou získat pro sebe větší majetkovou výhodu v dědickém řízení rozšířením pozůstalosti o zmíněné nemovitosti. Poukázali na podstatný problém nahlížení na vznik a existenci korporací. Tento problém můžeme rozdělit na dva aspekty bytí samotné korporace – existenci korporace *de facto* a *de iure*.

V projednávané věci Lord Coke rozhodl, že korporace byla založena platně a existovala i bez ohledu na to, že majetkový substrát, jehož provozování mělo být (a posléze i bylo) předmětem existence této korporace, v okamžik inkorporace absentoval. Přivolení majestátu bylo tedy

⁴⁵ WARREN, Edward H., *Collateral Attack on Incorporation: In General*, Harvard Law Review, Vol. 21, No. 5 (Mar., 1908), str. 306.

dostačujícím pro to, aby korporace existovala, aniž by korporace obsahovala (alespoň prozatím) svůj majetkový substrát. Lord Coke tedy připustil, že inkorporace osob může předcházet, v tomto případě, založení vlastní nemocnice. Z podaného je zjevné, že kauza se řešila v prostředí common law, nikoli v prostředí práva kontinentálního. Důležitost jejího uvedení (a relevance i pro právo kontinentální) ale spočívá v tom, že je jednou z prvních kauz, ve které se juristé podrobněji zabývali teoretickou otázkou inkorporace a okamžiku vzniku korporace jako takové, resp. povahou korporace jako právnické osoby z hlediska její existence organické či existence jako fikce práva.

Warren v návaznosti na vyslovené názory Cokea a Blackstonea⁴⁶ píše, že „*je v povaze věcí to, že jednotlivosti mohou být spojeny dohromady tak, že vytvoří nový celek. Biologové hovoří o souboru [překlad slova composite se dá též vyjádřit jako „celkový“]. Lidé se svým vědomým jednáním mohou sjednotit a tím fakticky vytvořit nový, složený celek bez ohledu na zakládající listinu udělenou jim panovníkem. Panovníkem posvěcená zakladatelská listina pouze legitimizuje to, co bylo předtím provedeno, nedělá tudíž možným to, co dříve možné nebylo, pouze dává právní základ tomu, co se již událo*“⁴⁷.

2.5. Právnické osoby v českém právu

Po předchozím výkladu týkajícího se původu právnických osob, který je, dle názoru autora, nezbytný pro schopnost posouzení jak drobných nuancí, tak i základních právně filozofických sporů při ukotvení trestní odpovědnosti právnických osob v rámci českého právního řádu, se musíme zaměřit i na právní vývoj, který na území dnešní České republiky následoval. Není třeba zacházet do hluboké minulosti – ono by to ani nebylo dost dobře možné vzhledem k vývoji české státnosti. Proto začneme s posouzením zakotvení právnických osob v ústavách, které na našem území platily postupně od založení tzv. První republiky, tedy od roku 1918, resp. 1920, kdy byla přijata Ústavní listina Československé republiky, přes ústavy socialistické z let 1948 a 1960, po ústavu dnešní z roku 1993. Posléze bude vyhodnocena úprava v předpisech se silou nižší než ústavní, zejména pak v předpisech práva soukromého – Obecného občanského zákoníku (ABGB, OZO), středním občanském zákoníku z roku 1950, občanském zákoníku z roku 1964 a posléze

⁴⁶ srov. Warren, op. cit. str. 308

⁴⁷ Ibidem (volný překlad autora z anglického jazyka); „*In the nature of things, units may be so associated together as to form a new unit. The biologist speaks of composite units. Persons, by their own voluntary action, may unite, may in fact form a new, a composite, unit, quite without the sovereign's charter. The charter authorizes what was before unauthorized; it does not make possible what was before impossible.*“

novém občanském zákoníku z roku 2012 v kontextu dalších předpisů práva, regulujících zejména vztahy obchodněprávní.

3. Právní jednání obecně

Jelikož v následujících kapitolách bude hojně užíván termín „jednání“ (resp. právní jednání / právní úkon), je asi na místě právní jednání definovat tak, abychom se ve výkladu tohoto termínu „jednání“ příliš neodchýlili a interpretace následujících kapitol byla snadnější. Co tedy je považováno za právní jednání, resp. za právní úkon?

Právní jednání lze zahrnout pod pojem právních skutečností (tedy skutečností právně relevantních), neboli skutečností s jejichž vznikem spojuje právo určité právní následky.⁴⁸ Pro vyjasnění je třeba též uvést, že není třeba dělat z teoretického hlediska rozdílů mezi právním jednáním a právním úkonem subjektu soukromého práva, jedná se o terminologický rozdíl, který přinesly změny soukromého práva zejména v době socialismu. Můžeme tedy konstatovat, že v pojmových znacích právního jednání a právního úkonu nenalezneme příliš rozdílů. V obou případech můžeme říci, že „*podstatou právního jednání, stejně jako [...] právního úkonu, je projev vůle, s nímž právní řád spojuje právní následky*“.⁴⁹ Obecná právní teorie by jistě ale nebyla spokojena se ztotožňováním právního jednání s právním úkonem.

Např. Gerloch tvrdí, že právní jednání je pojem nadřazený právnímu úkonu. K právním jednáním totiž řadí ještě individuální právní akty vydané orgány veřejné moci jakožto projev jejich vůle. Právní úkon pak považuje za druh „*právní skutečnosti spočívající v projevu vůle fyzické nebo právnické osoby, které směřuje ke vzniku, změně nebo zániku subjektivních práv a právních povinností*“⁵⁰. Jak ale bylo již uvedeno výše, dichotomie právních jednání a právních úkonů vznikla a byla zapříčiněna přijetím socialistických norem soukromého práva, které nahradilo termín „právní jednání“ v původním smyslu termínem „právní úkon“.

3.1. Období Obecného občanského zákoníku

Z norem ústavního práva přijatých po vzniku samostatné Československé republiky, zejména ústavy Československé republiky zák. č. 121/1920⁵¹, se jeví důležitým především ustanovení §

⁴⁸ KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. *Právo občanské*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-408-8, str. 196-197.

⁴⁹ LAVICKÝ, Petr a Petra POLIŠENSKÁ. *Právní jednání*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Judikatura k rekodifikaci. ISBN 978-80-7478-821-5, str. 7.

⁵⁰ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-023-9, str. 162-163.

⁵¹ Prozatímní zákon nahrazující ústavu nově vznikající republiky (č. 37/1918 Sb.) byl velice stručný a ze zkoumaného hlediska nezajímavý, proto se přesouváme rovnou ke smíšené ústavě z r. 1920.

113, ve kterém byla zakotvena svoboda shromažďovací a spolková⁵². Toto ustanovení zajišťovalo slnou spolčovací svobodu, přičemž v podrobnostech a pravidlech spolčování toliko odkazovala na úpravu běžnými zákony.⁵³

V Obecném zákoníku občanském (ABGB, OZO), který na našem území platil až do přijetí socialistických norem po komunistickém převratu, bylo postavení právnických osob řešeno v ustanovení § 26 odst. 1, který zněl následovně:

„Vzájemná práva členů dovolené společnosti jsou určována smlouvou nebo účelem a zvláštními předpisy o nich vydanými. Naproti jiným osobám používají dovolené společnosti zpravidla stejných práv jako jednotlivé osoby. Nedovolené společnosti jako takové nemají práv ani proti členům ani proti jiným osobám a nejsou způsobilé práv nabývat. Nedovolené společnosti jsou však ty, které jsou politickými zákony zvláště zakázány, nebo přiči se zřejmě bezpečnosti, veřejnému pořádku nebo dobrým mravům.“

Již při prvním čtení je zjevné, že tato norma je poměrně nedokonalá. Ustanovení pouze konstatuje, že právnické osoby jsou jakákoli sdružení osob, které nejsou nedovolené pro svůj rozpor s dobrými mravy, veřejným pořádkem atd., jak je uvedeno *in fine* výše citovaného ustanovení. Ve specifikách pak zákon odkazuje na zvláštní předpisy. Ale jak píše Sedláček, „[b]ohužel v těchto zvláštních předpisech zase nemáme nic stanoveno, co by nám naznačilo meze právnických osob, neboť spolkové zákony regulují jen policejní předpisy, ale neupravují odpovědnost spolku“⁵⁴. Tedy obecný občanský zákoník nijak neidentifikuje základní znaky právnických osob, ani nijak netřídí jejich typy – nedělá rozdílu mezi společnostmi a korporacemi. Obecný občanský zákoník nám tedy příliš nepomáhá v pochopení vývoje nazírání na právnické osoby v období jeho účinnosti.

S tvrzením ne příliš šťastné volby textace ustanovení § 26 souhlasí se Sedláčkem i Krčmář⁵⁵, nicméně v kritice není až tak přísný, jako předtím vzpomenutý akademik. Krčmář se totiž domnívá, že i přes neobvyklý, resp. již neaktuální jazyk, vychází ustanovení § 26 ze správných

⁵² (1) Svoboda tisku, jakož i právo klidné a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře. Výkon práva spolčovacího a shromažďovacího upravují zákony.

(2) Spolek může býti rozpuštěn jen, když jeho činností byl porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.

⁵³ Svoboda spolčování se poprvé objevuje na území Čech v roce 1867 spolu se zákonem č. 134 o právech spolčovacím.

⁵⁴ SEDLÁČEK, Jaromír, SPÁČIL, Jiří, ed. *Občanské právo československé: všeobecné nauky*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-742-1, str. 171.

⁵⁵ srov. Krčmář, op. cit, str. 151.

myšlenek. Tou hlavní je, že pokud se dvě a více osob sdruží za současného sledování stejného účelu, které je předvídané právní normou, pak za splnění dalších případných podmínek vzniká subjekt práv a povinností, tedy útvar s právní subjektivitou, který se nazývá korporace. V souhrnu mají tedy korporace dle právní nauky začátku 20. století tyto dva základní znaky: (a) společný zájem, který sledují dvě a více osoby společně a (b) sledování tohoto zájmu je upraveno zákonem⁵⁶.

Co se rozsahu způsobilosti právnických osob nabývat práva a povinnosti týče, Obecný občanský zákoník nedává odpověď příliš jasnou, spíše všeobecné konstatování, že dovozené společnosti mají zpravidla stejná práva, která mají jednotlivci. Která to ale jsou je potřeba pokaždé podrobit zkoumání, tak např. právnická osoba nebude mít aktivní testovací právo, pasivní ale jistě mít může. Stejně tak nemůže právnická osoba vstoupit v manželství atp.

Zpět ke vzniku právnických osob – pokud jsou oba výše vyčtené znaky naplněny, pak můžeme říci, že právnická osoba vstoupila v život, tedy byla inkorporována. Jakým způsobem ale tato právnická osoba jedná? Obecný občanský zákoník neznal pojem „orgán“ právnické osoby tak, jak ho známe a chápeme ve světle dnešní pozitivní úpravy a právní nauky. To však neznamená, že právnické osoby tehdejší doby neobsahovaly (neformovaly) v sobě útvary, které charakteru orgánů v dnešním smyslu slova odpovídají. Pojmenování a způsob formace těchto orgánů určovaly zakládací dokumenty (dle Krčmáře organizační statut) těchto právnických osob. Stejně tak tyto dokumenty obsahovaly rozsah pravomocí jednotlivých orgánů, tedy kdy a kdo jedná za právnickou osobu⁵⁷. Definici právního jednání bychom však hledali v Obecném občanském zákoníku marně, přestože je tento termín používán v jeho textu běžně. Důležitý je pro nás však Krčmářův obrat „za osobu“. Krčmář dává tušit, že právnické osoby byly svými orgány zastupovány, a tedy způsob jednání, resp. tvorba vůle (k tvorbě vůle též krátce níže) právnické osoby je podobná dnešní koncepci v občanského zákoníku. Tento obrat není ale nahodilý. Krčmář opravdu dovozoval, že orgány právnické osoby mají zástupčí oprávnění (resp. jeho slovy „moc“) *sui generis*⁵⁸.

V tomto ohledu je ale nezbytné též zkoumat i jiné právní předpisy než ustanovení občanského zákoníku. O postavení právnických osob, resp. společností, pojednává ve větší míře i

⁵⁶ Krčmář, op. cit., str. 163-165.

⁵⁷ Ibidem, st. 163-165.

⁵⁸ Krčmář, op. cit. str. 208, k tomu též srovnej BERAN, Karel, Petr ČECH, Bohumil DVOŘÁK, et al. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-043-4, str. 55-58.

Všeobecný zákoník obchodní⁵⁹, zejména v části třetí, čl. 114 a násl. (speciálně pak u jednotlivých typů korporací). Ve stěžejním čl. 114 je uvedeno, že:

„každý společník, jenž má právo zastupovati společnost, má také moc všeliké práce a právní jednání jménem společnosti předse bráti, jmenovitě také náležitě společnosti pozemky na jiné převáděti a zavazovati.

Jednáními právními, ježto společník k zastupování společnosti oprávněný jménem jejím předse vezme, společnost nabude práv a podnikne povinnosti; na tom nic nezáleží, zdali jednání výslovně jménem společnosti bylo uzavřeno, anebo zdali z okolností vysvítalo, že podlé vůle smluvníkův pro společnost uzavřeno býti mělo.“

Je tedy zjevné, že orgány společnosti jednaly za společnost, k tomu můžeme srovnat např. i ustanovení o společnosti akciové⁶⁰, která vymezují, jaká práva a povinnosti má představenstvo společnosti. Stěžejní je zejména věta první ustanovení čl. 227, které stanoví, že *„každá společnost akciová má míti představenstvo [...], kteráž ji před soudem i mimo soud zastupuje“*. Opět tedy koncept zastoupení právnické osoby jejími orgány.

Do hlubších úvah ohledně tvorby vůle společnosti (korporace) se nemá cenu příliš pouštět v této kapitole. Zajímavější bude rozbor z hlediska práva platného, jelikož z něho vyvstávají reálné implikace pro entity, které existují dnes. Za krátké pozastavení stojí ještě ale druhý odstavec výše citovaného ustanovení čl. 114 VZO. Ten totiž stanoví podmínky přičitatelnosti jednání osoby oprávněné za společnost jednat společnosti samotné.

Formulace tohoto ustanovení je poměrně široká, proto se musíme ptát, zda jakékoli jednání oprávněné osoby zavazuje společnost vždy, když toto ustanovení říká, že není třeba jednat jménem společnosti, aby společnost z tohoto jednání byla zavázána, pokud můžeme dovodit, že jednání bylo učiněno se záměrem zavázat společnost samu. S ohledem na téma této práce se též nabízí paralela s přičitatelností definovanou v zákoně o TOPO a vymezení podmínek, kdy je vůle stran zavázat společnost a kdy nikoli. Též se můžeme ptát, zda formulace *„podlé vůle smluvníkův“* (v

⁵⁹ Zákon daný dne 17. prosince 1862 pro království České [...], pro markrabství Moravské, [...] jímžto se uvádí zákoník obchodní. Obsaž. v I. částce zákonníka říšského, č. 1, str. 1, vydané dne 3. ledna 1863.

⁶⁰ Rozdíl třetí. O společnosti akciové. Část třetí. Jaká práva a jaké povinnosti má představenstvo. (Všeobecný zákoník obchodní)

kontextu citovaného ustanovení) vyjadřuje (a) vůli společnosti vyjádřenou skrze jednání osoby oprávněné jí zastupovat, či (b) vůli osoby oprávněné k zastupování společnosti tuto společnost k něčemu zavázat.

Obecné problematice tvorby / vzniku vůle korporace (resp. právnických osob vůbec) se budeme věnovat v kapitolách následujících po letném historickém náhledu na zakotvení právnických osob jako subjektů právního řádu uplatňovaného na území dnešní České republiky.

Potud jsme se zabývali většinou právnickými osobami soukromého práva, resp. velice omezeným okruhem takových právnických osob, zejména pak korporacemi s ohledem na výklad o vývoji právnických osob, resp. protospolečností v průběhu starověku a středověku. Je však třeba si dále říci, že v době, kterou se tato podkapitola zabývá, existovala už značná rozmanitost typů právnických osob soukromého práva, ale i práva veřejného.

3.2. Střední občanský zákoník (zák č. 141/1950 Sb. - SOZ)

Po komunistickém převratu v roce 1948 vyvstala nutnost úpravy právního řádu pro potřeby nového lidově demokratického státního zřízení, tedy rekonstrukci nežádoucí legislativy, která dle názoru tehdejší politické reprezentace poskytovala výhody a základ buržoazní společnosti a neodpovídala tak aktuálním potřebám společnosti.

Nová ústava Československé republiky (známá též jako Ústava 9. května), která byla přijata jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb. v Preambuli, která je nazvaná jako prohlášení, nastiňuje změny ve společnosti, které se poté promítly do všech oblastí práva včetně práva civilního. Na první pohled je zřejmé zejména vymezení proti tzv. buržoazní třídě, které se jako stříbrná nit vine celou ústavou. Právě tato ústava začala rozdělovat obyvatelstvo dle třídního původu, přičemž buržoazní třídu, kterou můžeme chápat podnikatele, vlastníky půdy, resp. obecně řečeno, veškeré soukromě vlastněné podnikatelské subjekty, považovala za jeden z důvodů „*nové imperialistické expanze zločinné podoby německého nacismu*“, kterou umožnila [expanzi], dle jazyka této ústavy, zrada vládnoucí třídy – tedy právě uvedené buržoazie.

Jistě můžeme dospět k názoru, že tento jazyk je značně demagogický, avšak odpovídá, bohužel mentalitě té doby, resp. tento jazyk se stal nástrojem převzetí moci ve válkou vyčerpaném státě.

Stěžejní je v tomto ohledu i formulace obsažená v prohlášení, že nový československý stát lidově demokratického zřízení bude oprostěn od všech nepřátelských živlů. Tím rozuměj od soukromého vlastnictví buržoazní třídy. Za zmínku jistě také stojí, že ačkoliv je nová Ústava 9. května plná proklamací o svobodě, uplatňování svobod poněkud kulhalo, zejména pak s přijetím nového kodexu trestního práva (obsahujícího drakonické tresty), který, stejně tak, jako SOZ byl výsledkem právníkové dvouletky. Ústava 9. května vytvořila subjekty práva první kategorie a odlišila od nich podle sovětského vzoru třídního boje subjekty méněcenné. Tento přístup se též hluboce promítl i do všech ostatních právních předpisů vzniklých za právníkové dvouletky.

Zpět k Ústavě 9. května – ve smyslu sovětských principů bylo sepsáno i ustanovení § 24 upravující spolčovací a shromažďovací svobodu tak, že tato práva se zaručují, pouze ale za podmínky, že výkon těchto práv neohrozí lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád. Bližší úpravu podmínek, za kterých bylo toto právo vykonáváno přenechává odst. 2 zvláštním zákonům. V kontextu tohoto ustanovení můžeme číst i ustanovení § 18 a následujících Středního občanského zákoníku, který byl přijat jako zákon č. 141/1950 Sb., a zejména odst. 2 tohoto § 18, který stanoví, že ke vzniku právníkové osoby, která nebude zřízena přímo zákonem je třeba, aby byla zřízena orgánem k tomu příslušným, anebo s jeho přivolením.

Z textace tohoto ustanovení je jasné, že právní poměry oproti původně platnému a účinnému občanskému zákoníku se notně změnily⁶¹. Už jen z prvního čtení můžeme říci, že nově nestačilo pouze naplnit zákonné znaky vzniku právníkové osoby, jejíž vznik je spojen se zápisem do veřejného rejstříku, nově musely být právníkové osoby zřízeny buď přímo zákonem, nebo orgánem k tomu příslušným, případně s přivolením orgánů k tomu vymezených. Dobrým příkladem by mohla být např. nová úprava akciových společností, kteréžto zůstaly jako jediné korporace upraveny samostatným zákonem, viz poznámka pod čarou. K založení akciové společnosti bylo ale nově požadováno i státního povolení, jak je uvedeno v ustanovení § 3 písm. a) zákona o akciových společnostech.⁶²

⁶¹ Středním občanským zákoníkem byla nahrazena i dosavadní úprava obchodního práva, jelikož nově přijatý občanský zákoník derogoval i stávající Obecný zákoník obchodní. Jediný zákon, který přímo upravoval obchodní společnosti byl zákon č. 243/1948 Sb. o akciových společnostech.

⁶² Zde se nabízí paralela s podmínkami vzniku korporací v době feudální. Jak bylo podáno v dřívějších kapitolách, ke vzniku korporací v době před sepsáním velkých kodexů bylo potřeba i přivolení feudála, jakožto suveréna. Povolení vzniku, resp. udělení zakládací listiny mělo tehdy ale jiný motiv, a tím byla absolutní moc panovníka a korporace mohly být viděny jako odvození jeho privilegií. Nově je kontrola vykonávána s ohledem na socialistický majetek a kontrolu lidu nad kapitálem a jeho „spravedlivým“ přerozdělení mezi pracující lid.

Pokud se ale vrátíme k SOZ, změna politických a sociálních poměrů je promítnuta hned v uvozuujícím ustanovení § 1 SOZ, ve kterém je uvedeno, že „[z]ákladem občanských práv je ústavou zaručený společenský řád lidově demokratické republiky a její socialistická výstavba“.

Nově se také objevuje termín právnická osoba socialistická, a to v ustanovení § 21, kde je též uvedeno, že těmto právním subjektům se poskytuje zvláštní ochrany.

Nahrazením veškerých dosavadních civilních předpisů novými socialistickými normami české právo přišlo o jakýkoli základ, ze kterého mohla právní věda extrahovat obecnou právní teorii, zejména co se týče korporátního práva. Zejména přišla o definice a pojmové znaky jednotlivých typů právnických osob. Tedy vyvstala potřeba nově definovat znaky, které subjekt musí splňovat, aby byl považován za právnickou osobu. Z tohoto hlediska můžeme považovat za důležité rozhodnutí Krajského soudu v Praze vedeného pod sp. zn. 5 Ok 628/52⁶³.

V tomto rozhodnutí soud konstatuje, že nově ani „občanský zákoník ani jiný právní předpis nestanoví všeobecně, které společenské útvary mají být považovány za právnické osoby“. K zajímavému (a značnému) posunu při zkoumání povahy subjektu došlo zejména v tom smyslu (a jak soud svou systematikou odůvodnění naznačuje), že nejprve je zkoumán aspekt právní licence či přivolení orgánů veřejné moci ke vzniku subjektu, až poté se zkoumá naplnění formálních znaků právnické osoby. Došlo tedy k výkladovému převrácení – doposud se zkoumaly nejdříve formální znaky útvaru, posléze jeho dovolenost. Soud pak v rozhodnutí dovozuje, že pokud jsou nalezeny znaky zákonného povolení či přivolení orgánů veřejné moci, můžeme pak útvar prohlásit za právnickou osobu, pakliže splňují následuje – právnickou osobu je třeba chápat jako společenský útvar, který je organizovaný určitým způsobem a vykazuje tyto znaky: (a) organizační jednotu určenou

⁶³ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 12. ledna 1953, sp. zn. 5 Ok 628/52, ve kterém se soud zabýval otázkou, zda je vydavatelský podnik Lidová demokracie právním subjektem schopným být účastníkem soudního řízení, zejména pak zda mu lze přiznat povahu právnické osoby či nikoli. Vzhledem k tomu, že ke vzniku právnické osoby bylo nutné zmocnění zákonem, či orgánem veřejné moci, musel soud dovést, že vydavatelský podnik disponuje alespoň odvozeně zákonnou licencí, případně přivolením orgánů veřejné moci. Pro ilustraci dovozování povahy právnické osoby citace z rozhodnutí: „Právní základ pro vytvoření žalujícího vydavatelského podniku je v zákoně č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. Podle § 3 tohoto zákona bylo oprávnění k vydávání časopisů mimo jiné uděleno politickým stranám Národní fronty, a tedy i Československé straně lidové. Toto oprávnění je pak provozováno vydavatelskými časopiseckými podniky, k jejichž zřízení potřebuje vydavatel zvláštní povolení ministerstva informací a osvěty (§ 5 odst. 1 uvedeného zákona). Takovýmto vydavatelským časopiseckým podnikem je i Lidová demokracie, jak plyne z přípisu ministerstva informací a osvěty, připojeného ke stížnosti. Již z úpravy vydávání časopisů, provedené zákonem č. 184/1950 Sb., plyne, že vydavatelský časopisecký podnik nutno chápat jako samostatný právní subjekt, pomocí něhož provozuje v daném případě Československá strana lidová své zákonem jí poskytnuté oprávnění vydávat časopisy.“. Tedy, podnik Lidová demokracie je právnickou osobou.

zákonem stanovami nebo statutem, (b) určitou majetkovou samostatnost a samostatnou majetkovou odpovědnost a (c) vystupování vlastním jménem v občanském styku.

Nová legislativa spolu se změnou politického zřízení a všeobecného znárodnování (socialistické společenské vlastnictví výrobních prostředků) zapříčinily, že v období platnosti a účinnosti SOZ nelze úplně dobře jakýkoli právní vývoj sledovat a popsat.

Integrace laického elementu do zákonodárného procesu způsobila značné zjednodušení nahlížení na právo a ve své podstatě stagnaci právní vědy. A to i s ohledem na příklon k právní vědě sovětské, která byla brána jako nadřazená a vyspělejší. To však pouze z pohledu politického, nikoli akademického.

I přes veškeré obtíže a limitace, které vznik právnických osob v tomto období provázely, byly i tyto subjekty dále nadány způsobilostí k právům a povinnostem⁶⁴, přičemž právní předpisy nebo stanovy měly určovat, kdo jménem právnické osoby jedná⁶⁵. Zde můžeme provést srovnání úpravy způsobilosti fyzických osob k právům a povinnostem (SOZ tuto způsobilost označuje jako svéprávnost⁶⁶, v důvodové zprávě k § 18 ale jako právní subjektivitu) a obdobnou způsobilost osob právnických.

U těch však o svéprávnosti jazykem zákona nehovoříme. U fyzických osob je stanoveno, že tato způsobilost spočívá v nabývání vlastními „úkony“, u právnických osob je jen obecné konstatování, že mají způsobilost nabývat. Jakým způsobem však už zákon nestanoví. Je zajímavé, že u fyzických osob zákon hovoří o právních úkonech, ale u osob právnických uvádí „jednání“.⁶⁷ Z důvodové zprávy je ale zřejmé, že jde pouze o terminologickou nedůslednost.

⁶⁴ ustanovení § 18 SOZ – „Způsobilost k právům a povinnostem mohou mít i osoby rozdílné od osob fyzických - osoby právnické.“

⁶⁵ ustanovení § 19 odst. 2 – „Jejich právní poměry jsou upraveny právními předpisy nebo stanovami, které také určují, kdo jménem právnické osoby jedná.“

⁶⁶ ustanovení § 9 SOZ – „Způsobilost vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se (svéprávnost) vzniká v plném rozsahu dosažením zletilosti.“

⁶⁷ Z důvodové zprávy k SOZ: „Důsledné pracovat k jistému účelu může však pouze člověk svou duševní činností, je tedy nutné, aby tu byli lidé, kteří ve smyslu vytyčeného účelu řídí záležitosti právnické osoby a činí za ni právní úkony k tomu potřebné. Jak se tito lidé určují a kam až sahá jejich oprávnění jednat v záležitostech právnické osoby, je zpravidla určeno stanovami. Mohou to být osoby určené volbou členů nebo ustanovené státem a pod. Úkony těchto orgánů právnické osoby (výboru, předsedy a t. p.) v mezích stanov pokládají se za úkony právnické osoby samé. Právnická osoba může mít mimo své orgány, stejně jako osoba fyzická, své zmocněnce, o nichž platí totéž, co o zmocněncích osoby fyzické.“

3.3. Občanský zákoník (zák. č. 40/1964 Sb. - OZ) a Hospodářský zákoník (zák. č. 109/1964 Sb. - HZ)

3.3.1. Od přijetí do r. 1989

Po závěrech učiněných na XXI. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, který se konal od 27. 1. do 5. 2. 1959, a vyslovení teze, že základy socialismu byly již dávno vybudovány a nastal čas na transformaci ve vyspělý socialismus, československé politické vedení dospělo k názoru, že je třeba aktualizovat právní předpisy přijaté během právní dvoutletky.⁶⁸ Tyto právní předpisy byly totiž považovány za „nástroje přechodu“ od buržoazně kapitalistického zřízení k zřízení lidově demokratickému a uvedení myšlenky socialismu v život.

Přesvědčení politických představitelů tehdejší doby o tom, že „ještě naše generace bude žít v komunismu“⁶⁹ vyvrcholilo přijetím nové ústavy Československé socialistické republiky⁷⁰, která oproti Ústavě květnové obsahovala více politických proklamací než samotné právní úpravy. Nutnost zahájení prací na nových právních normách vysvětluje Socialistická ústava též tím, že „[pracující lid] [z]a těchto patnáct let [od zbavení se cizáckého panství a poté i kapitalistického vykořisťování] dovedl svou práci a svým cílevědomým úsilím ve všech oblastech lidské činnosti dosáhnout takových úspěchů, jaké byly za kapitalismu nemyslitelné. Přednosti socialistického zřízení se projeví též u nás naprosto jasně a přesvědčivě.“⁷¹

Z právnických osob soukromého práva se již téměř výhradně staly právní osoby práva veřejného (viz čl. 5 Socialistické ústavy⁷²). I samotný termín „právní osoba“ téměř vymizel (i z právní úpravy civilního práva). Čl. 8 pak jinými slovy říká, že soukromé vlastnictví bylo omezeno pouze na předměty osobní potřeby a veškeré soukromé ekonomické útvary zestátněny, Socialistická ústava pak prohlašovala za dva základní modely vlastnictví, a to (i) státní a (ii) družstevní. Státní vlastnictví je vlastnictvím všeho lidu (pracující lid je totiž zdrojem veškeré moci a pracující lid svou moc vykonává skrze zastupitelské sbory), družstevním vlastnictvím byl majetek lidových družstev. V tomto smyslu bylo potřeba upravit i ostatní předpisy práva tak, aby reflektovaly

⁶⁸ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 2., podstatně rozš. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2008-. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 978-80-7201-694-5.

⁶⁹ Výrok prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky Antonína Novotného viz Pavlíček, op. cit., str. 212.

⁷⁰ Též známá jako Socialistická ústava.

⁷¹ Ústavní zákon č. 100/1960 Ústava Československé socialistické republiky (Socialistická ústava), Prohlášení čl. II

⁷² „...na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů“

politicko-mocenské proklamace, které byly obsaženy v Socialistické ústavě jako výsledek sjezdu KSSS a KSČ.

Výsledkem legislativního snažení bylo nahrazení SOZ novým občanským zákoníkem pod č. 40/1964 Sb., který platil (ve značně novelizovaném znění) až do svého nahrazení v současnosti platným a účinným občanským zákoníkem 89/2012 Sb. Systematika a obsah OZ se značně proměnil oproti úpravě SOZ. Z našeho zkoumání právnických osob a jejich jednání je zajímavé zejména to, že OZ zmiňuje termín „právnická osoba“ pouze na jednom místě. A to až ke konci celého zákona v ustanovení § 488. Není to ale zarážející, vyjdeme-li z informací uvedených výše a politickému pozadí celé právní úpravy.

Ihned zkraje OZ zákonodárce v části, kterou bychom mohli nazvat preambulí či předmluvou, „[v]ymezuje osobní vlastnictví jako odvozené od vlastnictví společenského“ byl pojem korporací či právnických osob vůbec byl eliminován a nahrazen pojmem „socialistická organizace“. Nově též již OZ neobsahuje úpravu právního jednání, tento pojem byl plně nahrazen výrazem „právní úkon“⁷³, který vyjadřuje projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností, s nimiž právo takový následek spojuje⁷⁴. Stejně tak byl nahrazen termín „svéprávnost“ označením „způsobilost k právním úkonům“.

Celková koncepce OZ přináší terminologickou revoluci. Interpretační obtíže může přinášet i změna v označení fyzických osob „občany“ – viz ustanovení § 7 a násl. (resp. OZ operuje se třemi označeními – člověk, osoba a občan, všechny tři jsou zaměnitelné). K tomu důvodová zpráva OZ nicméně uvádí, že návrh zákona užívá pojmu občan ve smyslu „fyzické osoby“. Tento odkaz není náhodný, viz níže zák. č. 101/1963 Sb.

Je třeba ale vnímat, že většina užitých termínů v nové legislativě má svou oporu spíše v politické ideologii než v juristických úvahách, tedy nemá valného smyslu vést příliš hluboké právní úvahy ohledně výkladu vůle zákonodárce a aplikace těchto termínů v praxi.

Vymizení termínu právnická osoba z OZ tedy není zas až tak překvapující. K absolutní eliminaci však nedošlo (stejně jako u osob fyzických). Ačkoli svůj návrat přímo do textu OZ našel tento

⁷³ Jak je např. vidět v ustanovení § 2 odst. 1 – „Občanskoprávní vztahy vznikají z právních úkonů nebo z jiných skutečností, s nimiž zákon vznik těchto vztahů spojuje.“

⁷⁴ ustanovení § 34 OZ

termín až se změnou politického režimu a rozsáhlými novelizacemi, zejména těmi účinnými od r. 1992, v jiném právním předpisu tento termín(y) najít můžeme. Dobová právníková literatura tento pojem též znala. Předpis, který úpravu právnických osob obsahoval, byl zákon č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu). Ten stanovil, že „účastníky právních vztahů v mezinárodním obchodním styku mohou být osoby právnické i fyzické⁷⁵“. V posouzení způsobilosti k právním úkonům pak ZMO odkazoval plně na OZ. Důvod pro diferenciaci terminologie ZMO a OZ bychom hledali marně – ani důvodová zpráva ZMO se nad terminologickým nesouladem nepozastavuje.

O právnických osobách pak ZMO stanoví, že právníckými osobami jsou podniky a jiné organizace, přiznává-li jim způsobilost k právům a povinnostem právo, podle něhož byly zřízeny. Za tuzemské právnické osoby byly dle ZMO považovány zejména podniky pro zahraniční obchod a ostatní hospodářské organizace zapsané v podnikovém rejstříku. Tyto právnické osoby jsou ve smyslu tohoto zákona obchodníky.

Za krátký rozbor stojí ustanovení týkající se změn v jednání právnických osob, resp. entit odlišných od občana mající způsobilost k právním úkonům. Za účinnosti předchozích právních úprav převládalo přesvědčení, že orgány těchto entit jednají za společnost, přičemž toto jednání je převážně považováno za zastoupení *sui generis*⁷⁶. Nově se již objevuje pouze formulace, že „organizace jedná“ či „právnická osoba jedná“. Občanský zákoník v tomto směru ale nehovoří příliš jasným jazykem, ani nám nedává žádné bližší vysvětlení, proč k takové změně dochází.

Lépe než OZ, vysvětluje změnu v přístupu k jednání právnické osoby důvodová zpráva k ZMO, která uvádí, že „[p]ři vymezování způsobilosti právnické osoby k právním úkonům přijímá osnova zásadu, že právnická osoba jedná prostřednictvím svých orgánů sama. Na jednání orgánů právnické osoby nelze proto vztáhnout ustanovení osnovy o zastoupení a plné moci [...] neboť by působilo potíže, aby při každém jednotlivém obchodním jednání se zjišťovala otázka rozsahu oprávnění jednotlivého orgánu k právnímu úkonu jménem právnické osoby, která je mimo to pravidelně upravena v interních předpisech veřejně nepublikovaných. Překročili-li proto orgány právnické osoby meze své pravomoci, právnickou osobu zavazují; jestliže právní úkon se týká předmětu jejího

⁷⁵ ustanovení § 6 zák. č. 101/1963 Sb.

⁷⁶ viz Krčmář, op. cit.

*podnikání nebo její běžné činnosti.*⁷⁷ Lze tedy dovést, že za změnou v režimu jednání právnických osob stála zejména pragmatičnost a snaha předcházet sporům o rozsah zástupčího oprávnění jednajících osob či orgánů. Nejde tedy o posun ve vnímání právní teorie ani o aplikaci nového právně filozofického přístupu.

K definici právnické osoby můžeme z dobové literatury také citovat právnický slovník, který podává, že „*právnická osoba je společenský útvar (organizace), jemuž byla čs. socialistickým právním řádem přiznána způsobilost vystupovat vlastním jménem v občanskoprávních vztazích (tj. činit právní úkony) a který má rovněž majetkovou odpovědnost z těchto vztahů vznikajících. Právnická osoba má tedy způsobilost mít práva a povinnosti a vlastní způsobilost práv vlastní způsob právním úkonům, i když za ně jednají jejím jménem určité osoby, tj. její pracovníci nebo členové v mezích svých oprávnění. [...] Právníckými osobami mohou být i jiné organizace než socialistické [srov. výše citaci OZ]. Jsou to např. církevní organizace, dobrovolné spolky, cizí právnické osoby, které vznikly na území ČSSR podle našeho práva a mají na našem území sídlo. Právnické osoby mohou vzniknout buď na základě zákona, nebo na základě rozhodnutí příslušného orgánu, například resortního ministerstva nebo jeho přivolení.*“⁷⁸

Z pohledu legislativy socialistického Československa můžeme uzavřít, že pojem „právnická osoba“ podlehl, stejně jako celý právní systém, ideologii lidově demokratického, socialistického státu. S tím spojené potlačení soukromého vlastnictví a přechod k centralizovanému hospodářství plně řízeného státem upozadilo jakoukoli korporátní evoluci a s tím spojené právní konstrukce. K navrácení se k předchozí koncepci dělení na právnické a fyzické osoby a též k terminologickému základu došlo až, jak je obecně známo, se změnou politického režimu v roce 1989, resp. skrze novelizace předpisů civilního práva provedené zejména v období let 1989-1992.

3.3.2. Od r. 1989 do rekonstrukce

OZ prošel zásadní přestavbou s politickými změnami roku 1989 tak, jak bylo zmíněno výše. Obnovení institutů práva, které jsme znali z úpravy předsocialistické, zejména s akcentem na

⁷⁷ Důvodová zpráva k ustanovení § 6-12 vládního návrhu zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), tisk č. 149, Národní shromáždění Československé socialistické republiky 1963, III. volební období.

⁷⁸ MADAR, Zdeněk. *Právnícký slovník. Díl 2, P-Ž*. Vyd. 4., zcela přeprac. a dopl. Praha: Orbis, 1978, str. 121.

dělení osob na fyzické a právnické, bylo provedeno novelizací OZ zákonem č. 509/1991 Sb.⁷⁹ Touto novelou byl vyjádřen návrat v hlavním předpisu civilního práva k demokratickým hodnotám svobodného státu, opět byl kladen důraz na osobní svobodu a nedotknutelnost vlastnictví. Celkově je koncepce nového civilního práva vyjádřena v důvodové zprávě k novele 509/1991 Sb. jako opuštění paternalistického chápání funkce společenských organizací⁸⁰ (a pečovatelské koncepce civilního práva vůbec); jinými slovy, ingerence státu do soukromoprávních vztahů by měla být co nejvíce eliminována tak, aby byla narovnána nerovnováha mezi jednotlivými subjekty práva, která nastala eliminací soukromého vlastnictví a nastolením „lidově demokratického“ zřízení socialistického státu. Stejně tak měla posílit právní jistotu fyzických osob a podnikajících osob jak fyzických, tak právnických. Nově přijatá novela si kladla za cíl zajistit použitelnost stávajícího zákona v upraveném znění do doby, než bude vytvořen nový občanský zákoník. Novela předpokládala, že se tak stane do pár let od jejího přijetí. Dnes víme, že rekonstrukce civilního práva trvala dalších bezmála 30 let, pokud bereme v potaz jen právo hmotné.

SOZ i OZ, které vycházely ze sovětského vzoru (a mnohdy tento vzor aplikovaly důsledněji než sovětská právní úprava), prakticky smazaly rozdíl mezi právem soukromým a veřejným; nová úprava měla navrácením původních institutů nejen civilního práva tuzemského, ale i zahraničního, napomoci demokratické obnově státu a zejména obnově soukromého vlastnictví. Koncepčně však bylo rozhodnuto o oddělení práva občanského od práva obchodního s tím, že obchodní právo bude nově upraveno obchodním zákoníkem, který nahradí dosavadní hospodářský zákoník a bude ve vztahu speciality k novelizovanému OZ. Zákonodárce konstatoval, že „komercializace občanského zákoníku“ se pro právní řád v Československu v dané situaci nehodí a neodpovídá též československým právním tradicím, oddělený obchodní zákoník měl být též šancí pro řádnou obnovu před 40 lety opuštěného obchodního práva.⁸¹ Nový obchodní zákoník spolu s novelizovaným OZ též učinil obsoletním ZMO.

S obnovením socialistickým právem opuštěných institutů však nedošlo v mnoha případech k návratu k původním principům těchto institutů. Právnické osoby byly opět do právního řádu zatkoveny, nikoli však už se stejnými principy fungování, jako tomu bylo před přijetím SOZ⁸².

⁷⁹ Vládní návrh zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, tisk č. 685, Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky, 1990–1992, publikovaný ve sbírce jako zák. č. 509/1991 Sb.

⁸⁰ Z důvodové zprávy k zák. č. 509/1991 Sb. k § 14.

⁸¹ Op. cit. důvodová zpráva k zák. č. 509/1991 Sb. čl. 3 Politickoekonomické předpoklady novelizace občanského zákoníku.

⁸² K tomu též srovnej KNAPPOVÁ, Marta, Jiří ŠVESTKA a Jan DVORÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-127-7, str. 204.

Ponechána byla i terminologie právního úkonu a způsobilosti k právním úkonům oproti původnímu právnímu jednání a svéprávnosti. To se však dá přičítat zákonodárcově přesvědčení, že záhy po přijetí novely 509/1991 Sb. (v horizontu několika let) dojde ke kompletní rekodifikaci celého civilního práva. Ostatně sám zákonodárce v důvodové zprávě k novele 509/1991 Sb. konstatuje, že úprava stávajících zákonů je nadměrně náročná a např. přečíslování celého zákona by budilo dojem, že jde o nový občanský zákoník.⁸³

Právnícké osoby si i nadále ponechaly svou vlastní vůli a přímé jednání svými orgány tak, jak tento koncept byl zaveden socialistickým právem konstruovaným dle sovětského vzoru. Nedošlo tedy k návratu ke koncepci zastupování *sui generis*, jak bylo uvedeno výše, nedá se však ale ani říci, že ačkoli by se dalo soudit, že převládající teorií existence právníckých osob by měla být teorie organická, je realitou, že koncepce teorie fikce nebyla opuštěna⁸⁴. To můžeme soudit z vyznění ustanovení § 18 odst. 2 OZ, zejména písm. d), ze kterého je patrné, že právníckými osobami jsou ty subjekty, o kterých to prohlásí právní předpis se silou zákona. Jedním ze základních rozlišovacích znaků oproti úpravě před novelizací je zejména aspekt hospodaření s vlastním majetkem. Jak již bylo opakovaně zmíněno, osobní vlastnictví (a to i osob právníckých) bylo nahrazeno vlastnictvím společným, tedy socialistické organizace nehospořádaly se svým majetkem, nýbrž majetkem státním (socialistickým).⁸⁵

Novelou 509/1991 Sb. byl též uvolněn režim zakládání právníckých osob; socialistické právo posílilo koncesní princip vzniku právníckých osob, jak bylo uvedeno výše. Uvolnění politických poměrů a obnovení institutů demokratického práva vč. svobody sdružovací (ačkoli nová ústava ještě nebyla připravena) umožnilo liberálnější přístup zákonodárce s tím, že koncesní princip byl vykompenzován možností volného zakládání, resp. principem registračním. Do dnešního dne jsou uplatňovány všechny tři způsoby vzniku právníckých osob, obnova soukromého práva do jeho původní šíře ale začala upřednostňovat registrační princip.⁸⁶

Novelizovaný OZ neupravoval problematiku právníckých osob samostatně, jak bylo uvedeno výše. Zákonodárce zvolil s ohledem na historický vývoj rozdělení úpravy civilního práva mezi dva hlavní zákoníky, vedle OZ byl k němu přijat ve vztahu speciality obchodní zákoník.

⁸³ Op. cit. důvodová zpráva k zák. č. 509/1991 Sb. čl. 6 Legislativně technické provedení novely.

⁸⁴ Ačkoli se teorie fikce dle OZ nekryje zcela s pojetím této teorie dle Savignyho, k tomu srov. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6, str. 225-237.

⁸⁵ Op. cit. Knappová, Švestka, Dvořák, str. 204-207.

⁸⁶ Op. cit. Knappová, Švestka, Dvořák, str. 207.

3.3.3. Hospodářský zákoník

Další právní předpis, který obsahoval úpravu týkající se socialistických organizací, které společensky nahradily dosavadní právnické osoby, byl hospodářský zákoník. Tento předpis se změnou sociopolitického směřování země a celkové změně právních východisek civilního práva nově upravil obchodní vztahy mezi socialistickými organizacemi v kontextu centrálně plánovaného hospodářství a celkově ukotvil ideu tzv. demokratického centralismu. Pro zkoumanou problematiku právnických osob a jejich jednání v rámci práva jsou stěžejní ustanovení čl. III, čl. VIII a § § 17-22. Právní subjektivita socialistických organizací se dá dovodit z ustanovení § § 17 a 18⁸⁷, deliktní odpovědnost pak z čl. VIII⁸⁸.

Stěžejní ustanovení upravující jednání socialistických organizací je obsaženo v ustanoveních hlavy páté, v základu pak zejména v § § 20–22. Hospodářský zákoník činí jasný rozdíl mezi jednáním statutárního orgánu a jednání zástupců. Dle příslušných ustanovení jedná statutární orgán jménem organizace, nikoli v zastoupení. Tento přístup zákonodárce implikuje existenci oddělené právní osobnosti organizace o jejích orgánů a vylučuje aplikaci fikčních teorií pro tvorbu vůle a jednání právnické osoby, kterou socialistická organizace nepochybně je. Hospodářský zákoník se tedy drží teoretických východisek, které užívá i OZ.

3.4. Ústava z roku 1993

Změnám politickým, sociálním, ale i právním, kterým se začaly přizpůsobovat předpisy zákonné síly, stále však neodpovídala úprava ústavněprávní. Změnu přinesla až do současnosti platící a účinná Ústava České republiky účinná od 1. 1. 1993⁸⁹, která též reflektovala rozdělení federativního státu na dvě samostatné republiky – Slovenskou a Českou. Ústava byla přijata jako pololegální, což vyplývá už ze základní terminologie určité ústavodárcem tím, že používá obrat „ústavní pořádek“ (polylegalita ústavy má svou tradici na území České republiky, resp. Československa, všechny československé ústavy byly svou povahou pololegální). Ústava sestává z více

⁸⁷ § 17: Socialistické organizace vystupují v hospodářských vztazích svým jménem a nesou také majetkovou odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících, pokud tento zákon nebo zvláštní předpisy nestanoví jinak.

§ 18: Socialistické organizace mohou nabývat práv a zavazovat se, jen pokud to není v rozporu s plněním jejich společenských úkolů.

⁸⁸ Článek VIII: Za neplnění svých povinností, zejména závazků z hospodářských smluv, jsou socialistické organizace majetkově odpovědné. Tato odpovědnost má vést socialistické organizace především k řádnému a včasnému plnění jejich společenských úkolů.

⁸⁹ Přijata jako zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky.

dokumentů, z nichž všechny mají sílu ústavního zákona a jsou si rovny. Tedy až na Listinu⁹⁰, o které Ústava stanoví, že veškeré součásti ústavního pořádku musí být s ní v souladu.⁹¹ Listina je pak dokumentem pro zkoumanou problematiku trestní odpovědnosti právnických osob (a trestní odpovědnosti vůbec) naprosto stěžejním. Proto se Listině budeme věnovat podrobněji v rámci výkladu o teorii trestní odpovědnosti právnických osob a ústavněprávních implikací zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob v České republice.

Nyní však ale o vzniku právnických osob a jejich zakotvení v současném ústavním pořádku České republiky. Právní základ vyjadřující princip volného sdružování (tzv. koaliční svoboda) není, jak tomu dříve bylo, vyjádřen přímo v Ústavě (tedy ústavním zákonu č. 1/1993 Sb.), ale v Listině ve jejím čl. 20, jakožto součást politických práv, spolu s čl. 27 Listiny, jakožto součást hospodářských, sociálních a kulturních práv, jsou základem sdružovací svobody. Dle těchto článků se může každý s jinými sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích (čl. 20) a též se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů (čl. 27).

Zařazení sdružovacího práva mezi práva politická ale neznamená, že toto právo je omezeno pouze za účelem shromažďování k prosazování či reprezentaci politických postojů a názorů. Sama díky ustanovení – možnost sdružování ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích dává tušit, že sdružování nemusí mít pouze povahu politickou. Může mít i povahu zcela apolitickou, a to ať už hospodářskou – obchodní společnosti, nebo zájmovou – spolky atp.⁹² Tento výklad pak konvenuje i ve spojení se zmíněným čl. 27 Listiny. Čl. 27 totiž pamatuje spíše na zakládání odborových organizací a organizací jim podobných, ať už to jsou zájmová sdružení podnikatelů, komory atd. K tomu důvodová zpráva uvádí, že „[p]rávo sdružovat se s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů se upravuje zvláště v čl. [27] vzhledem k potřebě zohlednit zvláštnosti sdružení tohoto druhu, zejména odborových organizací. ... Práva upravená v čl. [27] jsou speciálním ustanovením ve vztahu k čl. [20]. Jsou potřebná k vyjádření zvláštnosti sdružování v odborových a podobných organizacích v souladu s mezinárodní úpravou“⁹³. Začlenění sdružovacího

⁹⁰ Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

⁹¹ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 2., podstatně rozš. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2008. Vysokoškolské právníké učebnice. ISBN 978-80-7201-694-5, str. 250-251.

⁹² K tomu srovnej *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6 výklad k čl. 20.

⁹³ Důvodová zpráva k návrhu Listiny základních práv a svobod, ČNR tisk 91.

práva (s ohledem na vznik korporací a právnických osob vůbec) mezi práva politická do čl. 20 tak není zcela přesné, nicméně zřejmě ničemu nebrání⁹⁴.

3.4.1. Nový občanský zákoník

Z ústavněprávního hlediska zůstává za účinnosti občanského zákoníku doposud vše nezměněno, základ v předpisech se silou ústavního zákona je tentýž. Zbývá vyložit zakotvení právnických osob v rámci rekodifikovaného civilního práva. Ačkoli měla rekodifikace proběhnout z pohledu devadesátých let daleko dříve tak, jak to předpokládala důvodová zpráva k novele OZ č. 509/1991 Sb., jak bylo citováno výše, nové předpisy civilního práva byly schváleny až v roce 2012 s účinností od 1. ledna 2014. Rekodifikace postihla jak právo občanské, tak obchodní, přičemž návrat k původní struktuře civilního práva začátku 20. století na našem území je dosti patrný. Došlo na částečnou (slovy novely č. 501/1991 Sb.) „komercializaci“ občanského zákoníku s tím, že vyděleny zůstaly obchodní korporace v samostatném zákoně č. 90/2012 Sb. o obchodních korporacích.

Sama rekodifikace civilního práva budila značné kontroverze, a to zejména z důvodu proklamace jejích autorů, kteří zejména tvrdili, že OZ je třeba nahradit vzhledem k jeho zatížení dobou socialismu a instituty vycházejícími ze socialistického (rozuměj sovětského) práva. To by asi pravdou bylo, pokud by k rekodifikaci došlo v časovém horizontu předpokládaném novelou č. 509/1991 Sb. Po uplynutí téměř čtvrtstoletí ale byla drtivá většina ustanovení OZ obměněna či novelizována, takže se dá spíše konstatovat, že rekodifikace přinesla právní nejistotu mezi subjekty práva a výkladové a aplikační potíže pro vztahy, které již byly běžné a judikatorně ustálené.

Nicméně existence občanského zákoníku je faktem, tudíž je potřeba podat výklad o právnických osobách i ve světle tohoto předpisu. Právnické osoby jsou upraveny v dílu 3. občanského zákoníku, ustanovení § 118 stanoví, že „[p]rávní osoba má právní osobnost od svého vzniku do svého zániku“. Tedy má, terminologií OZ, způsobilost k právním úkonům po dobu své existence. Důvodová zpráva k příslušným ustanovením o právnických osobách, zejména pak k ustanovení § § 118 a 119 uvádí, že dosavadní stav (tedy do přijetí občanského zákoníku), kdy úprava právnických osob je roztržena do různých nenavazujících ustanovení napříč minimálně dvou zákonů – OZ a ObchZ, je neúnosný. Nová úprava nemění dosavadní pojetí právnických osob, tedy

⁹⁴ K tomu srovnej op. cit. *Listina základních práv a svobod: komentář* ke čl. 27.

útvary, jejichž právní subjektivitu upravuje zákon, resp. tyto útvary za právnické osoby zákon prohlašuje, a přináší i určitá zpřesnění. Zda musí zákon stanovit výslovně o konkrétním subjektu, že je právnickou osobou nebylo z úpravy předešlé občanskému zákoníku na první pohled zjevné. Z nepříliš bohaté judikatury ale vyplývá, že stačilo, aby zákon k tomu kterému konkrétnímu subjektu jako k právnické osobě přistupoval, abychom mohli takový subjekt za právnickou osobu považovat.⁹⁵ Nově, dle důvodové zprávy k občanskému zákoníku, se „[n]ormativní východisko platné právní úpravy ... navrhuje změkčit tím způsobem, že zákon nemusí o určitém organizovaném útvaru výslovně stanovit, že je právnickou osobou, nýbrž že i postačí, bude-li ze zákona právní osobnost takového útvaru jinak bez pochybností zřejmá. Zdůrazňuje se vlastnost právnické osoby jako organizovaného útvaru, neboť to je podstatný předpoklad její existence.“⁹⁶

Také občanský zákoník se, stejně jako OZ, drží teorie fikce právnických osob, což je zjevné krom jiného též z důvodové zprávy k návrhu občanského zákoníku – „[p]rávnická osoba je umělý organizační útvar vytvořený člověkem a sloužící jeho zájmům“⁹⁷. Dále důvodová zpráva uvádí, že „[p]ozitivní právo tudíž nemá možnost odmítnout uznání právní osobnosti člověka. Naproti tomu právnické osoby obdobné přirozené právo na vlastní právní osobnost nemají a je věcí státu přizná-li různým entitám tohoto druhu způsobilost mít práva a povinnost. [...] Osnova tudíž odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary, které jsou vytvořeny proto, aby sloužily zájmům člověka, nikoli proto, aby mu byly ve všem postaveny naroveň; rovnost fyzických a právnických osob přichází v úvahu jen v majetkových otázkách, a to ještě ne ve všech. [...] [N]a právnické osoby [se tedy nahlíží] jako subjekty umělé (fiktivní)“⁹⁸

Návratem v předchozí stav, tedy před přijetí SOZ a socialistické úpravy civilního práva vůbec, je též změna koncepce jednání právnické osoby, která napříště již nebude jednat sama, v jednáních bude zastoupena. Tedy jednání orgánů právnické osoby nebude přímým jednáním právnické osoby, orgány budou jednat v zastoupení a jejich jednání bude právnické osobě pouze přičítáno. Jinými slovy, právnická osoba přišla o svou autonomní vůli, kterou by mohla napřímo

⁹⁵ K tomu též RUBAN, R. *O povaze právnických osob*, in Sborníky příspěvků – the conference proceedings, Dny práva – 2012 – Days of Law, 6. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity – The sixth year of the international conference held by Masaryk University, Faculty of Law, 1. vydání, 2013, ISBN 978-80-210-6319-8, [online]. Copyright © [cit. 22.01.2020]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Bermudskytrojuhelnik/RubanRadek.pdf

⁹⁶ Důvodová zpráva k návrhu NOZ, str. 46, Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 28.12.201]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹⁷ Ibidem, str. 13.

⁹⁸ Ibidem, str. 44, 45.

vyjadřovat svým vlastním jednáním, resp. její autonomní vůle (připustíme-li její existenci) je irrelevantní z pohledu jednání orgánů právnické osoby navenek. Pokud bychom připustili, že právnická osoba je subjekt bez jakékoli vnitřní vůle, pak je poněkud nešťastně v tomto směru formulováno ustanovení § 151 odst. 1 občanského zákoníku, které říká, že „[z]ákon stanoví, popřípadě zakladatelské jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.“ Např. citovaný Ruban k tomu uvádí, že je matoucí, když zákon nikde o samostatné vůli právnické osoby nevykládá, tak není možné takovouto vůli nahrazovat – není totiž co nahrazovat⁹⁹. Jazykový obrat v ustanovení § 151 odst. 1 může být ale spíše lingvistickou hříčkou jako (ostatně nepřiměřené množství dalších ustanovení občanského zákoníku, a to kvůli nepochopitelně zvolenému archaickému jazyku zákona vzdáleného dnešním jazykovým standardům). Totiž slovo „nahradit“ nemusí být nutně vnímáno ve smyslu „kus za kus“, nahradit může být vyloženo též jako „vyplnit“ či „namísto (něčeho)“. Tedy ona vůle nemusela vůbec existovat, namísto této vůle je zde vůle orgánů. Též ale samozřejmě můžeme, právně filozoficky, připustit, že právnická osoba svou vlastní vůli má. Z praktického hlediska je tento střet poměrně irrelevantní, z pohledu právní teorie (a formulace důvodové zprávy k občanskému zákoníku) jde ale o problém, který je třeba alespoň trochu zkorigovat.

Totíž formulace občanského zákoníku v kombinaci s textem důvodové zprávy pouze vypovídá o nedůslednosti zákonodárce při tvorbě nového předpisu, špatné práci s cizojazyčnými texty legislativy, která sloužila jako inspirace (a do značné míry jako „opisovací“ materiál). K tomu Ruban dobře uvádí, že odkaz důvodové zprávy na švýcarský občanský zákoník, kterým bylo ustanovení § 151 inspirováno, o žádném nahrazování vůle nehovoří¹⁰⁰. Hovoří o vnuknutí vůle. A to je rozdíl značný. Navíc švýcarská civilní doktrína se přibližuje spíše teorii reality oproti volbě teorie fikce českým zákonodárcem. Níže, v následujících kapitolách, bude též ukázáno, proč rigidní aplikace teorie fikce může působit problémy z pohledu trestní odpovědnosti právnických osob v dnešní technologické době.

Z pohledu českého civilního práva jsme si tedy nastínili vývoj právnických osob a jejich legislativní zakotvení, stejně tak jsme okrajově podali výklad o jednání a autonomii jednání právnických osob v tuzemském právu. Současném i minulém.

⁹⁹ Op. cit. Ruban, O povaze právnických osob.

¹⁰⁰ Op. cit. Ruban, O povaze právnických osob.

4. Teorie právnických osob

Počátek novodobých teorií o povaze právnických osob nastal s koncem osvícenství a příchodem průmyslové revoluce, v době, kdy započal růst význam existence právnických osob pro potřeby rozvoje ekonomiky a hospodářství, když začaly vznikat větší výrobní podniky a pohyb zboží nabírat na síle. Nejširší teoretický vývoj nastal v nauce o právnických (morálních, fiktivních) osobách v období bezprostředně po průmyslové revoluci bezprostředně následujícím, tedy během 19. století a tzv. velkých kodifikací. Samozřejmě se dá konstatovat, že teorií právnických osob je zřejmě tolik, kolik je právních teoretiků té doby plus jedna. Dají se však v základu rozdělit na dva proudy – pozitivistický a sociologický¹⁰¹ (ačkoli tedy výraz „sociologický“ musíme vnímat s nadhledem, sociologie jako taková je obor mladý a právní teoretici 19. století takový pojem neznali, lepším termínem je možná „naturalistický“ či „antropologický“).

Všem teoriím právnických osob je ale společné jedno – extrémní míra abstrakce ve snaze postihnout veškeré aspekty formování, existence a jednání právnických osob. To je ale samozřejmě úkol nesmyslný a nesplnitelný. Právnické osoby jsou natolik integrální součástí fungování dnešní společnosti, že jejich právní, ekonomické a sociální vazby jsou stejně složité, jako existence a fungování fyzických osob ve světě samém. Tedy stejně jako právní normy nedokáží popsat a zachytit veškerá jednání a chování člověka – vždy se nedostatečnost práva objeví, bílé místo, nepostižená oblast, vznik nového právního vztahu, okolnosti, technologie, na které musí právo flexibilně reagovat, tak nedokáží právní teorie a právní teoretici a filozofové v úplnosti podchytit existenci právnických osob. To nicméně neznamená, že se o to nesnaží. Z hlediska praxe ale toto teoretizování valného významu nemá. Platné právo takové subjekty uznat musí, musí s nimi nakládat a postihnout jejich chování a vazby ve společnosti.

Pro úplnost je ale třeba některé teorie zmínit a odhalit jejich dopad do praxe. Už jen proto, že s termíny jako „teorie fikce“ operují zákonodárci v důvodových zprávách k občanskému zákoníku a navazující legislativě.

Úhelným kamenem všech teorií je zkoumání dvojího:

- a) realita právnické osoby;
- b) vůle právnické osoby a vznik takové vůle.

¹⁰¹ Op. cit. Knappová, Švestka, Dvořák, str. 201.

Vzhledem k doposud uvedeným východiskům je jasné, že půjde o střet dvou hlavních názorových proudů. Ostatně jako spor o povahu práva jako takového. Jsou právnické osoby reálně existující útvary, něco jako hromadné organismy v přírodních vědách, jejichž existenci právo pouze rozeznává a přiznává jim právní subjektivitu – tedy že právo je reflexe reálného stavu, nebo se jedná o právní konstrukt, který poté, na základě pozitivní normy, vstupuje v existenci a svůj právní život? Pak je, jako vždy, cesta třetí. Kombinace.

Zbývá si položit otázku – nejsou tyto právní teorie již přežité? Ve valné většině se jedná o teorie, které vznikaly v době 19. století, dnešní technologický a ekonomický pokrok, globální provázanost ekonomik, virtuální obchod a „megavýroba“ (velkovýroba je, řekl bych, dávno překonána) jsou faktory, se kterými právní teoretici 19. století nemohli vůbec počítat. Největším vynálezem byl parní stroj a automatizované tkalcovské stavy operující pomocí „programů“ zachycených na pružích příslušně děrovaného papíru. K možné překonanosti zmíněných teorií ale více v závěru této kapitoly.

Nyní podrobněji k hlavním teoretickým proudům, jen je možné určité myšlenky z nich vyjmout jako platné. Jak bylo uvedeno výše, za dva hlavní proudy (klasických teorií) lze považovat teorii fikce a teorii reality. Teorie to nejsou přísně ohraničené, v rámci každé z nich existuje mnoho interpretací – jak bylo uvedeno výše o počtu možných teorií.

4.1. Teorie fikce

Hurdík se domnívá, že *„fakticky až do 18. století byla v právní teorii obecně odmítána myšlenka možnosti existence subjektu práva odlišného od lidské bytosti s tím, že právní teorie vyhověla požadavkům praxe a dala vzniknout subjektům práva odlišným od člověka, resp. osob fyzických¹⁰²“*.

Tento názor jsme ale poměrně jednoznačně vyvrátili již v kapitole pojednávající např. o středověkém nahlížení na právnické osoby. Byl to právě papež Inocenc IV., který naopak konstatoval, že takové útvary jsou subjekty práva a právo takové subjekty zná. S jediným rozdílem snad

¹⁰² HURDÍK, Jan. *Právnické osoby a jejich typologie*. 2., dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-168-0, str. 17.

– zachovával římskoprávní pohled na deliktní způsobilost takových subjektů, kterou svým způsobem odmítal. Papežovu myšlenku *persona ficta* pak dále obohatil (a současné teorii více přiblížil) sv. Tomáš Akvinský¹⁰³ svým tvrzením, že „*vera persona est rei rationabilis individua substantia*“¹⁰⁴. Slovo *persona* je třeba chápat spíše z teologického hlediska (jakožto část Svaté Trojice) než jako „člověka“. Tedy kombinací těchto dvou právních / teologických konstrukcí docházíme k tomu, že už ve 13. století n.l. lze spatřovat vznik úvah o fiktivních entitách majících autonomii¹⁰⁵.

Více k modernímu pojetí teorie fikce, jejímž hlavním představitelem je Friedrich Carl von Savigni¹⁰⁶. Dle Savigniho je jediným přirozeným nositelem práva člověk, který je jako jediný též osobou v pravém slova smyslu, jelikož je mimo jiné nadán svou vlastní vnitřní vůlí. Proto je teorie fikce zahrnována též mezi teorie volní¹⁰⁷. Savigni ve své teorii dovozuje, že „*bytí právnické osoby spočívá na zastoupené vůli určitých jednotlivých lidí, která je přičítána jako její vlastní vůle na základě fikce*“¹⁰⁸.

Právnické osoby jsou dle zastánců této teorie umělým konstruktem, fikcí vytvořenou k obrazu člověka. Tedy právnické osoby jsou realitou pouze právní a jejich právní osobnost je odvozena od právní osobnosti člověka, resp. podle jeho vzoru.¹⁰⁹ Přirozeně tedy tyto entity nejsou osobami, právo však vytvořením fikce jejich osobnost rozeznává a přiznává jim právní subjektivitu, resp. vlastnost být nositelem práv a povinností a dle toho k nim též přistupuje¹¹⁰. Celá legální konstrukce právnických osob je v tomto pojetí ve své podstatě vyhověním požadavků praxe, které již pro fungování nestačili lidé, jako výluční nositelé práv a povinností, ale bylo třeba reflektovat společenský a ekonomický stav, kterému již stávající pojetí nedostačovalo¹¹¹.

Výše uvedená teorie fikce je tou nejobecnější a sama o sobě samozřejmě obsahuje různé modifikace, teorie odvozené od hlavního, obecného, proudu, s ohledem na množství autorů, kteří

¹⁰³ Papež Inocenc IV žil mezi léty 1195–1254, sv. Tomáš Akvinský mezi léty 1225–1274, oba v oblasti dnešního italského Lazia (Říma), jejich teorie tedy nevznikaly od sebe izolovaně.

¹⁰⁴ Tím sv. Tomáš Akvinský vyjadřuje myšlenku autonomie, tedy že osobou je individualizovaný racionální subjekt.

¹⁰⁵ DEWBY, John, *THE HISTORIC BACKGROUND OF CORPORATE LEGAL PERSONALITY*, 35 Yale L.J. (1926), ISSN: 0044-0094, str. 665-666.

¹⁰⁶ Friedrich Carl von Savigni (1779-1861) byl německý právník a historik.

¹⁰⁷ Volní teorie

¹⁰⁸ Savigni, F.C.: *System des heutigen Römischen Rechts* (sv. II.), Berlin, 1840, str. 282, překlad z ŠILHAVÝ, Filip. Jednání právnických osob (Teoretická koncepce) [online]. 2015 [cit. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/138785>. Vedoucí práce Karel Beran, str. 8.

¹⁰⁹ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 17-19.

¹¹⁰ WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce: úvod do teorie práva*. Přeložil Pavel HUNGR. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Knihovna společenských věd. ISBN 978-80-7380-668-2, str. 156.

¹¹¹ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 17-19.

se touto teorií vzniku a existence právnických osob zabývali a zabývají. Nejdůležitějšími modifikacemi teorie fikce jsou dle Hurdíka tyto:

- a) teorie personifikace;
- b) užší teorie fikce; a
- c) teorie přepodstatnění (transsubstanciace¹¹²)¹¹³.

Teorie personifikace spočívá ve vytváření nových pojmů a institutů přenosem vlastností existujících entit na entity jiné, přičemž tento přenos je celkový – proto označení „personifikace“. Stejně, jako bylo uvedeno výše při pojednání o vývoji termínu „persona“, i tento přenos vlastností dává nepůvodnímu subjektu vystupovat tak, jako by mu propůjčované vlastnosti byly dány přirozeně. Ve smyslu tohoto výkladu jsou vlastnosti člověka přenášeny na nový útvar, kterému jsou tyto vlastnosti pouze zapůjčeny onou pověstnou maskou – tváří se jako osoba, ačkoli doposud za osobu považován nebyl. Pro funkčnost této teorie tedy potřebujeme dva subjekty – subjekt originální a objekt derivativní, tedy původní nositel vlastností a personifikace původního objektu s tím, že oba tyto subjekty musí existovat již v okamžiku, kdy má k personifikaci dojít. Objekt, na který má být vlastnost převedena, musí již nějakým způsobem existovat.¹¹⁴

Užší teorie fikce se již vůbec nezabývá jinou než právní realitou, odkazuje se a vychází pouze z práva samého. Vliv okolního světa naprosto pomíjí. Tato teorie pracuje se zavedenými a obecně akceptovanými právními pojmy a instituty, které má již za dokonalé. Z toho plyne, že tato teorie má značnou výhodu v tom, že se nemusí zabývat přirozenoprávními aspekty problematiky a řešit rozpor mezi realitou právní realitou a vnějším světem. Tato teorie využívá své volnosti a napomáhá autonomii institutů práva tím, že je nezatěžuje doktrínami přirozeného práva a principů panujících ve vnějším světě. To je však zároveň i její slabinou. Právo je vždy odrazem skutečnosti sociálních, tržních a vůbec mezilidských vazeb. Tyto vazby jsou mnohem bohatší, než je právo schopno postihnout (a není ani žádoucí, aby všechny vztahy a vazby byly právem definované a regulované). Lze uzavřít, že užší teorie fikce je omezena uzavřenou množinou právních institutů a vztahů a nemůže tedy nikdy plně reflektovat skutečný stav věcí.¹¹⁵

¹¹² Termín transsubstanciace je používán zejména v teologii při výkladu o reálné přítomnosti Ježíše Krista – „*Ježíš Kristus, jehož tělo a krev jsou skutečně obsaženy ve svátosti oltářní [...], Boží mocí přeměněnými co do podstaty, chléb v tělo a víno v krev [...]*“, jak bylo postaveno během 4. lateránského koncilu v r. 1215.

¹¹³ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 17.

¹¹⁴ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 19

¹¹⁵ *Ibidem* str. 19.

Poslední ze jmenovaných teorií – teorie předpodstatnění (teorií spadajících do kategorie fikčních teorií či teorií volních je samozřejmě daleko více, nicméně pro pochopení materie nemá cenu se jimi zabývat, z uvedených teorií je patrné, jakými principy je obecně náhled na právnické osoby utvářen). Tato teorie, jak již bylo uvedeno v poznámce pod čarou k termínu transsubstanciacce byla do práva přejata z katolické teologie¹¹⁶. Tato teorie spočívá v přenesení jakékoli ideje nově vytvářeného pojmu na subjekt bez ohledu na jeho vlastní povahu bez reálné souvislosti. Na rozdíl od teorie personifikace, se kterou můžeme v tomto případě vidět značnou podobnost, teorie předpodstatnění (jak už vyplývá z názvu) mění povahu existující věci, a ne nutně hledá oporu v reálném stavu, resp. vnějším světě vůbec. Hurdík jako příklad uvádí stát jako abstraktní útvar, který je provázán s lidmi jako reálnými útvary, jež tento abstraktní útvar respektují.¹¹⁷

V úvodu této podkapitoly jsem uvedl, že fikční teorie patří mezi teorie volní. Jak bylo též uvedeno, dle Savignio jsou originárními nositeli subjektivních práv pouze lidé, kteří jsou schopni tato práva v plné šíři uplatňovat, resp. jimi disponovat na základě jejich svobodné vůle. Tím vyjadřuje, že subjektivní právo je volní mocí jedince. Pakliže vůle subjektu není, resp. ji není možné rozumově seznat, postačí fikce přičitatelnosti vůle zástupce takového subjektu. Vůle subjektu bude nahrazena vůlí osob (orgánů) k tomu povolaných. Náhled na tvorbu vůle a komu náleží volní moc jako taková prošel už za života a poté později v 19. století dalším vývojem¹¹⁸. Z našeho pohledu je důležité uvést právě Savignio teorii, která vykazuje pojmovou podobnost s uplatňovanou teorií fikce v občanském zákoníku. Občanský zákoník též vychází, jak bylo uvedeno v předešlých kapitolách, z přesvědčení, že právnické osoby nejednají (tedy neprojeví svou vůli ve vnějším světě) napřímo, jak tomu bylo u OZ, ale skrze své orgány jako zástupce *sui generis*.

4.2. Teorie reality

Nesilnější vývoj teorie reality můžeme sledovat ve Francii, kde se v reakci na nedostatky teorie fikce a jejich mutací rozšířilo mimořádně liberální přesvědčení, že právnické osoby jsou reálné úplně stejně jako osoby fyzické, resp. člověk. Podobným vývojem prošlo nazírání na právnické osoby i v rámci anglosaského právního systému.¹¹⁹ Nejvýraznějším zastáncem této

¹¹⁶ K tomu srovnej výklad o vývoji právnických osob ve středověku výše.

¹¹⁷ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 20-21.

¹¹⁸ BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba)*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-06-9, str. 66-69.

¹¹⁹ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 21

teorie je bezpochyby Otto von Gierke, dle kterého jsou sdružení osob „*jedním z reálně existujících organismů s určitou strukturou a vůlí, proto jsou právními subjekty stejně, jako přirozené osoby.*“¹²⁰

Teorie reality lépe, než teorie fikce, vystihuje autonomizaci právnických osob a jejich vyměnění se z přísného regulatorního rámce veřejné moci. Stejně jako i u jiných teorií, i zde můžeme popsat teorie derivativní, na teorii reality založené. Za nejsilnější směry, kterými se tato teorie ubírala můžeme považovat tyto následující derivativní teorie, jimiž jsou:

- a) teorie organická;
- b) teorie kolektivní vůle;
- c) institucionální teorie; a
- d) teorie technické reality.¹²¹

Nadepsané teorie není třeba popisovat nijak detailně, jsou opět variací na obecnou teorii reality. Ostatně to platí pro drtivou většinu popisovaných teorií, žádný z právních vědců či filozofů nebyl schopen přijít s jakoukoli převratnější teorií existence právnických osob. Je tedy podstatné popsat, co mají tyto teorie společné a na jakém základě stojí.

Obecně se dá k teorii reality říci následující. Jak již bylo zmíněno výše, teorie reality vznikla jako reakce na teorii fikce s ideou, že veškeré útvary, v nichž se fyzické osoby sdružují za konkrétním účelem, aspirují na to stát se právnickou osobou. V pojetí teorie reality jsou právnické osoby organické útvary nezávislé na vrchnostenské moci a popírají koncesní princip vzniku právnických osob tím, že antropologizují jejich vznik i existenci. Dle této teorie jsou právnické osoby zhmotněním občanské společnosti a přiznávají jim autonomní postavení, jelikož je považuje za společenství, které nemá původ v jejich odvození od státní moci, ale v kolektivní vůli jejich členů. Jak popisuje Hurdík, „*dominujícím charakteristickým rysem je zde organizační struktura právnické osoby*“ a absence konstitutivního úkonu zákonodárce potřebného ke vzniku právnické osoby¹²².

¹²⁰ WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce: úvod do teorie práva*, str. 156.

¹²¹ Hurdík, *Právnické osoby a jejich typologie*, op. cit. str. 22

¹²² Tamtéž

Ke vzniku právnické osoby tedy dle teorie reality postačuje dostatečně sdružení zakladatelů a jejich dostatečně silná společná vůle směřující s jednoduše cíli. Není zapotřebí posvěcení vrchnosti, právnická osoba na ní funguje nezávisle, je tedy vymaněna z vlivu veřejné moci a nemusí jí podřizovat své zájmy, ani je nijak od ní odvozovat. Tím je liberalizována existence právnických osob a jejich fungování ve vnějším světě. Pokud tedy porovnáme teorii reality s teorií fikce, jedná se o do značné míry reflexi skutečného bytí právnických osob a jejich fungování v moderní společnosti.

4.2.1. Závěrem k teoriím

Všechny zmíněné teorie existence právnických osob a dovozování tvorby a vyjádření jejich vůle jsou, alespoň v některých jejich částech, stále uplatnitelné a v existujícím právu též uplatňované. Například teorie reality je více méně v souladu s dnešním poznáním a reflektuje postavení právnických osob a jejich funkci ve společnosti. Ačkoli nedávný vývoj v oblasti civilního práva přinesl příklon spíše k teorii fikce, vznik a existence právnických osob v českém právu stále nese ve svém základu znaky teorie reality. Každé společenství aspiruje na to, být právnickou osobou a není třeba konstitutivního zásahu veřejné moci k jejímu vzniku, resp. založení.

Všechny uvedené teorie ale do jedné trpí, dle autorova názoru, zásadní vadou, která je z hlediska zkoumané problematiky trestní odpovědnosti právnických osob vadou palčivou. Žádná z teorií totiž nereaguje na technologický vývoj posledních dvaceti let a nereflektuje značný posun ve vývoji informačních systémů, které se dnes běžně v reálném fungování právnických osob uplatňují. Tedy není respektován, resp. reflektován Moorův zákon o exponenciálním růstu výpočetního výkonu obvodů v elektronice, řekněme chcete-li, že teorie neodpovídají přístupu *lege artis*. Vliv kybernetiky na rozhodovací činnost právnických osob a přímá aplikace výsledků elektronických autonomních postupů přímo aplikovaných právnickými osobami bez nutné ingerence personálního substrátu, tedy autonomní projevy výsledků aplikovaných informačních technologií – ať už jde o procesy řízení uvnitř právnických osob (zejména korporací v dnešním smyslu) nebo vnějších projevů v podobě obligačních vztahů, do kterých právnické osoby autonomně vstupují.

Pro příklady nemusíme chodit daleko. Například obchodování na akciových trzích, jiných trzích cenných papírů či komoditních burzách nebo devizových trzích je dnes plně automatizován bez nutnosti zásahu orgánů právnických osob, které by měly být, alespoň v pojetí dnešního platného práva, nástrojem pro vyjádření vůle právnické osoby, resp. by vůli právnické osoby měly

nahrazovat. Ano, jistě se nabízí polemika, že programy, které obchody provádějí, musel někdo naprogramovat a tyto programy mají svůj počátek i konec – zdrojový kód, který je nepřekročitelný a který byl vytvořen opět lidskou činností, tou byl též implementován a tou je též řízen. Je to ale pravda? Není tak zcela. Tyto obchody nejsou dnes pouhým výsledkem výpočetní činnosti na základě předem stanoveného rigidního postupu dle stanoveného kódu. Na první pohled se může zdát, že se pohybujeme v rovině science fiction, nicméně automatizované obchodování (a rozhodování) je realitou každodenního života¹²³. A vzhledem k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a výčtu skutkových podstat, jejichž naplnění se může právnická osoba dopustit, je vhodné se touto problematikou zabývat i ve větším detailu než klasickými teoriemi uvedenými v předchozích kapitolách.

¹²³ Jak bude uvedeno v následujících podkapitolách, moderními autonomními technologiemi je dnes ovládáno velké množství každodenních úkonů člověka – vyhledávání v rámci internetových vyhledávačů, marketingové modelování chování spotřebitele, zásobovací modely velkých prodejců atd.

5. Moderní technologie

5.1. Deep blue vs. Kasparov

Pro základní pochopení významu této problematiky si můžeme za příklad vzít notorietu - „kauzu“ Deep Blue¹²⁴ vs. Kasparov. Deep Blue byl název pro superpočítač sestavený společností IBM, jehož účelem a jediným úkolem byla šachová hra. Jeho vývoj započal v roce 1985 a vyvrcholil šachovým soubojem s Garry Kasparovem v roce 1996, resp. 1997. Deep Blue využíval pro kalkulaci výsledků (tedy provedených tahů) tzv. alfa-beta ořezávání, což je metoda minimalizace maximálních možných ztrát. Jedná se o vylepšení algoritmu minimax, přičemž metoda alfa-beta ořezávání umožňuje ignorovat možné tahy, které by neměly žádný vliv na výsledek hry. Nejlépe se dá tento algoritmus popsat jako vylučovací metoda všech možných tahů za použití předem pevně definovaného hodnotícího systému ve formě statistické ohodnocovací funkce. Tato funkce přesně stanovuje parametry hodnocení tahů a spočívá v pevné definici pozičních výhod za daného rozložení hracích kamenů a vlastností jednotlivých druhů hracích kamenů. Dle vyhodnocení situace pak algoritmus přiřadí bodové ohodnocení možným tahům a vybere nejvýše hodnocenou variantu. Tento postup je považován v rámci počítačové vědy (computer science) za součást takzvané umělé inteligence (AI) neboli inteligence strojů. Umělou inteligenci definujeme jako „*schopnost systému správně interpretovat vnější podněty, poučit se z nich a využít takto nabyté poznatky k dosažení specifických cílů a úkolů za využití flexibilní adaptace*“¹²⁵.

Algoritmy Deep Blue jistě nenaplnují znaky umělé inteligence tak, jak si je představujeme dnes, připomeňme ale Moorův zákon. V porovnání s rokem 1996 máme dnes každý malý Deep Blue v kapse v podobě chytrého mobilního telefonu, resp. jediného čipu v něm^{126, 127}.

Proč je ale Deep Blue natolik významný? Protože jako první počítač v historii porazil mistra světa v šachu, Garryho Kasparova, a to svým autonomním postupem při analýze každého tahu

¹²⁵ Přeloženo autorem z originálního: „*as a system's ability to interpret external data correctly, to learn from such data, and to use those learnings to achieve specific goals and tasks through flexible adaptation*“. Dostupné z: *Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence* - ScienceDirect. ScienceDirect.com | Science, health and medical journals, full text articles and books. [online]. Copyright © 2018 Kelley School of Business, Indiana University. Published by Elsevier Inc. All rights reserved. [cit. 10.2.2019]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0007681318301393?via%3Dihub>

¹²⁶ Deep Blue vážil 1,4 tuny.

¹²⁷ LEVY, Joel. *Boeing v pavoučí síti a dalších 99 analogií ze světa vědy*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4322-6. str. 221.

oponenta. Tehdy poprvé zvítězila umělá inteligence nad inteligencí přirozenou. Jak již bylo uvedeno, z dnešního pohledu byl Deep Blue vybaven rigidním programem, který vyhodnocoval pouze tahy soupeře, nic jiného, žádné jiné proměnné. Musel ale postupně doplňovat své výpočty tak, jak přicházely tahy a dle vyhodnocení flexibilně upravit strategii. Jakási vůle bez vnitřního sebeuvědomění. Nicméně stále vůle projevená v reálném světě provedením tahu.

A zde narážíme na důležitost z hlediska právního. Ne tedy ještě v podobě technologie, kterou byl vybaven Deep Blue, ale v jeho následovnicích. Můžeme považovat tahy počítače po šachovnici za jednání ve smyslu vyjádření jeho vnitřní vůle? Alespoň odvozeně? Bude zřejmě panovat shoda, že tahy po šachovnici nejsou právně relevantním jednáním, i když je činí člověk. Proč by tedy měly implikovat jakýkoli následek, navíc pro stroje. V tomto případě tedy ještě asi o právním jednání nelze hovořit. U hlubokého učení se autor domnívá, že už tak jasná odpověď není možná. K těm více v následujících odstavcích.

5.2. Forexový robot a automatické obchodování

Automatické obchodování na burzách cenných papírů a obdobných trzích je dnes naprosto běžnou záležitostí, natolik běžnou, že zcela vytlačilo reálné makléře do virtuálního světa a do značné míry je i nahradilo počítači a sofistikovanými predikčními algoritmy, které dokáží provádět stejné operace, jako makléři sami, ale v daleko kratších časech (zlomky sekund) a v daleko větších objemech, jelikož nepotřebují odpočinek a snáze se vyrovnají s časovými posuny v rámci světových trhů. Respektive takové změny na ně nemají žádný vliv.

Nejsofistikovanější roboti jsou plně automatictí a autonomní, dokáží sami realizovat transakce a vyhodnocovat rizikovost transakce, její výnos a cílový zisk a dle toho dynamicky upravovat parametry obchodu s tím, že uživatel (fyzická osoba) nemusí ani znát obchodní podmínky jednotlivých tržišť. Stačí pouze naprogramovat obchodní model, který chceme uplatňovat, obchodování samotné pak už obstará robot, který jedná dle naprogramovaného obchodního modelu, resp. uživatelem definovaných pravidel. V transakcích ale nevystupuje žádná fyzická osoba, žádný z orgánů právnické osoby, ani pověřený zaměstnanec či zmocněnec. Obchodování probíhá autonomně s tím, že je vykonávána strategie bez nutnosti rozhodování obchodníka samotného. Při zapojení metod machine learning (strojového učení) se pak robot dokáže sám učit a zefektivňovat své schopnosti reakce na změny okolního prostředí. Ke strojovému učení více v dalších podkapitolách.

Z právního hlediska zde máme právnickou osobu, jejíž orgán rozhodl o zapojení autonomního a automatizovaného robota do činnosti, která v tomto oboru bývá zpravidla jedinou činností takové právnické osoby. Robot realizuje nezávisle na personálním substrátu právnické osoby předmět činnosti právnické osoby a právnickou osobu zavazuje, vstupuje do právních vztahů, obchoduje. A co v případě, že by dynamické algoritmy robota využily nedokonalosti virtuálního prostředí, ve kterém obchodují, a dopustily se deliktního jednání. Jakým způsobem by se na takový projev vůle nahlíželo z právní perspektivy?

Jedná se o izolovaný vznik vůle samotné právnické osoby, která je pak v reálném světě projevována autonomně bez zástupčího jednání jejích orgánů, resp. osob oprávněných za ni jednat? Dle autorova názoru je možné činnost robotů v tomto případě vydávat za autonomní utváření vůle právnické osoby. Nadto se domnívám, že i samotný projev takové vůle spočívající v uzavírání ochodů a zavazování právnické osoby je právním jednáním, které právnická osoba sama činí bez jakéhokoli zapojení osob povolaných za ní jednat. Dle autorova názoru ani neobstojí argument, že výsledky činnosti robotů můžeme vydávat za zprostředkované jednání orgánů právnických osob, které rozhodly o jejich zapojení do činnosti právnické osoby, jelikož nemají žádnou moc nad realizací jejich jednání. Pokud autonomní systém učiní rozhodnutí a projeví ho v podobě uzavření ochodu, nemá osoba oprávněná jednat za právnickou osobu jakoukoli moc toto rozhodnutí zvrátit či upravit, ve své podstatě je její vůle (od okamžiku aktivace robota) irelevantní. V praxi přijímaný vzorec chování, právní teorií ale nepostižený. A relevantním pozitivním právem regulovaný maximálně co do výsledku takové činnosti, rozhodně ale nepoznaný z hlediska pojetí vůle, volního jednání a projevování vůle právnické osoby navenek.

Jistě můžeme vznést námitku, že forexové obchody a obchodování na burzách jsou natolik izolované záležitosti, že se netýkají běžného života právnických osob. Navíc tyto autonomní programy běží v drtivé většině na hierarchicky postavených, centralizovaných sítích, ať už se jedná o jeden počítač, či několik počítačů zapojených do stejné sítě. Vždy ale pod centralizovaným dohledem jednoho z nich. Tato námitka má tedy své opodstatnění. Do potíží se ale dostane už daleko širší množina právnických osob, pakliže se zaměříme na hluboké učení, neuronové sítě, smart contracts a decentralizovaná řešení tzv. peer-to-peer síťových řešení. Tyto techniky jsou skryty za dnes již běžnými činnostmi, které právnické osoby provádějí. Např. marketing, produktový vývoj, vnitřní řízení a optimalizace pracovních procesů atp.

5.3. Strojové učení a umělé neuronové sítě, distribuované decentralizované sítě

Souboj Garryho Kasparova s Deep Blue dnes patří již do historie a algoritmy, které Deep Blue uplatňoval při svých výpočtech, se dnes označují za GOFAI – Good Old-Fashioned Artificial Intelligence (stará dobrá umělá inteligence)¹²⁸ a byly poplatné technické vyspělosti tehdejší společnosti, Dnešní umělá inteligence využívá principů tzv. strojového učení (Machine Learning, ML), které je zahrnováno mezi tzv. NAI (New Artificial Intelligence – Nová Umělá Inteligence). Za základní definici technologie machine learning se považuje zobecnění, že „*strojové učení je metoda, která umožňuje počítačům se učit, aniž by byly explicitně naprogramovány*“¹²⁹.

Podstatou strojového učení je oproštění se od scénářů, na základě kterých počítač provádí své výpočty a které musí být do počítače pevně naprogramovány. Místo toho je počítači poskytnut tzv. data set (training data), balík dat a informací, na jejichž základě si počítač vytvoří základní výpočetní model pro provádění predikcí a statistických modelů. Počítač se ve své podstatě naučí řešit situace bez člověkem předem stanoveného kódu (výpočetního modelu). Součástí machine learning jsou např. modely zpracování přirozeného jazyka (Natural Language Processing – NLP) či počítačového vidění (Computer Vision) – jinými slovy machine learning nám umožňuje analyzovat mluvené i psané slovo a počítačově rozeznávat předměty a kategorizovat je, případně generovat na jejich základě nové výstupy či sledovat společné charakteristiky.

Pro běžného člověka je asi nejznámějším uplatněním rozeznávání obličejů na fotografiích umístěných na sociálních sítích, filtrování emailů, cílená reklama derivovaná z analýzy textu zasílaných emailů, plastické vyhledávání a hodnocení umístění zobrazených výsledků hledání v internetových vyhledávačích (typicky Google search), rozeznání hlasových povelů (v mobilních telefonech, vozidlech, zařízeních typu Amazon Alexa, Google Home, Siri). V neposlední řadě jsou tyto technologie také užívány autonomními vozidly a např. medicínskými diagnostickými přístroji zejména v radiologii.

Není třeba zacházet do přílišného detailu fungování machine learning, pro naše účely si vystačíme s konstatováním, že machine learning je metoda autonomního rozhodování počítačů bez

¹²⁸ Tento termín byl poprvé užít Johnem Haugelandem v jeho díle *Artificial intelligence: the very idea* z roku 1985. HAUGELAND, John. *Artificial intelligence: the very idea*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c1985. ISBN 0-262-08153-9.

¹²⁹ Jedná se o definici Arthura Samuela z roku 1959, k tomu srovnej MUNOZ, Andres. *Machine Learning and Optimization*, Courant Institute of Mathematical Sciences, Home Page | NYU Courant [online]. Copyright © [cit. 10.02.2019]. Dostupné z: https://cims.nyu.edu/~munoz/files/ml_optimization.pdf

předem ohraničeného rámce nutně prováděných operací za účelem dosažení předem definovaného požadavku na výsledek, přičemž se počítač provádějící výpočetní operce sám zdokonaluje vnitřním učením. Pro příklad můžeme uvést fungování autonomního automobilu – předem definovaný výsledek je přepravit pasažéra z bodu A do bodu B ; jakým způsobem ho automobil doveze, zda zastaví na semaforu, vyhne se překážce případně se vyhne dopravní zácpě, je už na počítači samotném při dynamickém řešení dopravní situace.

K tomu, aby se strojové učení, jakožto algoritmus, stalo efektivním, je potřebné poskládat různé druhy těchto algoritmů v jeden celek tak, abychom dosáhli kýženého, předem určeného výsledku. Například ve velkém množství surových dat, např. obrázků nalézt ty, které nalézt chceme. K tomu slouží umělá neuronová síť. Neuronová síť není algoritmem samým, je spíše způsobem uspořádání jednotlivých algoritmů tak, aby spolu jednotlivé algoritmy spolupracovaly na dosažení požadovaného výsledku. Tato umělá neuronová síť se na učebním data setu naučí rozeznávat kýžený předmět, řekněme traktor, tím způsobem, že jí dáme zpracovat množinu učebních obrazů pouze označených jako „traktor“ a „no-traktor“. Neuronová síť za pomoci integrovaných algoritmů vyhodnotí určující znaky daného předmětu bez bližší specifikace (pneumatiky, blatníky apod.) a poté je schopna z komplexní databáze vyhledat obrázky traktorů, aniž bychom jí museli říkat, čím se takový traktor vyznačuje, jaká je jeho bližší charakteristika. Tuto charakteristiku si systém určí sám na základě učebního data setu, který mu byl historicky poskytnut.

Už z názvu tohoto systému je patrné, že byl inspirován jeho biologickým předobrazem. Umělá neuronová síť je složena z tzv. formálních neuronů, které mohou vzdáleně připomínat neurony biologické. Zjednodušený popis fungování těchto umělých neuronů spočívá v následujícím. Umělé neurony, stejně jako jejich biologické protějšky, dokáží přenášet informace, které jsou jim postoupeny neurony jinými. Výstupem umělého neuronu je vždy reálné číslo, které je výsledkem výpočtu nelineární funkce, která je provedena na základě příjmu množiny výstupů neuronů jemu předřazených. Neurony jsou typicky sestavené do vrstev s tím, že každá vrstva má jiný úkol. Navíc má každý neuron přiřazenou určitou hodnotu s tím, že dle výsledku jeho operace je upraveno učení celé sítě, resp. se díky výsledku a přiřazené hodnotě, váze výsledku, upraví učení – chybovost systému. Tedy čím více zpracovaných dat, tím lepšího (přesnějšího) výsledku můžeme dosáhnout. Zároveň mají též jednotlivé neurony více než jedno spojení s následujícími neurony tak, aby byly jejich výsledky agregovány více než s jedním dalším neuronem.

Spojitosť velice stručného výkladu o umělých neuronových sítích s jednáním právnických osob je nasnadě. Míra autonomie rozhodovacího procesu je implementací takových technologií posunuta již natolik, že stále více přichází do popředí otázka, nakolik právnické osoby, využívající těchto technologií bez přičinění člověka, mají vlastní vůli či nikoli a zda jednání uskutečněná na základě výsledů činnosti těchto systémů jsou vyjádřením vlastní vůle právnické osoby či pouze předpokladem pro jednání subjektů nadaných oprávněním za právnickou osobu jednat.

5.4. Distribuované decentralizované sítě

Pokud jsme se mohli doposud i přes podaný výklad o strojovém učení a jeho implementaci skrze umělé neuronové sítě složitě dobrat k tomu, že právnické osoby nemusí nutně mít svou vlastní vůli a samy o sobě tuto vůli vykonávat svým autonomním právním jednáním, tak decentralizované počítačové sítě ve spojení s chytrými kontrakty (smart contracts) nám tyto úvahy značně zkomplikují a v některých případech asi i nadále znemožní.

Co jsou distribuované decentralizované sítě? Nejlépe se jejich povaha demonstruje na přímé funkční aplikaci. K tomu dobře poslouží Blockchain¹³⁰, který je druhem distribuované decentralizované sítě. Blockchain je pojmenování pro decentralizovanou databázi o neuzavřeném, narůstajícím počtu záznamů nazvaných bloky, které jsou navzájem kryptograficky spojeny, přičemž každý blok představuje informaci o jedné transakci (převodu dat). K uchování těchto informací slouží sdílená účetní kniha (distributed ledger, DLT), jejíž kopie je uložena v paměti každého jednotlivého uzlu (počítače uživatele) a je pravidelně aktualizována o každou proběhnuvší transakci. Aktualizace (doplnění knihy o záznam) probíhá v rámci verifikace platnosti (povolenosti) transakce, přičemž schválení neprobíhá centrálním povolením či povolením nadřazeného systému, jedná se o tzv. peer-to-peer síť, kde jsou si všechny uzly rovny a transakci schvalují všechny uzly společně porovnáním údajů ve svých kopiích účetní knihy. Tedy, v jakýkoli daný okamžik má uzel informace o transakcích, které kdy proběhly. Tyto informace jsou za pomoci kryptografických metod šifrovány tak, že není možné k nim přistoupit bez potřebných kryptografických klíčů. Nejznámějším praktickým využitím technologie Blockchainu je kryptoměna Bitcoin.

¹³⁰ Často dochází k záměně termínů „Blockchain“ a „Bitcoin“. Bitcoin je kryptoměna využívající technologii Blockchain, termíny nejsou zaměnitelné, každý označuje jiný objekt.

Praktická využitelnost těchto sítí spočívá zejména v jejich decentralizovanosti a rovnosti jednotlivých článků bez nutnosti schvalování jednotlivých transakcí centrálním nebo nadřazeným prvkem, tedy autonomie (ve smyslu hierarchickém). Dalšími velkými výhodami jsou (i) auditovatelnost takového systému, když každý z uzlů drží informace o všech proběhlých transakcích, (ii) silné zabezpečení – kryptování Blockchainu nebylo prozatím prolomeno díky unikátnímu fungování veřejných a soukromých klíčů a (iii) ztráta dat, jejich úprava, deformace či úprava je prakticky vyloučená. Mezi nevýhody patří (i) nízká datová propustnost – čím menší informaci blok obsahuje, tím je systém rychlejší, přenos velkých balíků informací je takřka nemožný, resp. trvá neúměrně dlouhou dobu, (ii) extrémní spotřeba elektrické energie¹³¹, (iii) nutnost stálého internetového připojení za neustálého běhu výpočetní techniky.

Zatímco prozatím je nejširším uplatněním této technologie provozování kryptoměn (které nás z pohledu autonomie vůle právnických osob téměř nezajímají), nové uplatnění si tato technologie našla v oboru tzv. smart contracts – chytrých smluv. Panuje obecná shoda na tom, že toto nové využití je daleko perspektivnější než kryptoměny a bude mít široké uplatnění.

5.5. Smart contracts

Chytré smlouvy nejsou opakem hloupých smluv, ostatně, co to vůbec taková hloupá smlouva byla? Špatně napsaná smlouva? Rozhodně ne ve smyslu opaku slova smart, chytrá. Smart contracts jsou chytré v tom, že toho umí samy o sobě daleko více bez přičinění smluvních stran než smlouvy běžné. Opakem slova „smart“ by asi mělo být „ordinary“, chytrý vs. obyčejný. Chytré smlouvy jsou ujednání zachycená nikoli běžnými jazykovými prostředky, ale jazyky programovacími. Chytrá smlouva je kód, chytrá smlouva je program, transakční protokol vykonávající smluvní ujednání¹³². Úkolem takové programu je volná kombinace následujícího: (a) vyjednat¹³³ smlouvu

¹³¹ Např. k udržení obchodování kryptoměny Bitcoin je zapotřebí ročně cca 22 terawatthodin, což je jako roční spotřeba elektrické energie celého Irsku. K tomu srovnej Why bitcoin uses so much energy - The Economist explains. *The Economist - World News, Politics, Economics, Business & Finance* [online]. Copyright © The Economist Newspaper Limited [cit. 11.02.2019]. Dostupné z: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/07/09/why-bitcoin-uses-so-much-energy>

¹³² TAPSCOTT, Don a Alex TAPSCOTT. *Blockchain revolution: how the technology behind bitcoins is changing money, business and the world*. London: Portfolio/Penguin, 2016. ISBN 978-0-241-23785-4, str. 72, 83.

¹³³ Vyjednávání podmínek transakce, které je učiněno v plné míře strojem, stále ještě v praxi není běžným jevem a v sofistikovanější formě také ještě asi delší dobu nebude. Odborníci se ale shodují, že takové vyjednávání bude v budoucnu jisté možné, ačkoli právníky prozatím nenahradí. Schopnost vyjednávání bude strojům umožněna zejména využitím algoritmů strojového učení a umělých neuronových sítí, které budou schopny za použití výsledků a průběhu již historických jednání abstrahovat znaky dobrého výsledku vyjednávání, strategie vyjednávání (stejně tak, jako Deep Blue dokázal porazit Garryho Kasparova – šachy jsou svým způsobem také jakousi

(negociovat), (b) ověřit podmínky vyjednání, (c) vykonat výsledek vyjednávání / vyjednání, (d) provést částečné nebo úplné splnění smlouvy (chytré smlouvy jsou samovykonatelné – self-executing) nebo (e) provést plné nebo částečné vynucení smlouvy (jsou samovynutitelné – self-enforcing) s tím, že tyto protokoly obsahují zabudovaný platební systém. Je-li smlouva naplněna a zkonsumována, platba proběhne, není-li, platba neproběhne, případně prostředky propadnou.

Naplnění smlouvy v souladu s dojednanými podmínkami garantuje distribuovaná decentralizovaná síť, do které je zdrojový kód smlouvy nahrán. Jakmile bude splněna podmínka pro výplatu prostředků (či spuštění jiných ujednání), program tak provede za současné verifikace podmínek sítě. To vše bez nutnosti existence skutečných smluv (smluv v reálném, hmotném světě) uzavřených mezi subjekty práva, resp. účastníky transakce. Program plně tuto smlouvu nahrazuje, jde tedy o jakousi virtuální smlouvu.

Jakým způsobem se ale tyto virtuální smlouvy (kontrakty) dotýkají autonomie vůle právnických osob? Můžeme si říci, je ať už je smlouva dojednávána na papíře, ústně či v podobě zdrojového kódu, pořád má své smluvní strany, které takovou smlouvu musí umístit (nahrát) do sítě a k tomu je jistě potřeba sednout k počítači, program vytvořit a ručně do systému skrze rozhraní nahrát.

To je do značné míry samozřejmě pravda. Zajímavější pohled ale tkví v kombinaci všech výše uvedených technologií. Ony spolu také principiálně velice úzce souvisí, jedna bez druhé by neexistovala, jedná se o svůj způsobem technologickou skládačku. Nejlepší demonstrací je opět případ z praxe – případ první: Australská burza cenných papírů.

Australská burza cenných papírů byla první institucí svého druhu, která se zavázala veškeré své obchody činit skrze technologii Blockchain včetně navázání chytrých smluv do celkového transakčního systému – nepůjde tedy pouze o platformu pro nákup a prodej, ale i pro vyjednávání podmínek obchodu a jeho samovykonatelnost (v jednoduchých případech). Tyto technologie budou podle posledních dostupných informací plně implementovány v roce 2021. Primární motivací pro přechod na novou technologii distribuovaných decentralizovaných sítí je samozřejmě jejich

formou vyjednávání) a tyto poznatky a nově nabytá učení uplatnit vůči jinému stroji se stejnými technologickými dispozicemi.

bezpečnost, plná auditovatelnost a eliminace inkompatibility různých typů databází, ve kterých jsou uchovávány obchodní informace¹³⁴.

Nicméně ve spojení s technologií automatických robotů tak, jak je známe z forexových trhů, by pak mohly obchody na burze probíhat zcela autonomně bez nutného zásahu vnějšího faktoru – osoby oprávněné za obchodníka-právníckou osobu jednat.

Případ druhý: mezinárodní spedice. Technologie Blockchain se obecně, jak již jistě čtenář dovodil, velice dobře hodí pro nakládání s jakoukoli formou cenných papírů, akreditivů, dokumentárních akreditivů, inkas atp. Též se hodí, pokud je vyžadována transparentnost prováděných transakcí. Ve spedici se běžně setkáváme s konosamenty (náložními listy), nákladními, přepravními a dodacími listy s jejichž existencí jsou spojována různá práva a povinnosti, odpovědnost za vady, ztrátu a poškození atp. Mezinárodní doprava zboží je také chronicky neprůhledná a často též chaotická. Integrace technologií Blockchain a chytrých smluv probíhá v současné době zejména v námořní kontejnerové dopravě, jelikož tyto technologie umožňují všem aktérům sledovat předpokládaný čas příplutí lodě, okamžik naložení kontejneru na palubu, jeho přepravu, přeložení, dopravu do cílového přístavu a jeho dodání adresátovi, jakožto jednotlivé podmínky chytré smlouvy. Pakliže jsou všechny splněny, je spuštěn integrovaný platební mechanismus a vztah je konzumován, transakce dokončena.

Další aplikační případy budeme již jen jmenovat – pojišťovnictví, zdravotnictví, finančnictví (bankovní produkty), těžba nerostů a jiných surovin atd.

5.6. Dopad využívání moderních technologií na právní teorii

Vrátíme-li se zpět k závěrům o povaze a jednání právnických osob, co výše uvedeného vyplývá? V základu asi konstatování, že v současnosti aplikované teorie jsou již ve některých svých částech obsoletní (zejména teorie fikční), jelikož nepočítají s vlastní výpočetní kapacitou právnických osob, která jim umožňuje autonomní jednání bez zásahu personálního substrátu. Dopad moderních technologií na fungování právnických osob a jejich historicky bezprecedentní extrémní autonomii by společnost jistě netlačil, pokud by jejich užití mělo pouze společensky vítané

¹³⁴ K tomu více *In*: In 2021 the ASX stock exchange will be on the blockchain. [online]. Dostupné z: <https://cryptonomist.ch/en/2018/09/04/asx-stock-exchange/>

výsledky. Za krátkou dobu jejich integrace do běžných lidských činností jsme ale dokázali ověřit, že každé jejich pozitivní využití má svůj negativní protějšek v podobě vzniku deliktů. Od narušování listovního tajemství doručovaných emailů zpracováním přirozeného jazyka pro marketingové účely až po těžké ublížení na zdraví s následkem smrti provozováním autonomních automobilů, které mají skrze počítačové vidění rozeznávat překážky v provozu, zejména chodce¹³⁵. Z pohledu práva pak přichází otázka, zejména v případě provozu samořiditelných vozidel, kdo nese za takové deliktní jednání odpovědnost. Programátor nedokonalého kódu? Jak ale, když program je samoučitelny a není pevně ohraničen rigidním zdrojovým kódem a vyvíří si jakési digitální zkušenosti – asi jako mladý řidič. Pak tedy řidič vozidla? Je ale řidičem nebo jen cestujícím? Auto nadané umělou inteligencí? Těžko. Společnost provozující toto vozidlo? Pokud vyloučíme odpovědnost pasažéra/řidiče, tak určitě ano.

Samořiditelná, autonomní vozidla jsou poněkud extrémním příkladem, ačkoli jejich provoz již prokazatelně ukončil život ve čtyřech zdokumentovaných případech – třikrát jejich chyba vyústila ve smrt řidiče, jednou ve smrt chodce¹³⁶. Proberme ale nejdříve scénáře, které jsou pro polemiku nad právní teorií relevantnější. Tedy obchody činěné autonomními programy bez ingerence vnějšího vlivu osob oprávněných za právnické osoby jednat. Dobrým příkladem by mohly být transakce činěné forexovými roboty a jak se jejich chování promítá do v současnosti aplikované teorie fikce, na kterou se zákonodárce odvolává v důvodové zprávě vyhotovené k návrhu občanského zákoníku. Na příkladech uvedených v předcházejících kapitolách jsme podali, že drtivá většina obchodů s měnami je dnes prováděna nezávisle na vůli osob, které jsou zákonem nadány k nahrazování vůle právnických osob. Možná primární impuls ke způsobu provádění takových obchodních jednání přišel od povolaných osob, nicméně samotné obchody jsou prováděny již nezávisle na takové vůli; autonomní programy určují, jaké obchody budou provedeny, a určují, kdo bude účastníkem takových ujednání, za jakých podmínek a jakým způsobem budou provedeny.

¹³⁵ Největší pozornosti ze strany veřejnosti se dostalo zejména případu autonomního vozidla vyvíjeného společností UBER. Vozidlo v březnu roku 2018 srazilo 49letou chodkyni Elanie Herzberg, která svým zraněním podlehl. Stelo se tak ve městě Tempe v Arizoně (Spojené státy americké). Systém autonomního řízení vozidla se skládá ze třech částí – vjemového modulu, predikčního modulu a modulu vyhodnocujícího výsledky predikčního modulu jež aplikuje v samotném provozu. Nejtěžším modulem k naprogramování je modul vjemový, který sestává z kamer a senzorů. Prof. Sebastian Thrun (Stanford), který byl vedl tým vývojářů autonomního vozidla GOOGLE uvedl, že jejich modul nedokázal rozeznat letící igelitovou tašku od letícího dítěte. Selhání tohoto modulu bylo též příčinou smrti chodkyně, resp. jejího střetu s vozidlem v Arizoně. K tomu více *In: Why Uber's self-driving car killed a pedestrian - The Economist explains. The Economist - World News, Politics, Economics, Business & Finance [online]. Copyright © The Economist Newspaper Limited [cit. 11.02.2019]. Dostupné z: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/05/29/why-ubers-self-driving-car-killed-a-pedestrian>*

¹³⁶ Srov. *List of self-driving car fatalities - Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_self-driving_car_fatalities.*

Ač chceme či ne, jedná se, dle autorova názoru o přímou manifestaci vůle právnické osoby skrze právní jednání, která jsou činěna jejím jménem a na její účet. Osoby oprávněné za právnickou osobu oprávněné jednat k takovým obchodům přicházejí až sekundárně bez možnosti tato jednání jakkoli ovlivnit. Pokud přijmeme, že základní premisou teorie fikce je, že „*bytí právnické osoby spočívá na zastoupené vůli určitých jednotlivých lidí, která je přičítána jako její vlastní vůle na základě fikce*¹³⁷“ a tudíž i vůle jednání těchto jednotlivých lidí zastupuje vůli a jednání právnické osoby, pak zůstává otázkou, jak se máme postavit k výsledkům autonomní funkce takové osoby, kterou jí takoví jednotlivci nadali.

Vdechli tím tito jednotlivci právnické osobě jakousi formu „života“ a přiblížili jí v náhledu na její podstatu spíše teoriím organickým? Jistě nemůžeme popřít, že právnická osoba je z hlediska praxe takovými jednáními zavázána a závazky z takových jednání jsou reálně vymáhány. Současná dikce OZ nijak nepočítá s tím, že by právnická osoba jednala jinak než tak, že za ni jednájí a rozhodují členové jejích orgánů – viz ustanovení § 151 občanského zákoníku. Je ale možné takovou dikci zákona uplatnit v případě, že nezávisle na vůli členů orgánů právnických osob, dochází k právním jednáním, která vycházejí z dynamického chování právnické osoby, které vykazuje známky učení se z předešlých případů a které je činěno nezávisle na jejich přímé vůli? Dle autorova názoru nikoli. Má to ale znamenat, že veškerá taková jednání jsou zdánlivá a nevymahatelná? Praxe by takový závěr striktně odmítala. Jejich odmítnutí by totiž mělo dalekosáhlé hospodářské dopady. Takové jednání právnických osob nezbyvá nic jiného než z právně teoretického hlediska přijmout. Platné právo je bere jako přirozenou součást fungování relevantních právnických osob. Navíc praktických příkladů užití autonomních technologií ve fungování právnických osob každým rokem přibývá. Domnívám se tedy, že je třeba *de lege ferenda* tyto trendy reflektovat a v nezbytném rozsahu upravit i pozitivní právo stejně tak, jako právní teorii. V tomto smyslu bude veden i výklad k relevantním ustanovením zákona o TOPO. Padá tím totiž i jeden z argumentů zarytých odpůrců zavedení trestní odpovědnosti právnických osob – „*Cožpak může právnická osoba někoho zabít?*“ Ano, zřejmě může. Tomu nahrává i praktický vývoj v pojišťovnictví, který reflektuje evoluci autonomních vozidel – čím více je systém vedení vozidla nezávislý na vůli osob ve vozidle se přepravujících, tím spíše mají pojišťovací společnosti pojišťovat samotné právnické

¹³⁷ Viz poznámka pod čarou č. 106

osoby provozující taková vozidla spíše než domnělé řidiče/pasažéry¹³⁸. Tím nám naznačují možný směr, kterým se praxe hodlá ubírat. A právní teorie není ničím jiným než zrcadlem praxe.

K tomu musíme závěrem této pasáže uvést, že z právně teoretického hlediska nám dnešní přístup platného práva a příliš nevyhovuje. Teorie fikce, tak jak je dnes uplatňována, nám nedává příliš manévrovacího prostoru pro dovození jakékoliv právní relevance jednání právnických osob, které využívají výše zmíněné technologie. Daleko lépe by vyhovovalo uplatňování Gierkeho teorií.

¹³⁸ K tomu srovnej např. 3 ways self-driving cars will affect the insurance industry | VentureBeat. *VentureBeat | Tech news that matters* [online]. Copyright ©Uber [cit. 12.02.2019]. Dostupné z: <https://venturebeat.com/2018/01/26/3-ways-self-driving-cars-will-affect-the-insurance-industry/>

6. Vývoj nahlížení na trestní odpovědnost právnických osob

6.1. Historicky

V předchozích kapitolách jsme si nastínili vývoj nahlížení na útvary podobné právnickým osobám a právnické osoby samotné s tím, že jsme v ve větším či menším detailu popsali, jak historickou genezi, tak genezi teoretickou z hlediska právního. V této kapitole se budeme zabývat spojením všech předchozích informací tak, abychom se dozvěděli něco blíže o vývoj trestní odpovědnosti právnických osob, případně entit, které byly právnickým osobám historicky podobné, ze kterých se dnešní právnické osoby vyvinuly, přičemž při výkladu budeme ctít chronologii, kterou jsme zvolili v předchozích kapitolách. tedy popise od nejstarší historie po současný stav.

V úvodním výkladu o historické evoluci právnických osob jsme uvedli, že v dobách starého Říma neměly právnické osoby delikttní způsobilost. Římané tyto útvary považovali za právní fikci a, tedy pokud nepřicházela v úvahu delikttní způsobilost ve smyslu soukromoprávním rozhodně nemohla přicházet v úvahu delikttní způsobilost trestněprávní.

Jinak tomu ale už bylo v dobách raného středověku v západogermánském (franském) právu, které neizolovalo trestní odpovědnost pouze na individuální fyzické osoby, ale uplatňovalo ji i na korporace jako takové. Jako příklad nám může posloužit vytvoření územních jednotek králem Chlotharem II. jako entit se způsobilostí k právům a povinnostem (tedy s povahou korporace), jež byly odpovědné za zločiny spáchané na jejich území. Kolektivní postih za takto spáchané zločiny ale nebyl postaven na zavinění, ale spíše na výsledku škodního jednání, s tím, že trest mohl být pouze peněžní, respektive majetkový spočívající v náhradě trestným činem způsobené újmy¹³⁹.

Vývoj nahlížení na trestní odpovědnost právnických osob však nebyl lineární. Musíme si ale uvědomit, že se nejedná o trestní odpovědnost zcela v tom smyslu, jaký vnímáme dnes, pakliže tento institut analyzujeme. V dobách středověku byla řešena spíše otázka kolektivního trestání, resp. trestání kolektivu složeného z individuálních členů, lidí. Škola glosátorů, jejíž vznik můžeme bezpečně ukotvit ke konci 11. století¹⁴⁰, podporovala myšlenku možnosti trestání *universitates*¹⁴¹. Této ideji však odporovaly právní názory papeže Inocence IV., jak bylo uvedeno v předchozích

¹³⁹ ANCA, I. P., *Criminal Liability of Corporations—Comparative Jurisprudence*, (2006), Michigan State University College of Law, str. 8-9

¹⁴⁰ Srov. Černý, op. cit., str. 38.

¹⁴¹ Srov. Levy, op. cit., str. 321.

kapitolách. Ten dovozoval, že právnické osoby nemohou být trestně odpovědné, jelikož jsou pouhou fikcí a nemají duši, tedy nemohou mít vztah ke spáchání deliktu stejný vztah, jako osoby reálné, fyzické.

Tento negativní přístup k trestní odpovědnosti kolektivů, resp. kolektivních subjektů, byl patrný i při rozpuštění (zákazu) řádu templářů papežem Klementem V. na naléhání a nátlak francouzského krále Filipa IV. Sličného. Řád byl zakázán papežskou bulou *Ad providam* z roku 1312 (jež vycházela z předchozí papežské buly *Vox in exelso*, kterou byla odňata privilegia a mandát řádu Templářů též papežem Klementem V.)¹⁴², kde papež uvedl, že řád rozpouští nikoli rozsudkem soudu, ale úředním rozhodnutím učiněným v rámci plné papežské pravomoci.¹⁴³ Jednalo se tedy z dnešního pohledu spíše než o rozhodnutí trestní (a trestní odpovědnost) o rozhodnutí správní a papeži, jakožto hlavě katolické církve, jistě taková správní pravomoc náležela.

Pokud ale rozebíráme právní doktríny středověku, nesmíme zapomínat, že právo v těchto dobách bylo možné vlivem dominující pozice církve a jejího propojení se světskou mocí vnímat jako dvoukolejné – právo kanonické a právo světské. Ač tedy, jak je podáno výše, církevní autority neuplatňovaly ve větší míře trestní odpovědnost samostatných kolektivních entit (zejména církevních uskupení), právo světské, panovníkovo, nade vší pochybnost takovou odpovědnost vůči svým poddanským útvarům dovozovalo. Též si musíme být vědomi toho, že právnické osoby či útvary jim podobné nevznikaly v těchto dobách tak jednoduše a přímo, vždy bylo třeba přivolení panovníka případně jiné takové autority. Povaha právnických osob v té době byla také omezená. Jednalo se zejména, jak bylo podáno v předchozích kapitolách, o městské útvary, cechy, univerzity apod.

V pozdějších dobách středověku můžeme být svědky trestání takových útvarů, např. měst, kterým panovník odjímal udělená privilegia. V této době se také můžeme setkat poprvé s trestní odpovědností podobné té dnešní. Tehdejší doktrína, která byla uplatňována zejména v období od 14. do konce 18. století připouštěla, aby právnické osoby nebo jim podobné entity odpovídaly za celou řadu trestných činů. S výjimkou některých specifických, kterých se mohl dopustit jen člověk, ať už to bylo mnohoženství, znásilnění atd.¹⁴⁴

¹⁴² Zmíněné dvě papežské bully týkající se zákazu a rozpuštění řádu Templářů byly doplněny ještě bullou třetí, *Pastoralis praeeminentiae*, srov. STONEKING, Emily, *SPIRITUAL IDEALS AND POLITICAL REALITIES: INQUISITORIAL MOTIVATIONS IN THE TRIAL OF THE KNIGHT S TEMPLAR IN THE BRITISH ISLES 1307-1312* (2015). UVM College of Arts and Sciences College Honors Theses. Paper 17.

¹⁴³ Nicméně tato myšlenka nebyla reálně příliš uplatňována, což se projevilo zejména po vraždě biskupa Vojtěcha z Mainz a jeho druhů roku 1158, srov. Levy, op. cit. str. 321.

¹⁴⁴ Anca, I. P., *Criminal Liability of Corporations—Comparative Jurisprudence*, str. 10

6.2. Kontinentální vývoj

Přesuneme-li se tedy do začátků 19. století (a dále) a podíváme se zpětně na vývoj právních teorií v té době – díky technickému pokroku tehdejší doby se nám zachoval již dostatek různých pramenů, můžeme dojít mylně k závěru, že v kontinentálním právu se s trestní odpovědností právnických osob přibližně od roku 1800 setkat nelze, stejně tak, jako se s ní nelze přibližně do zmíněného roku setkat v právu anglosaském. Tomu tak ale není.¹⁴⁵

Při studiu tehdejších pramenů se nemůžeme ubránit pocitu, že tehdejší právní teoretici se snažili vytvořit jakousi tlustou čáru za dosavadním právním vývojem a se všeobjímajícím přesvědčením, že myšlenky osvícenství byly naprostým vrcholem lidského snažení a vědy, s tím, že dosavadní vývoj je možné zjednodušit na pouhá konstatování a vzít osvícenská poznání za ta jediná správná a nosná. Dobře se tento přístup demonstruje na německé právní vědě, která vše (co se týče trestní odpovědnosti právnických osob) podřídila té zdánlivě nejlepší a jediné a správné teorii zavinění (modernímu vynálezu), v jehož světle se jakákoli trestní odpovědnost jiná než osobní jeví jako nemožná, iracionální a nelogická. Zjednodušeně vzato se právnická osoba nemůže žádného trestného jednání dopustit, jelikož nemůže jednat zaviněně.¹⁴⁶

Tyto argumenty ale nebyly nijak nové, jak se nám snaží německá trestněprávní věda té doby podsunout. Z již podaného výkladu můžeme dovodit, že střet koncepce zavinění a odpovědnosti za následek (tedy civilisticky řečeno střet subjektivní a objektivní odpovědnosti, pro trestní právo však s daleko hlubšími následky) tu byl již minimálně od dob středověku. Osvícenci, resp. německá pandektistika, tak nepřišli s ničím objevným, pouze opakovali již řečené, tentokrát ale z pozice autority posvěcené moderním myšlením a s výhodou naslouchajícího publika pod vlivem pokroku doby a kontextu francouzských kodifikací. Byly to zejména teorie Savignyho, které vylučovaly trestní odpovědnost právnických osob s odvoláním na romanistickou poučku *societas delinquere non potest* a celkovým filozofickým návratem německé školy k římskému právu skrze učení pandektistů. Jak již bylo zmíněno výše, Savigny považoval právnické osoby za pouhou fikci vynalezenou čistě pro právní účely – neměly tedy žádnou osobnost, byla útvarem umělým, nejednala samostatně, její vůli vždy nahrazovala osoba k tomu pověřená. Zákonem či na jeho základě. S tím též souviselo kategorické odmítnutí možnosti trestní odpovědnosti právnických osob

¹⁴⁵ DUBBER, M. D., *The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability*, New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal, Vol. 16, No. 2 (Spring 2013), str. 203-204

¹⁴⁶ Tamtéž str. 203-204

V opozici stáli teoretici-germanisté v čele s Otto von Gierkem odmítající návrat ke starému římskému právu, které považovali za neaktuální. Gierke svými teoriemi navazoval na vývoj práva v německých zemích, které trestní odpovědnost právnických osob do té doby běžně připouštělo.

Snaha odříznout minulý vývoj a vytvořit nový systém právní teorie a seps nových velkých kodexů se na první pohled zdá bezdůvodná, nicméně je třeba vzít v potaz snahu sjednotit rozdrobené Německo, které bylo během 19. století tvořeno až 300 politickými celky. Právě nová právní teorie se měla stát společnou platformou pro postupné sjednocení těchto útvarů v jeden celek. Nakonec bylo ale Německo sjednoceno politicky a vojensky, to však nezměnilo nic na nastoleném trendu výstavby společného práva na novém teoretickém základu a Gierkeho teorie, ač vycházely z přirozené evoluce germanistických učení a lépe odpovídaly existujícím institutům doposud platného práva, byly nahrazeny novými kodifikacemi. S ohledem na zkoumanou problematiku je zejména důležitá rekodifikace trestního práva z roku 1900, která sama o sobě stavěla na individuální trestní odpovědnosti. Svou roli jistě sehrála i inspirace velkými kodifikacemi francouzskými, které byly vystavěny na principech přirozeného práva.

Odstranění trestní odpovědnosti právnických osob z německého práva ale nebylo důsledné, její stopy zůstaly otištěny v daňové legislativě účinné až do pádu nacionálně socialistického režimu s koncem druhé světové války, tedy do roku 1945.¹⁴⁷

V kontinentálním právním prostředí je vhodné krom německého práva a jeho teorie, na které stojí, zkoumat i právo francouzské, které, jakožto srovnatelně velké, má nemenší důležitost z hlediska vývoje teorií trestní odpovědnosti právnických osob. Co se této trestní odpovědnosti týče, mělo francouzské právo na co navazovat. Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, tento druh odpovědnosti kolektivů nebyl ničím cizím už v dobách raného středověku a udržel se až do napoleonské rekodifikace roku 1810.¹⁴⁸ Významná je zejména úprava francouzského trestního práva z roku 1670 – *Ordonnance criminelle de 1670* přijatá za vlády krále Ludvíka XIV. Tato úprava jasně a výslovně zakotvila trestní odpovědnost kolektivních útvarů, zejména vesnic, městysů a měst, cechů a společností. Postižitelné byly tyto celky za vzpouru, násilnosti a jiné zločiny.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Srovnej výklad o § 393 Reichsabgabenordnung (Říšský daňový řád – RAO) níže.

¹⁴⁸ Hudáková, J., Trestní odpovědnost právnických osob, Diplomová práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2013, [online] [cit. 12.02.2019]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/134987/>, str. 57

¹⁴⁹ Hlava XXI, čl. 1 *Ordonnance criminelle de 1670*: „Le procès sera fait aux communautés des villes, bourgs et villages, corps et compagnies qui auront commis quelque rébellion, violence ou autre crime.“ přeloženo autorem:

Jedním z argumentů německé právní vědy 19. století, resp. vítězné strany bitvy právních teorií, byl, že právnická osoba nemůže být trestně stíhána i mimo jiné z toho důvodu, že se nemůže fyzicky zpovídat u soudu a vůbec že její fyzická manifestace je nemožná. Není tedy koho trestat. Tento, spíše zástupný, argument řešila zmíněná francouzská regulace poměrně elegantně. Nařizovala právnické osobě jmenovat si zástupce pro trestní řízení, který za ni bude vystupovat před soudem. V případě, že by si takového zástupce nezvolila, soud ji měl jmenovat opatrovníka, který za ni bude před soudem vystupovat.¹⁵⁰ Možné tresty zahrnovaly od civilních náhrady, přes náhradu škody (újm), dále peněžní pokuty až po odjímání privilegií a další tresty, pař. zveřejnění, čeho se právnická osoba dopustila a jakou tím způsobila újmu. V podstatě se jednalo o trest zveřejněním rozhodnutí o vině.¹⁵¹ Francouzská úprava řešila i souběžné stíhání právnických osob a pachatelů fyzických osob, jejichž stíhání nejen umožňovala, ale dokonce požadovala¹⁵². Ačkoli je řízení proti právnickým osobám věnováno v ordonanci pouhých pět článků, dá se říci, že je to úprava jasná a moderní. S obdobnými principy a ustanoveními potkáme i v moderních zákonech dnešní doby, k tomu srovnání s úpravou českou v následujících kapitolách.

Trestní odpovědnost právnických osob se z francouzského práva vytratila až přijetím revolučního¹⁵³ napoleonského *Code pénal de 1810*, který ve svých myšlenkových základech navazoval na *Code civil de Français* (Napoleonův občanský zákoník), který je formulován na principech přirozeného práva a do značné míry navracel do života instituty římského práva. S přijetím *Code civil* končilo i cechovní zřízení (jedna ze zásad zákoníku) a byla i projevena myšlenka autorů, že cechy a korporace jsou pouhou fikcí a reálně neexistují.

Quasi trestní odpovědnost právnických osob se do francouzského právního řádu vrátila až o mnoho desítek let později v roce 1945 a vyrovnáváním se s následky 2. sv. války, kdy bylo přijato nařízení, kterým bylo umožněno trestně stíhat ty právnické osoby, které se dopustily kolaborace s nacistickým režimem. Okruh těchto osob byl omezen na tzv. *entreprise de presse*, tedy tiskové

„Trestní řízení může být vedeno proti městům, městysům a vesnicím, cechům a společnostem, které se dopustily jakákoli vzpoury, násilí či jiného zločinu.“

¹⁵⁰ Hlava XXI, čl. 2 tamtéž.

¹⁵¹ Hlava XXI, čl. 4 *Ordonnance criminelle de 1670*: „Les condamnations ne pourront être que de réparation civile, dommages et intérêts envers la partie, d'amende envers nous, privation de leurs privilèges et de quelque autre punition qui marque publiquement la peine qu'elles auront encourue par leur crime.“

¹⁵² Hlava XXI, čl. 5 *Ordonnance criminelle de 1670*: „Outre les poursuites qui se feront contre les communautés, voulons que le procès soit fait aux principaux auteurs du crime et à leurs complices [...]“ přeloženo autorem: „Vedle řízení proti pospolitostem má být řízení vedeno i s hlavními pachateli a jejich spolupachateli [...]“

¹⁵³ Revolučního ve smyslu doby revoluce, nikoli převratného. Je faktem, že se jednalo o mimořádné dílo, na jehož základech dodnes francouzské civilní právo stojí, ale v tomto případě se jedná pouze o upřesnění dobového aspektu existence této kodifikace.

společnosti a agentury, které se měly dopustit spolupráce s nepřítelem prostřednictvím tisku, jeho vydáváním a reklamy¹⁵⁴ (k tomu též srovnání s trestními předpisy Československa). Koncept trestní odpovědnosti právnických osob byl ale teoreticky přijímán ve Francii již dříve, jak uvádí např. Jelínek, a to prostřednictvím novodobého projektu zavedení trestní odpovědnosti právnických osob pod názvem *Project Matter* v roce 1934¹⁵⁵. Řádné kodifikace se trestní odpovědnost právnických osob v rámci francouzského práva dočkala až s účinností od března 1994 s novým trestním zákoníkem i přes předchozí opakované pokusy o zavedení tohoto druhu odpovědnosti do francouzského právního řádu.¹⁵⁶

Popis vývoje trestní odpovědnosti právnických osob v německém právu, pokud se k němu vrátíme, nebude bohužel tak jednoduše proveditelný jako v právu francouzském. Jak již bylo uvedeno, německá právní úprava byla roztržštěná. Až do sjednocení Německa v čele s Pruskem v lednu 1871, bylo Německo tvořeno okolo 300 samostatnými celky jež měly vlastní právní řády a zákony. První velká kodifikace byla přijata v květnu 1871 v podobě StGB (*Strafgesetzbuch*) s účinností od 1. ledna 1872. Německá úprava byla do značné míry inspirována úpravou francouzskou a byla vystavěna na přirozenoprávních principech. S tím je také spojen příklon k Savignyho teoriím spíše než k teoriím Gierkeho. Trestní odpovědnost právnických osob jako taková nebyla do německého právního řádu prozatím navracena, nahrazena byla odpovědností správní. Relikty tohoto institutu bylo ale možné najít minimálně do r. 1945 v daňových zákonech, jak již bylo uvedeno výše. Pro příklad uveďme ustanovení § 393 *Reichsabgabenordnung* (Říšského daňového řádu – RAO) z roku 1919¹⁵⁷, tedy již dávno po přijetí kodexu trestního práva, které stanovilo, že je možné zahájit trestní řízení proti právnické osobě (nebo sdružení osob), pakliže se v rámci svého podnikání dopustila protiprávního jednání týkajícího se daňových povinností, s tím, že taková právnická osoba může být odsouzena k zaplacení peněžité pokuty, aniž by bylo třeba prokazovat zavinění osoby fyzické¹⁵⁸. V tomto ohledu byla tedy připuštěna pravá trestní odpovědnost právnické osoby, která umožňovala právnickou osobu stíhat bez toho, aniž by byla prokazována vina konkrétní fyzické osobě – pachateli.

¹⁵⁴ Hudáková, op. cit., str. 57

¹⁵⁵ JELÍNEK, J., *Trestní odpovědnost právnických osob jako předmět zkoumání*, Kriminalistika 2008, č. 1, str. 47.

¹⁵⁶ Hudáková, op. cit. str. 57

¹⁵⁷ Dubber, M. D., *The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability*, op. cit. str. 214.

¹⁵⁸ Originální znění § 393 (§ 357): „*Wenn in Betrieben von juristischen Personen oder Personenvereinigungen Steuerzuwiderhandlungen begangen werden, kann da, wo das Gesetz die Strafe für verwirkt erklärt, ohne dass ein Verschulden einer natürlichen Person festgestellt zu werden braucht, die Geldstrafe gegen die juristische Person oder Personenvereinigung selber erkannt und diese in die Kosten des Strafverfahrens verurteilt werden.*“

Toto ustanovení bylo v praxi spíše opomíjeno, a to i za doby nacistické nadvlády, která vynucovala uplatňování pozitivního práva do posledního písmene, ať byl zákon jakkoli přísný a nesmyslný. Jednalo se o tzv. pozitivistickou povinnost. A právě její neuplatňování v kontextu uvedeného ustanovení Říšského daňového řádu uváděli němečtí právní teoretici a vědci jako jeden z důkazů pevného zakotvení individuální trestní odpovědnosti a odmítání trestní odpovědnosti právnických osob v německém právu a právní vědě¹⁵⁹. Negativní přístup k trestní odpovědnosti právnických osob ale nebyl v Německu bezvýhradný. Již od třicátých let byly publikovány studie, které považovaly trestní odpovědnost právnických osob nejen za možnou, ale i za užitečnou a žádoucí. Dokonce ještě před publikací Gierkeho *Die Genossenschaftstheorie*, Franz von Liszt v roce 1881 ve své práci *Das Deutsche Reichsstrafrecht* trestní odpovědnost právnických osob obhajoval. Stejně tak vystupovali Ernst Hafter, Richard Busch a Eberhard Schmidt ve svých publikacích z roku 1903, resp. 1933, ačkoli Hafter své stanovisko k trestání právnických osob posléze změnil ve svých monografiích z let 1926 a 1946 týkajících se švýcarského trestního práva.¹⁶⁰

Dodnes je v Německu uplatňováno u právnických osob pouze správní trestání, případně civilní postih za protiprávní jednání.¹⁶¹ *De lege ferenda* probíhají v Německu úvahy o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, lhostejno zda ve formě pravé či nepravé, už po mnohá desetiletí. Prozatím bez výsledku, ačkoli několik návrhů právní úpravy bylo představeno. Vliv postupného zavádění zejména pravé trestní odpovědnosti napříč Evropou však hlasy volající po zavedení trestní odpovědnosti právnických osob značně zesilují.

6.3. Vývoj v prostředí common law

Oproti vývoji trestní odpovědnosti právnických osob v kontinentálním právu stojí vývoj v zemích anglosaského práva, jak již bylo uvedeno v úvodu této kapitoly. Pakliže se obrátíme, jak je již v anglosaském právu tradiční, na pevný základ, který založil svým dílem Sir William Blackstone, který byl schopen agregovat do svého díla složitý vývoj v jednoduchých formulacích, můžeme se dozvědět, že jedním z prvních stěžejních případů před rokem 1800 byla již citovaná kauza Sutton's Hospital, ve které Lord Coke, dle Sira Williama, konstatoval, že „*právnické osoby se nemohou dopustit (vele)zrady [treason] nebo zločinu [felony] či jakéhokoli jiného přečinu vzhledem k jejich korporátní povaze [cit.:10 Rep. 32]: na rozdíl od jejich členů v jejich charakteristické*

¹⁵⁹ Dubber, M. D., *The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability*, op. cit. str. 214.

¹⁶⁰ Ibidem, str. 212–213.

¹⁶¹ K tomu srovnej PRÁŠKOVÁ, H. Správní trestání právnických osob v Německu. *Trestněprávní revue*. 2007, č. 9, s. 253 - 262)

*osobní způsobilosti*¹⁶². Bylo tomu tak ale doopravdy? Z podaného výkladu přeci jasné plyne, že v této věci se jednalo o možné neoprávněné zabránění pozemků, nikoli o trestní odpovědnost právnické osoby. Jak správně podotýká Dubber, rozhodnutí Lorda Cokea mělo spíše sloužit jako stanovení parametrů pro řádné založení právnické osoby, nikoli její trestní odpovědnosti. Citace jeho rozhodnutí sirem Williamem je tedy velice nepřesná a nevhodně tendenční. Pokud se podíváme na celkový kontext výroku rozhodnutí, je třeba ho uvést v náležitých spojitostech¹⁶³.

Stanovisko Lorda Cokea ale snese daleko lepšího přirovnání k právním závěrům Inocence IV., jelikož Coke, oproti zkreslené citaci Sira Williama, konstatoval, že *Ony* [korporátní sdružení, oproti jedinci] *se nemohou dopustit (vele)zrady nebo být prohlášeny jako zločinné stejně tak jako exkomunikovány, protože nejsou nadány duší, stejně tak se nemohou jednat osobně, ale prostřednictvím zmocněnce* [33 H. 8. Br. Fealty]. [etc.]¹⁶⁴ Lord Coke tím nijak neříká, že by se právnické osoby nemohly dopustit jednání naplňujícího znaky trestného činu. Též je nutné přihlédnout k významu jednotlivých použitých termínů, zejména *tresason* (viz odstavec výše). Pollock a Maitland ve svém díle *The History of English Law Before the Time of Edward I* (2. edice, 1898) vysvětlují, že dobové právo pojímalo výraz *treason*, který bychom do češtiny dnes přeložili jako *velezradu*, spíše jako porušení povinnosti loajality, resp. nedodržení slibu oddanosti.

K faktu, že nejsou nadány duší též směřuje Cokeův další závěr, že pro nedostatek fyzické substance (pro neviditelnost těla nemohou být zosobněny) nemohou přísahat, slíbit věrnost. A proto nemohou slib věrnosti (loajality) porušit, nemohou se dopustit (vele)zrady.¹⁶⁵ Nemohou tedy jednat samy za sebe, musí za ně jednat někdo, kdo je vůlí nadán, tedy fyzická osoba. To je ten hlavní závěr, který má tato právní věta za cíl sdělit tak, jak již bylo uvedeno výše v kapitole o povaze právnických osob. Nikterak se tedy netýká dovozování, resp. vylučování trestní odpovědnosti právnických osob. Tato právní věta byla Blackstonem vytržena z kontextu jen proto, že obsahovala termíny příbuzné termínům trestněprávním (*treason, felony, crime*).

I Bernard připouští, že Blackstoneův (a též i Maitlandův) výklad Cokeových závěrů je mylný. Rozpory mezi právními historiky sice o možnosti stíhání protokorporací panují, nicméně Hitchler

¹⁶² Blackstone I 476, 10 Co. 23a, 32b, 77, Eng. Rep. 960, 973 (1612) jak je citováno v Dubber, M. D., *The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability*, op. cit. str. 219. „A corporation cannot commit treason or felony, or other crime, in it's corporate capacity“

¹⁶³ Dubber, M. D., *The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability*, op. cit. s. 219.

¹⁶⁴ Ibidem. str. 220.

¹⁶⁵ Ibidem, str. 220

ve své práci z roku 1923 uvádí, že neexistovala doba, kdy by právnické osoby neodpovídaly alespoň dílem za některá jednání považovaná za trestná i přes často citovanou Cookovu právní větu. Je ale bezpečné konstatovat, že trestní odpovědnost právnických osob se vyvíjela v prostředí common law daleko pomaleji než jiné druhy deliktů (civilní či správní).¹⁶⁶

Za základ teorií trestní odpovědnosti právnických osob může být dle Bernarda považována v Anglo-americkém prostředí evoluce právního modelu odpovědnosti pána za jednání služebníka, která byla sice omezena na odpovědnost civilní, nicméně s jednou výjimkou. A to v případě, že se jednalo o poškození cest a ulic náležejících koruně. Pán byl trestně odpovědný za kteréhokoli člena svého služebnictva, *který by vyhodil cokoli z jeho domu na ulici či cestu ke škodě jednotlivce či obecného blaha poddaných koruny, jelikož pán má povinnost dozorovat a nést odpovědnost za své služebnictvo*¹⁶⁷. odpovědnost místních úřadů jakožto nižších vládních institucí za nedostatečné udržování pořádku ve svém správním obvodu (nedostatečná údržba cest a vodovodů)¹⁶⁸.

K dalšímu vývoji v dovozování trestní odpovědnosti právnických osob odlišných od místních úřadů dle stanoveného trendu pak pokračovalo ve Spojených státech amerických díky přebírání provozování dopravní infrastruktury soukromým kapitálem, na rozdíl od Spojeného království, kde tento sektor zůstal v rukách koruny. Ke sjednocení přístupu v těchto dvou největších common law systémech došlo až s vytvořením zvláštních společností, které byly korunou pověřeny k vybudování železnic a některých kanálů. Do té doby se ve spojeném království spíše začal uplatňovat princip individuální odpovědnosti jednotlivých úředníků odpovědných za chod instituce, která byla stíhána dle původní, nepřenesené praxe. Judikatorně totiž bylo dovozeno, že jsou to právě jednotliví úředníci, kteří jsou zodpovědní za řádné plnění úkolů, které měl konkrétní úřad v kompetenci a koruna pověřovala vždy konkrétního úředníka svou pravomocí.

Až s kauzou Birmingham and Gloucester Railway Company, která byla založena se zvláštním pověřením, které mimo vybudování železnice obsahovalo i požadavek na vybudování některých

¹⁶⁶ BERNARD, Thomas J., The Historical Development of Corporate Criminal Liability, 22 Criminology (1984), Bluebook 20th ed., American Society of Criminology, str. 4-6

¹⁶⁷ Autorův překlad fragmentu zákonného ustanovení ve znění: „A master is, lastly, chargeable if any of his family layeth or casteth anything out of his house into the street or common highways, to damage of any individual or the common nuisance of his majesty's leige people, for the master hath the superintendence and charge of all his household.“ – TOMLINS, Thomas Edlyne a Thomas Colpitts GRANGER. *The law-dictionary: explaining the rise, progress, and present state, of the British law : defining and interpreting the terms or words of art : and also comprising copious information on the subjects of trade, and government.* Philadelphia: R.H. Small, 1836. str. 458

¹⁶⁸ Ibidem, str. 6

mostů a jiných speciálních staveb tak, aby byly umožněn přístup k pozemkům, které byly stavbou samotné železnice rozděleny, došlo v roce 1842 k zásadní změně. Společnost byla stíhána za porušení zákona při výstavbě zmíněných zvláštních staveb s tím odůvodněním, že to nebyla konkrétní fyzická osoba – úředník, která byla pověřena řízením výstavby, ale že pověřeným a za tím účelem založeným subjektem byla korporace – právnická osoba jako celek, tudíž je jako celek i deliktně odpovědná a je potřeba trestně stíhat ji.¹⁶⁹ Je však třeba podotknout, že diskuse, zda může být právnická osoba trestně odpovědná, byla stále ovládána zjevnou snahou zkoumat povahu právnické osoby, její vůle a jednání, přičemž právnickou osobu nebylo možné stíhat za nic jiného, než za delikty vyplývající z jejich omisivního jednání, což bylo dovozeno i ve věci *Birmingham and Gloucester*. Nutnost revidovat tento přístup ale přišel poměrně záhy, o 4 roky později v kauze *Great North of England Railway Company*, která byla stíhána za neoprávněnou výstavbu železniční tratě přes hlavní veřejnou komunikaci. Část komunikace byla zničena a nahrazena mostem přes novou trať, avšak tento most nesplňoval požadavky veřejných předpisů. Bylo tedy zapotřebí zvážit, zda je korporace odpovědná za komisivní jednání spočívající v postavení nezabezpečeného mostu, či zda je odpovědná za omisivní jednání spočívající v zanedbání povinnosti dostatečně mostní konstrukci zabezpečit. Podobná debata byla o něco málo později vedena i ve Spojených státech ve věci *State v. Morris & Essex Railroad Co. (1852)*. Výsledkem bylo zjištění, že ne téměř nemožné a zároveň nelogické dělat rozdíly mezi „negativním“ a „pozitivním“ jednáním čímž byla fakticky opět rozšířen okruh jednání, za která mohla být právnická osoba trestně stíhána a obnovena odborná diskuse o tom, zda právnická osoba může jednat úmyslně, resp. zda může právnická osoba vykazovat *malus animus*, tedy zlý úmysl. Existence zlého úmyslu právnické osoby byla pak prvně dovozena ve Spojených státech v roce 1908 ve věci *New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States* a v roce 1917 ve Spojeném království ve věci *Mousell Brothers v. London and Northwestern Railway*. Americký případ se týkal vyplácení nezákonných provizí cukrovárnickým společností za převážení zboží po určitých železnicích, britská kauza se pak týkala zastírání povahy převáženého nákladu tak, aby nevznikla nutnost platit mýtné za přepravu, případně vznikla povinnost nižší, než ve skutečnosti byla.¹⁷⁰

A právě tyto dvě kauzy začaly posouvat debatu o rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob a přičitatelnosti jednání jejich zástupců (*agents*) korporacím, které zastupují, jelikož se již nejednalo o pouhé nedodržení právních předpisů mající za výsledek ohrožení bezpečnosti

¹⁶⁹ Ibidem, str. 6-8

¹⁷⁰ Ibidem, str. 8

veřejnosti, ale v obou případech šlo se o úmyslné jednání za účelem protiprávního získání finančního prospěchu, a to nejen jednotlivců – jednajících fyzických osob, ale samotných právnických osob.

Ve Spojených státech byla trestní odpovědnost specifických právnických osob – dopravců založena zákonem pojmenovaným Elkins Act (32 Stat. 847), který reguloval vnitrostátní dopravu a obsahoval následující ustanovení: „*Při výkladu a vymáhání ustanovení tohoto paragrafu, jednání, opomenutí nebo zanedbání kterýmukoli orgánem, zmocněncem nebo jinou osobou jednající za či v zaměstnaneckém vztahu k jakémukoli dopravci [common carrier¹⁷¹] v rámci výkonu svého zaměstnání se musí mít v každém případě za to, že se jedná o jednání, opomenutí nebo zanedbání tohoto dopravce stejně jako konkrétní fyzické osoby.*“

Při posuzování ústavnosti tohoto ustanovení, jež bylo do zákona včleněno s argumentem, že jediným efektivním způsobem, jak učinit zákaz vyplácení nezákonných provizí (rabatů) vymahatelným je vztáhnout trestní odpovědnost za takové jednání na samotné právnické osoby a nejen na jejich zaměstnance a jiné fyzické osoby, bylo konstatováno, že „[n]evidíme žádnou relevantní námitku v zákoně proti, a všechny důvody každodenním životě pro, proč by korporace, které těží z tohoto obchodu [převoz zboží po železnici] a které mohou vystupovat pouze skrze své zmocněnce a orgány, měly být postižitelné pokutami za vědomost a záměr svých zmocněnců, kterým svěřily pravomoci za ně jednat a vystupovat ve věcech vyjednávání a vytváření ceníku za převoz a jejichž vůle a jednání může být přičítána korporaci, za kterou jednájí. Vzhledem k tomu, že by právo mělo pamatovat na práva a povinnosti všech, neméně pak na práva povinnosti korporací stejně jako ostatních osob, nemůže pak tedy zavřít své oči před skutečností, že naprostá většina obchodů v moderním světě je prováděna skrze tyto právnické osoby a zejména pak mezistátní obchod, které téměř výlučně v jejich rukou, a za této situace jim zaručovat plnou imunitu před postihy s odkazem na staré a naprosto vyčerpané doktríny, spočívající v tezi, že korporace se nemohou dopustit zločinu. Tento přístup, by zamezil v užití jediného efektivního nástroje, jak kontrolovat předmět sporu [deliktní jednání korporace] a působit nápravně v případech, kdy se dopustí prohřešku.“¹⁷².

¹⁷¹ Dle oxfordského slovníku je výrazem *common carrier* myšlena jakákoli společnost poskytující přepravní služby široké veřejnosti, a to jak v přepravě osobní, tak nákladní (a company that provides regular services to the general public transporting people or goods) - COMMON CARRIER | meaning in the Cambridge English Dictionary. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus [online]. Copyright © Cambridge University Press [cit. 03.11.2019]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/common-carrier>

¹⁷² BERNARD, Thomas J., The Historical Development of Corporate Criminal Liability, op. cit. str. 9-10, autorův překlad textu: „*We see no valid objection in the law, and every reason in public policy, why the corporation which profits by the transaction and can only act through its agents and officers, shall be held punishable by fine because of the knowledge and intent of its agents to whom it has intrusted authority to act in the subject-*

Ve své podstatě se tedy jednalo o i u nás značně probíraný problém přičitatelnosti vůle jednotlivců právnické osobě, střet osobní a přenesené (delegované) odpovědnosti (*personal liability* a *vicarious liability*) a polemiku o povaze trestných činů, kterých se právnická osoba může vůbec dopustit. Zejména se pak jedná o vedle sebe stojící trestní odpovědnost právnické osoby a osob fyzických tvořících personální substrát právnické osoby.

Ačkoli je z výše uvedeného patrné, že postupem času a změnami společnosti docházelo i ke změně právního myšlení a juristickému přístupu k existenci právnických a jejich deliktní odpovědnosti v moderní společnosti s ohledem na jejich personální substrát tvořící její vůli, *common law* i nadále do značné míry dodržuje principiální východiska, která byla ohledně osobnosti právnických osob učiněna již před více než stoletím.

V tomto ohledu je stěžejní výrok vikomta Haldaneho z roku 1915: „*Moji Lordové, korporace je abstrakcí. Nemá vědomí o nic více, než má tělo; její činnost a řízení musí být vykonávána osobou, která může být z nějakých důvodů považována za jejího jednatele (zástupce), kdo je ale ve skutečnosti hybatelem a zdrojem její vůle, samotná osobnost a ego korporace. Tato osoba může být pod vlivem akcionářů na valné hromadě, tato osoba může být samotným představenstvem, případně osobou pověřenou spolupracovat s představenstvem dle zakladatelských jednání.*“ Takto popsál tzv. doktrínu alter ega, která je v *common law* základem omezeného osobního ručení členů právnických osob, které mohou být a jednat pod různými vlivy a není téměř možné prokázat, zda tyto osoby jednaly z vlastní vůle, či z vůle někoho jiného či pod vlivem závazných právních jednání.

Na tuto doktrínu je nahlíženo jako na princip „korporátního závoje“ (*corporate veil*). Aby bylo možné dovodit odpovědnost jednotlivých členů právnické osoby, museli bychom být schopni tento závoj zvednout. To je však, jak je z praxe známo, téměř nemožné. Dovození plné, a to i trestní, odpovědnosti právnických osob v *common law* bylo tedy nevyhnutelné, jelikož trestní stíhání

matter of making and fixing rates of transportation, and whose knowledge and purposes may well be attributed to the corporation for which the agents act. While law should have regard to the rights of all, and to those of corporations no less than those of individuals, it cannot shut its eyes to the fact that the great majority of business transactions in modern times are conducted through these bodies and particularly that interstate commerce is almost entirely in their hands, and to give them immunity from all punishment because of the old and exploded doctrine that a corporation cannot commit a crime would virtually take away the only means of effectually controlling the subject-matter and correcting the abuses aimed at.”

jednotlivých zaměstnanců a členů orgánů bylo vyloučeno pro neprůkaznost původu jejich vůle, resp. zda jednání bylo činěno z jejich vlastní.

7. Česká úprava trestní odpovědnosti právnických osob

7.1. Historicky

Jak již bylo uvedeno výše, vývoj právního českého, případně československého, právního řádu trestní odpovědnost právnických osob v pravém i nepravém slova smyslu nepřipouštěl. Právnické osoby byly až do zavedení zákona o TOPO do právního řádu deliktně odpovědné pouze civilně a administrativně (správně). Jedinou výjimkou by snad mohla být úprava československá z období, kdy byla v platnosti a účinnosti ústava z roku 1920¹⁷³, resp. příslušná trestní úprava zákony recipovanými z dob, kdy Země Koruny české a Slovensko spolu se Zakarpatí byly součástí rakousko-uherského mocnářství, která ve svém ustanovení § 113 odst. hlavy páté, které upravuje svobodu tisku a shromažďovací právo, stanoví, že „[s]polek může býti rozpuštěn jen, když jeho činností byl porušen trestní zákon, nebo veřejný pokoj a řád“.

Učinit rychlý závěr, že ústava z roku 1920 připouštěla obecnou trestní odpovědnost právnických osob je asi příliš smělé a unáhlené, nadto se jedná systematickým výkladem příslušného ustanovení pouze o spolky, jež se zabývaly tiskovou činností. Nicméně je třeba vzít v potaz, že ústavodárce počítal s variantou postižení spolků rozpuštěním, byla-li by jejich prostřednictvím páchána speciální trestná činnost, která byla dále specifikována předpisy trestního práva.

Touto zvláštní trestnou činností byla úprava zločinů páchaných tiskopisy¹⁷⁴, která byla upravena jak trestním zákonem z roku 1852¹⁷⁵ (dále jen „TZ ČSR“), tak vojenským trestním zákonem z roku 1855¹⁷⁶ (dále jen „VTZ ČSR“). Za stěžejní lze v TZ ČSR považovat úpravu obsaženou v ustanovení § 7, který byl nazván „Zvláštní ustanovení o přičítání při zločinech tiskopisy spáchaných“ a stanovil, že: „Byl-li spáchán zločin obsahem tiskopisu, jsou vinni týmž zločinem spisovatel, překladatel, vydavatel, nakladatel, neb obstaravatel prodeje, knihkupec, tiskař, při tiskopisech periodických i odpovědný redaktor, jakož vůbec všechny osoby, jež při tisku nebo při rozšiřování

¹⁷³ zákon č. 121/1920 Sb., zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

¹⁷⁴ Upřesňující definice toho, co se rozumí tiskopisy, je obsažena v čl. II zák. č. 117/1852 (jak je uveden tento zákon níže). Zákon z r. 1852 stanoví, že: „Kde se v tomto zákoně trestním užívá slov "tiskopisy" nebo "díla tisková", rozuměti se tím mají nejen věci tištěné, nýbrž i plody ducha a výtvarného umění (díla literární a umělecká) rozmnožené kamenotiskem, kovotiskem nebo dřevotiskem, ražením, odléváním, nebo jakýmikoliv jinými prostředky mechanickými a chemickými.“, vojenský trestní zákon z r. 1855 obsahuje ustanovení obdobné: „Kde se v tomto zákoně trestním užívá slov "tiskopisy" nebo "díla tisková", rozuměti se mají netoliko věci tištěné, nýbrž i všeliké plody ducha a výtvarného umění (díla literární a artistická), zmnohonásobené kamenotiskem, kovotiskem aneb dřevotiskem, ražením, odlitkováním anebo jakýmikoliv jinými prostředky mechanickými nebo chemickými.“, a to ve svém čl. VI.

¹⁷⁵ Zákon ze dne 27. května 1852 č. 117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

¹⁷⁶ Zákon ze dne 15. ledna 1855 č. 18/1855 ř.z., uvozoovací zákon k vojenskému trestnímu zákonu o zločinech a přečinech ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

trestného tiskopisu spolupůsobily, ač lze-li vztahovati na ně obecná ustanovení § § 1, 5, 6, 8, 9, 10 a 11.“

VTZ ČSR¹⁷⁷ obsahoval obdobnou úpravu, a to v ustanovení § 13, jehož dikce je ve své podstatě totožná s úpravou vztahující se na nevojenské pachatele: „*Byl-li spáchán zločin nebo přečin obsahem tiskopisu, jsou vinni týmž zločinem nebo přečinem spisovatel, překladatel, vydavatel, nakladatel nebo sprostředkovatel prodeje, knihkupec, tiskař, při tiskopisech periodických i zodpovědný redaktor jakož vůbec veškeré osoby, jež při tisku nebo při rozšiřování trestného tiskopisu spolupůsobily, ač lze-li vztahovati na ně všeobecná ustanovení § § 1, 11, 12, 14 až 18.“*

Výše uvedená právní úprava zapadá do historického kontextu doby monarchistického státního zřízení na našem území a vztahu panovníka k jeho poddaným. Převzetí této úpravy po skončení první světové války do právního řádu nově vznikající republiky též dává historicky smysl. Na území nově vznikajícího státu byly početné etnické a národnostní skupiny, které též chtěly uplatnit své právo na sebeurčení. Ne všichni občané byli příznivci republikánského zřízení státu, tisk byl oblíbeným nástrojem pro podněcování nepokojů na území zneprátelených států. Tento nástroj umožňoval částečně potlačovat negativní vlivy propagandistických tiskovin a jiných obdobných materiálů. Je též třeba zdůraznit, že tato ustanovení trestních předpisů nedovolovala svévolně postihovat jakoukoli tiskovou činnost, která by se znelíbila vrchnosti či později úřadům (jakási obdoba cenzury). Těmito ustanoveními šlo postihovat pouze zločiny a přečiny, které byly uvedeny v trestním zákoně (TZ ČSR či VTZ ČSR) a byly spáchány prostřednictvím tiskopisů. V dnešní právní úpravě zákonodárce přistoupil nikoli k obecné formulaci, která postihovala jakákoli jednání označená za trestná příslušným předpisem učiněná tiskem, ale u jednotlivých skutkových podstat specifikuje, zda lze konkrétní trestný čin spáchat též prostřednictvím tisku.¹⁷⁸

Zmíněná úprava TZ ČSR a VTZ ČSR byla součástí českého (československého) právního řádu až do roku 1950, kdy byla přijata po právníkové dvouletce nová právní úprava trestním zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon, a tím byly zmíněné předpisy derogovány a nahrazeny. Spolu se

¹⁷⁷ Rozdíl mezi TZ ČSR a VTZ ČSR je patrný už z jejich názvu – každý z předpisů měl jinou osobní působnost; VTZ ČSR se vztahoval na „*osoby, které vykonavše vojenskou služební přísahu slavně tím přislíbily, že budou zachovávat zvláštní povinnosti stavu vojenského*“ – ustanovení čl. III.

¹⁷⁸ Například skutkové podstaty uvedené v: § 180 – neoprávněné nakládání s osobními údaji, § 184 – pomluva, § 191 – šíření pornografie, § 192 – výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, § 287 – šíření toxikomanie, § 312e podpora a propagace terorismu, § 312f – vyhrožování teroristickým trestným činem, § 345 – křivé obvinění atd.

sociopolitickou změnou směřování státu pak nová úprava již trestní odpovědnost spolků neobsahovala¹⁷⁹.

7.2. Aktuálně

7.2.1. Nová úprava trestní odpovědnosti právnických osob a její hodnotová východiska

O zavedení trestní či podobné odpovědnosti právnických osob v jakékoli formě do právního řádu se v České republice vedly dlouhotrvající debaty¹⁸⁰. A to nejen s ohledem na mezinárodní tlak, který byl do značné míry uměle zveličen různými zájmovými skupinami zaměřovaním závazků České republiky dle mezinárodních smluv a doporučením vyplývajícím z členství v mezinárodních a nadnárodních organizacích včetně závazků plynoucích České republice z členství v Evropské unii¹⁸¹, ale též s ohledem na provedení nutných změn ve vnímání základních principů, na kterých české trestní právo stojí, zejména pak na principu individuální trestní odpovědnosti a zákazu dvojího trestání pro týž čin.

Přitom ale jak bylo popsáno dříve v této práci, není trestní odpovědnost právnických osob v kontinentální právní prostředí ničím zásadně novým (či neobvyklým), na rozdíl od právní kultury common law¹⁸², kde sice trestní odpovědnost právnických osob není neznámým institutem, je však chápán jinak, než v Evropě¹⁸³. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob by tedy z této perspektivy nemělo představovat při řádném odůvodnění větší překážku pro posouzení slučitelnosti právně teoretických a filozofických východisek nové právní úpravy se stávajícími principy dosavadní právní úpravy¹⁸⁴.

¹⁷⁹ k tomu srovnej výklad o vývoji pojetí právnických osob výše

¹⁸⁰ Snahy o první kodifikaci byly vyvinuty již v roce 2004, nicméně bez většího úspěchu. Vládní návrh zákona byl rozeslán poslancům jako tisk 745/0 dne 10. 8. 2004 a zamítnut již během prvního čtení na 37. schůzi sněmovny dne 2. 11. 2004.

¹⁸¹ k tomu též JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-351-3, str. 143.

¹⁸² k tomu srovnej příspěvek prof. JUDr. Jana Kuklíka, DrSc. přednesený v rámci mezinárodní vědecké konference „Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – pět let poté“ konané dne 14. března 2017 v pražském Karolinu, ve kterém mimo jiné uvedl, že: „nejde o princip nový, nýbrž starý stovky let, kdy známe například trestání měst za odpor proti panovníkovi. Dostupné in Jiří Jelínek: Novelizace trestní odpovědnosti firem přenesla odpovědnost za aplikaci na orgány činné v trestním řízení – Česká justice. *Domovská stránka – Česká justice* [online]. Copyright © 2018 Všechna práva vyhrazena [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2017/03/jiri-jelinek-novelizace-trestni-odpovednosti-firem-prenesla-odpovednost-za-aplikaci-na-organy-cinne-v-trestnim-rizeni/>

¹⁸³ Zejména ve Spojených státech amerických je trestní odpovědnost právnických osob vnímána naprosto odlišně a týká se zejména úplatkářství (FCPA – Foreign Corruption Practices Act), trestní odpovědnost právnických osob evropského stříhu je tamějšímu právnímu řádu cizí.

¹⁸⁴ K tomu též srovnej výklad o historickém vývoji trestní odpovědnosti právnických osob v Československu v této práci.

Na místě tedy byla spíše debata hodnotová. A to, zda postačuje rozšíření deliktů odpovědnosti právnických osob v rámci práva správního (jako tomu bylo například v Německé spolkové republice), či zda je opravdu namístě zavést trestní odpovědnost právnických osob ať už ve formě pravé či nepravé trestní odpovědnosti.

Hladkému zavedení nové deliktů odpovědnosti právnických osob též neprospěla (a nadále i neprospívá) nedokončená reforma trestního práva¹⁸⁵ a naprostá nepřipravenost jeho procesních norem. Místo věcné debaty však při zákonodárném procesu převládly emoce a snahy prosadit již předem připravenou normu bez řádného a věcného zvažování pozitiv i negativ předpokládané úpravy. Výsledkem bylo přijetí návrhu zakotvujícího radikálnější z možných verzí (jak je ostatně v českém právním prostředí již dlouhodobě nedobrým zvykem) a ponechání otázek principiálního, ale i praktického charakteru bez, alespoň částečně, užitečných odpovědí. Nástup nové právní úpravy byl též pošramocen tím, že zákonodárce nebral žádné ohledy na právní kulturu a právní řád České republiky, zákonodárný proces a princip předvídatelnosti práva tím, že nová právní úprava byla přijata s téměř neexistující legisvakance. Pro rekapitulaci – návrh zákona byl Poslaneckou sněmovnou opakovaně schválen dne 6. prosince 2011 po vetu prezidenta republiky ze dne 18. listopadu 2011 a publikován ve Sbírce zákonů dne 22. prosince 2011 s předpokládanou účinností od 1. ledna 2012¹⁸⁶.

Místo pozvolného nástupu nové, a v českých poměrech bezprecedentní úpravy i s ohledem na právní řád německý, jako nám z cizích nejbližší (nepočítaje právní řád Slovenské republiky), a poskytnutí prostoru pro moderaci a modifikaci dle poznatků z aplikační praxe, dal český zákonodárce subjektům právní úpravy pouze 9 dní legisvakance k přípravě na zavedení naprosto nové deliktů odpovědnosti právnických osob s možným dopadem na jejich existenci.

¹⁸⁵ srovnej Jelínek, *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*, op. cit. str. 38-39.

¹⁸⁶ Vláda předložila sněmovně návrh zákona 15. 3. 2011 s tím, že návrh zákona rozeslán poslancům jako tisk 285/0 dne 31. 3. 2011. Organizační výbor projednání návrhu zákona doporučil 7. 4. 2011 a přikázal projednat návrh Ústavněprávnímu výboru. Po jeho projednání výborem prošel návrh zákona obecnou rozpravou 21. 9. 2011 na 23. schůzi Poslanecké sněmovny a podrobnou rozpravou 21. 9. 2011. Podané pozměňovací návrhy byly zpracovány jako tisk 285/2. 3. Čtení proběhlo 27. 9. 2011 a návrh zákona schválen (hlasování č. 168, usnesení č. 771), přičemž Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona Senátu jako tisk 221/0 dne 5. 10. 2011. Ústavně-právní výbor Senátu projednal návrh dne 19. 10. 2011 a přijal usnesení č. 130, které bylo rozdáno jako tisk 221/1, kterým byl návrh zákona schválen. Návrh projednán dne 27. 10. 2011 na 13. schůzi Senátu a návrh schválen, viz usnesení č. 402. Návrh zákona byl doručen prezidentovi k podepsání 3. 11. 2011, s tím, že prezident zákon nepodepsal a 18. 11. 2011 vrátil zpět Poslanecké sněmovně ve znění, ve kterém mu byl postoupen a byl rozdán poslancům jako tisk 285/3. Sněmovna setrvala na původním návrhu zákona na 32. schůzi dne 6. 12. 2011 (hlasování č. 35), zákon byl odeslán k publikaci ve Sbírce zákonů dne 15. 12. 2011 a publikován dne 22. 12. 2011. [cit. 22. 10. 2019] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&t=285>. O legislativním procesu bude pojednáno níže.

Tento fakt byl podroben značné kritice odbornou veřejností, a to jak ze strany státních zástupců, kteří nevěděli (a spravedlivě to nebylo ani možné žádat), jakým způsobem právnické osoby trestně stíhat a jak uplatňovat trestní proces, který na existenci takového právního předpisu nijak nepamatoval (a do dnešního dne ho v podstatě ignoruje), tak ze strany advokátů a právnických osob samotných, jelikož nebylo vůbec jasné jakým způsobem budou úkony orgánů činných v trestním řízení vůči právnickým osobám vykonávány a uplatňovány, jaké vlastně jsou formální požadavky zákonodárce na zavedení dostatečných prevenčních opatření v rámci struktury právnických osob k zamezení páčání trestné činnosti jejich členů, ale též s ohledem na tehdy velice obskurní výčet skutkových podstat trestných činů, jichž se právnická osoba mohla v rámci své činnosti či činnosti osob, jejichž jednání mohlo být právnickým osobám přičítáno, dopustit.

I přes výše nastíněné a podstatné výhrady byl zákon o TOPO přijat v podobě, která zavedla do českého právního řádu trestní odpovědnost právnických osob ve formě pravé trestní odpovědnosti s možností stíhání právnických osob i v případě, že nebude možné identifikovat konkrétní fyzickou osobu odpovědnou za spáchání stíhaného jednání.

Zákon o TOPO lze, od jeho přijetí, obecně považovat za na české poměry poměrně stabilní zákon. Nicméně ani tento předpis se nevyhnul řadě novelizací různého rozsahu. Do dnešního dne byl v průběhu své sedmileté účinnosti novelizován celkem devětkrát¹⁸⁷. Za nejpodstatnější lze považovat zejména novelu provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., která změnila některé ze

¹⁸⁷ Novelizace byla provedena následujícími zákony: č. 183/2017 Sb. zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákona o některých přestupcích s platností ke dni 28. 6. 2017 a účinností ke dni 1.7. 2017, č. 55/2017 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony s platností ke dni 3. 3. 2017 a účinností ke dni 18. 3. 2017, č. 455/2016 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony s platností ke dni 29. 12. 2015 a účinností ke dni 1. 2. 2017, č. 183/2016 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů s platností ke dni 13. 6. 2016 a účinností ke dni 1. 12. 2016, č. 135/2016 Sb. zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zadávání veřejných zakázek s platností ke dni 29. 4. 2016 a účinností ke dni 1. 10. 2016, č. 375/2015 Sb. zákon, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ozdravných postupech a řešení krize na finančním trhu a v souvislosti s úpravou systému pojištění vkladů s platností ke dni 28. 12. 2015 a účinností ke dni 1. 1. 2016, č. 86/2015 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony z platností ke dni 17. 4. 2015 a účinností ke dni 1. 6. 2015, č. 141/2014 Sb. zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění zákona č. 105/2013 Sb. s platností ke dni 22. 7. 2014 a účinností ke dni 1. 8. 2014, č. 105/2013 Sb. zákon o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních s platností ke dni 30. 4. 2013 a účinností ke dni 1. 1. 2014.

základních principů fungování zkoumané právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob. Tato zásadní novelizace bude předmětem zkoumání níže.

Nejprve je ale třeba osvětlit nutnost přijetí právní úpravy regulující deliktní odpovědnost právnických osob odlišnou od deliktní odpovědnosti civilní. Jak píše opakovaně citovaný Jelínek a jak vyplývá z již podaného vykladu, právnické osoby se zejména v návaznosti na extenzivní globalizaci staly nedílnou součástí společnosti a převzaly téměř veškerou výrobu a ovládly naprostou většinu ekonomických vztahů v rámci uspokojování poptávky po výrobcích a službách¹⁸⁸. A to jak na úrovni národní, mezinárodní, tak nadnárodní.

A s narůstající kapitálovou a tržní silou, která u některých nadnárodních korporací převyšuje i vliv a rozpočty jednotlivých národních států, narůstá i snaha o vliv těchto ryze ekonomických entit na tvorbu legislativy (lobbying) a celkové sociopolitické uspořádání ve světě za účelem maximalizace výnosů z prováděné činnosti. Ruku v ruce s těmito snahami jde samozřejmě i iniciativa jednotlivých národních států a jejich vlád, jejímž cílem je regulace chování těchto ekonomických entit tak, aby byla zachována alespoň elementární pravidla veřejného pořádku a spravedlnosti.

Tedy jedním z hlavních důvodů pro přijetí zákona o TOPO byla vzrůstající snaha o efektivní postih deliktního jednání právnických osob relevantními sankcemi, jelikož, jak říká důvodová zpráva, „dosavadní právní nástroje sloužící k ochraně společnosti před závadným a protiprávním jednáním právnických osob nejsou účinné a neplní dostatečně ani represivní, ani preventivní poslání“¹⁸⁹.

Přijatá úprava si vytyčila za cíl upravit podmínky trestní odpovědnosti právnických osob a přičitatelnost jednání třetích osob právnické osobě, jakož i tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání trestných činů stanovených v zákoně o TOPO právnickým osobám uložit. Oproti svému názvu pak už zákon ale méně upravuje postup v řízení proti právnickým osobám¹⁹⁰, přičemž řízení proti právnickým je zejména ovládáno procesními pravidly obsaženými v trestního řádu. K tomu je ale též třeba poznamenat, že ústavně právní zakotvení limitů trestního práva nijak nepamatuje na možnost stíhání právnických osob, o čemž je pojednáno v jiných kapitolách této práce.

¹⁸⁸ k tomu srovnej Jelínek, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*, op. cit. str. 13.

¹⁸⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, č. 418/2011 Dz, str. 1.

¹⁹⁰ K tomu srov. § 1 odst. 1 zákona o TOPO.

Dle vyjádření autorů zákona sehrála podstatnou roli při jeho přijímání i skutečnost, že v době legislativních prací na zákoně o TOPO byla Česká republika již posledním členským státem Evropské unie¹⁹¹, který neimplementoval jakékoli závazky a doporučení¹⁹² v tomto směru¹⁹³. Je však třeba opakovaně zdůraznit, že implementace jakékoli legislativní regulace v oblasti trestního, případně správního postihování právnických osob v požadovaném rozsahu, probíhala v různých státech Evropské unie různě a rozhodně nebyla žádnými institucemi vyžadováno zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

Například Slovenská republika přijala právní úpravu zakotvující tzv. nepravou trestní odpovědnost právnických osob v roce 2010, a to prostřednictvím novely č. 224/2010 Z. z. zákona č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, v znení neskorších predpisov, a o zmene a doplnení niektorých zákonov, jež umožňovala ukládat právnickým osobám „pouze ochranná opatření, a to konkrétně zabránění finančních prostředků a zabránění majetku“. Tato skutečnost byla umožněna proto, že „[v] žádném z uvedených mezinárodních dokumentů nebo právních předpisů ES/EU není obsažen kategorický požadavek na zavedení výlučně trestněprávních („kriminálních“) sankcí *stricto sensu*, tj. sankcí stanovených trestním zákonem a ukládaných trestním soudem v trestním řízení.“¹⁹⁴

Samostatný zákon o trestní odpovědnosti právnických osob byl na Slovensku přijat až v roce 2016. Jedná se o zákon č. 91/2016 Z.z. SR, o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, který nabyt účinnosti ke dni 1. července 2016 a zakotvuje pravou trestní odpovědnost právnických osob.

Jak již bylo výše uvedeno, přijetí zákona o TOPO bylo značně ovlivněno vnějšími mezinárodními faktory (více či méně zveličenými) a vlivy v podobě různých usnesení a úmluv, jejichž byla Česká republika signatářem, adresátem či na nich jinak participovala, neboť o sankcionování právnických osob, jakož též o ukládání účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí hovoří řada z nich. Prvními příklady mohou být Úmluva o boji proti podplácení zahraničních činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích¹⁹⁵ nebo Úmluva o potlačování a financování terorismu,

¹⁹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, str. 2.

¹⁹² Jak již bylo uvedeno výše, žádná konkrétní obligace České republiky k implementaci pravé trestní odpovědnosti právnických osob z mezinárodních závazků neplynula.

¹⁹³ rozuměj regulaci trestní odpovědnosti právnických osob

¹⁹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, str. 2.

¹⁹⁵ Úmluva o boji proti podplácení zahraničních činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích byla přijata dne 17. 12. 1997. Vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv jako sdělení MZV č. 25/2000 Sb. m. s., ratifikována Parlamentem České republiky dne 20. 12. 2000.

kteřá byla přijata rezolucí Valného shromáždění OSN č. 54/109196 Trestněprávní úmluvy o korupci¹⁹⁷. O potřebě zavedení nějaké podoby odpovědnosti právnických osob na způsob trestní odpovědnosti též hovoří mnohé další, ze strany České republiky dosud ještě neratifikované mezinárodní úmluvy.

Požadavek na zavedení tedy nebyl kategorický, ale bylo žádoucí se přizpůsobit celoevropskému trendu a zařadit se tak přijetím této právní úpravy mezi vyspělé evropské demokracie i přes to, že oblast sankcionování právnických osob je „jednou z nejspornějších otázek trestněprávní teorie“¹⁹⁸. Nad to s ohledem na již dříve vzpomenutou důležitost právnických osob v celosvětové ekonomice a jejich nepostradatelnost pro fungování dnešní společnosti, bylo vhodné se nad úpravou deliktů odpovědnosti právnických osob v rámci trestního práva hlouběji zamyslet. Jejich efektivní postihování může alespoň částečně moderovat využívání právnických osob k páčání trestné činnosti, případně páčání trestné činnosti právnickými osobami za účelem vlastního prospěchu (zejména v případě velkých, mezinárodních či nadnárodních korporací). Oproti navrhovatelem deklarovaným důvodům nutnosti přijetí právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob (plnění mezinárodních závazků a povinností a postihování velkých, ekonomicky silných korporací, jejichž komplexita neumožňuje často s dostatečnou určitostí vypátrat konkrétního pachatele – fyzickou osobu) se ale jako daleko příhodnější důvod jeví reálná nutnost zamezení korporátního krytí páčání trestné činnosti jejími členy případně přímé či nepřímé využívání korporací jako nástrojů umožňujících páčání trestné činnosti¹⁹⁹.

Důvodů pro i proti přijetí a zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je, jak již z uvedeného vyplývá, celá řada. A to jak teoretických, tak praktických. Což opakovaně ve svých publikacích zmiňuje i Jelínek. První výhrada, která je zmiňována vždy, se týká v této práci tolik probírané povaze právnických osob, a fakt, že jsou „pouhým“ konstruktem práva. Nejsou reálné a ve vnějším světě hmatatelné tak, jako osoby fyzické. Musíme si ale upřímně připustit, a to i s ohledem na již podaný výklad, že právnické osoby a jejich participace na společenském dění je diametrálně

¹⁹⁶ Úmluva o potlačování a financování terorismu byla přijata rezolucí Valného shromáždění OSN č. 54/109 ze dne 9. 12. 1999. Vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv jako sdělení MZV č. 18/2006 Sb. m. s., ve znění sdělení MZV č. 9/2010 Sb. m. s., ratifikována Parlamentem České republiky dne 27. 12. 2005.

¹⁹⁷ Trestně právní úmluva o korupci byla přijata v rámci Rady Evropy dne 27. 1. 1999. Vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv jako sdělení MZV č. 70/2002 Sb. m. s., opětovně pak byla publikováno pod č. 43/2009 Sb. m. s., ratifikována Parlamentem České republiky dne 8. 9. 2000.

¹⁹⁸ Jelínek, Jiří. In: JELÍNEK, Jiří. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, ISBN 978-80-8757-664-9, str. 358

¹⁹⁹ Srovnej Jelínek, *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*, op. cit. str. 29-30.

odlišná od doby, kdy se právní teorie týkající se deliktů odpovědnosti právnických osob utvářely a teorie povahy právnických osob vůbec.

Právnické osoby v dnešním pojetí jsou stejně reálné jako osoby fyzické. Jejich význam, minimálně ekonomický a sociální, v některých aspektech převyšuje vliv a význam jedinců, fyzických osob. Zatímco na začátku 19. století byla ekonomika tehdejšího Rakouska-Uherska agrárního typu, v 50. letech 19. století dosáhla postupná mechanizace výroby a nástup nových odvětví průmyslu (např. cukrovarnictví a strojírenství) přeměny ekonomického systému na industriální a tím též začal postupně vzrůstat vliv korporací a jiných podobných právnických osob jakožto zdroje kapitálu²⁰⁰ a poskytovatele zaměstnání pro čím dál tím větší počet obyvatelstva.

Do dnešního dne se nastolený trend pouze upevňoval s tím, že v prvním kvartálu roku 2018 bylo v pozici zaměstnance na hlavní pracovní poměr celkem 83 % ze všech ekonomicky aktivních obyvatel České republiky, jak vyplývá z níže uvedené statistiky²⁰¹.

Zaměstnaní v jediném (hlavním) zaměstnání v národním hospodářství podle postavení v zaměstnání

One (main) job holders in the national economy by status in employment

Postavení v hlavním zaměstnání <i>Status in employment in main job</i>	1. čtvrtletí 2017 Q1 2017	1. čtvrt- letí 2018 Q1 2018						Přírůstek/úbytek <i>Increase/Decrease</i>	Index
	celkem <i>Total</i>	celkem <i>Total</i>	muži <i>Men</i>	ženy <i>Women</i>	Q1 2018 - Q1 2017		Q1 2018 / Q1 2017		
	abs. v tis. <i>Thousand</i>	abs. v tis. <i>Thou- sand</i>	%	abs. v tis. <i>Thou- sand</i>	%	abs. v tis. <i>Thou- sand</i>	%	abs. v tis. <i>Thousand</i>	%
Celkem <i>Total</i>	5169,2	5258,2	100,0	2932,4	100,0	2325,8	100,0	89,0	101,7
zaměstnanci (včetně členů produkčních družstev) <i>Employees (including members of producers' cooperatives)</i>	4277,0	4366,9	83,0	2334,9	79,6	2032,0	87,4	89,9	102,1
podnikatelé bez zaměstnanců <i>The self-employed without employees</i>	699,1	700,9	13,3	463,0	15,8	238,0	10,2	1,8	100,3
podnikatelé se zaměstnanci <i>The self-employed with employees</i>	167,5	164,4	3,1	129,0	4,4	35,4	1,5	-3,1	98,2
pomáhající rodinní příslušníci <i>Contributing family workers</i>	25,5	25,6	0,5	5,2	0,2	20,4	0,9	0,0	100,2

tabulka č. 1 – Přehled výdělečné činnosti

²⁰⁰ Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie
Jindra Zdeněk, Jakubec Ivan, str. 212-213

²⁰¹ statistika Českého statistického úřadu: Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS - 1. čtvrtletí 2018 | ČSÚ. Český statistický úřad | ČSÚ [online] [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/zaměstnanost-a-nezaměstnanost-podle-vysledku-vsps-1-ctvrtletí-2018>

Vliv právnických osob tedy přirozeně roste a je pochopitelné, že se na teorii právnických osob nelze v dnešní době dívat optikou akademiků 19. století a celý postoj je třeba přehodnotit. Tvůrčové teorii právnických osob nemohli ve své době počítat s tak širokým rozmachem jejich existence a naprosté dominance celosvětové ekonomiky. Jak vyplývá z výše uvedené statistiky, většina ekonomicky aktivní populace je činná v právnických osobách a je na nich naprosto existenčně (příjmově) závislá.

7.2.2. Závěrem k potřebě nové úpravy a hodnotovým východiskům

Je tedy třeba k právnickým osobám začít přistupovat jiným způsobem než doposud. Dobrým příkladem, proč by tomu tak mělo být, je například světová ekonomická krize probíhající v letech 2007–2008²⁰², která byla způsobena zejména chováním právnických osob (zejména bank a jiných úvěrových a hypotečních institucí) a jejich nedostatečnou regulací ze strany vlády Spojených států amerických a potažmo vlád ostatních států. Nelze tedy přehlížet ekonomickou sílu právnických osob na světovou ekonomiku a možné negativní dopady jejich jednání, která by za normálních okolností byla stíhatelnými trestnými činy, dopustila-li by se jich přímo konkrétní fyzická osoba.

Na okraj pak lze ještě zmínit další argument. Právní osobnost (starou terminologií právní subjektivita) je institutem práva; její vznik, rozsah a důsledky jsou též právem předepsány, a to jak pro právnické, tak i fyzické osoby. V tomto ohledu tedy nelze tvrdit, že právní osobnost fyzických osob je odlišná od právní osobnosti právnických osob a že by měly tyto subjekty mít odlišnou deliktní odpovědnost.

Stejně intenzivně probíraným aspektem trestní odpovědnosti právnických osob je tvorba a existence vůle právnických osob, jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Opět je třeba brát v potaz ekonomický, celospolečenský a sociologický vývoj od počátku druhé poloviny 20. století. Z jednoduchých uskupení se staly komplexní ekonomické organismy a organizace se složitou vnitřní strukturou a rozličnými vnitřními mechanismy mezi desítkami, stovkami a tisíci zaměstnanci a jinými členy takových organizací. Z pouhého derivátu fyzických osob se tedy s pokročilou industrializací, digitalizací a globalizací z pouhých právních fikcí stávají svébytné útvary, které jsou sice ve svém prvopočátku odvozeny od svého personálního substrátu v podobě zakladatelů,

²⁰² tzv. Velká americká hypoteční krize, která přerostla ve světovou finanční krizi

ale se svou pokračující evolucí a růstem se z nich stávají spíše anonymní útvary, které již pozbývají svou původní roli jakýchsi masek, pod kterými jejich členové vystupují.

Tím z právnické osoby vzniká svébytný útvar, který je čím dál více nezávislý na vůli svých zakladatelů a je vnitřně ovládán mnoha faktory, dost často na vůli fyzických osob nepřímo závislých či dokonce nezávislých. Obzvláště vezmeme-li v potaz složité koncernové a jiné skupinové ekonomické útvary, jejichž vnitřní dynamika a projevy navenek nejsou jen čistým projevem vůle osoby za takový útvar jednající, která je jí přičítána, spíše se opravdu jedná o vyjevení vůle právnické osoby skrze fyzickou osobu s dostatečným oprávněním za právnickou osobu jednat.

A jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, právnické osoby, které implementují do svého fungování moderní technologie využívající např. algoritmy umělé inteligence, mohou mít vlastní vůli a její tvorbu téměř autonomní. Sice nemají vědomí osoby fyzické a netvoří vůli tak, jak jsme zvyklí u individuálních osob fyzických, nelze ale popřít, že právnické osoby mají svůj specifický způsob tvorby vůle, který je v prvopočátku možné naprosto jasně identifikovat a přiřadit konkrétní fyzické osobě, s růstem právnické osoby se ale tato individuální detekce stává téměř nemožnou. Na okraj zmíněno, není třeba vlastně zacházet až do krajností v podobě užití umělé inteligence či jiných sofistikovaných robotů (např. dříve vzpomenutých forexových a podobných složitých autonomních systémů). Skoro každý internetový obchod dnes operuje s větší či menší automatizací jednotlivých aspektů svého fungování – od na člověku nezávislém vyřízení objednávky (automatizovaná potvrzení o přijetí objednávky a automatická expedice zásilky) až po vyřizování reklamací v podobě tzv. chatbotů. V žádném z těchto kroků nemusí žádná z fyzických osob s oprávněním jednat za právnickou osobu jakkoli do jednání zasahovat a vystupovat v něm jménem právnické osoby. A i přes tuto skutečnost tato jednání obecně považujeme za právně závazná, resp. jejich závaznost nikdo nezpochybňuje²⁰³.

Teoretickou překážkou je již tolik zmiňovaná koncepce českého trestního práva, které stojí na individuální trestní odpovědnosti a principu zaviněného jednání, které tvoří subjektivní stránku trestného činu. Tedy na postihu konkrétní fyzické osoby, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu uvedeného v trestním zákoníku, přičemž toto jednání rozlišujeme na úmyslné či nedbalostní. U právnických osob tedy vzhledem k absenci jejich vůle nemůžeme o

²⁰³ Je však třeba zdůraznit, že se touto otázkou odborná veřejnost v tomto konkrétním kontextu zaměřuje minimálně, populárními tématy jsou spíše deliktivní odpovědnost v kontextu provozování autonomních vozidel, u který jsou škodlivé následky jejich selhání na první pohled viditelné (ohrožení života účastníků silničního provozu a chodců). Méně se již právní teorie a věda zabývá právní závazností jednání provedeného autonomním systémem, který za obchodníka uzavírá smlouvy případně ho jinak zavazuje.

zaviněném jednání, na které jsme zvyklí u fyzických osob, hovořit. K tomu však podotknul Bezák, že „právnícká osoba, jakožto organizované společenství lidí rozhodující kolektivním způsobem a sledující společný cíl může za určitých podmínek projevat vlastní vůli, kterou sice není možné ztotožňovat s vůlí, jak jí známe u fyzických osob, ale na druhou stranu ji není možné považovat za vůli jejích jednotlivých členů. Právníckou osobu tak můžeme chápat jako osobu, která existuje v reálném světě a která je vymezená společnými cíli, které její členové sledují a jednáním, které tyto cíle naplňují. Na základě tohoto poznání je možné stanovit právní konstrukci zavinění právnické osoby, které by bylo akceptovatelné i pro oblast trestního práva, které striktně akcentuje právě individuální odpovědnost za zavinění. Na druhé straně je ale třeba zdůraznit, že v případě právnických osob se jedná o zavinění, které nebude, a ani nemůže být, založené na vnitřních psychických procesech fyzické osoby.“²⁰⁴ K tomu pak ve svém komentáři k zákonu o TOPO Jelínek uvedl, že „zavinění právnické osoby je vybudované na teorii přičitatelnosti určitého jednání právnické osobě. Přesněji řečeno, jedná se o fikci zavinění, která nemá nic společného se zaviněním fyzické osoby. Takto konstruovanou odpovědnost založenou na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě je třeba považovat za zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby odlišnou od pojmu viny u fyzické osoby.“²⁰⁵

A jak už samotný termín přičitatelnost naznačuje je v každém případě potřeba posuzovat kdy a za jakých podmínek je právnická osoba trestně odpovědná, tedy čí jednání jí bude přičítáno. Samotné přičitatelnosti se budeme věnovat v příslušné kapitole níže.

Obecně lze tedy shrnout, že zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je zavedení jakési formy kolektivní odpovědnosti, která dopadá nejen na konkrétního pachatele (je-li kdy zjištěn), ale i na jiné osoby, které se na spáchání trestného činu vůbec podílet nemusely, nicméně jsou členy právnické osoby, která bude trestněprávně postižena, a tedy případný postih dopadne i na ně. Proti tomu by však mohl stát argument, který uvedl Jelínek, že k postižení nevinných členů korporace „lze uvést, že i oni přece měli hospodářský prospěch z jejího protiprávního jednání.“²⁰⁶ To však

²⁰⁴ Bezák, M. Aktuálne k trestnej zodpovednosti právnických osôb. In *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2012: Zborník z mezinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 29. 31. 3. 2012 v priestoroch ÚZ NR SR Častá Papiernička organizovanej Právníckou fakultou Univerzity Komenského v Bratislavě pod záštitou dekana PraF UK v Bratislavě*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislave, Právnícká fakulta 2008 cit. podle Bohuslav, L.: *Přičitatelnost trestného činu právnické osobě* In: JELÍNEK, Jiří. a kol.: *Trestní odpovědnost právnických osob bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, str. 146. ISBN 978-80-87576-58-8

²⁰⁵ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou*. 2., aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2013. Komentátor, s. 71. ISBN 978-80-87576-43-4

²⁰⁶ Jelínek, *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*, op. cit. str. 82-83.

jistě nebude pravda, u smluvních partnerů postižené právnické osoby věřitelů, řadových zaměstnanců, akcionářů atp.²⁰⁷

Výše uvedené teoretické i praktické překážky jsou pouze výběrem z těch nejpalčivějších. Našla by se jistě celá řada jiných, které jsou v odborných publikacích uvedeny – například v již zmiňované Jelínkově publikaci „*Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – Problémy a perspektivy*“, mezi které dále patří mimo jiné přetížení systému trestního soudnictví, neúčelnost trestních sankcí atd.

7.2.3. K průběhu přijetí zákona o TOPO

Přijetí zákona o TOPO v roce 2011 nebylo první snahou v České republice o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Jedním z prvních pokusů o zavedení tohoto právního institutu do českého právního řádu bylo předložení vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2004, jak bylo uvedeno v předchozím výkladu. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bylo mimořádně kontroverzním tématem²⁰⁸, o čemž svědčí i samotná rozprava v Poslanecké sněmovně.

Návrh zákona předkládal tehdejší ministr spravedlnosti a místopředseda vlády Pavel Němec, který v úvodu rozpravy uvedl, že „*cílem [vládního návrhu zákona] je reagovat na požadavek, který se objevuje na mezinárodním fóru a který směřuje k postihování deliktního jednání právnických osob účinnými sankcemi, neboť dosavadní právní nástroje sloužící k ochraně společnosti před závadným a protiprávním jednáním právnických osob nejsou na jedné straně dostatečně represivní a na druhé straně nepostačují k naplnění preventivního účelu*“ a že „[p]otřeba zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob a jejich účinného sankcionování vyvstává do popředí mimo jiné v souvislosti s otázkou efektivního postihu terorismu a praní špinavých peněz. Zavedení deliktní odpovědnosti právnických osob požaduje například Úmluva Organizace spojených národů o potlačování a financování terorismu, Rámcové rozhodnutí Rady o boji proti terorismu, Rámcové rozhodnutí Rady o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků atd. Uvedené právní dokumenty požadují zavedení důrazných a citelných sankcí, které svou závažností se vyrovnají trestním sankcím ukládaným v trestním řízení soudním. S přihlédnutím k těmto mezinárodním dokumentům a tendencím v kontinentální právní úpravě se navrhuje zavedení

²⁰⁷ srovnej tamtéž.

²⁰⁸ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. op. cit. str. 358.

*trestní odpovědnosti právnických osob jako výraz skutečnosti, že právní řád musí umožnit účinné sankcionování protiprávního jednání těchto subjektů, které ovlivňují a kontrolují většinu oblastí života společnosti*²⁰⁹.

Na tato prohlášení pak reagoval poslanec Jiří Pospíšil tím, že se „jedná [...] o velmi zásadní průlom do chápání trestního práva na našem území. Dovolím si říci, že se jedná o tak zásadní průlom, který zde nenastal za posledních sto let. Opouštíme totiž princip individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby a přikláníme se k tomu, že i právnická osoba může být trestně odpovědná.“ a že se domnívá, že „*takováto úprava je nadbytečná, neboť je dostačující úprava, která umožňuje postihnout jednotlivé fyzické osoby, které za právnickou osobu činí.*“²¹⁰ s tím, že argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v důvodové zprávě k návrhu zákona absentují. K tomuto názoru se pak v rozpravě připojili i poslanci Ivan Langer, Vojtěch Filip, Marek Benda, David Šeich, poslankyně Marie Rusová, Eva Dundáčková a Miroslava Němcová. Tedy naprostá většina poslankyň a poslanců, kteří v rozpravě k návrhu zákona vystoupili.

Napoprvé se přijetí vládního návrhu zákona tedy nesetkalo s úspěchem, návrh zákona o TOPO byl zamítnut Poslaneckou sněmovnou již v prvním čtení. Tím návrh putoval tzv. do šuplíku a byl znovu představen v roce 2011, a to v pouze částečně přepracované podobě, ve stěžejních částech však návrh zůstal v téměř nezměněn.

Návrh zákona byl předložen Poslanecké sněmovně pověřeným členem vlády (a kritikem původního návrhu zákona) Jiřím Pospíšilem, t.č. ministrem spravedlnosti. Ten při předložení nového návrhu zákona o TOPO v uvozovací části svého slova uvedl, že si vláda je vědoma „*teoretické i praktické spornosti konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob*“ a že vnímá, „*že jak v teoretické právnické obci, tak v praktické právnické obci jsou různé názory na to, zda má být a v jaké podobě konstruována trestní odpovědnost právnických osob.*“ Nicméně i přes jeho skepticismus k předkládané úpravě konstatoval, že „*Česká republika je součástí mezinárodního společenství, má určité mezinárodní závazky, musí reflektovat mezinárodní trendy, které v tuto chvíli jednoznačně převažují tím směrem, aby jednotlivé země zaváděly úpravu trestní odpovědnosti právnických osob. To je také důvod, proč vláda předkládá tento návrh. Vnímá jako důležité, aby Česká republika nebyla v rámci mezinárodního společenství izolována v tomto bodě a aby například v rámci některých mezinárodních organizací, jako je OECD, Rada Evropy a tak dále, nebyla*

²⁰⁹ Stenozáznam ze 37. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 2. 11. 2004 [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/037schuz/s037044.htm#r8>

²¹⁰ Stenozáznam ze 37. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 2. 11. 2004 [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/037schuz/s037044.htm#r8>

*v oblasti právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob výjimkou.*²¹¹“ Je pravdou, že v té době byla Česká republika posledním státem Evropské unie, která v tomto smyslu deliktní odpovědnost právnických osob nijak neupravovala (což, jak již bylo opakovaně uvedeno, bylo jedním ze stěžejních argumentů pro předložení návrhu zákona o TOPO uvedených v důvodové zprávě vypracované vládou). Ministr Pospíšil pak dále ve své řeči k poslankyním a poslancům uvedl, že oproti původnímu návrhu z roku 2004 se vláda snažila reflektovat připomínky, které v tehdejší prvním čtení zazněly, a vycizelovat přičitatelnost jednání. Pokud se ale na relevantní pasáže obou zákonů podíváme, žádných zásadních změn nebylo provedeno. To pouze na okraj.

I přes poměrně negativní ohlasy z poslaneckých lavic pronesených během rozpravy v prvním čtení byl vládní návrh zákona úspěšně přikázán ústavněprávnímu výboru Poslanecké sněmovny k projednání.

Ústavněprávní výbor návrh zákona projednal a doporučil Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, aby jej schválila ve znění jím navržených pozměňovacích návrhů²¹². Předmětný pozměňovací návrh obsahoval zejména návrh na rozšíření taxativního výčtu trestných činů, za které může být právnická osoba trestně odpovědná, a to o trestné činy jako např. trestný čin porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 trestního zákoníku, trestný čin sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 trestního zákoníku, trestný čin pletichy při veřejné dražbě podle § 258 trestního zákoníku, trestný čin poškození vodního zdroje podle § 294a trestního zákoníku aj.

Návrh zákona o TOPO prošel posléze obecnou i podrobnou rozpravou ve druhém čtení konaném dne 21. 9. 2011, při kterém vystoupil poslanec Vojtěch Filip, který opakovaně navrhoval (stejně jako ve čtení prvním za potlesku poslanců z řad KSČM) zamítnutí návrhu zákona o TOPO. Dále pak vystoupil poslanec Miroslav Svoboda, jenž navrhnul zrušit některé z trestných činů, za něž může být právnická osoba trestně odpovědná, a to konkrétně tři trestné činy – trestný čin porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 trestního zákoníku, trestný čin sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 trestního zákoníku a trestný čin pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži podle § 257

²¹¹ Stenozáznam ze 16. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 10. 5. 2011, [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/016schuz/s016244.htm>

²¹² Jednalo se celkem o 15 změn návrhu zákona o TOPO učiněných v rámci pozměňovacího návrhu ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, které se však až na výjimky týkaly zejména formálního znění jednotlivých ustanovení. K tomu srov. usnesení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny č. 58 z 26. schůze ze dne 29. 5. 2011, doručené poslancům jako sněmovní tisk č. 285/1.

trestního zákoníku. Vystoupil taktéž poslanec David Šeich, jenž navrhl zrušit dva druhy trestů, konkrétně trest zrušení právnické osoby a trest uveřejnění rozsudku a s tím souvisejících ustanovení.

Na základě výše uvedeného je proto možné konstatovat, že největší neshoda ohledem návrhu zákona o TOPO tkvěla, krom samotného teoretického ukotvení trestní odpovědnosti právnických osob v právním řádu České republiky, v rozsahu a konkrétním obsahu jednotlivých trestných činů, za něž může být právnická osoba trestně odpovědná, jakož i v otázce trestů, které je možné za protiprávní jednání právnické osobě uložit. Ostatně stejně, jako tomu bylo při projednávání vládního návrhu zákona v roce 2004, kdy nejprobíranější skutkovou podstatou byl trestný čin znásilnění²¹³.

Celý zákonodárný proces byl završen dne 22. 12. 2011 vyhlášením ve Sbírce zákonů a zákona o TOPO se stal účinným dne 1. 1. 2012. Deklarovaným důvodem tohoto spěchu byla skutečnost, že došlo k přijetí dvou směrnic Evropské unie, jejichž neimplementací předkládaným návrhem zákona o TOPO by České republice hrozilo řízení o porušení podle čl. 258 Smlouvy o fungování Evropské unie, případně uložení finanční sankce za toto porušení podle článku 260 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie a taktéž následující postup v přijímání nové právní úpravy na

²¹³ Dle autorova názoru je ale možná polemika se zařazením této skutkové podstaty do výčtu skutkových podstat, jež právnická osoba může svým deliktním jednáním naplnit. Na první pohled je jasné, proč si zákonodárci vzali na paškál právě tuto skutkovou podstatu. Jak asi může fiktivní útvar práva kohokoli znásilňovat? Odpověď je nashodě. Stejně jako může krást a podvádět, budeme-li poněkud vágní. V České republice, jakožto velmocí pornografického průmyslu (jak např. uvádí Čechovská, příjmy z pornografického průmyslu dosáhly v České republice jen v roce 2006 astronomické částky 0,46 miliard amerických dolarů, viz ČECHOVSKÁ, Kristýna. Pornoprůmysl: vývoj, ekonomika, společnost (zejména na modelu fungování v USA) [online]. Brno, 2011 [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/fwwpj/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Petr Macek.), bychom se zahrnutí skutkové podstaty znásilnění dle ustanovení § 185 trestního zákoníku neměli divit. Stačí se zaměřit již jen na odst. 1. citovaného paragrafu: „*Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.*“ (tedy není potřeba, aby pachatel sám pohlavní styk vykonal, stačí, že oběť donutí pod pohrůžkou souložit i na jiném vykonal, případně využije bezbrannosti oběti a donutí souložit i na jiném vykonal). A není neobvyklou záležitostí v českém prostředí, že různé nevěstince jsou orgány činnými v trestním řízení odhalovány a rozprašovány poměrně často. Nedochází v nich pouze k naplňování podstat kuplířství dle ustanovení § 189 trestního zákoníku, ale v mnoha případech jsou poskytovatelé/poskytovatelky k souloži či k jiným sexuální praktikám nuceni/y proti své vůli. Což je v nemálo případech spojeno i s obchodováním s lidmi a zdánlivým putováním za lepším životem obětí těchto závažných trestných činů do České republiky zejména z bývalého východního bloku. A jejich angažmá nemusí být spojeno pouze s prostitucí, ale právě i nedobrovolným natáčením pornografických materiálů, které jsou pak šířeny online na internetu. K tomu je třeba uvést, že dva nejpobulárnější erotické weby s kombinovanou roční návštěvností 6,3 miliardy lidí ročně patří české společnosti (na okraj lze uvést, že celková světová populace přesáhla 6 miliard lidí v roce 2000 Světová populace – Wikipedie. [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Btov%C3%A1_populace). A máme-li tedy brát zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu jako nástroje k postihování korporátního krytí trestné činnosti jejich jednotlivých členů a zamezení mezinárodního zločinu, pak postihování trestného činu znásilnění a jeho uvedení do výčtu skutkových podstat, pro jejichž naplnění lze právnické osoby postihovat, je naprosto namístě.

úrovni Evropské unie v této oblasti, který se napříště má dít pouze prostřednictvím směrnic podle hlavy V kapitoly 4 Smlouvy o fungování Evropské unie, jak plyne z Lisabonské smlouvy²¹⁴.

Závěrem si však nelze odpustit jednu podstatou výhradu vůči přijatému návrhu zákona. Tím je fakt, že v mezidobí (rozuměj mezi tvorbou prvního vládního návrhu zákona o TOPO a návrhu schváleného) došlo k výraznému posunu v debatě o rekodifikaci civilního práva a s tím spojenou plánovanou zásadní změnu v principiálním pojetí právnických osob a jejich jednání ve vnějším světě, kterou vládní návrh zákona nerespektoval, resp. nijak nereflektoval. A to i navzdory tomu, že předkladatelem byl za vládu ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil, který si rekodifikaci civilního práva předsevzal jako osobní prioritu.

²¹⁴ Lisabonská smlouva pozměňuje Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, byla přijata v rámci Evropské unie. Vyhlášena v úředním věstníku Evropské unie pod č. C 306 dne 17. 12. 2007 a vstoupila v platnost dne 1. 12. 2009.

8. Základní principy trestněprávní odpovědnosti právnických osob v české republice

8.1. Působnost zákona

8.1.1. Osobní působnost

Vymezení osobní působnosti je základním kritériem, které je třeba v rámci trestního řízení vyjasnit. Zjednodušeně – jasným vymezením osobní působnosti zjistíme, kdo může být obecně pachatelem trestného činu, resp. koho je možná na základě zákona trestně stíhat a na koho se zákon vztahuje. Zákon o TOPO poněkud netradičně předně vymezuje, na koho se neuplatní. Až posléze říká, kdo pachatelem být může. Tedy spíše, než aby primárně stanovil okruh osob, na které se vztahuje a pak z této množiny určil podmnožinu speciálních subjektů, u kterých by stíhatelnost na normálních okolnostech vyloučena nebyla, a z působnosti zákona je vyňal.

Místo toho zákon o TOPO v ustanovení § 6 zakotvuje vyloučení odpovědnosti některých právnických osob za trestný čin a až poté v ustanovení § 9 říká, kdo vlastně může odpovědným subjektem být. Systematicky je tato úprava, podle autora, poněkud nešťastná, zvláště s ohledem na novost předpisu a úpravu dosud neregulovaného postihu právnických osob nástroji trestního práva.

Tedy předně k tomu, na koho zákon nedopadá. Zákon nedopadá na Českou republiku a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci. Zákon o TOPO přímo nestanoví, co má za výkon veřejné moci, podpůrně lze ale užít rozhodovací praxe Ústavního soudu.²¹⁵

Vynětí České republiky z působnosti zákona je poměrně logické a jak správně uvádí např. Šelleng, Česká republika se považuje za právnickou osobu pouze v oblasti soukromého práva.²¹⁶

Dle zákona však nejsou vyňaty právnické osoby, ve kterých má Česká republika majetkovou účast – tedy různé státní podniky (Česká pošta, s.p., České dráhy, a.s. atd.).

²¹⁵ Např. usnesením Ústavního soudu ze dne 25. listopadu 1993 vydaného ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 75/93, ve kterém uvedl, že veřejnou mocí je „*moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu*“. Nepůjde tak o situace, kde územní samosprávné celky vystupují v rovném postavení s protistranou, např. ve věcech pracovněprávních, uzavírání soukromoprávních smluv atp.

²¹⁶ K tomu srovnej ŠELLENG, Dalibor. Právnická osoba jako pachatel trestného činu. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-339-1, str. 85.

Zákon o TOPO se dále dle ustanovení § 9 vztahuje na všechny právnické osoby, kromě výslovně vyloučených dle ustanovení § 6, kterým lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v zákoně o TOPO. Více k přičitatelnosti v příslušné kapitole. Zákon též pamatuje na možné přeměny právnických osob tím, že stanoví, že trestní odpovědnost přechází též na všechny nástupce právnické osoby²¹⁷. K výše namítané nesystematičnosti zákona – částečně můžeme určit osobní působnost i z ustanovení předcházejících § 6 a 9, která upravují působnost místní. V ustanovení § 2 odst. 1) totiž zákon vymezuje, že se zákon vztahuje na právnické osoby se sídlem v České republice, případně s organizační složkou či podnikem či výkonem činnosti na území České republiky. Ano, primárně toto ustanovení cílí na místní příslušnost, ale mimoděk vymezuje i okruh možných pachatelů.

8.1.2. Místní působnost

Jak bylo uvedeno výše, zákon o TOPO vymezuje svou místní působnost zejména ve vztahu k registraci právnické osoby, případně k výkonu její činnosti, a to jak umístěním organizační složky, podniku či majetku. Toto, dle autorova názoru, smíšené ustanovení prvního odstavce § 2, jak již bylo podáno výše, neupravuje pouze místní působnost, ale i působnost osobní. Následující odstavec se však již zcela věnuje místní působnosti zákona, stejně jako § 3. Zákon o TOPO se tedy vztahuje na jednání, která naplňují znaky trestného činu a dopustí-li se jich právnická osoba „*zcela nebo zčásti na území České republiky, i když porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nastalo nebo mělo nastat zcela nebo zčásti v cizině, nebo v cizině, pokud porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nastalo nebo mělo, byť i jen zčásti, nastat na území České republiky*“, případně pokud se jej právnická osoba mající sídlo v České republice dopustila v zahraničí. Za pozastavení stojí posledně citované kritérium, tedy trestnost jednání v zahraničí za podmínky, že právnická osoba má sídlo v České republice (§ 3). Toto ustanovení zužuje okruh subjektů, které jsou trestně odpovědné za páchanou trestnou činnost oproti předchozím ustanovením tím, že posouzení trestnosti jednání v zahraničí se omezuje pouze na právnické osoby, které mají v České republice sídlo. Nestačí tak disponovat např. pouze organizační složkou, podnikem, majetkem atp.

²¹⁷ K tomu srovnej např. FENYK, Jaroslav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-965-7, str. 33

Co se týče postižitelnosti zahraniční právnické osoby, která se dopustila trestného činu proti české právnické, tak zákon o TOPO oproti trestnímu zákoníku pasivní zásadu personality neobsahuje a jen stěží by bylo možné vzhledem k zásadám trestního práva podpůrně užít úpravu § 7 odst. 2 trestního zákoníku, který hovoří pouze o fyzických osobách jako poškozených.²¹⁸

Zakotvení zásady univerzality a ochrany je předmětem úpravy § 4 odst. 1 s tím, že v odstavci 2 je obsažena subsidiární zásada univerzality. Tyto principy se neodlišují o těch zakotvených v trestním zákoníku a jejich aplikace by neměla činit větších problémů. Obdobně je tomu tak v případech, kdy je místní působnost založena mezinárodní smlouvou.

Z celkového vyznění i systematiky úpravy místí působnosti zákona o TOPO zřejmě vyplývá zákonodárcův záměr komplexně tuto problematiku upravit mimo trestní zákoník zvláštní právní úpravou. Jak ale bylo naznačeno v této kapitole věnované působnosti zákona, tento zhmotnění tohoto záměru je polovičaté a budí spíše zmatek. Například zásada registrace v zákoně o TOPO upravena vůbec není a je třeba se obrátit na příslušné ustanovení trestního zákoníku.²¹⁹

8.1.3. Časová působnost

Vymezení časové působnosti bychom v zákoně o TOPO hledali marně. Zákon nijak neohraničuje svou časovou působnost, což v praxi činí komplikace, jelikož orgány činné v trestním řízení musí použít obecných principů zakotvených v podpůrných předpisech vč. právních předpisů se silou ústavního zákona. Komplikace nastávají zejména s určením konkrétního okamžiku, od kdy lze právnické osobě přičítat škodlivé jednání, a to zejména u pokračující trestné činnosti. Zpět ale k dovození časové působnosti zákona o TOPO a pevného ukotvení počátku trestní stíhatelnosti právnických osob.

Zákon o TOPO, jakožto speciální právní předpis, odkazuje na trestní zákoník a trestní řád²²⁰, jako nejbližší podpůrné právní předpisy. Trestní zákoník ke svou časovou působnost upravuje v úvodních ustanoveních § § 1–3. s tím, že v § 1 je zakotven zákaz retroaktivity jako základní korektiv časové působnosti zákona („*Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán.*“), jedná se tedy o vyjádření principu *nullum crimen sine lege praevia*,

²¹⁸ Viz Šelleng, op. cit. str. 83

²¹⁹ K tomu srovnej Šelleng, op. cit. str. 82-84

²²⁰ Viz ustanovení § 1 odst. 2) zákona o TOPO.

případně principu *nulla poena sine lege praevia*. Obecná časová působnost je pak řešena v rámci ustanovení § 2. Toto ustanovení obsahuje čtyři odstavce následujícího znění:

- 1) „Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.“
- 2) „Jestliže se zákon změní během páchání činu, užije se zákona, který je účinný při dokončení jednání, kterým je čin spáchán.“
- 3) „Při pozdějších změnách zákona, který je účinný při dokončení jednání, jímž je čin spáchán, se užije zákona nejmírnějšího.“
- 4) „Čin je spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat. Není rozhodující, kdy následek nastane nebo kdy měl nastat.“

Pro ukládání trestů a ochranných opatření je zapotřebí užít z časového hlediska ustanovení § 3 odst. 1 a 2, které stanoví, že lze uložit pouze takovou sankci, která je zákonem upravena v době, kdy se o trestném činu rozhoduje – to platí jak pro tresty, tak pro ochranná opatření. Ve stejném duchu jsou výše uvedené zásady obecně zakotveny v čl. 40 odst. 6 Listiny.

Jak bylo naznačeno výše, určení, zda je právnická osoba trestně odpovědná za spáchání trestného činu s ohledem na časovou působnost zákona o TOPO nemusí být tak přímočaré, jako u pachatelů – fyzických osob. A to z prostého důvodu – individuální trestní odpovědnost fyzických osob byla historicky zakotvena nepřetržitě po staletí. Řešíme u nich tedy pouze otázku, kterého zákona se pro určení trestnosti jejich jednání a případné uložení sankce užije. U právnických osob je toto určení komplexnějším problémem, jelikož máme v čase přesně daný bod, od kterého některá jednání právnických osob považujeme za trestná, přičemž takový závěr před touto časovou hranicí učinit nešlo.²²¹

8.1.4. Věcná působnost

Zákon o TOPO svou věcnou působnost vymezuje v ustanovení § 7. Tento druh působnosti by měl být zhmotněním zásady *nullum crimen sine lege certa*²²² tím, že vyjadřuje, na jaký okruh společenských vztahů zákonná úprava dopadá²²³. Současné vymezení věcné působnosti uvedené v § 7 není původním. Originální znění obsahovalo, jak jsme u trestních předpisů zvyklí, taxativní pozitivní výčet skutkových podstat, které právnická osoba svým jednáním mohla naplnit a za které

²²¹ K tomu srovnej např. JELÍNEK, Jirí: Právnické osoby a působnost nového zákona. Právní rádce. 2012, č. 1, str. 5

²²² Šelleng, op. cit. str., 89

²²³ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. op. cit., str. 86.

mohla být též postížena příslušným způsobem předvídaným zákonem o TOPO, resp. obsahoval odkaz na skutkové podstaty jejich názvem a číselným označením příslušného paragrafu trestního zákoníku. Už s tímto způsobem vymezení věcné působnosti zákona o TOPO vyvstávala otázka, zda je takový výčet dostačující, resp. zda není potřeba upravit znění jednotlivých skutkových podstat tak, aby byly kompatibilní s nově přijatou úpravou. Stranou nechme, že původní výčet skutkových podstat byl proveden ledabyly a právnickou osobu nešlo stíhat např. za nedovolené podnikání atp. Než však praxe dopěla k jakémukoli řešení, případně ustálení, byla přijata novela č. 183/2016 Sb.²²⁴

Tzv. velkou novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. byla zásadně změněna věcná působnost zákona o TOPO, a to způsobem, který je naprosto unikátní – převrátila původní taxativní pozitivní výčet na výčet sice stále taxativní, ale negativní. Tedy označila skutkové podstaty, kterých se nemůže právnická osoba dopustit. S takovým řešením se nelze setkat v žádné jiné jurisdikci (co se týče trestní odpovědnosti právnických osob). Nyní tedy zákon o TOPO obsahuje následující vymezení věcné působnosti:

„Trestnými činy se pro účely tohoto zákona rozumí zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku, s výjimkou trestných činů zabití (§ 141 trestního zákoníku), vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 trestního zákoníku), účasti na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku), rvačky (§ 158 trestního zákoníku), soulože mezi příbuznými (§ 188 trestního zákoníku), dvojího manželství (§ 194 trestního zákoníku), opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195 trestního zákoníku), zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 trestního zákoníku), porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 trestního zákoníku, vlastizrady (§ 309 trestního zákoníku), zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace (§ 315 trestního zákoníku), spolupráce s nepřitelem (§ 319 trestního zákoníku), válečné zrady (§ 320 trestního zákoníku), služby v cizích ozbrojených silách (§ 321 trestního zákoníku), osvobození vězně (§ 338 trestního zákoníku), násilného překročení státní hranice (§ 339 trestního zákoníku), vzpoury vězňů (§ 344 trestního zákoníku), nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku), opilství (§ 360 trestního zákoníku), proti branné povinnosti uvedených ve zvláštní části hlavě jedenácté trestního zákoníku, vojenských uvedených ve zvláštní části hlavě dvanácté trestního zákoníku a použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje (§ 411 trestního zákoníku).“

²²⁴ O novele jako takové je pojednáno i odděleně v této práci, jak již bylo zmíněno.

Výtky odborné veřejnosti tímto postupem nebyly nijak vyřešeny, naopak s touto (nevhodně) kreativní úpravou zesílily. Zákodárce tímto způsobem ani neeliminovat spornost zahrnutí / nezahrnutí některých skutkových podstat do výčtu. Navíc nově zvoleným negativním výčtem zůstává sporné, zda je, alespoň částečně naplněna zásada, podle které musí být zákon formulován s dostatečnou mírou určitosti pro své adresáty (*lex certa*)²²⁵.

Teoretickou otázkou též zůstává, zda zákon o TOPO musel vůbec jakýkoli výčet skutkových podstat obsahovat. Dvojitý seznam (v zákoně o TOPO a v trestním zákoníku) bude při jakýchkoli změnách trestního zákoníku co do rozsahu výčtu skutkových podstat vyžadovat i změnu zákona o TOPO. A při nedůslednosti českého zákonodárce je jen otázkou času, kdy se výčty v obou zákonech začnou rozcházet. Vhodnější by, dle autora, bylo, kdyby zákon o TOPO vymezení své věcné působnosti přenechal v podrobnostech trestnímu zákoníku, který by se u jednotlivých a v úvahu připadajících skutkových podstat doplnil např. o formulaci: „*Spáchání tohoto trestného činu je přičitatelné právnické osobě za podmínek stanovených zvláštním zákonem.*“ tak, jak činí některé ze zahraničních úprav.

²²⁵ Jak požaduje čl. 39 Listiny – „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.*“

9. Přičitatelnost

9.1. Úvod k principu přičitatelnosti

Na tomto místě je opět třeba připomenout, že právnická osoba jako produkt zákonné fikce není nadána v kontextu českého právního řádu (zejména po rekodifikaci civilního práva) vlastní vůlí ani není schopna vlastního jednání. Vůle právnické osoby je odvozena od primární vůle kolektivu jejích vlastníků zpravidla vyjedené prostřednictvím nejvyššího orgánu právnické osoby (valné hromady, jediného společníka či akcionáře), vůle statutárních orgánů, případně dalších orgánů a zaměstnanců na úsecích, na kterých na základě jejich zařazení do struktury právnické osoby působí.

Proto zákon o TOPO vychází z tzv. principu přičitatelnosti formulovaného v § 8 odst. 1, podle kterého se za trestný čin právnické osoby automaticky považuje některý z trestných činů taxativně vyjmenovaných v § 7 zákona o TOPO (dále také jen „kvalifikovaný trestný čin“ nebo „kvalifikovaný protiprávní čin“) a spáchaných některou z klíčových osob právnické osoby definovaných v § 8 odst. 1 zákona o TOPO pakliže byl čin spáchán ve prospěch nebo v rámci činnosti právnické osoby.

Na okraj je třeba poznamenat, že princip přičitatelnosti, resp. *terminus technicus* přičitatelnost není českému trestnímu právu cizí, avšak ve smyslu trochu odlišném, k tomu srovnej např. ustanovení § 2 TZ ČSR²²⁶.

²²⁶ § 2 -Důvody vylučující zlý úmysl

Proto **nepřičítá se** konání neb opominutí za zločin:

- a) když pachatel zcela zbaven jest užívání rozumu;
- b) když skutek při střídavém pomnutí smyslů vykonán byl v čase, pokud pomnutí trvalo, anebo
- c) v úplném opilství, ve kterém se pachatel připravil, zločinu v úmyslu nemaje (§ § 236 a 523), anebo v jiném pomnutí smyslů, v němž sobě činu svého vědom nebyl;
- d) když pachatel ještě čtrnáctého roku svého nedokonal (§ § 237 a 269);
- e) když se při tom přihodil takový omyl, pro který nebylo lze v činu spatřovati zločin;
- f) když zlo povstalo náhodou, nedbalostí anebo z neznalostí následků činu;
- g) když skutek se stal z neodolatelného donucení nebo u výkonu spravedlivé nutné obrany.

Že však tu byla spravedlivá nutná obrana, za to má se míti jen tehdy, když lze z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku nebo z jiných okolností důvodně souditi, že pachatel užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe neb od jiných protiprávní útok na život, na svobodu nebo na jmění; - nebo že toliko z poděšení, ze strachu nebo z leknutí vykročil z mezí takové obrany. - Vykročení takové může se však podle povahy okolností trestati podle ustanovení dílu druhého tohoto zákona trestního §§ 335 a 431) za čin trestný z nedbalosti.

9.2. K jednání právnické osoby v českém právu

Jednání právnických osob bylo do značné míry popsáno již dříve v této práci. Po úplnost a správné pochopení teoretických ale i praktických překážek, se kterými se musíme, anebo alespoň bychom měli, vypořádat při řádné aplikaci trestní odpovědnosti právnických osob a v rámci zajištění předvídatelnosti práva, zde zdůrazníme některé aspekty platné účinné české legislativy, které do určité míry narušují současnou koncepci zákona o TOPO.

Jak již bylo uvedeno, základním právním předpisem, který obsahuje fundamentální východiska pro vznik a fungování právnických osob je občanský zákoník. Rozhodnými jsou zejména ustanovení § § 127, 151, a 161 občanského zákoníku a následující.

§151 občanského zákoníku je úhelným kamenem pro určení, jakým způsobem právnické osoby jednají, jelikož ve svém prvním odstavci říká, že: „*Zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.*“. Z tohoto ustanovení můžeme dovodit, že, jak bylo shora uvedeno, právnická osoba není nadána vlastní vůlí a jednáním jsou na základě zástupčího principu pověřeny třetí osoby ve zvláštním vztahu k této právnické osobě, její orgány, které za ni rozhodují a nahrazují její vůli, tedy jejichž vůle je přičítána právnické osobě jako její vlastní.

Ustanovení § 127 občanského zákoníku upravuje jednání právnické osoby před jejím vznikem, tedy v období po jejím založení do jejího zapsání do příslušného veřejného rejstříku. Toto ustanovení říká, že: „*Za právnickou osobu lze jednat jejím jménem již před jejím vznikem. Kdo takto jedná, je z tohoto jednání oprávněn a zavázán sám; jedná-li více osob, jsou oprávněny a zavázány společně a nerozdílně. Právnická osoba může účinky těchto jednání pro sebe do tří měsíců od svého vzniku převzít. V takovém případě platí, že je z těchto jednání oprávněna a zavázána od počátku. Převezme-li je, dá dalším zúčastněným najevo, že tak učinila.*“. Pozornému oku však neunikne jistá vnitřní rozpornost tohoto ustanovení a též rozpornost s deklarovanými principy fungování tvorby vůle a jednání právnických osob, které jsou v zákoně deklarovány. Autor tím má namysli zejména rozpor mezi uvozující částí ustanovení, která stanoví, že *za právnickou osobu lze jednat jejím jménem již před jejím vznikem*, a vzápětí ustanovení obsahuje formulaci, že *právnická osoba může účinky těchto jednání pro sebe do tří měsíců od svého vzniku převzít*. Přebírá jednání právnická osoba, nebo orgán za právnickou osobu s účinky pro právnickou osobu samotnou? Toto ustanovení je ukázkou nedůsledné aplikace principů, které si stanovil sám zákonodárce, avšak

v textu samotného zákona je nerespektuje. To však na okraj pro ilustraci schizofrenní situace, kterou občanský zákoník přinesl svými neurčitými formulacemi. Stěžejní je, že ustanovení následující po § 161 včetně jasně stanoví, že jednání za právnickou osobu je ovládáno principem zástupčího jednání a též ve větším detailu a rozdělení jednotlivých orgánů a jejich působnost, resp. rozsah jejich působnosti.

Ustanovení § 164 zakotvuje generální zmocnění statutárního orgánu k jednání za právnickou osobu tím, že mu svěřuje kompetenci k zastupování právnické osoby ve všech záležitostech. Zaměstnanci zastupují právnickou osobu dle § 166, a to v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci, přičemž rozhoduje stav, jak se jeví veřejnosti. Na ostatní osoby zastupující právnické osoby se vztáhne obecné pravidlo zakotvené v ustanovení § 161 a další ustanovení týkající se příkazních smluv a ujednání.

9.3. Přičitatelnost jednání dle zákona o TOPO

Podle úpravy konstituované zákonem o TOPO ve znění účinném do 30. 11. 2016, základní personální podmínkou přičitatelnosti kvalifikovaného trestného činu je, aby jej spáchala fyzická osoba která:

- a) jedná v pozici statutárního orgánu; nebo
- b) vystupuje v pozici osoby oprávněné za právnickou osobu jednat; nebo
- c) vykonává v rámci právnické osoby řídicí činnost; nebo
- d) vykonává v rámci právnické osoby kontrolní činnost; nebo
- e) vykonává rozhodující vliv na řízení právnické osoby; nebo
- f) je zaměstnancem právnické osoby; nebo
- g) je osobou v obdobném postavení jako zaměstnanec při plnění pracovních úkolů

(dále jen „**kvalifikovaná osoba**“).

Protiprávní čin musí být (podle úpravy účinné do 30. 11. 2016), aby mohl být přičten k tíži právnické osoby, spáchán buď (i) *jménem* právnické osoby, nebo (ii) *v jejím zájmu*, nebo (iii) *v rámci její činnosti* jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených pod písm. a) - e) předchozího odstavce, resp. osob uvedených pod písm. f) a g) předchozího odstavce za předpokladu, že tyto výkonné osoby spáchaly kvalifikovaný trestný čin na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených pod písm. a) - e) předchozího odstavce

nebo při splnění jiných podmínek specifikovaných v ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) zákona o TOPO.

Zatímco v případě jednání „jménem“ právnické osoby (dle občanského zákoníku půjde v souladu s jeho ustanovení § 161 o jednání v zastoupení právnické osoby) nebude v praxi pravděpodobně výkladový problém žádný, neboť jednání jménem právnické osoby v situaci, kdy oprávněná osoba jedná v rámci svého oprávnění, je v právní teorii i v právní praxi pevně ukotvený pojem. V případě jednání „v zájmu“ právnické osoby a jednání „v rámci činnosti“ právnické osoby už v konkrétních případech otázky vyvolávat může.

Jestliže vyjdeme z dikce ustanovení § 8 odst. 1 zákona o TOPO jež zní: „*Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný [...] v jejím zájmu [...]*“, musíme nutně dovodit, že přímý pachatel (kvalifikovaná fyzická osoba) spáchala kvalifikovaný trestný čin, v jehož důsledku vznikl prospěch (majetkový prospěch či jiná výhoda) přímo právnické osobě. V tomto smyslu též vyznívá usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2017²²⁷, z jehož odůvodnění je jednak patrné, že pro vyvození trestněprávní odpovědnosti nepostačuje vznik (majetkového či jiného) prospěchu fyzickým osobám účastným na spáchání trestného činu, byť se jedná o kvalifikované osoby, ale že podmínkou trestněprávní odpovědnosti právnické osoby je vznik prospěchu přímo této právnické osobě. Jedinou výjimkou z uvedeného pravidla by ve smyslu citovaného usnesení Nejvyššího soudu byla specifická situace, ve které by sice prospěch nevznikl přímo právnické osobě, ale pokud by prospěch, který získali její společníci či zaměstnanci, podmiňoval prospěch samotné právnické osoby.

Současně z citovaného usnesení Nejvyššího soudu vyplývá, že slova „v jejím zájmu“ je nutno skutečně vykládat jako synonymum k formulaci „v její prospěch“ či „k její výhodě“; jestliže by výsledkem jednání naplňující skutkovou podstatu některého z kvalifikovaných trestných činů spáchaného kvalifikovanou osobou nebyl prospěch právnické osoby nebo by dokonce právnická osoba utrpěla újmu či by byl kvalifikovaný trestný čin spáchán kvalifikovanou osobou proti zájmům právnické osoby, nebylo by možné trestní odpovědnost právnické osoby uplatňovat. Citované usnesení Nejvyššího soudu doslova uvádí:

²²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. ledna 2017 vyhlášené ve věci vedené pod sp. zn. 4 Tdo 1681/2016

“Není vyloučeno, že jednající osoba spáchá protiprávní čin sice fakticky jménem právnické osoby nebo v rámci její činnosti, ale takový čin bude spáchán na její úkor. V takovém případě není dozajista smyslem zákona, aby byla vůči právnické osobě uplatňována trestní odpovědnost.”

Obdobně by, podle názoru autora, měla být posuzována situace, pokud by kvalifikovaná osoba páchající kvalifikovaný trestný čin jednala v excessu ze svého oprávnění, ať už daného právním předpisem nebo zvláštním zmocněním uděleným k zastupování dotčené právnické osoby. Ani v tomto by neměly orgány činné v trestním řízení přistoupit k trestnímu stíhání podezřelé právnické osoby pro absenci esenciálního předpokladu – nešlo by o legitimní jednání jménem nebo v rámci činnosti právnické osoby²²⁸.

Autor nevidí ani významný výkladový problém v okruhu kvalifikovaných osob tak, jak je zákonodárce vymezil v ustanovení § 8 odst. 1 zákona o TOPO do účinnosti novelizace zákonem č. 148/2016 Sb. s jedinou, zato zásadní výhradou.

Podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona o TOPO je tzv. kvalifikovanou osobou i *osoba, která vystupuje v pozici osoby oprávněné za právnickou osobu jednat*. Vycházíme-li z občanského zákoníku jako základního právního předpisu řešícího jednání za právnickou osobu (jiné právní normy zabývající se problematikou zastupování různých typů právnických osob řeší otázky zastupování právnických osob obdobně), zastupuje podle § 164 občanského zákoníku právnickou osobu především statutární orgán ať už kolektivní (např. představenstvo akciové společnosti) nebo individuální (např. jednatel u společnosti s ručením omezeným) nebo člen jejího orgánu zapsaný do veřejného rejstříku (k tomu též srovnej výklad o jednání právnických osob v této práci).

Podle ustanovení § 166 občanského zákoníku zastupují právnickou osobu její zaměstnanci, resp. členové v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci. V těchto výše uvedených případech není pochyb o tom, že osoby pověřené k zastupování právnické osoby jsou v úzké ekonomické i společenské vazbě k zastupovanému subjektu, často jsou skutečnými nositeli zájmů právnické osoby.

²²⁸ K tomu srovnej např. Čech, P. in BERAN, Karel, Petr ČECH, Bohumil DVOŘÁK, et al. *Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-043-4, str. 63 a násled.

Naproti tomu ale nezřídka za právnickou osobu jednájí fyzické osoby na základě smluvního zastoupení podle § 441 a násl. občanského zákoníku, které krom řešení otázky, pro které zmocnění vzniklo, nemají se zastupovanou právnickou osobou mnoho nebo nic společného. Zde můžeme jmenovat celou škálu osob stojících vně zastupované právnické osoby, které jsou pověřeny zastupováním právnické osoby a zastoupení vzniklo z důvodů odborných – dlouhodobě či opakovaně (zastupování daňovým poradcem v daňovém řízení, advokátem v soudním či jiném řízení, autorizovaným inženýrem ve stavební řízení, patentovým zástupcem v patentovém řízení atp.) nebo *ad hoc* podle konkrétní a aktuální potřeby právnické osoby.

Též v těchto případech zastupování právnické osoby fyzickou osobou jinak nezávislou na právnické osobě vystupuje zmocněnec nade vší pochybnost *v zájmu zastupované právnické osoby*, tedy formálněprávně splňuje jeho jednání všechny znaky kvalifikované osoby pro případ spáchání kvalifikovaného trestného činu. Tedy osoby, jejíž trestná činnost je přičitatelná zastupované právnické osobě.

A v tomto případě je si dle autora nutné pro tento případ klást nejen teoretickou, ale i ryze praktickou otázku, zda bylo skutečně spravedlivé přičítat na vrub zastupované právnické osoby jednání zmocněné osoby, která sice formálně právně znaky kvalifikované osoby nesla, ale ve skutečnosti její služby byly kontrahovány, zpravidla za úplatu, a mandát jí byl dán k tomu, aby v rámci své odbornosti zařídila pro právnickou osobu konkrétní úkol.

Měla být v takové situaci zastupovaná právnická osoba, v jejímž zájmu byla věc zařizována, stíhána na základě své trestněprávní odpovědnosti? Popsaná disproporce nastolená zákonem č. 418/2011 Sb. byla nicméně odstraněna velkou novelou účinnou od 1. 12. 2016.

Ještě další zásadní problém v problematice přičitatelnosti vyplývající z textu zákona o TOPO autor vidí v následujícím případě. Podle usnesení § 8 odst. 5 citovaného zák.: „*Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2.*“. Jak bylo již výše řečeno, pro trestní odpovědnost právnické osoby se nevyžaduje její zavinění, zavinění je třeba prokázat fyzické osobě jejíž trestný čin je přičítán právnické osobě. Jestliže tedy zákon o TOPO respektuje skutečnost, že právnická osoba sama nemůže žádný trestný čin spáchat a trestněprávně je postižitelná za protiprávní činy spáchané osobami definovanými v ustanovení § 8 odst. 1 a 2 zákona, pak, podle názoru autora, musí být obligatorní podmínkou odstíhání a potrestání právnické osoby existence tzv. podkladového

přičitatelného trestného činu. Nepochybně v praxi existují situace, kdy je bezpochybně prokázáno, že trestný čin se stal, ale orgánům činným v trestním řízení se nepodařilo vypátrat a usvědčit pachatele, nicméně lze vinit právnickou osobu, že neprokázala, že *vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v § 8 odst. 1 zákona o TOPO zabránila.*

Tak tomu bude např. u trestných činů, které lze spáchat i z nedbalosti, způsobených kolektivním orgánem, kdy se neprokáže, kdo z členů kolektivního orgánu pro protiprávní rozhodnutí hlasoval. V drtivé většině přičitatelných trestných činů, jejichž katalog je uveden § 7 zákona o TOPO, z jejich povahy ale takto jednoznačná situace nenastane. Jmenovitě u trestných činů úmyslných nebude možno dovést trestněprávní odpovědnost právnické osoby bez usvědčení konkrétního pachatele za žádných okolností, protože úmysl jakožto subjektivní stránku trestného činu je třeba vždy pachateli prokázat, jinak platí jedno z nejzákladnějších pravidel trestního stíhání – presumpce nevinu formulovaná v § 2 odst. 2 trestního řádu. A není-li ztotožněn pachatel, není možné prokázat mu úmysl trestný čin spáchat, a tak nelze ani dovést, že protiprávní jednání je současně (úmyslným) trestným činem. Pokud je autorovi známo, nestal se dosud případ odsouzení právnické osoby pro přičitatelný úmyslný trestný čin, ze kterého by nebyl usvědčen skutečný pachatel – fyzická osoba. To ovšem neznamená, že takovýto případ nenastane a potom bude navýsost zajímavé, jak bude ve věci meritorně rozhodnuto, resp. jak bude konkrétní rozhodnutí odůvodněno.

9.3.1. Omyl

Předposlední úvahu nad problematikou přičitatelnosti bychom měli věnovat trestněprávní odpovědnosti právnické osoby za přičitatelný trestný čin, který byl spáchán v omylu (§ 18, 19 trestního zákoníku).

Jaké jsou možné situace:

- (i) Pachatel jedná v omylu právním (neví, že jeho čin je protiprávní), tedy ve smyslu § 19 odst. 1 trestního zákoníku nejedná zaviněně, ale právnická osoba s ohledem na okolnosti (předmět činnosti právnické osoby, odborné zařazení pachatele atp.) jej měla o protiprávnosti příslušného jednání či opomenutí informovat či proškolit.
- (ii) Pachatel jedná v omylu skutkovém (některá z variant § 18 odst. 1 a 4 trestního zákoníku) a v důsledku toho není trestně odpovědný, ale právnická osoba s ohledem na

okolnosti (předmět činnosti právnické osoby, odborné zařazení pachatele atp.) jej měla o skutečné skutkové situaci informovat.

V obou uvedených případech není primární pachatel za své protiprávní jednání odpovědný, tedy za podkladový trestný čin nebude pachatel odsouzen. Přesto v takovýchto případech by trestněprávní odpovědnost právnické osoby byla dána. Právním důvodem pro odsouzení by ovšem nebyla skutečnost, že pachatele společnost řádně neinformovala či neproškolila, ale že neprokázala, že by vzniku protiprávního jednání, které je trestným činem, účinně nezabránila (§ 8 odst. 5 zákona o TOPO *a contrario*).

9.3.2. Zdánlivá a neplatná jednání

Též je potřeba se pozastavit nad možnými důsledky v případě nicotného jednání právnické osoby, resp. osob za ni jednajících. Nicotné, tedy zdánlivé právní jednání je upraveno v ustanoveních § § 551 a násl. občanského zákoníku. O právní jednání dle občanského zákoníku nejde, pakliže chybí vůle jednající osoby (§ 551), nebo nebyla-li zjevně projevena vážná vůle (§ 552), případně nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem (§ 553). Ke zdánlivému jednání se ze zákona nepřihlíží (§ 554), jednání neexistuje, dál-li se to říci, nepřihlíží se k němu tedy *ex tunc*, jelikož se nikdy neudálo. Zuklínová například uvádí, že „[o] zdánlivé právní jednání jde tehdy, když se jenom zdá, že osoba právně jedná, tedy jedná s právními následky (totiž, že její jednání vyvolá právní následky: vznik, změnu nebo zánik práv a/nebo povinností), ale po právu se nestalo nic, dále pak že [j]de o to, že jednání, projevení vůle, se jenom jeví jako právní jednání, které vyvolává právní následky. Přitom ale jde o jednání, které žádné právní následky nevyvolává, ani vyvolat nemůže. O takovém jednání je třeba říci, že nelze posuzovat jeho platnost, resp. neplatnost, ani jeho účinnost nebo neúčinnost – protože není, není, co by bylo možné posuzovat. Takové jednání není, neexistuje, a to pro právo, jinak řečeno: neexistuje z hlediska práva, přestože fakticky tak či onak jednáno bylo, osoba se tak či onak chovala. Lze tedy také říci, že jednající jedná z hlediska práva naprosto nedokonale, ono jednání - jen domněle právní - nesplňuje základní předpoklady, na nichž je v zájmu daného společenského uspořádání nezbytně třeba trvat (kupř. jednající jednal jsa uvázán na provaze nad propastí), anebo se ještě nesplnilo všechno, co je k tomu, aby šlo o právní jednání, zapotřebí učinit (např. právní jednání, které je

*perfektní až v okamžiku, kdy dojde do sféry právní dispozice svého adresáta, ještě do tohoto místa nedošlo)*²²⁹.

V tomto případě tedy k žádnému jednání, které by mohlo přivodit následek v podobě ohrožení hodnot chráněných předpisy trestního práva, nenastalo, je jen zdánlivé a nemůže tedy reálně přivodit újmu. Právní osoba by pro zdánlivé jednání neměla být stíhána, protože takové jednání je bez právní relevance, jak vyplývá z výše uvedeného výkladu.

Jinou, ale obdobnou situací je pak jednání neplatné, a to zejména je-li neplatnost dána *ex lege*. Taková jednání jsou téměř totožná svými důsledky s jednáním zdánlivým. Stejně jako jednání zdánlivá totiž nemohou vyvolat původně zamýšlený právní následek. Dobrým praktickým příkladem může být situace, která nastane aplikací ustanovení § 36 zákona o hlavním městě Praze²³⁰ (dále jen „**ZhmP**“). Tento paragraf obsahuje ve zkratce ustanovení upravující postup při prodeji, směně, darování, nájmu, pachtu či výpůjčce nemovité věci ve vlastnictví hlavního města Prahy či jejích městských částí. S ohledem na probíranou problematiku je pak stěžejní ustanovení odst. 2, který stanoví, že: „[p]ři úplatném převodu majetku se cena sjednává zpravidla ve výši, která je v daném místě a čase obvyklá, nejde-li o cenu regulovanou státem. Odchylka od ceny obvyklé musí být zdůvodněna, jde-li o cenu nižší než obvyklou. Není-li odchylka od ceny obvyklé zdůvodněna, je právní jednání neplatné“.

Z praxe víme, že prodej obecních bytů do soukromého vlastnictví při rozpouštění bytových fondů pražských městských částí je věc naprosto obvyklá a městské části ke způsobu privatizace svého nemovitého přistupují různě. Nejčastěji je využíván instrument výběrových řízení na základě podané nabídky a veřejné aukce. Při stanovení nejnižší ceny pak městské části také využívají různých metod – od znaleckých posudků až po prodej za symbolické částky. Jak z výše uvedeného ustanovení § 36 ZhmP plyne, jakákoli prodejní cena, která není cenou obvyklou v místě a čase musí být odůvodněna. Co se stane v případě, kdy osoba odpovědná za stanovení prodejní ceny neodůvodní případný rozdíl oproti ceně běžné a následně bude trestně stíhána pro porušení některé ze svých povinností, např. podle ustanovení § 220 trestního zákoníku a spolu s touto osobou by byla stíhána i příslušná městská část. Jednání, které je ale považováno v tomto případě za trestné není s to způsobit negativní následek, když je *ex lege* absolutně neplatné a k převodu nemovitosti

²²⁹ Zdánlivé právní jednání | Právní prostor. *Právní prostor* [online]. [cit. 2019-10-21] Dostupné z: <https://www.pravni-prostor.cz/clanky/rekodifikace/zdanlive-pravni-jednani>

²³⁰ Zákon ze dne 13. dubna 2000 č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

nemohlo dojít, resp. stav zapsaný v katastru nemovitostí neodpovídá skutečnosti a na straně městské části došlo jen k bezdůvodnému obohacení a spolu s tím komplementární povinnost vrátit zaplacenou kupní cenu.

Tedy lze dle názoru autora uzavřít, že v případech, kdy je jednání zdánlivé či absolutně neplatné není možné právnické osoby stíhat, jelikož jim není možné přičíst žádné jednání.

9.4. K subjektivní stránce

Poměrně komplikovanou otázkou je již naznačená problematika zaviněného jednání a historicky zakotvené individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, kterou zákon o TOPO narušil. Odborná debata probíhá zejména v otázce subjektivní odpovědnosti (za zavinění) a odpovědnosti objektivní (za výsledek bez ohledu na zavinění). Obecným přesvědčením je, že v případě dovozování trestní odpovědnosti právnických osob se nejedná o subjektivní odpovědnost v pravém slova smyslu, avšak poměrně velká shoda panuje i ohledně toho, že se nejedná o odpovědnost objektivní. Většina autorů zastává názor, že se jedná o tzv. modifikovanou (odvozenou) subjektivní odpovědnost²³¹.

Proč se autor domnívá, že např. názor Jelínka²³² o zvláštním způsobu zjišťování subjektivní stránky trestného činu pro právnické osoby je správný, uvádí níže.

Objektivní odpovědnost je odpovědností za výsledek, tedy se jedná o odpovědnost bez zavinění, není třeba zjišťovat původce protiprávního stavu a nese ji ten, kdo stav nezavinil, resp. zavinění se nezjišťuje. Jelikož je právnická osoba produktem práva soukromého, je třeba se nejdříve zaměřit na zakotvení a dovozování objektivní odpovědnosti právnické osoby do právních předpisů upravujících jejich existenci. Teda zejména zakotvení objektivní odpovědnosti v občanském zákoníku.

²³¹ K tomu srovnej např. závěry učiněné Jelínkem v monografii *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – Problémy a perspektivy*, op. cit. str. 201 a násl.

²³² Který vyjádřil názor, že se jedná o „jinou koncepci zjišťování subjektivní trestného činu než u osoby fyzické jako pachatele trestného činu“ ve své monografii *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – Problémy a perspektivy*, op. cit. str. 81.

Dle ustanovení § 2895 občanského zákoníku je škůdce „*povinen nahradit škodu bez ohledu na své zavinění v případech stanovených zvlášť zákonem*“. Jednoznačným příkladem přísné (absolutní) objektivní odpovědnosti může být v odpovědnost na odložené věci dle ustanovení § 2945 občanského zákoníku²³³. Toto ustanovení nepřipouští žádný způsob liberace, jediná limitace této přísné objektivní odpovědnosti spočívá v časovém omezení uplatnitelnosti práva na náhradu majetkové újmy (škody) patnácti dny od okamžiku, kdy se poškozený musel o škodě dozvědět. Dalším typickým příkladem objektivní odpovědnosti v rámci civilního práva je odpovědnost provozovatele vozidla za škodu vozidlem způsobenou dle ustanovení § 2927 a násl.²³⁴ Odpovědnost provozovatele vozidla je téměř absolutní, liberace je možná jen ve striktně daných situacích²³⁵.

Objektivní odpovědnost je tedy odpovědností za výsledek, jak již bylo uvedeno shora, a není nutné prokazovat míru zavinění škůdce ani rozsah jeho podílu na vzniklé škodě a z toho vyzovovat jeho povinnost k náhradě škody. Povinnost k náhradě škody je u objektivní odpovědnosti dána škůdci od počátku s tím ale, že pro odstranění přílišných tvrdostí zákona poskytuje předpis možnosti liberace od povinnosti škodu nahradit. Liberace neboli osvobození se ale týká povinnosti k náhradě škody, nikoli ke zřeknutí se, resp. přenos odpovědnosti na třetí osobu. Zde je dán tedy základní rozdíl mezi odpovědností subjektivní a objektivní. U subjektivní odpovědnosti je potřeba zjišťovat škůdce a míru zavinění, abychom mohli dovést míru odpovědnosti. U objektivní je odpovědnost ze zákona dána, zprostit se jí nelze, lze se ale zprostit povinnosti k náhradě škody.

České trestní právo, jak již bylo uvedeno, spoléhá, resp. spoléhalo až do přijetí zákona o TOPO, na subjektivní individuální trestní odpovědnost, tedy bylo zapotřebí prokazovat, zda se trestný čin stal, zda se osoba, jíž je škodlivé jednání přisuzováno, takového jednání dopustila a

²³³ Ustanovení § 2945 odst. 1: Je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věcí a byla-li věc odložena na místě k tomu určeném nebo na místě, kam se takové věci obvykle ukládají, nahradí provozovatel poškození, ztrátu nebo zničení věci tomu, kdo ji odložil, popřípadě vlastníku věci. Stejně nahradí škodu provozovatel hlídaných garáží nebo zařízení podobného druhu, jedná-li se o dopravní prostředky v nich umístěné a o jejich příslušenství.

²³⁴ Ustanovení § 2927:

(1) Kdo provozuje dopravu, nahradí škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu. Stejnou povinnost má i jiný provozovatel vozidla, plavidla nebo letadla, ledaže je takový dopravní prostředek poháněn lidskou silou.

(2) Povinnosti nahradit škodu se nemůže provozovatel zprostit, byla-li škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu. Jinak se zprostit, prokáže-li, že škodě nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat.

²³⁵ Krom liberace dle ustanovení § 2827 odst. 2 připouští občanský zákoník liberaci dle ustanovení § 2929, které říká, že, „*místo provozovatele nahradí škodu ten, kdo použije dopravního prostředku bez vědomí nebo proti vůli provozovatele. Provozovatel nahradí škodu společně a nerozdílně s ním, pokud mu takové užití dopravního prostředku z nedbalosti umožnil*“. Specifická liberace je též možná v případě odcizení vozidla provozovateli, a to dle ustanovení § 2931.

v jakém mentálním stavu vůči tomuto jednání osoba stojí, tedy zda je tato osoba pachatelem trestného činu a zda takovýto čin vůbec trestný je. Bylo nutné prokázat zavinění konkrétního pachatele.

Jak je to ale v případě trestního stíhání právnických osob? K tomu bude zapotřebí vymezit obsah subjektivní stránky ve vztahu k právnické osobě, tedy povahu vztahu mezi pachatelem a spáchaným činem. U pachatelů fyzických osob je obsah subjektivní stránky dán jasně obligatorním znakem zavinění a fakultativními znaky ve formě pohnutky a cíle. U pachatelů fyzických osob musí být obligatorní znak naplněn vždy, fakultativní pouze pokud tak skutková podstata výslovně určuje.

Pokud tedy budeme zevrubně zkoumat subjektivní stránku trestného činu u právnické osoby, musíme dle autora dojít k následujícímu závěru:

- a) obligatorní znak v podobě zavinění je u právnických osob nahrazen principem přičitatelnosti jednání kvalifikovaných osob dle ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) - d) za podmínek téhož paragrafu odst. 2;
- b) fakultativní znak je uveden v první větě ustanovení § 8 odst. 1, tedy že čin musí být spáchán v rámci činnosti právnické osoby nebo v její prospěch²³⁶, a vzhledem ke vztahu speciality zákona o TOPO k trestnímu zákoníku musí být tento fakultativní znak přítomen u všech spáchaných a přičitatelných činů.

Nelze se ztotožnit s názorem Bohuslava, že podmínka spáchání trestného činu jménem právnické osoby nebo v rámci její činnosti nebo v její prospěch je součástí objektivní stránky trestného činu²³⁷. Spáchání trestného činu ve prospěch právnické osoby či v rámci její činnosti není dle autora názoru ničím jiným, než pohnutkou a cílem (motivem a záměrem), kterým je protiprávní obohacení právnické osoby nebo její zvýhodnění v rámci její podnikatelské či jiné činnosti. Tomuto závěru přisvědčuje i Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi²³⁸. Bohuslav zřejmě dovozuje jazykovými prostředky, že „jednání jménem právnické osoby nebo v její prospěch nebo v rámci její činnosti“ je způsob spáchání trestného činu a je tak součástí objektivní stránky trestného činu.

²³⁶ Záměrně je vynecháno první zákonné kritérium jednání jménem právnické osoby, k tomu níže v textu.

²³⁷ Bohuslav, L., Trestní odpovědnost právnických osob, Disertační práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2013, str. 130 a násl., [online]. Copyright ©9 [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140031961/?lang=cz>

²³⁸ K tomu srovnej usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. ledna 2017 vyhlášené ve věci vedené pod sp. zn. 4 Tdo 1681/2016.

Tomu přisvědčit nelze. Z civilistického chápání termínu „jednání jménem“ vyplývá nejenom způsob jednání (tedy zastupitelský způsob), ale spíše silněji poukazuje na to, v zájmu koho a v čí prospěch je jednáno, tedy na čí vrub (jinými slovy jednání s úmyslem obohatit, získat výhodu pro mandanta či jiné osoby zastupované).

Nejde tedy o způsob jednání, ale o jeho smysl. Tedy, jak autor dovozuje výše, zákonodárcem určené kritérium v návěti ustanovení § 8 odst. 1 stanovuje subjektivní vztah, který by mohl být částečně považován za fakultativní znak subjektivní stránky trestného činu, nikoli součástí jeho objektivní stránky.

9.5. Shrnutí – povaha odpovědnosti právnických osob

Dává nám tedy znalost povahy obou druhů odpovědnostních modelů a jednotlivých zákonných a faktických podmínek trestné činnosti právnických osob a jejího postihu možnost dedukovat, s jakou formou odpovědnosti se u právnických osob setkáváme? Dle autora nelze s určitostí říci, jaký model odpovědnosti je přesně uplatňován, jelikož sám institut trestní odpovědnosti právnických osob se současnému českému definičnímu aparátu vymyká. Lze však ale bez pochyb postavit najisto, který z modelů je faktické situaci nejbližší.

Objektivní odpovědnost vychází z neexistence subjektivní stránky. *De lege* je přisuzována za všech okolností danému subjektu a nelze se jí zbavit, lze se pouze osvobodit kvalifikovaným způsobem (tzv. liberační důvody) od důsledků této odpovědnosti, tedy nahradit vzniklou újmu, případně být za jednání postižen.

Už z tohoto hlediska nemůžeme říci, že v případě trestní odpovědnosti právnických osob se jedná o odpovědnost objektivní, sám zákon o TOPO hovoří o zproštění se odpovědnosti za určitých podmínek, nikoli nepostižitelnost právnické osoby.

O to, že se v případě trestní odpovědnosti právnických osob jedná o derivát subjektivní odpovědnosti svědčí též fakt, že subjektivní stránka neabsentuje zcela – minimálně je třeba vždy prokazovat její zákonem dané fakultativní případně jiné zákonem určené (předvídané) znaky²³⁹;

²³⁹ K tomu též srovnej JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání, Praha: Leges, 2019, ISBN 978-80-7502-380-3, str. 254.

tedy že trestný čin byl spáchán jménem právnické osoby nebo v její prospěch. Tím bude dán vnitřní vztah právnické osoby ke spáchanému trestnému činu. Dalším z ukazatelů, že se jedná o druh subjektivní odpovědnosti, může být též existence důvodů pro zánik trestní odpovědnosti právnické osoby a její vyvinění, nikoli pouze zánik její postizitelnosti. K vyvinění více v navazující kapitole.

Kapitolu lze tedy uzavřít s tím, že Jelínkův názor, že se jedná o subjektivní odpovědnost *sui generis* nebo též zvláštní (odvozenou) subjektivní odpovědnost, je s ohledem na text zákona a faktický i právní stav, dle autora, správný.

10. Zánik trestní odpovědnosti právnické osoby (vyvinění)

V návaznosti na pojednání o povaze trestní odpovědnosti právnické osoby je logické pokračovat s výkladem o možnosti jejího vyvinění (zánik trestnosti). Tu zákonodárce připouští v několika případech.

a) obecné způsoby dle zákona o TOPO:

- i. aktivní prevence (§ 8 odst. 2 písm. b) *a contrario*);
- ii. aktivní prevence (§ 8 odst. 5);
- iii. účinná lítost (§ 11);
- iv. promlčení (§ 12);

b) obecné způsoby dle trestního zákoníku:

- i. účinná lítost (§ 33);
- ii. promlčení (§ 34).

Vedle těchto způsobů zániku trestnosti připadá v úvahu i milost prezidenta republiky – abolice, agraciace a rehabilitace.

Ačkoli zákon o TOPO obsahuje zvláštní úpravu účinné lítosti oproti trestnímu zákoníku, je dle autora nutné posoudit, zda se zánikem trestnosti jednání kvalifikované fyzické osoby, jejíž jednání je možno přičítat právnické osobě, zanikne i trestní odpovědnost právnické osoby samotné. Zákon o TOPO sice ve svém ustanovení § 9 odst. 3 zakotvuje, že „[t]restní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 a trestní odpovědností těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby“, ale v případě, že zanikne trestnost samotného přičitatelného jednání, zůstává otázkou, zda tak je pouze vůči pachateli fyzické osobě, nebo i vůči právnické osobě, které je jednání, jehož trestnost zanikla, přičitatelné.

Zaměňovat zánik trestnosti jednání a vyloučení jeho protiprávnosti jsou nicméně dvě naprosto odlišné situace. Je třeba pamatovat na to, že, jak bylo uvedeno výše, trestní odpovědností kvalifikovaných fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby a že nezaniká

fakt, že byl spáchán trestný čin a lze vyvozovat i nadále některé trestněprávní důsledky²⁴⁰. V každém jednotlivém případě bude, dle názoru autora, potřeba vážit, zda i jednání kvalifikované osoby v podobě účinné lítosti bude přičitatelné právnické osobě. A zřejmě není důvodu, proč by přičítáno být nemohlo. To samozřejmě v případech, ve kterých je účinná lítost dle zákonných ustanovení přípustná.

Zvláštním případem zániku trestnosti je aktivní prevence v podobě opatření, která právnická osoba musí přijmout za účelem vyloučení páchání trestné činnosti kvalifikovaných osob jejím jménem nebo v její prospěch nebo v rámci její činnosti. Jedná se o systém tzv. compliance programů. Zákon o TOPO obsahuje dvě ustanovení, která možnost vyvinění tímto způsobem připouští. A to ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 zákona o TOPO. Je poněkud zvláštní, že zákonodárce obsáhnul do textu jednoho paragrafu dvě vzájemně si konkurující ustanovení zaměřená na stejný cíl. Znění odstavce 5 citovaného paragrafu ale nebylo součástí zákona o TOPO vždy, v zákoně se objevilo až s velkou novelizací provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., o kterém je detailně pojednáno v příslušné kapitole této práce, která se týká změn zákona o TOPO.

Původně zákon o TOPO v § 8 odst. 2 písm. b) uváděl, že „[p]rávnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán [...] zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“

Volně parafrázováno za užití argumentace *a contrario*, předmětné zákonné ustanovení předpokládá možnost právnické osoby vyvinut se z trestněprávní odpovědnosti, pokud přičitatelný trestný čin spáchal zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů a právnické osobě by se podařilo v rámci trestního řízení prokázat, že provedla všechna opatření, která měla provést podle jiného právního předpisu nebo která po ní bylo možno spravedlivě

²⁴⁰ PÚRY, František. Hlava IV [Zánik trestní odpovědnosti (§ 33-35)]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 439.)

požadovat (zákonodárce měl pravděpodobně na mysli opatření preventivní povahy), zejména že provedla povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných kvalifikovaných osob, anebo učinila nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Aniž by zákon č. 186/2016 Sb. jakkoli předmětné ustanovení modifikoval, konstituoval vedle stávajícího znění § 8 odst. 2 písm. b) nově ustanovení § 8 odst. 5 zákona o TOPO, že „[p]rávnícká osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.“

Obě, v dnešní době souběžně platící ustanovení se především liší okruhem fyzických osob z jejichž přičitatelné trestné činnosti se může právnická osoba vyvinut; v případě ustanovení § 8 odst. 2 jde toliko o jednání zaměstnanců a osob v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, v případě ustanovení § 8 odst. 5 jde o všechny osoby, jejichž trestná činnost je přičitatelná právnické osobě.

Pokud jde o věcnou stránku (obsahovou náplň exkulpujícího jednání právnické osoby) v případě ustanovení § 8 odst. 2 písm. d), jde o to, zda právnická osoba alternativně:

- a) buď splnila všechny své zákonné povinnosti v dané oblasti; nebo
- b) provedla všechna preventivní opatření, která po ní bylo možno spravedlivě požadovat, zejména provedla povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny; nebo
- c) učinila nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Naproti tomu ustanovení § 8 odst. 5 obsahuje formulaci pro vyvinění požadovaného věcného opatření právnické osoby podstatně jednodušší a obecnější. Otázkou však zůstává, zda také jasnější - „[...] pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu [...] zabránila“.

Jestliže porovnáme znění obou platných a účinných ustanovení zákona o TOPO, nutně musíme dojít k závěru, že obě znění nejsou provázaná, nedoplňují se a ani jakkoli logicky nesouvisí.

Zatímco ustanovení § 8 odst. 5 lze považovat za generální, ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) je svým personálním rozsahem speciální a vztahuje se pouze na zaměstnance a osoby v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů.

Pokud jde o věcné vymezení, pak § 8 odst. 2 písm. b) musíme hodnotit jako podstatně benevolentnější (samozřejmě ve vztahu k trestným činům spáchaným zaměstnanci a osobami v obdobném postavení, naopak vůči trestným činům spáchaným všemi ostatními kvalifikovanými osobami za přísnější, neboť u nich se možnost vyvinění nepředpokládala vůbec) než ustanovení § 8 odst. 5 zákona o TOPO. Zatímco podle ustanovení § 8 odst. 5 musí právnická osoba bezvýjimečně prokázat, že učinila v oblasti prevence vše, co na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby trestné činnosti předešla, podle ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) stačilo prokázat, že (i) splnila všechny zákonné povinnosti nebo že (ii) učinila nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

V jakém vztahu je posledně jmenovaný exkulpační důvod (viz (ii)) k institutu účinné lítosti, jak je definována v § 11 odst.1 písm. a) zákona o TOPO, a popsána výše, jasné není už vůbec. Podle názoru autora jde o evidentní duplicitu, která ovšem z hlediska právní teorie má poměrně zásadní důsledky.

V případě situace, kdy právnická osoba eliminovala hrozící nebezpečí nebo odstranila škodlivé následky trestného činu, lze určitě aplikovat instrument účinné lítosti, v rámci, kterého trestní odpovědnost zaniká. Stejně tak se ale pachatel – právnická osoba může dovolat vyvinění podle § 8 odst. 2 písm. b), jehož právní důsledky nejsou zcela jasné, formulace citovaného ustanovení návod řešení nedává žádný.

Na závěr této úvahy na téma vztahu ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 zákona o TOPO lze formulovat názor, že aplikací ustanovení § 8 odst. 5 se v rámci judikatorní praxe soudů postupně stane ustanovení § 8 odst. 2. písm. b) obsoletním a přestane být aplikováno.

10.1. Compliance management programy

Poté, co návrh novely zákona o TOPO, která byla schválena pod č. 183/2016 Sb., zásadním způsobem plánovala rozšířit katalog přičitatelných trestných činů, a to i o trestné činy nedbalostní,

a odpovědnost právnických osob byla konstruována na principu přičitatelnosti jednání kvalifikovaných fyzických osob, které zpravidla jednájí z vlastní vůle, bylo na základě poslanecké iniciativy vloženo do textu zákona výše opakovaně citované nové exkulpační ustanovení § 8 odst. 5, které zmírňuje přísnost zákona o TOPO tím, že konstituuje obecné podmínky, za nichž se právnická osoba může své trestněprávní odpovědnosti zprostit²⁴¹.

V reálném životě při (i) četnosti přičitatelných trestných činů, (ii) množství pozic v rámci organizační struktury i středně velké právnické osoby, v nichž se tzv. kvalifikované (§ 8 odst. 1, 2 zákona o TOPO) fyzické osoby mohou dopustit přičitatelné trestné činnosti a zejména (iv) šíří spektra situací, v nichž se za právnickou osobu jednáající kvalifikované fyzické osoby mohou trestné činnosti dopustit, nelze očekávat, že by právnická osoba byla schopna předcházet každému v úvahu připadajícímu konkrétnímu jednání naplňujícímu znaky přičitatelného trestného činu; schopnost právnické osoby předvídat konkrétní trestnou činnost a možná i okruhy možných trestněprávních excesů po poměrně dramatickém rozšíření spektra přičitatelných trestných činů je objektivně omezená. Bezprostředně po přijetí zákona č. 183/20016 Sb. tak vznikla otázka, jaké úsilí může společnost vyvinout a jakým způsobem lze vlastně v rámci trestního řízení toto prokázat.²⁴²

Praxe na danou právní situaci zareagovala vytvářením tzv. Compliance management programů, tedy interních systémů opatření preventivního charakteru, které mají za úkol v rámci konkrétní situace právnické osoby předcházet trestné činnosti kvalifikovaných osob. Pojem “compliance“ překládáme jako “dodržování“ či “soulad“. Stručně řečeno, jde o vnitřní pravidla (i) posuzující míru rizik konkrétních pro danou právnickou osobu identifikací problematických oblastí jejího fungování, dále pak (ii) reflektující požadavky právních předpisů a často i formulující etické principy fungování právnické osoby, které preventivně směřují k zamezení protiprávního jednání kvalifikovaných osob a (iii) systém jejich implementace do běžného fungování právnické osoby, jejichž dodržování by mělo zajistit soulad jednání právnické osoby s právními předpisy.

Jak také vyplývá z metodiky Nejvyššího státního zastupitelství²⁴³ k aplikaci § 8 odst. 5 zákona o TOPO, aby mohl být konkrétní Compliance program v trestním řízení akceptován jako exkulpační

²⁴¹ O novele samotné je pojednáno v separátní kapitole této práce.

²⁴² K tomu srovnej např. JELÍNEK, J., in: JELÍNEK, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté. Praha: Leges, 2017. Teoretik. ISBN 978-80-7502-205-9. str. 37 a násl.

²⁴³ Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce, Druhé, upravené a doplněné vydání, Nejvyšší státní zastupitelství, 14. 8. 2018, sp. zn. 1 SL 141/2017 [online]. Copyright © [cit. 13.12.2019]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Soubory_ke_stazeni/1_SL_141_2017_Aplikace__8_odst.5_ZTOPO.pdf

důvod, především musí být v podmínkách činnosti právnické osoby konkrétní a efektivní. Formulovat základní principy efektivního (k účelu vyvinění se z trestněprávní odpovědnosti) Compliance management systému lze v následujících tezích:

10.1.1. Compliance management systém / compliance program musí být funkční

Vzhledem k poměrné novosti ustanovení § 8 odst. 5 zákona o TOPO zcela schází jakékoli judikatorní návody, jak koncipovat Compliance management systém, aby byl skutečně efektivní a fungoval jako účinný exkulpační důvod.

Přestože podnikatelská i právní praxe teprve hledá limity, které vymezují hranice mezi funkčním a pouze formálním – tedy disfunkčním – Compliance management systémem, lze i v souladu s metodikou Nejvyššího státního zastupitelství přijmout závěr, že elementárním předpokladem účinnosti je autenticita.

Compliance management systém musí být striktně individualizován ve vztahu ke konkrétní právnické osobě, k charakteru a rizikovým oblastem její činnosti. Zásadně proto nestačí, jak je to časté zejména u korporací se zahraničními vlastníky, automatické převzetí Compliance programu (management systému) od zahraniční mateřské společnosti, bez jeho lokalizace (adaptace) do podmínek právního řádu České republiky a konkretizace pro podmínky české právnické osoby.

Dalo by se jistě konstatovat, že celosvětově lze prosazovat např. etické principy podnikání v konkrétním segmentu; etické hodnoty respektované v mateřské zemi zahraniční společnosti ovládající českou dceřinou společnost by určitě obstály i v České republice. Pokud jde ale o konkrétní podmínky, jak má být Compliance program implementován do organizační struktury české dceřiné společnosti, jak předcházet trestné činnosti, jak detekovat závažná jednání, jaká nápravná opatření jsou adekvátní v podmínkách právního prostoru České republiky, nelze předpokládat, že by převzetí zahraničního Compliance management systému bez výrazných modifikací mělo šanci v hodnocení orgánů činných v trestním řízení obstát jako exkulpační argument.

Obdobně nemůže fungovat pouhé recipování Compliance programu jiné – byť obdobné – právnické osoby nebo dokonce převzetí některého ze "vzorových" programů nabízených v různých komerčně šířených příručkách. Aby mohl být Compliance program skutečně funkční, musí být individualizován pro právnickou osobu podle její činnosti či komodity, v níž podniká,

velikosti, organizační struktury, risk analýzy atp. Stejně tak, aby mohl být Compliance program funkční a účinný, je třeba jej chápat jako „živou materii“, která je flexibilní a reaguje na nově nabyté zkušenosti, měnící se legislativu a judikatorní závěry, změny v oblasti podnikání daného subjektu atd.

Bude ještě otázkou názorového vývoje orgánů činných v trestním řízení, nakolik při poměrování rozsahu a kvality vynaloženého úsilí bude pro zproštění se z trestněprávní odpovědnosti postačovat naplnění formálních znaků (zákonné kritérium: „*vynaložila veškeré úsilí, které po ní lze spravedlivě požadovat*“) a nakolik bude vyžadována skutečná efektivita vynaloženého úsilí.

V praxi si lze snadno představit situaci, kdy právnická osoba věnuje prevenci páčání trestné činnosti enormní úsilí, které však fakticky v případě konkrétního jednání kvalifikované osoby vyční naprázdno např. proto, že spáchaný přičitatelný trestní čin byl natolik jedinečný či excesivní, že jej bylo možno předpokládat jen velmi hypoteticky. Prozatím metodika Nejvyššího státního zastupitelství (k tomu viz definice funkčního hlediska v čl. V) kritérium funkčnosti spíše redukuje na požadavek naplnění formálních znaků § 8 odst. 5 zákona o TOPO a nevyžaduje od orgánů činných v přípravném řízení trestním hodnocení též skutečných dopadů právnickou osobou vyvinutého úsilí v oblasti předcházení trestné činnosti.

Stejně tak je v praxi nejednoznačné, nakolik může mít v konkrétních případech zásadnější vliv na posuzování, zda byla naplněna kritéria pro vyvinění stanovená v § 8 odst. 5 zákona o TOPO, pokud podezřelá právnická osoba splnila podmínky normy ISO 19600 (Compliance management systems – Guidelines, 2014) či dokonce obdržela certifikaci v souladu s ISO 37001 (Anti-bribery management systems – Requirements with guidance for use, 2016). Metodika Nejvyššího státního zastupitelství sice na několika místech ISO normy zmiňuje jako parametr mezinárodních standardů, samo o sobě však auditované splnění podmínek ISO 19600 či certifikace podle ISO 37001 neznamená automatické zproštění se z trestněprávní odpovědnosti²⁴⁴, půjde pouze o jednu z hodnocených okolností.

V každém případě, aby se právnická osoba v konkrétním případě exkulpovala ze své trestněprávní odpovědnosti, bude vždy v zájmu právnické osoby, aby sama prokázala (byť z ustanovení § 8 odst. 5 zákona o TOPO nevyplývá, že by podezřelá právnická osoba nesla důkazní břemeno,

²⁴⁴ K tomu srovnej str. 35 metodiky Nejvyššího státního zastupitelství.

naopak i zde platí pro orgány činné v trestním řízení zásada vyhledávací a zásada oficiality), splnění podmínek stanovených citovaným ustanovením zákona o TOPO, tedy že v oblasti předcházení trestné činnosti kvalifikovaných osob vyvinula maximální spravedlivě požadovatelné úsilí a že má vypracované individualizované, komplexní, efektivní a funkční procesy:

- propracovaný systém odpovědností v celé hierarchii právnické osoby;
- nikoli formální systém pravidelného vzdělávání (informovanost, proškolení) a ověřování (přezkušování, testování) znalostí osob participujících na činnosti právnické osoby;
- účinný systém detekce potenciálně závadného (trestněprávního) jednání;
- fungující reaktivní systém, tj. způsob řešení zjištěných závadných jednání, resp. reakcí na zjištěnou trestnou činnost, konkrétně stanovení povinností zabránit protiprávní činnosti (lze-li to ještě), splnění oznamovací povinnosti, odstranění škodlivých důsledků, náhrada vzniklých škod, vyvození opatření preventivního charakteru, případně aktualizování vnitřních předpisů právnické osoby;
- a v neposlední řadě též systém detekce nedostatků a závad v zavedeném Compliance programu.

10.1.2. Přijetí funkční soustavy interních předpisů a pravidel fungování

Aby právnická osoba byla schopná reálně Compliance management systém zavést a průběžně ve svém běžném životě aplikovat a koneckonců i prokázat jeho existenci a efektivitu orgánům činným v trestním řízení, bude zpravidla třeba vtělit komplexní vnitřní pravidla prevence protiprávního (trestněprávního) jednání svých zaměstnanců, osob v analogickém vztahu vč. všech kvalifikovaných osob do soustavy interních předpisů.

Compliance směrnice musí být zpracovány individuálně, konkretizovány ve vztahu k faktické činnosti společnosti. Četnost interních předpisů a složitost předpisové databáze v rámci Compliance management systému bude vždy odvislá od velikosti právnické osoby a složitosti její organizační struktury i rozmanitosti její činnosti. V rámci Compliance management systému jsou přijímány zpravidla speciální předpisy, v nichž jsou obsažena pravidla jak typu hmotněprávního (věcná, obsahová stránka) tak i typu organizačního a procedurálního. Současně se některé aspekty Compliance programů prolínají i v jiných interních předpisech.

Pokud jde o povahu vnitřních předpisů právnické osoby, autor této práce se ve své advokátní praxi setkal s různými speciálními předpisy v rámci Compliance programů. Zpravidla základním organizačním a procedurálním předpisem (i) vymezujícím orgány či pověřené osoby (podle velikosti právnické osoby), které jsou účastny ve struktuře Compliance management systému, (ii) konstituujícím jejich kompetence a odpovědnosti, (iii) stanovujícím pravidla detekce závadného jednání a reakce na ně atd., je vnitřní Compliance organizační směrnice.

Stanovení hodnot a zásad fungování konkrétní právnické osoby pak je běžně obsaženo v Etickém kodexu či jiné obdobné normě. Etický kodex obvykle obsahuje soubor etických a profesních zásad závazných pro členy statutárních orgánů a jiných řídicích a kontrolních orgánů, osob v pracovněprávním nebo obdobném poměru, pro společníky/akcionáře, obchodní či smluvní partnery atp.

Jak bylo již zmíněno, některá organizační i obsahová pravidla, která lze subsumovat pod kategorii Compliance management systému, bývají obsažena též v dalších interních předpisech řešících obecně jednotlivé problematiky fungování společnosti. Typicky v pracovních řádech často nalezneme pravidla vzdělávání zahrnující i problematiku předcházení trestné činnosti v rámci činnosti právnické osoby. V organizačních řádech zase nalezneme zakotvení vnitropodnikových útvarů či pozic pracovníků, v jejichž pracovní náplni jsou otázky vzdělávání, kontroly, detekce potenciálních či již vzniklých problémů a odpovídající reakce atd., jež jsou součástí Compliance problematiky.

Podle charakteru činnosti té, které právnické osoby, jsou jako součást Compliance management systémů přijímány směrnice reflektující specifické činnosti a reagující na vyhodnocení rizik v oblasti fungování právnické osoby. Jako advokát se autor této práce v rámci interní normotvorby klientů podílel na přípravě speciálních směrnic např. k problematice veřejných zakázek, k problematice soutěžního práva, směrnice antikorupční, pravidla jednání zdravotnických pracovníků s farmaceutickými firmami, pravidla upravující režim darů a pohoštění, prevence tzv. CEO fraud atp.

10.1.3. Organizační a personální předpoklady

Dalším nezbytným předpokladem úspěšné implementace a fungování Compliance management systému je vytvoření organizačních struktur odpovídajících velikosti právnické osoby a

jejímu odbornému zaměření. U velkých společností (obchodních korporací) případně koncernových struktur není výjimkou, že jsou vytvořeny samostatné Compliance útvary (oddělení), jejichž předmětem činnosti jsou výlučně otázky prevence trestné činnosti a jiných škodlivých jevů.

Typickým příkladem korporace v podmínkách České republiky, která konstitovala pro problematiku zvláštní Compliance odbor s více než dvěma desítkami pracovníků (podle neověřené informace autora) je společnost ČEZ, a.s. U právnických osob střední velikosti jsou vedením této agendy pověřeni konkrétní jednotliví pracovníci, u malých společností je problematika Compliance programu součástí pracovních povinností pověřených pracovníků vedle jiné souběžné agendy („Compliance manager“).

V každém případě, ať už zpracovává agendu Compliance programu celý útvar, jednotlivec jako svojí výhradní agendu nebo jednotlivec společně s jinou agendou, vždy je třeba vybavit odpovědné pracovníky kompetencemi odpovídajícími závažnosti Compliance agendy.

Vzhledem k tomu, že mezi kvalifikované osoby, jejichž trestná činnost je přičitatelná právnické osobě, patří i vlastníci, statutární orgány či management právnické osoby, je třeba vždy pracovníky v oblasti Compliance vyčlenit z přímé gesce řídicího aparátu.

Už z logiky věci, naplnit v konkrétních podmínkách fungování právnické osoby, kde je pozice statutárního orgánu jako nejvyššího výkonného orgánu právnické osoby ex lege zakotvena (§ § 163, 164 občanského zákoníku), požadavek na nezávislost osob, které jsou fakticky s právnickou osobou v pracovněprávním vztahu, je naplnitelný jen velmi komplikovaně.

Z uvedeného je jasné, že nezastupitelným předpokladem pro vytvoření funkčního Compliance management systému je vytvoření propracovaného systému kompetencí a odpovědností, který bude vytvářet podmínky nejenom pro nezávislost Compliance pracovníků, ale též pro efektivní uplatňování Compliance management systému.

Splnění podmínky neovlivněného výkonu funkce není jen otázkou zakomponování nezávislosti Compliance manažera (Compliance týmu) do interních organizačních směrnic, ale též osobních vlastností všech zúčastněných jak na straně osob fakticky participujících na řízení právnické osoby, tak na straně Compliance pracovníků. K uvedenému v tomto odstavci je ale nutno zdůraznit, že odpovědnost za účinnost a řádné fungování Compliance management systému má vždy

statutární orgán právnické osoby. Této odpovědnosti se nemůže zprostit poukazem na konstituování a dostatečné personální zajištění Compliance orgánů.

Co bude nepochybně předmětem přezkoumávání orgány činnými v trestním řízení, to je intelektuální a odborná způsobilost konkrétních pracovníků, kteří mají v právnické osobě problematiku Compliance programu na starosti. Především musí jít o osoby, které jsou svojí osobní integritou a nutnou osobní odvahou schopny garantovat nezávislý a ani managementem právnické osoby neovlivněný výkon Compliance programu; osoby, které jsou vybaveny vlastní invencí při vytváření efektivního detekčního a reakčního systému.

Úkolem Compliance pracovníků by mělo být vytvoření a průběžné aktualizování katalogu rizikových oblastí a monitorování potenciálně závadných situací a při zjištění závadného stavu a schopnost zajistit vyvození odpovídajících opatření jak odpovědnostního, tak preventivního typu.

Compliance pracovníci mají nezastupitelnou úlohu při tvorbě interních předpisů v rámci Compliance management systému, efektivní implementaci těchto předpisů do běžného života právnické osoby a nastavení účinných realizačních postupů. Compliance pracovníci musí zajišťovat průběžné kvalitní vzdělávání a důslednou kontrolu znalostí v oblasti Compliance agendy. Compliance pracovníci jsou zodpovědní za uchování anonymity případných oznamovatelů („whistleblowerů“) korupčního jednání a dalších negativních poznatků z činnosti právnické osoby a důsledné vytěžování všech získaných relevantních poznatků nejenom pro odpovídající reakce preventivního charakteru v rámci činnosti právnické osoby, ale také v rámci oznamovacích a sankčních opatření vůči přímým pachatelům protiprávního jednání.

Pro úplnost této části je nutné ještě zmínit časové hledisko jako esenciální předpoklad prokázání existence podmínek pro vyvinění dle § 8 odst. 5 zákona o TOPO. Jde o povinnost právnické osoby prokázat časovou souvislost mezi spáchaným přičitatelným trestným činem a dobou, kdy k *vynaložení veškerého úsilí, které lze na právnické osobě spravedlivě požadovat*, došlo, tedy zda s ohledem na běh času a nastalé změny okolností mělo prokazované vynaložené úsilí reálný vliv na prevenci trestné činnosti v době relevantní pro spáchání přičitatelného trestného činu.

Stejně tak podle Metodiky Nejvyššího státního zastupitelství mají orgány činné v přípravném řízení trestním zkoumat materiální hledisko, tj. při posuzování, zda bylo *vynaloženo veškeré úsilí, které je možné na právnické osobě spravedlivě požadovat*, je třeba přihlížet také ke konkrétním

poměrům a možnostem předmětné právnické osoby. Je ovšem otázkou, nakolik orgány policie či nižších stupňů státního zastupitelství budou v běžné praxi schopny a ochotny zohledňovat objektivní poměry a možnosti podezřelé právnické osoby.

Obdobná situace bude i u dalšího kritéria stanoveného metodikou Nejvyššího státního zastupitelství, a to je potentní hledisko. Nejvyšší státní zastupitelství ukládá orgánům činným v trestním řízení vždy též posuzovat, zda v konkrétním řešeném případě bylo *vynaloženo veškeré úsilí, které je možno na právnické osobě požadovat* ve vztahu ke způsobilosti předmětného provedeného opatření šetřenému trestnému činu předejít.

Naproti tomu v rámci posledního – procesního hlediska, Nejvyšší státní zastupitelství požaduje ve většině případů snadno zjistitelnou skutečnost, a to existenci kontinuální aktivity šetřené právnické osoby v rámci předcházení trestné činnosti kvalifikovaných osob.

10.1.4. Alternativy ke compliance management systému

Samozřejmě, že lze naplnit podmínky ustanovení § 8 odst. 5 zákona o TOPO i jiným způsobem, než je vytvoření Compliance management systému. Je na konkrétních podmínkách a vlastní invenci právnické osoby, aby si vytvořila jakýkoliv jiný systém, který ale bude muset, aby se mohl stát exkulpačním důvodem z trestněprávní odpovědnosti právnické osoby, splnit stejné podmínky, které byly právě vyjmenovány v souvislosti s popisem charakteru Compliance management systémů. Podle odborného názoru autora se nejvíce nabízí vytvoření alternativního systému s využitím výše vzpomínaných norem ISO 19600 (Compliance management systems – Guidelines, 2014) a ISO 37001 (Anti-bribery management systems – Requirements with guidance for use, 2016).

11. Sankce

11.1. Sankcionování právnických osob

Sankcionování právnických osob za spáchané trestné činy je specifickou problematikou, která je stále předmětem širší odborné debaty. A to zejména s ohledem na jeho kolektivní dopad oproti doposud pevně stanovenému principu individuální trestní odpovědnosti a stejně tak individuálnímu trestání a s tím spojený katalog trestů odpovídajících panujícím principům.

Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob přineslo nejen debatu ohledně narušení doposavad uplatňovaného principu subjektivní trestní odpovědnosti, ale též o narušení individuálního ukládání trestů (personality trestu) kolektivním trestáním a vůbec o smyslu trestání právnických osob.

Zatímco do přijetí zákona o TOPO český právní řád striktně dodržoval princip individuálního trestání pachatelů trestné činnosti, jeho přijetím byla připuštěna spolu s kolektivní odpovědností členů právnické osoby, resp. celého jejího osobního substrátu, i možnost jejich kolektivního potrestání uložením sankce právnické osobě jako takové.

Ačkoli by jistě mohlo být namítnuto, že kolektivní trestání již součástí českého právního řádu v podobě správního trestání právnických osob, které právnické osoby, stejně jako zákon o TOPO, vystavovalo hrozbě nejrůznějších pokut a jiných ekonomických postihů vč. nemožnosti účastnit se veřejných zakázek. Zákon též připouštěl nucené zrušení právnické osoby, a to např. pokud nedbala svých povinností a nezakládala zákonem předvídané dokumenty do sbírky listin obchodního rejstříku, respektive např. v případě nepodřízení zakladatelského jednání příslušné právní úpravě. V případě zákona o TOPO jde tedy o shrnutí již existujících sankcí, které bylo možné uložit na základě různých předpisů správního i soukromého práva a se stejnými, nebo srovnatelnými, dopady na osobní substrát právnické osoby, jako mají sankce předepsané zákonem o TOPO. Rozdílem by snad mohla být síla difamace spojená s uložením trestu dle předpisu trestního práva a následná publikace takového trestu v trestním rejstříku právnických osob oproti uložení trestu na základě jiných právních předpisů. Je třeba pamatovat na to, že postižení kohokoli prostředky trestního práva by měla být možnost ultima ratio a měla by být respektována zásada subsidiarity trestní represe.

Při ukládání jakéhokoli trestu je třeba hledět na jeho účel, který je v případě trestní represe mimo jiné uložení sankce, která by měla co nejvíce v českém právním prostředí ctít zásadu personality trestu.

U právnických osob je primárně třeba při ukládání jakéhokoli trestu či ochranného opatření z ustanovení § 14, který upravuje jejich přiměřenost a stanoví, že soud musí při zvažování druhu trestu nebo ochranného opatření přihlídnout k: *„povaze a závažnosti trestného činu, k poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů; přitom přihlédně též k tomu, zda právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, která má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost. Dále soud přihlédně k působení právnické osoby po činu, zejména k její případné účinné snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu. Přihlédně také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby.“*. Toto ustanovení dále zakotvuje, že: *„Ochranné opatření nelze právnické osobě uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu, jakož i jejím poměrům.“* a že: *„Při ukládání trestních sankcí soud přihlédně i k důsledkům, které může mít jejich uložení na třetí osoby, zejména přihlédně k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem a věřitelů právnické osoby, jejichž pohledávky vůči trestně odpovědné právnické osobě vznikly v dobré víře a nemají původ nebo nesouvisí s trestným činem právnické osoby.“*. To je znění druhého a třetího odstavce citovaného ustanovení.

Z takto formulovaných podmínek výběru a ukládání trestů a ochranných opatření právnickým osobám plyne zejména následující.

11.1.1. Jednotlivé sankce dle zákona o TOPO

Sankce ukládané právnickým osobám za jimi spáchanou, resp. jim přičtenou, trestnou činnost jsou samozřejmě odlišné od sankcí ukládaných pachatelům – fyzickým osobám. Tyto sankce jsou speciálně upraveny v zákoně o TOPO, a to v jeho části třetí, která dělí sankce na tresty a ochranná opatření. Celkový výčet trestů a ochranných opatření je vyčten v ustanovení § 15. Mezi ně taxativním výčtem patří následující

1. tresty:
 - a) zrušení právnické osoby,
 - b) propadnutí majetku,

- c) peněžitý trest,
 - d) propadnutí věci,
 - e) zákaz činnosti,
 - f) zákaz plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži,
 - g) zákaz přijímání dotací a subvencí,
 - h) uveřejnění rozsudku; a
2. ochranná opatření:
- a) zabránění věci nebo
 - b) zabránění části majetku;

příčemž právnické osobě lze uložit uvedené tresty a ochranná opatření samostatně nebo vedle sebe. Nelze však uložit peněžitý trest nebo zabránění části majetku vedle propadnutí téže části majetku a trest propadnutí věci vedle zabránění téže věci.

Formulace návěští § 15 jasně říká, že právnické osobě lze uložit tresty pouze tam vyčtené, a tedy uložení sankcí uvedených v trestním zákoníku nepřipadá v úvahu. Obecně pak můžeme výše uvedené sankce rozdělit do třech kategorií. A to sankcí postihujících (i) majetek právnické osoby, (ii) činnosti právnické osoby a (iii) pověst právnické osoby.

Za pozastavení stojí zejména tři možné postihy, a to kvůli jejich možným dopadům na právnickou osobu. Těmito možnými tresty jsou:

- a. propadnutí majetku,
- b. peněžitý trest,
- c. propadnutí věci,

jelikož všechny z těchto trestů mohou mít fatální důsledek pro právnickou osobu v podobě jejího nuceného zániku (proto není ve výčtu uveden trest první, a to zrušení právnické osoby, u které je zjevný a jediný záměr zákonodárce; u ostatních trestů nebyl jistě zánik přímo zamýšlen, kdyby byl, nevyvstala by nutnost diverzifikace jednotlivých sankcí). Tento problém není pouze teoretický, jak autor dokáže níže na zpracovaných statistických údajích.

Nejdříve však obecně. Jakýkoli trest postihující majetek právnické osoby může ohrozit i její samotnou existenci, pokud se týká podstatné části majetku či věci umožňující výkon její činnosti. Pokud by například soud dospěl k názoru, že je zapotřebí, aby propadl veškerý majetek právnické osoby, rovnal by se tento trest ve své podstatě uložení trestu jejího zrušení, jelikož by

zcela jistě byly posléze naplněny znaky úpadku²⁴⁵, který by vyústil v zahájení insolvenčního řízení s poměrně jasným koncem v podobě zániku právnické osoby. Obdobný závěr lze učinit i ohledně trestu propadnutím věci; soud může uložit propadnutí některé z věcí, které právnická osoba nezbytně potřebuje k výkonu své činnosti. Například nějaký speciální nástroj, stroj či přístroj, bez kterého právnická osoba nemůže vykonávat předmět své činnosti tak, aby zachovala svou činnost nezbytnou pro udržení své existence, případně účelu, za kterým byla založena.

Podobný důsledek by mohl nastat v případě uložení peněžitého trestu dle ustanovení § 18 zákona o TOPO. Denní sazba peněžitého trestu musí být minimálně 1.000,- Kč, maximálně pak 2.000.000,- Kč, a to bez jakékoli konkrétní limitace zastropováním nejvyšší možné peněžité sankce. Jediným omezením je obecné konstatování, že soud musí při stanovení výše pokuty k majetkovým poměrům právnické osoby za korektivu ustanovení § 14 odst. 1 a 3. Zákon o TOPO ale nikde výslovně nestanoví, že by uložená pokuta neměla ohrozit samotnou existenci právnické osoby. Ze statistických dat výtěžených z veřejných rejstříků vyplývá, že za období od účinnosti zákona o TOPO do září roku 2019 byla:

průměrná výše peněžitého trestu	162 691,67 Kč
nejnižší peněžitý trest	5 000,00 Kč
nejvyšší peněžitý trest	5 000 000,00 Kč

tabulka č. 2 – průměry peněžitých trestů

Za samostatnou úvahu stojí též porovnání trestů zrušení právnické osoby a zákazu činnosti. Praxe totiž ukazuje, že mezi těmito sankcemi není valného rozdílu. A poměrně logicky, když si uvědomíme, že nejčastěji vyskytujícím se typem právnické osoby je obchodní korporace, jež jsou vždy obligatorně založeny za výkonem určité činnosti, která je předmětem jejich podnikání. Pakliže je pak zakázána činnost právnické osoby nebo některá z činností, které právnická osoba provozuje, je logické, že nebude mít jak zaručit svou obživu a nuceně zanikne. Tento závěr podporuje i dlouhodobá statistika, ze které jasně vyplývá, že většina právnických osob, kterým byl uložen zákaz činnosti, v krátko až střednědobém výhledu zanikla – mezi rokem 2014 a listopadem

²⁴⁵ Definice úpadku je uvedena v ustanovení § 3 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Dle něj je dlužník v úpadku, jestliže je v platební neschopnosti není schopen plnit své závazky.

2019 skončily, dle dostupných informací²⁴⁶, ve velké většině právnické osoby, jimž byl v rámci odsuzujícího rozsudku uložen trest zákazu činnosti, v likvidaci, případně v insolvenčním řízení, nebo již byly zrušeny, viz níže tabulka.

IČO	Název PO	TČ	druh trestu	výše trestu	stav společnosti	datum PM
27146570	Metalcomp. s.r.o.	298/2,4/b	zákaz činnosti - nakládání s odpady jakéhokoli druhu	8 let	existuje	2014
29291747	BRC Production SE v likvidaci	241/1/a,2	zákaz činnosti - Ostatní - obory obráběčství, zámečnictví a nástrojářství	12měs.	v likvidaci	2014
45351961	Lesní společnost Železná Ruda, a.s.	241/1	zákaz činnosti - která je předmětem podnikání	1 rok	existuje	2014
26232723	SANITKY s.r.o. v likvidaci	241/1/a	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání s předmětem činnosti koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 - 3 ŽZ a provozování nestátního zdravotnického zařízení - doprava raněných a nemocných	36 měs.	zaniklá	2014
26804956	VAPA DRINK s.r.o. "v likvidaci"	240/1, 244/1	zákaz činnosti - zákaz výroby a prodeje alkoholických nápojů	10 let	zaniklá	2014
28324684	Creative Agency, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - v předmětu podnikání výroba, obchod a služby		zaniklá	2014
29206600	MARELE s.r.o.	189/1,2/a	zákaz činnosti - předmět podnikání: výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽZ	10 let	zaniklá	2014
43222617	MARPO spol. s r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - realizace předmětu podnikání zapsaného v OR u této společnosti, vyjma úkonů zahájeno insolvenčního správce konaných v rámci ins. Říz. vedeného u KS v Ústí nad Labem pod sp. zn. KSUL 71 INS 5530/2013-A-3.	18 měs.	zaniklá	2014
43222617	MARPO spol. s r.o.	241/1a	zákaz činnosti - spočívající v zákazu realizace předmětu podnikání zapsaného v OR u této společnosti, vyjma úkonů zahájeno insolvenčního správce konaných v rámci zahájeno insolvenčního řízení vedeného u Krajského soudu v Ústí nad Labem pod sp. zn. KSUL 71 INS 5530/2013-A-3	12 měs.	zaniklá	2014
27583538	Filter Plus s.r.o.	241/1/a	zákaz činnosti - ostatní - zákaz výkonu podnikatelské činnosti prostřednictvím vlastních zaměstnanců	1 rok	existuje	2014
29196086	FAST EAST TRADING s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - předmět podnikání: výměra, obchod a služby	120 měs.	zaniklá	2015
28332547	B&R pila s.r.o. - v likvidaci	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu živnosti: výroba, obchod a služby	60 měs.	v likvidaci	2014
28659821	LANDOLINA WEST s.r.o.	254/1	zákaz činnosti - výkon podnikatelské činnosti v předmětu podnikání pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor (bez poskytování jiných než základních služeb spojených s pronájemem), výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽZ a host. činnost	5 let	existuje	2014

²⁴⁶ Data dostupná z veřejných rejstříků (Rejstřík trestů právnických osob) a z žádostí podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

28670248	OLF LUKRA s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - spočívající v zákazu výkonu předmětu podnikání zapsaného v OR u této společnosti ke dni vyhlášení rozsudku	18 měs.	existuje	2014
2027640	JlaMA v.o.s. v likvidaci	211/1,4	peněžitý; zákaz činnosti (poskytování a zprostředkování spotřebitelského úvěru)	30 000, 00 Kč; 72měs.	v likvidaci	2015
29375517	Seriálový svět s.r.o.	270/1,2/a	peněžitý + propadnutí věci + zákaz činnosti - počívající v podnikání s předmětem výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 a 3 živnostenského zákona	24 000,00 Kč/36 měs.	v likvidaci	2015
25321439	UNIJAKK, spol. s r.o.	241/1	zákaz činnosti - zákaz výkonu podnikání s předmětem podnikání hostinská činnost, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona a prodej kvasného lihu, konzumního lihu a lihovin	60měs.	existuje	2016
25349902	GOOD 24 s.r.o. v likvidaci	241/1	zákaz činnosti - podnikání; uveřejnění rozsudku	36měs.	v likvidaci	2015
25528700	Hrouzek s.r.o. v likvidaci	241/1	zákaz činnosti - provádění staveb, jejich změn a odstranění, silniční motorová doprava - nákladní vnitrostátní provozovaná vozidla o největší povolené hmotnosti do 3,5 tuny včetně, nákladní vnitrostátní provozovaná vozidla o největší povolené hmotnosti nad 3,5 tuny, nákladní mezinárodní provozovaná vozidla o největší povolené hmotnosti do 3.5 tuny včetně, nákladní mezinárodní provozovaná vozidla o největší povolené hmotnosti nad 3,5 tuny, truhlářství, podlahářství, a výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽZ	30 měs.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2015
25565869	GRAFIAPRESS, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - podnikání v rozsahu předmětu podnikání	1 rok	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2016
26904896	Lékárna u Rubínu, a.s.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikatelské činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení	2 roky	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2015
26938359	Valakov s.r.o.	241/1,2	zákaz činnosti - Ostatní - trest zákazu činnosti podnikání v předmětech činnosti zámečnictví, nástrojařství a obráběčství	36 měs.	existuje	2015
29213908	KUZZI nábytek s.r.o.	254/1	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání v předmětech činnosti truhlářství, podlahářství a výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽZ	24 měs.	zaniklá	2015
27178200	ESPI Future, s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - provozování výroby, obchodu a služby neuvedených v přílohách 1 - 3 ŽZ	60 měs.	existuje	2016

27696651	Společnost moravských okresních drah, spol. s r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	36 měs.	existuje	2015
28306953	T-Call s.r.o. v likvidaci	209/1,3	zákaz činnosti - ostatní - zákaz činnosti spočívající ve zprostředkování pracovních příležitostí		zaniklá	2015
28123972	BOTREN spol. s r. o.	254/1,2	zákaz činnosti - statní - zákaz podnikání výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1-3 ŽŽ	12 měs.	existuje	2015
28154967	Strojírny místních drah, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - spočívajícího v zakazu podnikání v oborech: montáž, opravy, revize a zkoušky tlakových zařízení a nádob na plyny; opravy ostatních dopravních prostředků a pracovních strojů a dále revize, prohlídky a zkoušky určených technických zařízení v provozu	2 roky	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh dlužníka, v úpadku	2015
28300351	LP Partner s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - výkonu veškeré podnikatelské činnosti	120 měs.	existuje	2016
28325478	Administrative Business Centre s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zprostředkování pracovních příležitostí	5 let	zaniklá	2015
29008824	Northfleet, s.r.o. v likvidaci	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz vstupu do jakýchkoli obchodně-právních vztahů, jejichž předmětem je zprostředkování obchodní činnosti	41mės.	zaniklá	2015
29294274	Milvus - dřevo s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - výkon řemeslné činnosti	18 měs.	zaniklá	2015
29294274	Milvus - dřevo s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - výkon řemeslné činnosti	22 měs.	zaniklá	2015
28332181	Kouzelný dárek s. r. o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu podnikání s předmětem podnikání obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ	36 měs.	existuje	2015
28336780	TZ-group s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - předmět podnikání výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 - 3 ŽŽ a hostinská činnost	24 měs.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení, v úpadku	2016
46508325	GESTRA, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - výkon podnikatelské činnosti v předmětu podnikání kovoobrábění, výroba nástrojů, zámečnictví a výroba strojů a zařízení	4 roky	zaniklá	2015
28785037	REFISTA s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz obchodu a poskytování služeb souvisejících s nemovitostmi	120 měs.	existuje	2016
29196086	FAST EAST TRADING s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ	15 let	zaniklá	2016
29385415	TORLONIA Servis s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - § 20/1 zák. č. 418/2011 Sb.	3 roky	zaniklá	2016
29211913	Waller Invest s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz provádění staveb, jejich změn a odstraňování, výrobě, obchodu a službách	3 roky	v likvidaci	2015
29284881	JH - sanace s.r.o. v likvidaci	241/1	zákaz činnosti - provádění staveb, jejich změn a odstraňování a výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ	24 měs.	v likvidaci	2015

29286441	EXPOCARS, s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - spočívající v zákazu provádění obchodní a zprostředkovatelské činnosti	7 let	v li- kvidaci	2015
29294274	Milvus - dřevo s.r.o.	209/1,4/d, 209/1,3	zákaz činnosti - výkon řemeslné činnosti	24 měs.	zaniklá	2016
47977949	SANSARA s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - zákaz činnosti společnosti	30 měs.	existuje	2016
1621157	FINOPP Investment, s.r.o.	240/1	zákaz činnosti - podnikání (neuvedené 1-3 ŽZ)	18měs.	existuje	2017
24128473	Dřevo a kov s.r.o.	214/1/a	zákaz činnosti - podnikání (neuvedené 1-3 ŽZ)	12měs.	existuje	2016
24202568	Anagiرو Company, s.r.o.	211/4	zákaz činnosti - spočívajícím v zákazu výkonu podnikatelské činnosti v předmětu podnikání pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona.	48měs.	existuje	2016
24809683	CONNERY s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - provádění staveb, jejich změn a odstranování	30měs.	existuje	2016
25513770	KRBY s.r.o., v li- kvidaci	209/1,3	zákaz činnosti - zákaz zednictví, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 - 3 ŽZ a kamnářství, a to vše dle ŽZ	5 let	v li- kvidaci	2016
24726478	SUNNYRIA GROUP, s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - jakákoli obchodní činnost	54měs.	existuje	2016
25573560	AGM CZ, s.r.o. v li- kvidaci	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje, zprostředkovatelská činnost	36 měs.	v li- kvidaci	2016
25597922	MIS - PS, s.r.o.	256/1	zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži	3 roky		2016
26221268	A Kluby České re- publiky o.p.s.	241/1	zákaz činnosti - zákazu výkonu obecně prospěšných služeb, a to práce s dětmi a mládeží, prevence sociálně patologických jevů, následná péče pro osoby odloučené ze závislosti na návykových látkách, kontaktní centrum pro uživatele návykových látek a osoby v obtížné životní situaci, ambulantní poradenství a terapie pro osoby závislé na legálních návykových látkách a hazardních hrách nebo osoby ohrožené některou ze závislostí, centrum podporovaného zaměstnání pro osoby obtížně uplatnitelné na trhu práce, celoživotní vzdělávání, pořádání volnočasových aktivit, soutěží, koncertů, výstav, sociální bydlení pro klienty služeb, sociální podnikání, sociální poradenství, zprostředkování zaměstnání a terapeutická komunita	3 roky	existuje	2016
26893266	PM BAUSYSTEM, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání - provádění staveb, jejich změn a odstraňování	18 měs.	existuje	2016
27150658	PEMMOL s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - spočívající v zákazu výkonu podnikání s předmětem podnikání v oblasti nakládání s nebezpečnými odpady, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1-3 živnostenského zákona	18 měs.	v kon- kursu	2016
60750880	KOOSTAV s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - ostatní	3 roky	v li- kvidaci	2016
27695441	RB Bau, s.r.o.	256/1	zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži			2016
27745708	ALDA-MONT s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání v oboru stavebnictví	36 měs.	existuje	2017

27857263	NAFICO s.r.o. "v likvidaci"	240/1	zákaz činnosti - zákaz výkonu podnikatelské činnosti v oboru výroba, obchod a služby	30 mės.	v likvidaci	2017
28263324	AXONE DRIVE, a.s.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz správy vlastního majetku a pronájmu nemovitostí, bytů, nebytových prostor, bez poskytování jiných než základních služeb spojených s pronájmem	18 mės.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2016
28333004	KT Bau s.r.o.	256/1	zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži	2 roky		2017
28610067	Interiér Jadamus, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz provozu výdělečné činnosti	2 roky	v likvidaci	2016
28904419	RADEK MALÝ R & R s.r.o.	240/1	zákaz činnosti - stavební činnosti	5 let	existuje	2017
24295256	KING EDWARD group s.r.o. v likvidaci	209/1,3	zákaz činnosti - podnikání (neuvedené 1-3 ŽŽ)	36 mės.	zaniklá	2016
24832511	Sales Online a.s. v likvidaci	240/1	zákaz činnosti	36 mės.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2017
29184011	R + R eko s.r.o.	256/1	zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži	3 roky		2016
25245481	D - PERFECT s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - podnikání	12 mės.	zaniklá	2016
27707989	EDILINVEST s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - výroba, obchod a služby	36 mės.	zaniklá	2016
28303644	ALLFIN Management, s.r.o. v likvidaci	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - výroby, obchodu a služeb		zaniklá	2016
29230594	Jubasi group, s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání s předmětem podnikání výroba, obchod, služby v přílohách 1 až 3 ŽŽ	60 mės.	existuje	2016
29266343	Karneval Trade s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu podnikání s předmětem výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1)-3) ŽŽ	10 let	zaniklá	2016
29295157	OPB group s.r.o. v likvidaci	209/1,3	zákaz činnosti - podnikání s předmětem výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 a 3 ŽŽ	60 mės.	zaniklá	2016
29360102	1. stavební servisní s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - předmět podnikání: výroba, obchod a služby uvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ	5 let	zaniklá	2016
41602731	T E V O X spol. s r.o.	256/1a,2/a	zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži	5 let		2017
60697571	INTERAUDIT MORAVIA spol. s r.o.	241/1	zákaz činnosti - spočívající v zákazu výkonu podnikatelské činnosti, jejímž předmětem je vedení účetnictví a daňové poradenství	24 mės.	zaniklá	2017
46901361	STAVIT, s.r.o.	256/1	zákaz plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži	2 roky		2017

60750880	KOOSTAV s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti - ostatní - provádění staveb, jejich změn a odstraňování. Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽZ	60 měs.	v likvidaci	2016
60750880	KOOSTAV s.r.o. v likvidaci	240/1,2/c	zákaz činnosti - Ostatní - provádění staveb, jejich změn a odstraňování. Výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	60mės.	v likvidaci	2016
1822781	Edita logistics s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - podnikání	30mės.	v likvidaci	2017
2160706	Reality Minářová s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti (neuvedené v přílohách 1 až 3 žž, činnost účetních poradců, vedení účetnictví, vedení daňové evidence, poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru)	3 roky	existuje	2018
2232154	Ukana holding s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti (podnikání s předmětem podnikání výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona)	16 mės.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2017
3508889	GASTRO DELIVERY s.r.o.	260/1,3	zákaz přijímání dotací a subvencí, výměra	26mės.		2017
3607658	Zájmový spolek rybářů	212/1,4	zákaz přijímání dotací a subvencí	3 roky		2018
22768301	Občanské sdružení Rovné šance	260/1,3; 212/1	zákaz přijímání dotací a subvencí, výměra	36mės.		2017
22793917	INVEST MACA s.r.o.	254/1	zákaz činnosti - zákaz výkonu veškerého předmětu podnikání s výjimkou činností směřujících výhradně k její likvidaci a zániku	24mės.	existuje	2017
24185841	2A Service s.r.o.	254/1	zákaz činnosti - podnikání (uvedené 1-3 ŽZ)	48mės.	existuje	2018
24712221	TC holding s.r.o.	240/1	zákaz činnosti - podnikání (neuvedené 1-3 ŽZ)	36mės.	v likvidaci	2017
25310411	NEKO Kroměříž, spol. s r.o.	254/1	zákaz činnosti - Zákaz výkonu podnikání s předmětem kovoobrábění, výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	36mės.	v likvidaci	2017
25332902	ELEKTRO - QUATRO, s.r.o. v likvidaci	254/1	zákaz činnosti (ostatní - spočívající v zákazu provádění montáží, oprav, údržby, revizí a zkoušek elektrických zařízení a v zákazu výroby instalace, oprav elektrických strojů a přístrojů a elektronických a telekomunikačních zařízení)	5 let	v likvidaci	2018
25552201	PUBSY BRNO, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - v oboru hostinská činnost	1 rok	existuje	2017
25589768	Auto Activity s.r.o.	209/1,5/a, 211/1,6/a	zákaz činnosti - zákaz výkonu předmětu podnikání v oboru výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽZ	1 rok	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2017
26221268	A Kluby České republiky o.p.s.	241/1,2	zákaz činnosti - zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu obecně prospěšných služeb, a to práce s dětmi a	5 let	existuje	2017

			mládeží, prevence sociálně patologických jevů, následná péče pro osoby odloučené ze závislosti na návykových látkách, kontaktní centrum pro uživatele návykových látek a osoby v obtížné životní situaci, ambulantní poradenství a terapie pro osoby závislé na legálních návykových látkách a hazardních hrách nebo osoby ohrožené některou ze závislostí, centrum podporovaného zaměstnání pro osoby obtížně uplatnitelné na trhu práce, celoživotní vzdělávání, pořádání volnočasových aktivit, soutěží, koncertů, výstav, sociální bydlení pro klienty služeb, sociální podnikání, sociální poradenství, zprostředkování zaměstnání a terapeutická komunita			
26229714	TORRO,s.r.o., v likvidaci	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání s předmětem obchodní živnost	24měs.	v likvidaci	2017
26292530	PAD - prodej autodoplňků s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz činnosti		existuje	2018
27264611	Petr Malík s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz veškerého předmětu podnikání s výjimkou činností směřujících výhradně k její likvidaci a zániku	4 roky	existuje	2017
27321428	M-SERVIS montážní a stavební společnost s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu veškerého předmětu podnikání s výjimkou činností směřujících výhradně k její likvidaci a zániku	24měs.	existuje	2017
27478483	RAComp Service s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání, členství ve statutárním orgánu a ve společnostech a družstvech, jejichž předmětem podnikání je zprostředkování obchodu a služeb	10 let	existuje	2017
27707857	System Container s.r.o.	337/3/a	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání s předmětem činnosti účetních poradců, vedení účetnictví, vedení daňové evidence, výroby, obchodu a služeb neuvedených v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona a dále nákladní silniční motorové dopravy	42měs.	existuje	2017
27726550	DUHAN s.r.o.	240/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výroby, obchodu a služeb neuvedených v přílohách 1 - 3 ŽŽ	3 roky	v konkursu	2017
27743039	NovaSteel, s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání s předmětem podnikání opravy silničních vozidel, opravy ostatních dopravních prostředků a pracovních strojů, zámečnictví, nástrojářství a výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	36měs.	zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2017
24200956	Raves OIL s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - jakákoli obchodní činnost	60měs.	existuje	2017
28479165	JMR TRIO s.r.o.	241/1, 240/1	zákaz činnosti - Ostatní - výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 - 3 ŽŽ	18 měs.	v likvidaci	2017
28676301	EL MONT Ústí nad Labem s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu předmětu podnikání, a to výroby, obchodu a služeb	48 měs.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2017

26456575	AQ partners, s.r.o.	209/1	zákaz činnosti - Ostatní - v oborech výroba, obchod a služby uvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ a zednictví	18 mės.	existuje	2017
29214904	GEILT CZECH s.r.o.	240/1	zákaz činnosti - Ostatní - Zákaz výkonu podnikání s předmětem výroba, obchodu a služby neuvedené v přílohách 1 - 3 ŽŽ	72 mės.	v likvidaci	2017
29222184	Král-Kámen s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu podnikání s předmětem podnikání výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ, zpracování kamene a zednictví	72 mės.	existuje	2017
29280036	INVICTA TEAM s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu předmětu podnikání: výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1-3 ŽŽ	30 mės.	v likvidaci	2017
28341058	AMBRIA s.r.o.	209/1	zákaz činnosti -		existuje	2017
44065680	LIGA NA OCHRANU ZVÍŘAT ČR, MO TŘEBÍČ	241/1	zákaz činnosti -	3 roky	existuje	2017
3474780	Auto Scandinavia Transport s.r.o. v likvidaci	240/1	zákaz činnosti - podnikání (silniční motorová doprava)	36 mės.	zaniklá	2017
29184193	PNEUKAR s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - Zákaz výkonu funkce podnikání s předmětem výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ	36 mės.	zaniklá	2017
29184932	HOLYMATY STAV s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - spočívající v zakazu výkonu podnikání s předmětem zednictví a výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 ŽŽ	36 mės.	zaniklá	2017
29369738	G&TRALOG s. r. o.	240/1	zákaz činnosti - výkonu podnikání s předmětem výroba, obchodu a služby neuvedené v přílohách 1 - 3 ŽŽ	48 mės.	v likvidaci	2017
29393001	PILGRIM travel s.r.o. "v likvidaci"	254/1	zákaz činnosti - zákaz podnikání	2 roky	v likvidaci	2017
41603184	KANT S+P s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - předmětem podnikání: výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách jedna až tři ŽŽ a silniční motorová doprava - nákladní provozovaná vozidly nebo jízdními soupravami o největší povolené hmotnosti nepřesahující 3,5 tuny, jsou-li určeny k přepravě zvířat nebo věcí	24 mės.	existuje	2017
25555847	DT - servis, spol. s r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání v oblasti plastových oken a dveří	60 mės.	zaniklá	2017
29368219	Mateřská škola Tiny World s.r.o.	212/1,5/c	zákaz činnosti - odnikání v oblasti školství a vzdělávání	84 mės.	existuje	2018
28343191	INVESTUM CZ, s.r.o. v likvidaci	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - Zákaz činnosti spočívající v podnikání s předmětem výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 a 3 živnostenského zákona	24 mės.	zaniklá	2018
28313470	PREMEDICAL BS, s.r.o. v likvidaci	240/1	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání s předm. výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1-3 živnost. zákona	24 mės.	zaniklá	2018
62242008	Polytronic Praha s. r. o.	254/1	zákaz činnosti - Ostatní - veškerý předmět podnikání s výjimkou činností směřujících výhradně k její likvidaci a zániku	36 mės.	existuje	2017

2138093	F.M.B. Group s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti (podnikání v oborech zprostředkování obchodu a služeb, maloobchod a velkoobchod a opravy a servis motorových vozidel)	3 roky	v li- kvidaci	2018
2580870	ZKML s.r.o. v li- kvidaci	211/1,5c	zákaz činnosti	3 roky	v li- kvidaci	2018
2630788	Total Trade Solutions s.r.o.	240/1,2c	zákaz činnosti: Ostatní - podnikat v předmětu podnikání uvedeném v OR	3 roky	v li- kvidaci	2018
2669684	MSG Guild s.r.o.	227	zákaz činnosti - ostatní - zákaz podnikání v oboru vý- roba, obchod a služby	18 mě- síců	existuje	2018
2841789	Expres Centrum s.r.o.	240/1,2c	zákaz činnosti - ostatní - výroba, obchod a služby neuve- denév přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	24 mě- síců	v li- kvidaci	2019
3225798	Nunn s.r.o.	283/1,3c	propadnutí věci, zákaz činnosti	zákaz pro- vozu lé- kárný, 6 let	existuje	2018
3850951	Horvi 10 s.r.o.	240/1,2c	zákaz činnosti: Ostatní - k trestu zákazu činnosti spočí- vající v zákazu výkonu předmětu podnikání silniční mo- torová doprava - osobní provozovaná vozidly určenými pro přepravu více než 9 osob, včetně řidiče	1 rok	neexistuje	2018
4149921	Malík Stavby s.r.o.	206/1,3	zákaz činnosti - ostatní - podnikání v rozsahu předmětu podnikání	18 mě- síců	existuje	2019
4909992	Enord CZ s.r.o.	342/1	peněžitý, zákaz činnosti - činnost spojená se zprostřed- kováním zaměstnání	25 000,00 Kč		2018
24185205	WEGATRANS Jih- lava s.r.o.	254/1	zákaz činnosti (ostatní - zákaz výkonu funkce statutár- ního orgánu v obchodních korporacích)	5 let	v kon- kursu, za- hájeno in- solvenční řízení na návrh vě- řitele	2018
25107011	GAMAGAS Mělník s.r.o.	241/1,2	zákaz činnosti (výkon volné živnosti)	36měs.	v kon- kursu, za- hájeno in- solvenční řízení na návrh vě- řitele	2018
25224972	ProEmo management s.r.o.	240/1,2	zákaz činnosti (ostatní - zákaz reklamní činnosti, marke- tingu a mediální zastoupení)	48měs.	existuje	2018
25316150	VV brothers s.r.o.	254/1	zákaz činnosti (ostatní - zákaz podnikání v předmětu podnikání obchodní činnost - koupě zboží za účelem jeho dalšího prodeje a prodej)	48měs.	v kon- kursu, za- hájeno in- solvenční řízení na návrh vě- řitele	2018

25441922	SH ENTERTAINMENT s.r.o. v likvidaci	254/1	zákaz činnosti (ostatní - výkon veškerého předmětu podnikání s výjimkou činností směřující výhradně k její likvidaci)	48měs.	v likvidaci	2018
25501461	A-OKNA s.r.o.	209/1,4d	zákaz činnosti - ostatní - podnikání s předmětem podnikání výroba, obchod, služby neuvedené v přílohách 1 - 3 Živnostenského zákona a v oboru zednictví	24 měsíců	v konkursu, v úpadku	2019
25543369	Foto CZ s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu podnikatelské činnosti v rámci uděleného živnostenského oprávnění s předmětem podnikání výroba, obchod a služby, neuvedené v přílohách č. 1 až 3 živnostenského zákona a poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru	48měs.	existuje	2018
25708007	7 STYLE Bohemia s.r.o.	254/1	zákaz činnosti - statní - zákaz výkonu výroby, obchodu a služeb neuvedených v přílohách 1 - 3 živnostenského zákona	48 měsíců	existuje	2018
25848160	WHA systém - CZ s.r.o.	240/1,2c	zákaz činnosti - Ostatní - spočívající: v zakazu výroby, obchodu a služeb neuvedených v přílohách 1-3 živnostenského zákona, zakazu provádění staveb, jejich změn a odstraňování a v zakazu projektové činnosti ve výstavbě	3 roky	zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele, v konkursu, v úpadku	2019
26317516	REIMA INTERIER s.r.o.	212/1,5c,260/1,4c	peněžitý, Zákaz přijímání dotací a subvencí	20 000,- Kč, 5 let	existuje	2018
26977150	ROSI-RE s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - ostatní - zákaz výkonu podnikatelské činnosti v rámci uděleného živnostenského oprávnění s předmětem podnikání hostinská činnost a výroba, obchod a služby, neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	36 měsíců	existuje	2018
27225372	MZ Oil s.r.o.v likvidaci	209,1,4d	zákaz činnosti - Ostatní - dovoz, vývoz, prodej pohonných hmot	24 měsíců		2018
27318915	VANAPO CZ s.r.o.	209/1,4/d	zákaz činnosti - Ostatní - v oboru výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	10 let	existuje	2018
28266871	GWEN s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání v oboru zámečnictví, nástrojářství, výroba, instalace a opravy elektrických strojů a přístrojů	48měs.	existuje	2018
28282850	MOSI s.r.o.	209/1,4d, 348/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání s předmětem podnikání: provádění staveb, jejich změn a odstraňování a výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	36 měsíců	existuje	2019
28636023	Petřvaldská vyhlídka s.r.o.	240/1,2/c	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz podnikání v oboru výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona.	3 roky	existuje	2018
28657667	ELISA RENA s.r.o.	337/1/a	zákaz činnosti - zákaz živnostenského podnikání podle z. č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání v platném znění s předmětem podnikání pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor, a dále výroba, obchod a	36 měs.	existuje	2018

			služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona.			
29060478	Modem Media s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti: Ostatní	2 roky	existuje	2019
29146178	Credit Post, s.r.o.	209/1,3	zákaz činnosti - trest zákazu činnosti obchodní společnosti (obchodní společnost nesmí vykonávat žádnou činnost).	2 roky	existuje	2018
29183618	Geotechnik, s.r.o. - organizační složka	241/1	zákaz činnosti	1 rok	existuje	2018
29219159	D-Pharm, a.s.	209/1,4d	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz distribuce léčivých přípravků	5 let	povolena reorganizace, v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh dlužníka, v úpadku	2018
29276551	METAENERGO s.r.o.	241/1,2	zákaz činnosti - Ostatní - výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	60měs.	existuje	2018
29291747	BRC Production SE v likvidaci	240/1,2	zákaz činnosti - Ostatní - obráběčství, zámečnictví, nástrojářství, svařování, pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor	2 roky	v likvidaci	2018
29356628	AVP logistik s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání v silniční motorové dopravě	60měs.	existuje	2018
29367263	EMPOREL TRADE s.r.o.	217/1,2	zákaz činnosti - Ostatní - dovoz, vývoz, prodej pohonných hmot	48měs.	existuje	2018
29368723	Joker Brno s.r.o.	252/1	zákaz činnosti - Ostatní - podnikání: 1) v oboru hostinská činnost, 2) výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	3 roky	existuje	2018
29441129	K&L Partners s.r.o.	211/1,6a,	zákaz činnosti: zákaz podnikání s předmětem výroba, obchod a služby neuvedené v příl. 1-3 živnostenského zákona, obráběčství, opravy silničních vozidel, zámečnictví, nástrojářství a silniční motorová doprava	10 let	v konkursu	2018
45479437	STAVEKO, s.r.o.	241/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu předmětu podnikání	24měs.	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele, v úpadku	2018
48951889	Seegmuller Praha, spol. s r.o.	240/1	zákaz činnosti: Ostatní - zákaz provozování silniční motorové dopravy všeho druhu, Propadnutí věci	2 roky	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele	2019

49437062	LIKÉ s.r.o.	283/1,3b,c	zákaz činnosti: zákaz provozu lékárny	10 let	existuje	2018
1479121	ORCHID FASHION TRADE s.r.o.	209/1	zákaz činnosti (ostatní), propadnutí věci	60 měsíců	existuje	2019
1599577	CB Sat s.r.o.	212/1, 260/1,3	zákaz přijímání dotací a subvencí	3 roky	existuje	2019
1854461	KOMODITY.EU, s.r.o.	209/1,4D	zákaz činnosti, zákaz obchodování s komoditami	10 let	existuje	2019
3453308	Trading New Element s.r.o.	209/1	zákaz činnosti - ostatní, propadnutí věci	60 měsíců	existuje	2019
24725871	WELFARE SERVICE s.r.o.	211/1,5c	zákaz činnosti spočívající ve zprostředkování úvěrových produktů	5 let	existuje	2019
24849588	PKW GROUP s.r.o.	209/1,4d	zákaz činnosti - zákaz vykonávání výroby, obchodu a služeb neuvedených v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	5 let	existuje	2019
25550861	MADCOM s.r.o.	240/1	zákaz činnosti- Ostatní - výroba, obchod, služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	2 roky	existuje	2019
25824821	Šiko - travel, s.r.o.	240/1,2c	zákaz činnosti - Ostatní - výkon podnikání ve formě výroby, obch. a služeb neuved. v přílohách 1-3 ŽZ provád. staveb, jejich změn a odstraň.		existuje	2019
27726070	PBATECH s.r.o.	240/1	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz provozovat činnost v předmětu svého podnikání	84 měs.	zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele, v konkursu	2019
27767582	KAMOREC s.r.o.	240/1,2c	zákaz činnosti - Ostatní - zákaz výkonu podnikatelské činnosti s předmětem podnikání silniční motorová doprava	24 měsíců	existuje	2019
28299507	HAPPY LIVING s.r.o.	209/1,4d	peněžité, zákaz činnosti - zákaz výkonu předmětu podnikání – výroba, obchod a služby neuvedené v přílohách 1 až 3 živnostenského zákona	60 000,- Kč, 5 let	existuje	2019
28467876	DAPAU s.r.o.	337/3a	zákaz činnosti - Ostatní - s předmětem podnikání výroba, obchod a služby	3 roky	existuje	2019
29043425	EUROPORK s.r.o.	337/3a	zákaz činnosti - Ostatní - s předmětem podnikání, výroba, obchod a jiné služby	3 roky	zahájeno insolvenční řízení na návrh věřitele, v konkursu	2019
29269539	METATREX s.r.o.	254/1	zákaz činnosti - Ostatní - spočívající v zákazu podnikání s předmětem činnosti pronájem nemovitostí, bytů a nebytových prostor	2 roky	existuje	2019
47546719	Farma Pavlíkov s.r.o.	337/3a	zákaz činnosti: Ostatní - s předmětem podnikání, výroba, obchod a služby aj.	3 roky	v konkursu, zahájeno insolvenční řízení na	2019

					návrh vě- řitele, v úpadku	
--	--	--	--	--	----------------------------------	--

tabulka č. 3 – přehled pro trest zákazem činnosti

průměrná výše trestu zákazu činnosti	44,14 měsíců
nejkratší trest	12 měsíců
nejdelší trest	15 let

tabulka č. 4 – průměry pro trest zákazem činnosti

Zákaz činnosti je nejčastěji ukládaným trestem – ve 35 % případů, s 33 % četností následuje peněžitý trest, právnické osoby jsou postiženy zrušením v 13,6 % případů. Propadnutí věci nebo majetku je ukládáno ve 2 %, resp. v 1,5 % případů²⁴⁷. Výše uvedená polemika na téma problematiky vedlejších důsledků, které jsou v neprospěch právnických osob, a jejich přílišná tvrdost je tedy namístě. S posuzováním přiměřenosti ukládaných sankcí je též neoddělitelně spjata téma obhajoby právnické osoby a její ústavněprávní mantinely.

²⁴⁷ Data získaná do listopadu roku 2019.

12. Ústavně zaručená práva právnickým osobám

Základním kamenem a hraničními mantinely trestního práva, resp. trestního procesu v České republice je Listina základních práv a svobod, tedy usnesení předsednictva České národní rady, které bylo publikováno pod č. 2/1993 Sb. a je dle čl. 3 a 112 Ústavy součástí ústavního pořádku České republiky. Listina jako taková stojí pak na ideovém základě přirozeného práva.²⁴⁸

Tento fakt pak vnáší do zkoumané problematiky otázku, zda se základní práva a svobody uplatní i v případě trestního stíhání právnických osob. Listina jasně deklaruje v čl. 1, resp. čl. 3, že *„[l]idé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“* a že *„[z]ákladní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“*

Nic nenasvědčuje tomu, že by základní práva a svobody byly zaručeny i právnickým osobám, základní vymezení osobní působnosti předpisu jasně ukazují pouze na fyzické osoby – člověka, čl. 3 neříká nic o rozdílnosti právní formy, resp. o vymezení důvodu právní existence a právní subjektivity. Subsumpce pod zbytkovou klauzuli *„nebo jiného postavení“* zřejmě není úplně možná, jelikož gramatickým a sémantickým výkladem je spíše zřejmé, že cílí na sociální postavení jedince.

Žádný zákonný imperativ, který by nařizoval poskytovat ochranu základních práv a svobod právnických osob, v českém právním řádu neexistuje. Neexistuje ani jiný předpis, který by konstatoval či dovozoval, že právnické osoby jakýmkoli základními právy a svobodami kdy disponovaly – na rozdíl třeba od úpravy německé, která v čl. 19 odst. 3 stanoví, že základní práva se vztahují i na tuzemské právnické osoby, pokud to její povaha připouští²⁴⁹.

Pokud bychom ale připustili, že úprava základních ústavněprávních hranic trestního práva se dotýká pouze úpravy trestního řízení vůči fyzickým osobám, nastala by absurdní situace

²⁴⁸ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda II. díl*. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-472-2, str. 37-39.

²⁴⁹ Autorův překlad z německého originálu: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland - Art 19 (3) Die Grundrechte gelten auch für inländische juristische Personen, soweit sie ihrem Wesen nach auf diese anwendbar sind.

možného vedení trestního řízení proti právnickým osobám bez ohledu na základní principy trestního práva, např. zákaz retroaktivity (který je dnes hojně řešen právě ve vztahu k trestnímu stíhání právnických osob – o této problematice více v následujících kapitolách).

Z textu Ústavy a Listiny tedy, jak bylo podáno výše, nikterak nevyplývá, že by právnické osoby požívaly ochrany jejich základních práv a svobod, resp. že by nějakými byly vůbec nadány – v kontextu trestního práva a možnosti vedení trestního řízení proti právnickým osobám. Odhlédneme-li od rozhodovací činnosti Ústavního soudu pro krátký moment, neexistuje jiné výkladové východisko, které by umožnilo dovodit, že, i přes textaci Ústavy i Listiny, právnické osoby mohou vyžadovat ochranu svých základních práv a svobod? Kladnou odpověď by mohl přinést zákon č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu, zejména pak ustanovení § 72 odst. 1, který připouští, že ústavní stížnost může podat mimo fyzické osoby i osoba právnická, *„jestliže tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci ... bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem“*. Z vyznění tohoto ustanovení můžeme zřejmě dovodit, že pokud může ústavní stížnost podat vedle osoby fyzické i osoba právnická, pak Ústava, resp. Listina, zaručuje základní práva a jejich ochranu i právnickým osobám. Otázkou ale v tomto případě zůstává, zda se tato ochrana nevztahuje pouze na čl. 11 odst. 2, který upravuje limity vlastnického práva.

Tuto výkladovou mezeru doplnil vyplnil svou rozhodovací činností Ústavní soud. Významným rozhodnutím v této oblasti je např. rozhodnutí Ústavního soudu ve věci vedené pod sp. zn. Pl. ÚS 15/93 ze dne 19. 1. 1994, ve kterém soud uvedl, že pro posouzení předmětné věci je třeba zkoumat, *„zda se příslušná ustanovení o základních právech a svobodách týkají právnických osob vůbec. Listina sama se v tomto směru výslovně nevyjadřuje. Lze se však dovolat prohlášení bývalé České a Slovenské Federativní Republiky při ratifikaci Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které uznává pravomoc Evropské komise pro lidská práva přijímat podle čl. 25 Úmluvy stížnosti osob, nevládních organizací nebo skupin osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou (srov. Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí, publikované pod č. 209/1992 Sb.)*. Z toho lze dovodit ochotu státu poskytnout ochranu i právnickým osobám, *pokud jde o základní práva a svobody“*. Dále se pak rozhodnutí odvolává též na dikci ustanovení § 72 zákona č. 182/1993 Sb. ve stejném duchu, jako je toto ustanovení analyzováno výše. Tímto rozhodnutím bylo vyjádřeno obecné pravidlo ochoty připustit, že právnické osoby mohou mít základní a ústavně zaručená práva tak ve stejném smyslu, jak je tomu u osob fyzických.

Dalším rozhodnutím Ústavního soudu, které stojí za pozornost, je jeho usnesení ze dne 6. ledna 1998 vedené ve věci vedené pod sp. zn. I. ÚS 282/97. Tímto usnesením byla odmítnuta ústavní stížnost, kterou se právnická osoba domáhala ochrany svého „subjektivního práva formulovaného v čl. 35 Listiny základních práv a svobod, které každému přiznává právo na příznivé životní prostředí a na úplné a pravdivé informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů²⁵⁰“. Ačkoli předchozí rozhodovací praxe Ústavního soudu v obecné rovině připustila poskytování ochrany základních práv právnických osob, nespécifikovala však rozsah takových práv jim náležejících. Usnesení ze dne 6. ledna 1998 pak blíže specifikuje, že „právnická osoba [se] může domáhat ochrany jen takových práv chráněných Listinou základních práv a svobod, které odpovídají jejímu právnímu postavení, resp. pokud jsou svou povahou pro ni použitelná“.

Tento interpretační proces dospěl ve své podstatě k totožnému výsledku, který je, jak již bylo zmíněno, v nám blízkém právním řádu německém zakotven výslovně. Jednotlivá základní práva, zejména ta s dopadem na oblast trestního práva, je třeba dále zkoumat, resp. je třeba nadále hodnotit jejich povahu a použitelnost pro postavení právnické osoby. Celou situaci navíc komplikuje nedokončená rekodifikace trestního práva procesního, které je třeba v současnosti dotvářet extenzivním výkladem.²⁵¹

K postavení právnických osob v civilním procesu, resp. zásadou spravedlivého procesu se zabýval Ústavní soud ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 13/98, ve které vydal dne 3. září 1998 náleze²⁵², kterým konstatuje, že „[z]ásada rovnosti stran je stěžejní zásadou spravedlivého procesu ... [a] [p]rávnické osoby ... mají způsobilost být účastníkem řízení a soud s nimi tedy musí zacházet stejným způsobem jako s účastníkem řízení, který je fyzickou osobou“. V tomto směru je třeba nahlížet i na ostatní základní práva a při rozhodování, zdali se to které základní právo zaručuje i právnické osobě. Tedy je třeba zkoumat reálné postavení právnické osoby v rámci zkoumaného právního vztahu či situace a při současné aplikaci pravidla vymezeného ve shora zmíněném

²⁵⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. ledna 1998 ve věci vedené pod sp. zn. I.ÚS 282/97.

²⁵¹ Nedokončená rekodifikace trestního řádu, vedle občanského soudního řádu, je jedním z největších selhání zákonodárce a Ministerstva spravedlnosti České republiky. Komise pracující nejméně od roku 2014 (nejdříve pod vedením prof. Šámala, poté prof. Císařové) nebyla schopna vyprodukovat životaschopný návrh nového předpisu. Ten byl po předložení odborné veřejnosti v roce 2018 podroben naprosto zdrcující kritice pro jeho snahu omezit obhajovací práva obviněných a neúměrné posílení pravomocí orgánů činných v trestním řízení. Vzhledem k náležitosti situace byl nově v lednu 2019 jmenován předsedou komise JUDr. Říha z Právnické fakulty Univerzity Karlovy a Nejvyššího soudu ČR.

²⁵² Nález publikovaný pod č. N 98/12 SbNU 45

usnesení (sp. zn. I. ÚS 282/97) učinit závěr, zda je takové právo zaručeno i právnické osobě vedle osoby fyzické.

Takto musíme přistupovat i základním právům, která jsou zaručena fyzickým osobám v rámci trestního procesu a každé jednotlivé právo poskytnuté fyzické osobě konfrontovat s realitou zákona o TOPO. Tedy z pohledu právnické osoby ověřovat, kterým z každého jednotlivého práva fyzické osoby stíhané v trestním řízení disponuje též právnická osoba v pozici podezřelé, obviněné a obžalované, přičemž (a jak bude dále ukázáno) takové vážení není bez svých specifických problémů.

12.1. Čl. 36 listiny – právo na soudní ochranu

Pokud tedy začneme analýzu článkem 36 Listiny, zde by výklad neměl činit větších potíží. Právnické osoby se v reálném životě domáhají svých práv u soudů či jiných orgánů, a stejně tak se běžně obracejí na soud ve smyslu odst. 2 uvedeného článku. Složitější se však už může zdát výklad článku následujícího.

12.2. Čl. 37 listiny – zákaz sebeobviňování a osoba blízká

12.2.1. Zákaz sebeobviňování

Čl. 37 odst. 1 Listiny je vyjádřením základní zásady trestního práva, a to zákazu donucování k sebeobviňování, tradičně je tato zásada vyjádřena *nemo tenetur se ipsum accusare*. Tento článek není jediným, ve kterém je tato zásada obsažena, dále je rozvinuta i v čl. 40. Čl. 37 odst. 1 Listiny říká, že každý může odepřít výpověď, pokud by jí:

- A. způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě; nebo
- B. způsobil nebezpečí trestního stíhání osobě blízké.

Teoreticky ve vztahu k řešené problematice trestní odpovědnosti právnických osob tedy Listina věcně vymezuje dva okruhy situací, kdy vyslychaná fyzická osoba – statutární orgán je oprávněna odmítnout výpověď v jakémkoli stadiu trestního řízení vedeného proti právnické osobě:

- a) v prvním případě (i) pokud by se vyslýchaný jako fyzická osoba měl sebeobviňovat, tedy svojí výpovědí o domnělé trestné činnosti jiné osoby (podezřelé či stíhané právnické osoby) by mohl navodit trestní stíhání sobě, nebo (ii) pokud by vyslýchaný statutární orgán měl sebeobviňovat právnickou osobu, za níž jedná;
- b) v druhém případě jde o morální aspekt obvyklý ve společensky vyspělých právních systémech, a sice vyslýchaný nemá povinnost svědčit proti svým nejbližším osobám, které jsou definovány jednak příbuzenským vztahem, jednak blízkým citovým vztahem, pokud by újmu, kterou utrpěla podezřelá (stíhaná) osoba, by vyslýchaná osoba důvodně pociťovala jako újmu vlastní (§ 22 občanského zákoníku).

Samozřejmě uvedený koncept zakotvený v Listině byl formulován a ústavodárným shromážděním přijímán do ústavního pořádku v roce 1991 resp. 1993, tedy v době, kdy právní řád Československé České republiky znal výlučně trestní odpovědnost fyzických osob, odpovědnost právnických osob citovaný text Listiny nemohl presumovat.

Po přijetí zákona o TOPO se samozřejmě nabízí legitimní otázka, nakolik se lze s odkazem na čl. 37 odst. 1 Listiny domáhat ústavního práva odmítnou odpovědnost, pokud je stíhána právnická osoba.

(a) Ad A. Sebeobviňování

Ačkoli by se část A) čl. 37 odst. 1 Listiny mohla zdát bez praktických aplikačních obtíží, v případě stíhání právnických osob je situace komplikovanější. Je totiž třeba si uvědomit, že právnická osoba sama o sobě vypovídat nemůže. Za právnickou osobu bude vždy vypovídat její statutární orgán.

A právě výpověď statutárního orgánu právnické osoby může působit potíže. K osvětlení tohoto problému se musíme vrátit zpět do teoretických částí výše pojednávajících o povaze právnických osob a zejména tvorbě jejich vůle.

Statutárním orgánem je fyzická osoba, která má oprávnění jednat za právnickou osobu. Zároveň je též tím subjektem, který utváří vůli právnické osoby, resp. vyjevuje vůli právnické osoby navenek. Tedy v praxi často může vzniknout situace, kdy v rámci tzv. přičitatelnosti trestné činnosti fyzické osoby právnické osobě je fyzickou osobou podezřelou ze spáchání přičitatelného trestného činu přímo statutární orgán a současně je ze stejného důvodu podezřelá příslušná právnická osoba. Vzniká tedy konfliktní situace, kdy jedna a tatáž osoba by měla vypovídat ve dvou

rozdílných rolích – jako podezřelá fyzická osoba a současně jako podezřelá právnická osoba, přičemž ustanovení § 34 odst. 4, 5 zákona o TOPO se v tomto stadiu přípravného řízení neaplikuje (k tomu viz používaná terminologie v ustanovení § 34 odst. 4 zákona o TOPO – obviněný, svědek).

K tomu je třeba poznamenat, že podle názoru autora, pokud by zastupováním zájmů právnické osoby byla pověřena fyzická osoba odlišná od statutárního orgánu, nelišila by se příliš situace od zastupování přímo statutárním orgánem, neboť pověřená osoba může jednat vždy jen na základě a v mezích zmocnění, které je ovšem zase udělováno statutárním orgánem. Tedy pokud by pověřená osoba měla v rámci trestního stíhání vypovídat za zastupovanou právnickou osobu, musel by se zmocněnec držet mezi zmocnění (na rozdíl od opatrovníka ustanoveného pro trestní stíhání soudem - § 34 odst. 5 zákona o TOPO) a jen obtížně si lze představit, že by statutární orgán kohokoli zmocnil proti svým vlastním osobním zájmům či proti zájmům jím řízené právnické osoby. Tento problém omezení rozsahu zmocnění pro zmocněnce ustanoveného statutárním orgánem pro stadium trestního stíhání po sdělení obvinění nijak neřeší ani § 34 odst. 2 zákona o TOPO, zákon ani nijak nestanoví povinnosti zmocněnce, které by měly být pro potřeby zastupování právnické osoby v rámci jejího trestního stíhání odlišné od běžného zmocnění udělovaného dle § 436 občanského zákoníku.

Základní otázkou ve vztahu k řešené problematice je, zda i pro právnickou osobu může platit ústavní výsada ochrany proti nucení k sebeobviňování. Při zralé úvaze autor této práce nenachází relevantní logickou argumentaci, proč by podezřelé nebo stíhané právnické osobě mělo být privilegium práva k odepření výpovědi odnímáno. Ustanovení § 1 odst. 2 zákona o TOPO konstituuje princip subsidiarity trestního zákoníku a trestního řádu, kdy zákon o TOPO je pro případy trestního stíhání právnických osob předpisem speciálním – „nestanoví-li *tento zákon* (zákon o TOPO) *jinak, použije se trestní zákoník a v řízení proti právnické osobě trestní řád, není-li to z povahy věci vyloučeno.*“ Komparací zákona o TOPO, trestního zákoníku a trestního řádu, které ve smyslu citovaného zákonného ustanovení tvoří společně právní fundament trestního stíhání právnických osob, lze dojít k závěru, že veškeré instrumenty, které zákon přiznává pro obhajobu trestně stíhané fyzické osoby, lze aplikovat též pro právnickou osobu, pouze s výjimkou práva na nutnou obhajobu, které je výslovně v ustanovení § 35 odst. 2 zákona o TOPO vyloučeno.

Pro úplnost je třeba se ještě argumentačně věnovat cit. znění ustanovení § 1 odst. 2 in fine zákona o TOPO: „[...] *není-li to z povahy věci vyloučeno.*“

Je samozřejmé, že právnická osoba je pouhou právní fikcí vytvořenou historicky právními prostředky v reakci na společenský a ekonomický vývoj lidského společenství. Bez ohledu na společenské zřízení a politické uspořádání, je právnické osobě všemi současnými právními řády přiznávána právní subjektivita a relativní (rozsah autonomie vůle právnické osoby už je samozřejmě limitován konkrétním společenským a politickým zřízením) autonomie jednání a rozhodování a samozřejmě na to navazující odpovědnost. Shodná koncepce byla recipována do našeho právního řádu, kdy občanský zákoník přiznává v § 118 právnické osobě po celou dobu jejího trvání právní osobnosti shodně jako v § 23 přiznává právní osobnost fyzické osobě po celou dobu jejího života.

To ovšem nic nemění na skutečnosti, že existuje celá řada právních i věcných rozdílů mezi fyzickou a právnickou osobou. A právě tyto rozdíly, které pro potřeby zákona o TOPO by bylo jen velmi obtížné taxativně vymezit, pokud fakticky brání či zcela vylučují v rámci trestního stíhání aplikaci na právnickou osobu některého z postupů předvídaného trestním zákoníkem nebo trestním řádem pro fyzickou osobu, jsou subsumovány pod citovanou tezi § 1 odst. 2 „[...] *není-li to z povahy věci vyloučeno.*“

Podle právního názoru autora ale tuto generální výlukou lze aplikovat výlučně na situace, kdy kterékoli ustanovení trestního zákoníku či trestního řádu aplikovatelné na fyzickou osobu nelze fakticky, věcně, použít v případě právnické osoby. Zcela krajním ale ilustrativním případem takového právního institutu trestního zákoníku by byla např. situace, kdy by právnická osoba měla být odsouzena k trestu nepodmíněného odnětí svobody, což je jistě ze své podstaty nemožné a bylo by nesmyslné, kdyby soud měl takto rozhodnout, i pokud by neměl v § 15 zákona o TOPO katalog trestů vlastní pro právnické osoby.

Jiná situace by ale byla, kdyby soud s odvoláním na ustanovení § 34 odst. 2 in fine zákona o TOPO odmítla aplikovat kterékoli ustanovení trestního zákoníku nebo trestního řádu, které by sice fakticky aplikovatelné bylo, ale soud by jej vyloučil s odkazem na svůj právní názor, že v daném případě se mu nejeví správné, spravedlivé či etické nechat jej použít právnickou osobu. Opět jen pro ilustraci zcela krajní příklad, pokud by např. soud odňal právo opravného prostředku do opakovaného rozhodnutí o své nepodjatosti s (byť pravdivým) poukazem na to, že se jedná ze strany právnické osoby o obstrukční postup.

Byť autor uznává, že použité příklady v obou případech byly až absurdní, jeho záměrem ale bylo dokumentovat, že vyloučit aplikaci trestního zákoníku či trestního řádu na trestní stíhání právnické osoby lze pouze v případech, kdy je použití vyloučeno věcnou nemožností a nikoli pouze v důsledku právního hodnocení o vhodnosti či nevhodnosti použití konkrétního zákonného instrumentu v konkrétním případě. A není pochyb o tom, že vyloučení práva na odmítnutí vypovídat v jakémkoli stadiu trestního řízení v případě, pokud by vyslýchaný způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, by nemohlo být dáno faktickou nemožností, ale mělo by základ pouze v právním názoru, byť sebevyšší, soudní instance.

Navíc pro uvedený právní názor autora svědčí i jednoduchá úvaha – pokud by zákonodárce chtěl právo na odmítnutí vypovídat v situaci, která by byla sebeobviněním, právnické osobě odejmout, pak by to učinil přímou textací zákona o TOPO stejně, jako to učinil v § 35 odst. 2 zákona o TOPO v případě nutné obhajoby.

Do katalogu argumentace ve prospěch závěru, že též právnická osoba je oprávněna odmítnout v rámci trestního řízení výpověď, kterou by sama sobě způsobil nebezpečí trestního stíhání, autor podpůrně doplňuje též obecnou tezi vycházející ze společenskopolitického uspořádání České republiky po roce 1989, v tom smyslu, že v rámci moderního demokratického právního systému nelze shledat jediný relevantní důvod, proč by měla být zakotvena povinnost jakéhokoli subjektu podávat svědectví usvědčující jeho samotného z trestného činu.

(b) Ad B. nebezpečí trestního stíhání způsobené osobě blízké

Další zásadní výkladovou komplikací je otázka institutu *osoby blízké*. Může statutární orgán odeprít výpověď s odůvodněním, že právnická osoba je „osoba mu blízká“ a svou výpovědí by jí nebo sobě mohl přivodit nebezpečí trestního stíhání?

Na tuto problematiku musíme pohlížet konkrétně:

V souvislosti s otázkou, zda a za jakých okolností je fyzická osoba v pozici statutárního orgánu personifikujícího podezřelou či stíhanou právnickou osobu oprávněna odmítnout výpověď

v souladu s výše citovaným čl. 37 odst. 1 Listiny, pokud by výpovědí způsobila nebezpečí trestního stíhání:

- (i) jiné majetkově spřízněné právnické osobě (mateřské společnosti, dceřiné společnosti, sesterské společnosti);
- (ii) zastupované právnické osobě jako osobě sobě blízké (pokud by praxe došla k závěru, že v daném případě nelze aplikovat ustanovení čl. 37 odst. 1 o právu odmítnout výpověď, která by byla sebeobviněním zastupované právnické osoby);
- (iii) jiné podezřelé či stíhané právnické osobě fakticky blízké fyzické osobě (vlastníku, jinému členu statutárního orgánu, vedoucímu či jinému zaměstnanci atp.);
- (iv) sobě jako fyzické osobě blízké vyslychané právnické osoby,

a to mj. v souvislosti s otázkou, zda a za jakých okolností je kterákoli fyzická osoba obecně oprávněna odmítnout výpověď v souladu s výše citovaným čl. 37 odst. 1 Listiny, pokud by výpovědí způsobila nebezpečí trestního stíhání právnické osobě, kterou vlastní, v rámci které vykonává funkci statutárního orgánu nebo je součástí kolektivního statutárního orgánu, ve které vykonává vedoucí pozici, nebo na které je závislá svými příjmy, případně má k ní jiný nadstandardní vztah.

Dojdeme-li k závěru, že k obviňování sama sebe nemohou orgány činné v trestním řízení v souladu s čl. 37 odst. 1 Listiny nutit kohokoli, tedy ani právnickou osobu, logicky se nabízí druhá otázka, zda právnická osoba může mít osobu blízkou fyzickou či právnickou, a naopak, jestli právnická osoba se může stát jiné fyzické nebo právnické osobě osobou blízkou, tedy zda v případě právnické osoby lze s odvoláním na čl. 37 odst. 1 Listiny aplikovat institut osoby blízké.

Podle ustanovení § 22 občanského zákoníku se osobou blízkou rozumí:

- (i) příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství, osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí;
- (ii) jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

Podle ustanovení § 125 trestního zákoníku se osobou blízkou rozumí:

- (i) příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner;

- (ii) jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.

Podle ustanovení § 100 trestního řádu má právo odepřít výpověď jako svědek:

- (i) jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojení, manželu, partneru nebo druhu, anebo
- (ii) jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

Komparací citovaných předpisů zjišťujeme, že trestní zákoník a trestní řád obsahují definice osob blízkých sice velmi podobné, ale nikoli totožné, oproti tomu pak definice užitá v občanském zákoníku obsahuje významné rozdíly. Všechny tři citované předpisy ale vychází shodně ze dvojí koncepce stanovení okruhu osob blízkých – (a) z rodinné příbuznosti a (b) z emocionálního vztahu.

Jak bylo poznamenáno v úvodu této kapitoly, specifikace obsahu technického termínu osoby blízké ve zmíněných předpisech, která je pouze dílčí konkretizací ústavněprávního pojmu osoby blízké obsaženého v Listině, byla formulována v době, kdy bezvýjimečně platila doktrína trestní odpovědnosti fyzických osob (individuální trestní odpovědnost). Zákonodárce nemohl při formulování zákonných definic předvídat, že do právního řádu České republiky bude komponován institut trestní odpovědnosti právnických osob.

Pokud bychom v této situaci měli připustili, že právo na odmítnutí výpovědi z důvodů existence vztahu osob blízkých lze aplikovat (shodně jako je tomu u zákazu sebeobviňování) i na právnickou osobu, musíme si nastolit otázku, jaká analogie je v případě aplikace zásady formulované ve vztahu k fyzickým osobám ještě přípustná pro právnické osoby, abychom nevybočili z mezí zákona.

Pokud jde o rodinnou příbuznost, mohli bychom *per analogiam* u právnických osob nalézt poměrně jednoduše obdobu spočívající v majetkové provázanosti právnických osob.

I právnické osoby jsou v praxi často „spřízněny“ prostřednictvím majetkových vazeb jako osoby mateřské a dceřiné či sesterské, osoby ovládající a ovládané. Přestože autorovi není znám z praxe žádný případ, kdy by se vyslýchaná právnická osoba dovolávala práva nevyprávět s odkazem na své majetkové propojení a tím „příbuznost“ se stíhaným subjektem, lze se důvodně domnívat, že by toto odmítnutí výpovědi bylo posouzeno jako *extra legem* s tím, že se nelze účinně dovolávat analogie rodinného spříznění mezi fyzickými osobami a majetkovým propojením právnických osob (vzájemným držením podílů například).

Obdobná by byla též situace, pokud by právnická osoba odmítala svoji výpověď v rámci trestního řízení s poukazem na skutečnost, že by újmu spřízněné (majetkově propojené) právnické osoby pociťovala důvodně jako újmu vlastní.

Jistě není pochyb o tom, že vlastnická a majetková provázanost právnických osob v případě trestního stíhání jedné z nich by mohla vést k fatální újmě ostatních spřízněných právnických osob. A jistě se dá i volně interpretovat, že právnická osoba činící usvědčující výpověď by pociťovala újmu podezřelé spřízněné právnické osoby důvodně jako újmu vlastní.

Ani v tomto případě by zřejmě nebylo odmítnutí výpovědi orgány činnými v trestním stíhání akceptováno jako oprávněné, byť by mělo vyšší věcnou validitu, neboť skutečně faktický dopad stíhání příp. odsouzení právnické osoby by mohl mít zásadní dopad do poměrů či dokonce existence spřízněné právnické osoby. Protože by se obtížně polemizovalo s věcným předpokladem, že právnická osoba odmítající v takovéto situaci vypovídat by „*újmu, kterou utrpěla jedna z nich, důvodně pociťovala jako újmu vlastní*“, opíralo by se zdůvodnění takovéhoho zamítavého rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení patrně o formálně právní argument, kdy jako nenaplněný by byl označen druhý nutný předpoklad, a sice, že jde o „*jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném*“ s tím, že mezi právnickými osobami nemůže jít o poměr rodinný a tedy nemůže tak jít ani o poměr obdobný.

V kontextu řešení otázky, zda lze ze strany vyslýchané právnické osoby vypovídající prostřednictvím statutárního orgánu odmítnout vypovídat s odvoláním na institut *osoby blízké*, je třeba se ještě zabývat situací, kdy za vyslýchanou právnickou osobu jedná statutární orgán – fyzická osoba, která prohlásí přímo o sobě, že má k podezřelé právnické osobě vztah obdobný rodinnému a že by újmu podezřelé právnické osoby důvodně pociťovala jako újmu vlastní.

Pokud jde o vztah obdobný rodinnému, ten by mohl být dán vlastnictvím podstatné části právnické osoby, klíčovým postavením v rámci řízení právnické osoby atp.

Co se týče pocítění újmy právnické osoby jako újmy vlastní, to může samozřejmě být dáno celou řadou faktorů. Např. fyzická osoba mohla právnickou osobu v rámci holdingové struktury zakládat či z jiného důvodu mít na ní klíčový vliv a chápat jí tak jako svůj výtvar, chápat jí s ohledem na délku působení v ní jako tzv. součást svého života, nebo prostě na ní být odkázán svojí výživou. Ve všech těchto příkladných situacích, a jistě i v řadě dalších, by nepochybně emoci na straně statutárního orgánu – fyzické osoby bylo možno považovat za *újmu, kterou by pociťoval jako újmu vlastní*.

Z výše uvedeného je patrné, že zásadní rozdíl mezi situacím, kdy se dovolává práva na odmítnutí výpovědi přímo právnická osoba z důvodů stojících na její straně (vztah mezi dvěma právnickými osobami), jen obtížně si lze představit úspěšné odvolání na citový vztah k podezřelé právnické osobě. Jiný bude ovšem případ, pokud by citová vazba existovala mezi právnickou osobou a statutárním orgánem vypovídající právnické osoby, zde už si emotivní vazbu snadno představit lze.

K tomu je potřeba si připomenout, že zákon o TOPO s řešeným problémem jakkoli nepočítá, ustanovení § 34 odst. 1 a 4 řešící otázku zastupování právnické osoby se na danou problematiku nevztahuje; naopak ustanovení § 34 odst. 6 výslovně stanoví, že statutární orgán, zmocněnec a opatrovník mají v řízení stejná práva a povinnosti jako ten, proti němuž se vede trestní řízení. To by samozřejmě spíše svědčilo závěru, že statutární orgán, který jako jediný má z titulu vykonávané funkce generální zmocnitelské oprávnění, má právo dovolat se práva odmítnou vypovídat proti právnické osobě, jejíž újmu by důvodně pociťoval jako újmu vlastní. I zde by se ale určitě dala očekávat snaha orgánů činných v trestním řízení zapovědět statutárnímu orgánu právo na odmítnutí vypovídat s poukazem na nedostatek vztahu rodinného či obdobného.

Výše uvedenou polemikou otevíráme ryze teoretickou otázku, nakolik je možné v praxi modifikovat a „aktualizovat“ záměr zákonodárce, který logicky vychází ze situace a znalostí

v době, kdy dnes interpretovanou právní normu přijímal. Jestliže bychom totiž připustili možnost soudní praxe aplikovat v reakci na společenské a právní změny platný právní předpis extenzivně nad původně zamýšlený účel, potom by nepochybně analogie mezi fyzickou a právnickou osobou v právu právnické osoby odmítnou v rámci trestního řízení vypovídat, pokud by trestní stíhání majetkově propojené právnické osoby mohla vyslychaná právnická osoba cítit důvodně jako újmu vlastní. Například proto, že by jí trestní stíhání spřízněné právnické osoby mohlo ohrozit v její existenci, mělo své racionální jádro. Stejně tak by se dalo uvažovat v případě vztahu fyzická osoba – právnická osoba. Autor nicméně nepředpokládá jakoukoli tendenci orgánů činných v trestním řízení vycházet vstříc argumentaci právnické osoby v naznačeném smyslu, ačkoli prostor pro změnu výkladu v tomto směru vidí prostor.

Ten například poskytuje poměrně nedávno formulovaný názor Ústavního soudu obsažený v jeho nálezu, který byl vyhlášen dne 9. 7. 2018 ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 955/18, který říká, že „[p]ojem „osoba blízká“ podle čl. 37 odst. 1 Listiny základních práv a svobod znamená, že osoba může odmítnout vypovídat jako svědek i tehdy, není-li mezi dotčenými osobami vztah rodinný, nýbrž jen silný citový vztah, kdy by újmu jedné osoby pocítovala druhá osoba jako újmu vlastní. Břemeno tvrzení ohledně takového vztahu spočívá na svědkovi. Přátelství ovšem může představovat stejně pevné anebo dokonce i silnější pouto, nežli je tomu u rodinných vztahů, a to podle rčení, že nikdo si nevybírá vlastní rodinu, nýbrž právě své přátele.“

Citovaný nálezn Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018 je tedy důležitý zejména proto, že na rozdíl od nálezů mu předcházejících, tento se týká trestní věci a definuje osobu blízkou v kontextu trestního řízení (a trestního práva). Veškeré předchozí nálezy se týkaly řízení ve věcech civilních.

Signifikantní je zejména výkladový postup Ústavního soudu v dané věci; vedle klasické aplikace trestněprávní definice osoby blízké obsažené v ustanovení § 100 odst. 2 TŘ, tedy „příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner nebo druh anebo jiná osoba v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pocítovala tato osoba jako újmu vlastní“, a též v ustanovení § 125 TZ, tedy „příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich,

druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní“, užil k provedení potřebného výkladu, kdo je osobou blízkou, i definice soukromoprávní, a to zejména definici obsaženou v ustanovení § 22 odst. 1 občanského zákoníku, tedy *„příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí“*.

Vždy však jde pouze o konkretizaci ústavněprávního institutu, která však není nikdy úplná. V každém konkrétním případě je třeba otázku „blízkosti“ osoby posuzovat zvlášť – proto též veškeré výše uvedené konkretizace obsahují ve svém závěru zbytkové kritérium pro posouzení pouta mezi osobami *„pociťovat jako újmu vlastní“*. To, že se v těchto ustanovení hovoří vždy o osobách fyzických, a ne právnických, můžeme dovodit (a) u předpisů trestního práva (trestního zákoníku a trestního řádu) podle jejich povahy (předpisů) a základních principů trestního práva, ze kterých úprava vychází (zásada individuální trestní odpovědnosti) a kdo je v jejich osobní působnosti, (b) u příslušného ustanovení § 22 odst. 1 občanského zákoníku komparací s odstavcem následujícím téhož paragrafu. Ten totiž stanoví, za jakých podmínek se i právnická osoba dá považovat za osobu blízkou osobě, která vykonává funkci statutárního orgánu.

A právě vztah osoby vykonávající funkci statutárního orgánu (případně zaměstnance jednajícího za právnickou osobu) a právnické osoby nás v kontextu zkoumané problematiky zajímá nejvíce. Je třeba vyjasnit, zda mezi těmito osobami můžeme dovodit takový vztah blízkosti v rámci trestního řízení tak, aby bylo možné určit, zda se zákaz sebeobviňování, resp. prevence stíhání osob blízkých uplatní i ve vztahu právnické osoby k jejímu statutárnímu orgánu. Sám Ústavní soud ve výše citovaném nálezu totiž říká, že dostatečná intenzita vztahu může být založena i profesní provázaností, jejíž intenzita převyšuje obvyklou mezilidskou soudržnost.

Tedy tento nálezn je stěžejní zejména proto, že Ústavní soud umožnil krom vazby rodinné či obdobné posuzovat sílu vazby mezi osobami nijak nespřízněnými, resp. sdílejícími i jiné než rodinné pouto. Je již jen malý krůček uplatnit obdobný test na právnickou osobou a fyzickou osobou za premisy aplikace teorie fikce, která je na právnické osoby českého práva uplatňována. Lze se ale takové úvahy prakticky dopustit?

Jak například uvádí Mařádek²⁵³, vztah právnické osoby k osobě fyzické a vztah mezi fyzickými osobami navzájem je při zohlednění teorie fikce diametrálně odlišným, to zejména proto, že právnické osoby nejsou nadány vlastní vůlí, tedy žádný vztah vůči jiným osobám mít nemohou. Vůle jiných je jí přičítána, netvoří si ji autonomně (jak by tomu bylo např. za účinnosti předchozí právní úpravy občanského práva). Tedy právnická osoba by neměla *per definitionem* žádnou osobu blízkou mít, resp. za žádnou považovat vzhledem k niternosti takové vazby. Tomuto argumentu je ale možné dát zapravdu jen částečně. Hlavním tvrzením Mařádka je, že vztah mezi blízkými osobami je vztahem dvoustranným, vzájemným. Tomu se nedá v obecné rovině samozřejmě nic vytknout.

Tvrdí také, že právnická osoba, vzhledem ke své povaze právní fikce, nemůže chovat jakékoli pouto k osobě fyzické a už vůbec ne k jiné osobě právnické. Zejména proto, že její vůli nahrazuje, resp. je přičítána, vůle konkrétní fyzické osoby a sama tedy není nadána možností míti osoby blízké. A tedy v jejím případě se nemůže dovolávat naplnění této ústavně zaručené podmínky pro odepření výpovědi. Tento argument lze ale velice účinně převrátit.

Není to ale právě teorie fikce, která nám tento test dovoluje užít? Zejména v kontextu ustanovení § 8 zákona o TOPO a formulaci přičitatelnosti jednání konkrétních fyzických osob osobě právnické i v rámci civilních právních předpisů? Důsledná aplikace teorie fikce svazuje přeci fyzickou osobu s právnickou osobou daleko pevněji, než tomu bylo doposavad, resp. do 1. 1. 2015, za účinnosti OZ, kdy byla právnická osoba nadána vlastní vůlí, kterou sama projevovala skrze statutární orgány²⁵⁴. Vůle fyzické osoby (či osob kolektivního orgánu v kombinovaném zájmu) nahrazuje vůli osoby právnické, jednání těchto fyzických osob je právnické osobě přičítáno. Mařádek se dle názoru autora dopouští zásadní chyby, když nedotahuje svou argumentační linii do úplného konce; přeci vztah právnická osoba-právnická osoba je při důsledné aplikaci teorie fikce vztahem fyzická osoba-fyzická osoba přes můstek v podobě osoby právnické – viz výklad níže týkající se povahy právnické osoby v dnešním právu a její vazba na osoby fyzické v této kapitole.

V kontextu nálezu je třeba posuzovat sílu vazby mezi jednotlivými subjekty, přičemž Ústavní soud nikde neshledává, že by muselo jít o vztah vzájemný mezi subjekty, ani jazykový výklad

²⁵³ MAŘÁDEK, David. Několik poznámek k problematice právnické osoby jako osoby blízké. Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Academia, 01.2017, 156(1), 69-74. ISSN 0231-6625.

²⁵⁴ Mimo jiné tato otázka se objevuje i v případě zvažování nutné obhajoby právnické osoby, jak je pojednáno níže.

všech ustanovení týkající se pojmu *osoba blízká* (jak byly uvedeny výše) nijak nenaznačuje, že by vztah musel být reciproční. Postačuje, že jedna osoba vnímá újmu jiné osoby jako svou vlastní.

Nejprve je třeba přistoupit analyticky ke všem jednotlivým aspektům a premisám vztahu mezi právními a fyzickými osobami:

- a) právní osoba je právní fikcí a je tvořena dalšími / jinými osobami (fyzickými i právními);
- b) orgán právní osoby je vždy fyzická osoba;
- c) jak právní, tak i fyzické osoby jsou nadány právní subjektivitou – právní osobností (jako jediné subjekty práva);
- d) právní osoba není nadána vlastní vůlí, vůle orgánu právní osoby je přičítána právní osobě jako její vlastní;
- e) právní osoba slouží mimo jiné k ekonomickému zajištění (žití) fyzické osoby (jejího orgánu), fyzická osoba je na ní existenčně závislá;
- f) obtížná odlišitelnost procesní subjektivity orgánu právní osoby a subjektivity fyzické osoby zastávající funkci orgánu právní osoby a jejich možná budoucí oddělitelnost vzhledem ke dvoukolejnosti vedení řízení proti právní osobě a fyzické osobě jako pachatelů;
- g) usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 1. 1998 vedené ve věci vedené pod sp. zn. I. ÚS 282/97 ve spojení s nálezem vydaným ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 13/98 ze dne 3. 9. 1998;
- h) nález Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018 ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 955/18;
- i) nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2013 ve věci vedené pod sp. zn. III. ÚS 3162/12 (N 18/68 SbNU 243);
- j) konkurence uvedených nálezů Ústavního soudu s ohledem na občanskoprávní odpovědnost a práva subjektů trestního řízení;

Jak bylo podáno v již předcházejícím výkladu, právní osoby jsou nadány z pohledu práva veskrze stejnou právní subjektivitou – dnes právní osobností, jako osoby fyzické, přičemž „právní osobnosti ... se nikdo nemůže vzdát ani zčásti“, jak je uvedeno v ustanovení § 16 občanského zákoníku. Právní osoba je tedy co do právní osobnosti srovnatelným subjektem s osobami fyzickými, a to i přes to, že občanský zákoník staví fyzické osoby do ústřední role.

I přes vyznění důvodové zprávy k ustanovení § § 15 až 22 občanského zákoníku, zejména pak části týkající se důstojnosti člověka, je nutno poznamenat, že zákon si sám částečně popírá toto zdůvodnění, a to zejména ustanovením § 135 občanského zákoníku, který stanoví, že „[p]rávnícká osoba, která byla dotčena zpochybněním svého práva k názvu nebo která utrpěla újmu pro neoprávněný zásah do tohoto práva, nebo které taková újma hrozí, zejména neoprávněným užitím názvu, se může domáhat, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek“ a dále, že: „[s]tejná ochrana náleží právnícké osobě proti tomu, kdo bez zákonného důvodu zasahuje do její pověsti nebo soukromí, ledaže se jedná o účely vědecké či umělecké nebo o tiskové, rozhlasové, televizní nebo obdobné zpravodajství; ani takový zásah však nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy právnícké osoby“. Důvodová zpráva pak o ustanovení § 135 občanského zákoníku mlčí, výklad končí § 134.

Tudíž pro posouzení nakolik je úprava týkající se právníckých osob odlišná od úpravy osob fyzických, je třeba provést srovnání znění zákona, když důvodová zpráva mlčí. Korespondující ustanovení § 135 je u fyzických osob ustanovení § 81–83. Stěžejní je znění odstavce druhého § 81: „Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“. Obsahově je tedy rozsah nejdůležitějších chráněných hodnot podobný, obě ustanovení akcentují ochranu pověst a soukromí, u člověka jako součást důstojnosti. Vyznění důvodové zprávy („rovnost fyzických a právníckých osob přichází v úvahu jen v majetkových otázkách, a to ještě ne ve všech“ a „Důstojnost člověka, jeho hodnota jako osoby, je ústřední prvek, k němuž celková koncepce osnovy zákoníku lne a jež jako nejvyšší hodnotu sleduje chránit.“) tedy bere poněkud za své, jelikož i přes vyjádřený záměr zákonodárce jazyk zákona vymezené principy nerespektuje zcela a sám zákonodárce (i když asi nechtěně), sám právnícké osoby do jisté míry antropologizuje.

O mimořádném vztahu, který mezi sebou fyzické a právnícké osoby mohou chovat, svědčí i ustanovení § 83 odst. 1: „Souvisí-li neoprávněný zásah do osobnosti člověka s jeho činností v právnícké osobě, může právo na ochranu jeho osobnosti uplatnit i tato právnícká osoba; za jeho života však jen jeho jménem a s jeho souhlasem. Není-li člověk schopen projevit vůli pro nepřítomnost nebo pro neschopnost úsudku, není souhlasu třeba.“. Tuto myšlenku je tedy možné uzavřít konstatováním, že už samotná dikce základního předpisu upravujícího samu existenci osob v právním světě svědčí o tom, že vztah mezi fyzickou i právníckou osobou intenzita může už z principu převyšovat obvyklou mezilidskou soudržnost, tedy jednu z hlavních podmínek určení povahy

vztahu mezi subjekty a jejich blízkost, jak je citováno výše z nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018, sp. zn. II. ÚS 955/18.

Ze zkoumaného hlediska je třeba též poznamenat obecnou definici právnické osoby, tedy že právnická osoba je organizace osob nebo majetku, která se vytváří pro určitý účel a které objektivní právo přiznává právní subjektivitu (právní osobnost dle nové terminologie občanského zákoníku).

Pokud k této obecné definici přidáme zákonnou definici korporace, jakožto nejběžnějšího typu právnické osoby v dnešním světě, dle ustanovení 210 odst. 1 občanského zákoníku, tedy že korporace je společenstvím osob (to bez bližší specifikace, o jaké osoby se jedná) je možné usuzovat, že právnické osoby mohou být tvořeny jako: (i) společenstvím osob fyzických, (ii) osob právnických, (iii) kombinace obou typů osob právem poznaných; stěžejní je ale myšlenka, že osobnost právnické osoby je právní materializací pouta či vztahu mezi odlišnými osobami. Pro zjednodušení budeme pracovat s domněnkou, že právnické osoby, jichž se výklad týká, jsou tvořeny pouze osobami fyzickými.

V tento okamžik by se dalo dojít k závěru, že právnické osoby nemohou být osobami blízkými nikomu – s jednoduchým odkazem na dedukci, že osobnost právnické osoby je pouze derivátem osobnosti fyzických osob, které ji tvoří. Tedy že je pouze jakýmsi nástrojem, kterým fyzické osoby realizují konkrétní úkoly svým jednáním a dílčími činy ve vnějším světě.

Kdyby tomu tak ale bylo, tak by jim zákonodárce jistě nepřiznával právní osobnost srovnatelnou s fyzickými osobami a její ochranou, jak bylo uvedeno výše. Nesmíme se též nechat strhnout k učinění zkratkovitých závěrů s představou, že korporace jsou jen drobné podniky, naopak, jedinoužné korporace jsou dle zákona jakousi výjimkou.

Též nelze pominout, že právnické osoby mají ve své drtivé většině zaměstnance a statutární orgány, které se často liší od osob podílníků. Jsou to tedy složité právní organismy s vlastní vnitřní strukturou a značnou mírou autonomie od podílníků a jejich vůle. Krom toho je vůle podílníků v rámci právního a hospodářského života právnické osoby jen jakýmsi mantinelem jejího fungování, běžný a každodenní život a obchodní vedení je svěřeno statutárním orgánům právnické osoby. Jinými slovy, vůle právnické osoby je mnohvrstevná, tvořená v jedné vrstvě vnější obecnou hranicí vůle společníků (podílníků) a v druhé vrstvě konkrétními projevy vůle statutárních orgánů (nebo osob, jimž je svěřeno obchodní vedení) v rámci daného limitu.

Nelze tedy jednoznačně říci, že právnická osoba nemá vlastní vůli, a tudíž je jí nutno přičítat vůli statutárního orgánu, resp. že důvodem pro přičítání vůle statutárního orgánu právnické je absence vůle právnické osoby, kterou je tímto potřeba nahradit. Vůle právnické osoby je komplexní, stejně jako u osob fyzických. Důvodem pro jasné určení, čí vůle je právnické osobě přičítána, je dle názoru autora zejména z praktických důvodů. Aby bylo naprosto jasné, kdo, s kým a o čem jedná, resp. jednat může, kdo právnickou osobu zavazuje, v jakém rozsahu a na jakém právním základě. To zejména pro určení míry závaznosti a též např. deliktní odpovědnosti. Tedy z právně filozofického hlediska (a morálního též), je lhotejné, čí vůle je právnické osobě přičítána. Z faktického hlediska a implicitně i z hlediska právního je zjevné, že právnická osoba je vůlí nadána, a praktické aspekty vyjevení vůle jsou jen věci právně-technickou.

Další indicií, že právnická osoba může mít s osobou fyzickou vnitřní, emocionální vztah nebo sentiment (a vice versa) je např. zjevné z ustanovení § 133 odst. 1 občanského zákoníku, který jasně říká, že „[n]ázev [právnické osoby] může obsahovat jméno člověka, k němuž má právnická osoba zvláštní vztah“. V tomto specifickém případě je naprosto zjevné, že zákonný požadavek na pocíťování újmy jako újmy vlastní je bezezbytku naplněn.

Pokud ale hovoříme o pocíťování cizí újmy jako újmy vlastní, nelze, mimo výše uvedené fyzické osoby spjaté s právnickou osobou jménem, pomíjet jiné fyzické osoby, které jsou ať už členy právnické osoby (podílníci, společníci) nebo členy jejich orgánů, ale i zaměstnanci (a právě zejména zaměstnanci). Ti všichni jsou velice často existenčně závislí na právnických osobách, ve kterých se realizují. Závislost je zejména ekonomická. Ale i sociálně a společenská. V tomto ohledu je problematická i dikce ustanovení § 9 odst. 3, která nevylučuje trestní odpovědnost fyzických osob jednajících za právnickou osobu, tedy tyto osoby by měly mít alespoň možnost využít svých ústavních práv zaručených jim v rámci trestního řízení.

Tedy pro shrnutí, právnická osoba vždy vzniká z vůle osoby fyzické, či jejich skupiny (jak bylo uvedeno výše, vznik z vůle právnických osob pomineme, ale i tento případ je přeneseně realizací vůle fyzických osob), vedením právnické osoby v roli statutárního orgánu bude vždy pověřena fyzická osoba či osoby (v případě, že byla do orgánu právnické osoby zvolena jiná právnická osoba, musí ji zastupovat vždy osoba fyzická). Fyzické osoby také jednájí za právnickou osobu, právnická osoba nikdy nejedná sama-přimo. Vůle statutárního orgánu a vůle právnické osoby de facto jedno jest.

To, že jsou právnické osoby svébytnými osobami je též implikováno tím, že jim jsou zaručena základní práva, která odpovídají jejich povaze, jak bylo opakovaně judikováno nejen českými soudy. Také jejich dovozovaná rovnost postavení v řízeních před soudem (a jinými orgány veřejné moci) s osobami fyzickými dokazuje, že se nejedná o pouhý právní derivát lidí, ale o organický útvar, který je sice možná právní fikcí, ale s nepominutelnou antropologickou stopou.

O mimořádné a rozhodně nepřehlédnutelné propojenosti právnických a fyzických osob svědčí ale nejen faktický stav, ale i dikce aplikovatelné legislativy ale i pojmání právnických osob, které jsou vnímány jako subjekty sestávající z dvojího substrátu – osobního a materiálního. Pojetí právnických osob jako majetkového uskupení sloužícího k realizaci zájmů fyzických osob je tedy pohled značně zjednodušující. Zpět ale ke vztahu fyzických osob s osobami právnickými a dikcí zákona. Je namístě zdůraznit zákonnou povinnost loajality, která je zakotvena v ustanovení § 212 OZ.

Tím narážíme na shora zmíněný problém procesní role osob na trestním řízení zúčastněných a její možnou změnu v průběhu vedení řízení. Pak je též zcela určité kritérium pocíťování újmy jako újmy vlastní rozeznatelné i měřitelné. Minimálně ve zkrácení příjmů konkrétní fyzické osoby a omezení její možnosti obživy.

Tomuto závěru by svědčil i přístup soudů k posuzování osoby blízké v kontextu obchodního práva a v k tomu vytvořené a udržované judikatorní praxi²⁵⁵. Nejvyšší soud například ve svém stanovisku R 53/2004 civ.²⁵⁶ uvedl, že „[j]e nepochybné, že mezi právnickou osobou a fyzickými osobami vznikají vztahy, a to nejen vztahy právní, a že újmu, kterou utrpěla právnická osoba, mohou určité (některé) fyzické osoby důvodně pocíťovat jako újmu vlastní. Utváří-li právnická osoba svoji vůli a projevuje-li svoji vůli navenek -jak uvedeno výše -jen prostřednictvím fyzických osob, vznikají vztahy rovněž mezi právnickou osobou a těmito fyzickými osobami; fyzické osoby, které jsou povolány vytvářet vůli právnické osoby a které projevují její vůli navenek, mají zřejmě vždy blízké zájmové vazby a vztahy k této (své) právnické osobě“ a dále, že „[u] fyzických osob, které činí (mohou činit) za právnickou osobu právní úkony, je třeba - zejména s přihlédnutím k tomu, že jejich prostřednictvím se utváří vůle právnické osoby - uvažovat s tím, že mají z titulu

²⁵⁵ Zejména ve věcech insolvenčních a problematice odporovatelnosti jednání dlužníka a neúčinnosti jeho jednání, které by zkracovalo uspokojení vymahatelné pohledávky věřitelů.

²⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002 vyhlášený ve věci vedené pod sp. zn. 21 Cdo 2192/2001 a zveřejněn ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, 6/2004 pod č. R 53/2004 civ. a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 19/2003.

svého postavení (a z něj vyplývající odpovědnosti) k této (své) právnické osobě takový vztah, že by důvodně pociťovaly újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní. Z analogického užití ustanovení § 116 obč. zák.²⁵⁷ proto podle názoru dovolacího soudu vyplývá, že tyto fyzické osoby jsou z hlediska ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák.²⁵⁸ osobami blízkými této právnické osobě“.

Nejvyšší soud v navazujících odstavcích citovaného rozhodnutí pak specifikoval obecné konstatování uvedené výše následovně: „[v]edle fyzických osob, které činí (mohou činit) za právnickou osobu právní úkony, mají – jak uvedeno již výše – vztahy k právnické osobě a zájem na jejich poměrech další fyzické osoby. Z hlediska jejich vystupování v právních vztazích však nemůže být významný jakýkoliv jejich vztah k právnické osobě. Tak jako ve vztazích mezi fyzickými osobami není z hlediska ustanovení § 116 obč. zák.²⁵⁹ podstatná jakákoliv jejich vzájemná vazba, ale jen vztah určité kvality, založený na poměru rodinném nebo na poměru obdobném poměru rodinnému, musí i vztah této další fyzické osoby k právnické osobě – má-li mít v právu význam – vykazovat určité vlastnosti. Tak je tomu zejména v případě, je-li fyzická osoba společníkem, členem nebo zaměstnancem právnické osoby nebo má-li k právnické osobě jiný obdobný vztah, a současně se jí poměry právnické osoby podstatným způsobem dotýkají. Za analogického užití ustanovení § 116 obč. zák.²⁶⁰ proto dovolací soud dovodil, že za osobu blízkou právnické osobě je třeba považovat také fyzickou osobu, která je společníkem, členem nebo zaměstnancem právnické osoby nebo která má k právnické osobě jiný obdobný vztah, a současně, kdyby důvodně pociťovala újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní. Z uvedených důvodů dospěl Nejvyšší soud k závěru, že právnická osoba je ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák.²⁶¹ osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem této právnické osoby, popřípadě má-li k ní jiný obdobný vztah, a současně, kdyby důvodně pociťoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba, jako újmu vlastní.“

Tyto závěry učiněné Nejvyšším soudem jsou i nadále aplikovány v nezměněné podobě – Nejvyšší soud se na ně odvolává např. i v rozhodnutí ze dne 29. července 2019 vyhlášeném ve věci vedené pod sp. zn. 29 ICdo 120/2017, tedy rozhodnutí poměrně recentním.

²⁵⁷ Tehdy platného zákona č. 60/1964 Sb., občanský zákoník.

²⁵⁸ dtto

²⁵⁹ dtto

²⁶⁰ dtto

²⁶¹ dtto

12.3. Shrnutí

Z výše uvedeného vyplývá, že aplikace institutu osoby blízké ve vztahu fyzická osoba – právnická osoba není ničím neznámým, a dokonce ani neobvyklým. Jediným problematickým aspektem je nestejný přístup k postavení právnické osoby v různých právních odvětvích. Dle názoru autora by ale bylo elementárně spravedlivé vyplnit vyrovnat tyto výkladové nesouměrnosti užitím principu *analogia legis*, a to už je z toho důvodu, že právnickým osobám přikládáme čím dál větší váhu. Naprosto zjevným trendem je přistupovat k nim jako k osobám fyzickým – pravá trestní odpovědnost je toho reprezentativním příkladem.

Nicméně nehledě na postupující antropologizaci právnických osob se autor domnívá, že důslednou aplikací celého spektra ústavně zaručených práv v rámci trestního řízení i ve vztahu k právnickým osobám budeme tato práva zaručovat zejména osobám fyzickým svázaným s právnickou osobou. Tímto přístupem bude bezezbytku naplněn záměr zákonodárce a smysl celé úpravy – tedy zaručení práva na spravedlivý proces a soudní ochranu všem fyzickým osobám, lhostejno zda stojí vně či uvnitř právnické osoby.

Jistě též bude zajímavé sledovat, zda judikatorní praxe bude dovozovat, že výpověď statutárních orgánů, společníků či zaměstnanců právnické osoby bude považována za zákonem uloženou povinnost loajality²⁶² a implikovat tím zákonem předpokládané následky s spojené s porušením této povinnosti, například povinnost k náhradě škody.

²⁶² Obecný princip loajality statutárního orgánu je zakotven v ustanovení § 212: (1) Přijetím členství v korporaci se člen vůči ní zavazuje chovat se čestně a zachovávat její vnitřní řád. Korporace nesmí svého člena bezdůvodně zvyhodňovat ani znevýhodňovat a musí šetřit jeho členská práva i oprávněné zájmy.

(2) Zneužije-li člen soukromé korporace hlasovací právo k újmě celku, rozhodne soud na návrh toho, kdo prokáže právní zájem, že k hlasu tohoto člena nelze pro určitý případ přihlížet. Toto právo zaniká, pokud návrh není podán do tří měsíců ode dne, kdy k zneužití hlasu došlo.

Otázka loajality a péče řádného hospodáře je též hojně řešena v rámci rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu.

13. Obhajoba právnické osoby

Ve druhém odstavci čl. 37 Listiny je pak zakotveno právo na právní pomoc, a to již od počátku řízení. Z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob je zajímavý v tomto kontextu institut nutné obhajoby dle ustanovení § 36 trestního řádu. Ačkoli ustanovení § 35 odst. 2 zákona o TOPO výslovně vylučuje užití ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě, použití institutu, resp. jeho odepření právnickým osobám je široce diskutované téma.

Pokud bychom si odmysleli výše uvedené vyloučení, připadá pro právnické osoby v úvahu důvod nutné obhajoby dle druhého a třetího odstavce příslušného zákonného ustanovení. Dle druhého odstavce musí obviněný mít obhájce tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit. Samozřejmě tělesná a duševní vada u právnické osoby nepřipadá v úvahu, ne v tom přímém slova smyslu. Obecně se ale jedná o pravidlo nutné obhajoby, pokud panují pochybnosti o schopnostech obviněného se náležitě hájit. Předně si ale musíme vyložit, zda reálná povaha právnické osoby nesplňuje již základní premisu fyzické či duševní nedostatečnosti.

Fyzická nedostatečnost nebude v případě právnické osoby jistě hrát roli – jakožto osoba čistě fiktivní přeci nemůže trpět ztrátou fyzických extremit, mohlo by se říci. Co ale ztratí-li právnická osoba jeden ze svých orgánů? Název sice přenesený, nicméně přiléhavý. Pokud právnická osoba postrádá jeden ze svých zákonem uznaných orgánů, jistě můžeme mít za to, že její obhajoba tím může být zmařena. Zejména pak pokud postrádá orgán statutární. Obdobně se pak můžeme stavět k otázce dostatečnosti mentální, zejména pak při řešení otázky tvorby vůle a jednání právnické osoby.

Zde je nutno krátce odbočit k institutu opatrovníka právnické osoby, který bude právnické osobě ustanoven dle ustanovení § 34 zákona o TOPO, a to pokud právnická osoba nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení, popřípadě právnické osobě nebo jejímu zmocněnci prokazatelně nelze doručovat písemnosti, přičemž opatrovníkem nelze ustanovit osobu, o níž lze mít důvodně za to, že má takový zájem na výsledku řízení, který odůvodňuje obavu, že nebude řádně hájit zájmy právnické osoby. Opatrovník má pak v řízení stejná práva a povinnosti jako ten, proti němuž se vede trestní řízení.

Zjevná možnost nekvalifikované záměny nutné obhajoby za ustanovení opatrovníka se zde jasně nabízí. Bylo by ale chybou tyto dva instituty zaměňovat. Ustanovení opatrovníka má zcela jiný cíl, který je zjevný již z prvního čtení dotčeného ustanovení § 34 zákona o TOPO. Opatrovník v žádném případě nenahrazuje obhajobu, resp. fakt, že právnické osobě byl ustanoven opatrovník v žádném případě neimplikuje absenci naplnění předpokladů pro nutnou obhajobu (ať už dle druhého či třetího odstavce ustanovení § 36 trestního řádu). Je nutné si během celého řízení vedeného proti právnické osobě uvědomovat, že právnická osoba může být entitou kolektivní – pokud má např. zaměstnance. Institut nutné obhajoby má tedy u právnických osob tedy i jiný rozměr – nejen přímou ochranu obhajovacích práv konkrétní právnické osoby, ale i hájení a ochrana zájmů osob na právnické osobě existenčně závislých. Je tedy dáno ke zvážení, zda je vyloučení nutné obhajoby u právnických osob tedy jevem žádoucím.

Komentářová literatura i odborná veřejnost se též shoduje, že důvod nutné obhajoby podle druhého odstavce nastává i v případě mimořádné skutkové složitosti věci, případně složitost právní.

Důvody nutné obhajoby nastávají dle třetího odstavce ustanovení § 36 v případech, kdy se koná řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. První námitkou jistě může být fakt, že právnickou osobu nelze odsoudit k trestu odnětí svobody, a to ať už podmíněného či nepodmíněného. Nelze ale odhlédnout od formulací skutkových podstat v zákoně o TOPO, které pouze odkazují na jejich plné znění v TZ s uvedením čísla příslušného paragrafu. Formulace skutkových podstat v TZ pak ale nijak nezohledňuje existenci zákona o TOPO a systému trestání právnických osob jako takový a dalo by se tedy říci, že kritérium délky možného trestu a stanovení jeho délky může existovat jako univerzální kritérium, podle kterého lze posoudit existenci důvodů pro nutnou obhajobu.

Jak ale bylo uvedeno shora, zákon o TOPO výslovně užití institutu nutné obhajoby pro právnické osoby vylučuje a důvodová zpráva k zákonu o TOPO uvádí, že je vyloučen po vzoru zahraničních úprav²⁶³. Bližší specifikace, kterých zahraničních úprav, či právně teoretické zdůvodnění ale v důvodové zprávě chybí. Musíme si tedy položit otázku, zda ale není v kontextu

²⁶³ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, č. 418/2011 Dz k § 35: „... *Návrh zákona výslovně vylučuje použití ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě, protože ta je vymezena výlučně ve vztahu k právům fyzické osoby. Zahraniční právní úpravy si počínají obdobně a v zásadě vylučují použití ustanovení o nutné obhajobě u právnických osob.*“

českého práva takový krok protiústavní? Institut nutné obhajoby je přeci důležitou součástí práva na spravedlivý proces dle Listiny, přičemž toto právo je garantováno i právnickým osobám a vztahuje se na ně. Listina též v rámci zakotvení práva na spravedlivý proces stanoví, že každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, a to od počátku řízení. Odepřením nutné obhajoby právnickým osobám tedy zákonodárce vytvořil dvě kategorie subjektů, přičemž každá z těchto kategorií disponuje odlišnou šíří obhajovacích práv. A to i když stojí ve stejné procesní pozici. Od podezřelého až po obžalovaného a odsouzeného.

Je třeba si též položit otázku, zda tento postoj zákonodárce též neodporuje již existujícím nálezům Ústavního soudu – např. již dříve zmíněnému nálezu, který byl vyhlášen ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 13/98; to zejména vyjádřené myšlenky procesní rovnosti stran jako stěžejní zásadě práva na spravedlivý proces – připomeňme, že v nálezu bylo dovozeno, že „*soud s nimi [právnickými osobami] tedy musí zacházet stejným způsobem jako s účastníkem řízení, který je fyzickou osobou*“. Ačkoli se v projednávané věci jednalo o civilní věc, nález Ústavního soudu je obecně závazný a není možné ho v necivilních sporech ignorovat jen proto, že byl vyhlášen v kontextu projednávané věci. Zejména týká-li se výkladu aplikovatelnosti základních práv a svobod a okruhu jejich adresátů.

Je tedy namístě vyjádřit pochybnost a ptát se, nakolik je absolutní zákaz užití institutu nutné obhajoby zásahem do ústavně zaručeného práva na obhajobu právnických osob a jejich práva na spravedlivý proces jako takový. Stejně se ptá Tibitanzlová a dochází k závěru, že „*i kdyby snad byla pravda, jak tvrdí zákonodárce, že nutná obhajoba byla v případě právnických osob vyloučena po vzoru zahraničních úprav, domnívám se, že by její zakotvení nebylo žádným problémem, neboť příslušné ustanovení by ve srovnání s ostatními zeměmi zaručovalo právnickým osobám vyšší standard jejich ochrany, tedy něco více, nikoli méně*“²⁶⁴.

Opět se, dle autora, vracíme k principiální otázce, zda nepřiznání ústavně zaručených práv, které jsou doposavad garantovány jen fyzickým osobám, v rámci trestního procesu osobám právnickým, neochuzujeme ve výsledku fyzické osoby, které za právnickou osobou stojí, které pro ni pracují a jímž je právnická osoba zdrojem obživy. Navíc je vhodné se opět zamyslet nad záměrem zákonodárce; kdyby nechtěl, aby tato obhajovací práva byla právnické osobě zaručena, neučinil by tak explicitně v textu zákona? Dle autora je nutné vykládat tato ústavně zaručená práva spíše

²⁶⁴ TIBITANZLOVÁ, Alena. Nutná obhajoba právnické osoby – ano, či ne? – 1. část. Bulletin advokacie. 6/2018. s. 29-33.

extenzivně a poté odůvodňovat, proč by se neměla na právnické osoby vztahovat v plné šíři, spíše než generálně tato práva neuplatňovat a odůvodňovat, proč by to a které právo mělo být právnické osobě zaručeno stejným způsobem jako osobě fyzické.

14. Zásadní změny zákona o TOPO

Ačkoli bylo v úvodu této kapitoly řečeno, že právní úpravu trestní odpovědnosti právnických osob je možné prohlásit za poměrně stabilní, drobných novelizací se stejně dočkala. A to jak ve prospěch, tak i neprospěch právnických osob.

Za zásadní novelizaci lze pak považovat zejména tu, která byla provedena zákonem č. 183/2016 Sb. Přijetím tohoto zákona opět v Českém právním řádu došlo k některým „nej“. A to zejména v kontextu transformace pozitivního výčtu skutkových podstat, které může svým jednáním právnická osoba naplnit, na výčet negativní. Tím se stala naše právní úprava velice ojedinelou. A taktéž bohužel značně nepředvídatelnou vůči svým subjektům, které si nyní musí samy zjišťovat komparací zákonných úprav, kterých to trestných činů že se mohou dopustit. Není třeba zdůrazňovat, že tento krok zákonodárce dále jen ztížil orientaci v zákonné úpravě a učinil již tak dost nepřehlednou situaci ještě nepřehlednější. A ano, neúprosná kritika je namístě. Dále však věcně.

Vládní návrh tohoto zákona byl poslancům rozeslán jako tisk č. 304 již dne 3. 9. 2014 a první čtení proběhlo dne 5. 11. 2014, přičemž důvodem pro předložení tohoto návrhu zákona byla dle důvodové zprávy snaha „rozšířit katalog trestných činů obsažený v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim tak, aby bylo možné trestněprávně postihnout i ta jednání právnických osob, u kterých je to z povahy věci žádoucí.“²⁶⁵ Návrh byl pak přikázán Poslaneckou sněmovnou k projednání hospodářskému a ústavněprávnímu výboru. Debata se očekávala obsáhlá, a to zejména z důvodu rozšíření kriminalizace z taxativního výčtu na ve své podstatě generální. K tomuto aspektu předložené novely se vyjádřil i Jelínek ve svém článku uveřejněném v Bulletinu advokacie v tom smyslu, že: „[v]e své podstatě tedy přijetí navrhované právní úpravy bude znamenat rozsáhlou kriminalizaci jednání právnických osob a prakticky zavedení generální trestní odpovědnosti právnických osob.“

Dále pak uvedl, že se domnívá, že: „navrhovaná právní úprava není správná a dostatečně promyšlená, protože bude znamenat aplikační praxi tendenci stíhat právnické osoby za všechny trestné činy, které nejsou uvedeny ve výjimkách, a to bez ohledu na to, zda se jich právnická osoba dopustit může či nemůže, což může být u dlouhé řady trestných činů aktuální otázkou, jak jsem poukázal na výše uvedených dvou trestných činech proti životu a zdraví [trestný čin zabití dle ustanovení § 141 TZ a trestný čin rvačky dle ustanovení § 158 TZ]. Takový postup je ovšem

²⁶⁵ Důvodová zpráva k zák. č. 183/2016 Sb., s. 5

v rozporu s principem subsidiarity trestní represe, který je hmotněprávním korektivem trestní represe a výslovně vyjádřen v ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. slovy, že trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.²⁶⁶

O poměrně komplikované debatě o navrhované změně zákona o TOPO svědčí i doba, která byla k přijetí vládního návrhu zákona potřeba. Ústavněprávní výbor návrh projednával opakovaně, a to až do 7. 12. 2015, tedy déle než jeden rok. Výbor doporučil Poslanecké sněmovně návrh zákona schválit, a to ve znění změn a doplňků, které vyplynuly z projednávání zamýšlené úpravy členy výboru.

Mezi jednu z těchto navrhovaných změn patřila právě i druhá stěžejní úprava, kterou novela do zákona o TOPO vnesla, a tou je možnost exkulpace právnické osoby. Tato úprava byla navržena jako nový odstavec 5. § 8 zákona o TOPO, který má dle usnesení výboru stanovit, že:

„Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1, zabránila.“

Tím ve své podstatě dochází k rozšíření možnosti vyvinění, která se doposud týkala pouze jednání zaměstnanců a osob v obdobném postavení, nikoli však členů statutárního orgánu, osob ve vedoucím postavení, či osob vykonávajících na právnickou osobu a její řízení vliv, jak je uvedeno v ustanovení § 8 odst. 2 písm. b), který stanoví, že: *„Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c)²⁶⁷ anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou*

²⁶⁶ JELÍNEK, J., K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob in *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze. ISSN 1210-6348. roč. 2014, č. 9, s. 15-21

²⁶⁷ § 8: (1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak:

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,
- b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),
- c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo
- d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c).

kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“

Přijetím nového odstavce ale nedošlo k nahrazení stávající úpravy, a to i přes to, že nová úprava je obecnější a není vztažena na žádnou konkrétní jednající fyzickou osobu. Vznikla tedy dvojkolejná úprava exkulpace, která zákon dále znepřehledňuje. Více k exkulpacii v příslušné kapitole.

Zpět k rozšíření palety trestných činů a principiální změny jejich výčtu. Jak již bylo zmíněno výše – zákonodárce se rozhodl změnit dosavadní pozitivní a taxativní výčet na výčet negativní. Tedy místo uvedení činů, jichž se právnická osoba může dopustit se stal výčet těch, kterých se dopustit nemůže s tím, že zbylé skutkové podstaty uvedené v trest. zák. připadají do úvahy. V důvodové zprávě jsou vypočteny čtyři, resp. pět variant úpravy a doplnění ustanovení § 7. A to (i) varianta 0 – ponechání současné úpravy, (ii) varianta 1 – doplnit taxativní pozitivní výčet, (iii) varianta 2 – generální klauzule, že se právnická osoba může dopustit všech trestných činů tak, jak jsou uvedeny v trest. zák., (iv) varianta 3 – generální klauzule s omezením (spáchání právními osobami vyloučeno jejich povahou) a konečně (v) varianta 4 – generální klauzule s výjimkou v podobě taxativního výčtu tech trestných činů, kterých se nemohou právnické osoby dopustit.

Zvolena byla předkladatelem doporučovaná varianta 4, která byla odůvodněna následovně: *„Tato varianta obsahuje výhody varianty 3, neboť dojde k rozšíření působnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, a zároveň bude dotčena právní úprava jednoduchá a přehledná. Zároveň budou odstraněny možné výkladové problémy spojené s předchozí variantou, neboť bude dáno najisto, kterých trestných činů se právnická osoba dopustit nemůže. Tato varianta přitom umožní vyloučit trestní odpovědnost právnických osob nejen v těch případech, kdy z povahy věci nelze předpokládat spáchání trestného činu právnickou osobou, ale i v těch případech, u kterých trestní postih není z hlediska uplatnění principu ultima ratio vhodný nebo žádoucí.“*²⁶⁸ Zejména argument přehlednosti působí poněkud nepatřičně, užití negativního výčtu je v trestněprávní legislativě poměrně nežádoucím fenoménem, pokud má být dodržena podmínka předvídatelnosti práva.

Obecně lze tedy závěrem k novele zákonem č. 183/2016 Sb. říci, že byla promarněnou šancí eliminovat nešvary, kterými zákon do té doby trpěl. Zejména reflektovat změny v principiálním zakotvení teorie právnických osob v nové civilní legislativě, transparentně rozšířit taxativní

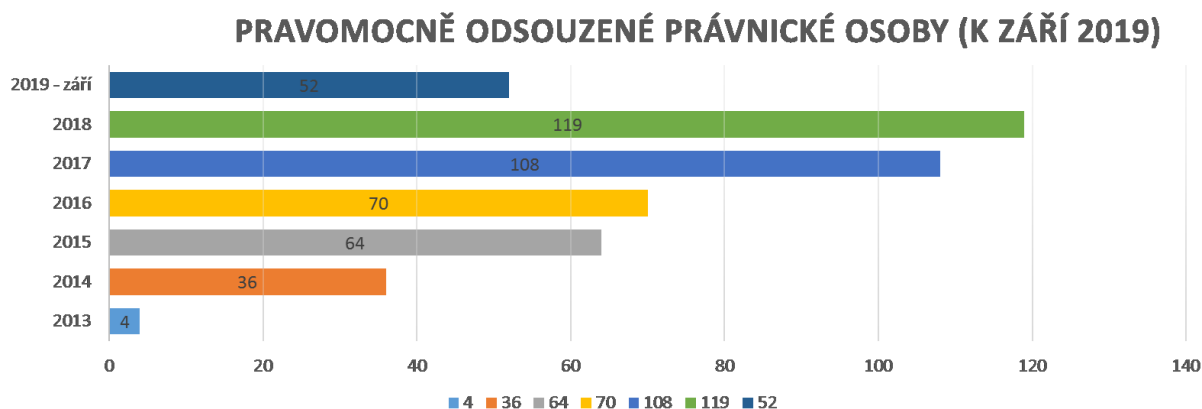
²⁶⁸ Důvodová zpráva k zák. č. 183/2016 Sb., str. 7-8

výčet trestných činů, kterých se může právnická osoba dopustit, zlepšit procesní ustanovení zákona, vymezit konkrétněji, jaká opatření má zákonodárce namysli v exkulpačních ustanoveních atp. Místo toho byla právní úprava dále zákonodárcem zkomplikována a tolik deklarovaný záměr o „zjednodušení a zpřehlednění“ § 7 změnou pozitivního výčtu trestných činů na výčet negativní pouze dále prokázal, že zákonodárny sbor je odtržen od reality a základní principy práva jsou mu cizí.

15. Statistika

I přes obecně zákonodárcem deklarovanou nezbytnost zakotvení a úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v českém právním řádu a vysokou politickou prioritu boje proti korupci obec se trestné činnosti právnických osob žádnou oficiální statistika vedena, ať už orgány činnými v trestním řízení či Ministerstvem spravedlnosti České republiky neexistuje²⁶⁹. Tedy získání dat, ze kterých by mohla být statistika vyvozena, je poměrně náročné. Velice často je požadovaná data třeba vytěžit přímo z trestních spisů, což je samozřejmě velice časově i finančně náročné.

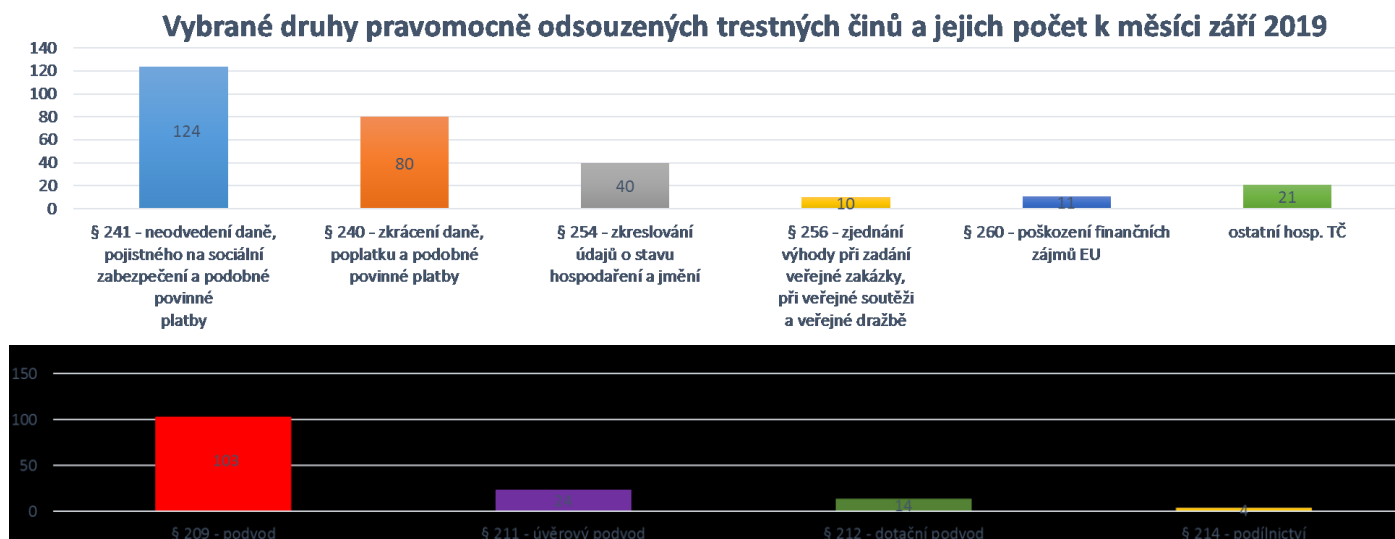
Níže uvedená statistická data byla zjišťována ke konci k listopadu roku 2018, případně je u jednotlivých výsledků zkoumání uveden jiný časový údaj – např. u statistik vedených policejními orgány atp. Ke konci roku 2018 bylo od doby účinnosti zákona pravomocně odsouzeno celkem 371 na právnických osob, resp. k září roku 2019 celkem 453 subjektů, s tím, že průměrný počet pravomocně skončených trestních stíhání odsouzením právnických osob se statisticky ustálil zhruba mezi roky 2015 a 2019 na cca 82 subjektů ročně.

graf č. 1 – počet pravomocně skončených řízení

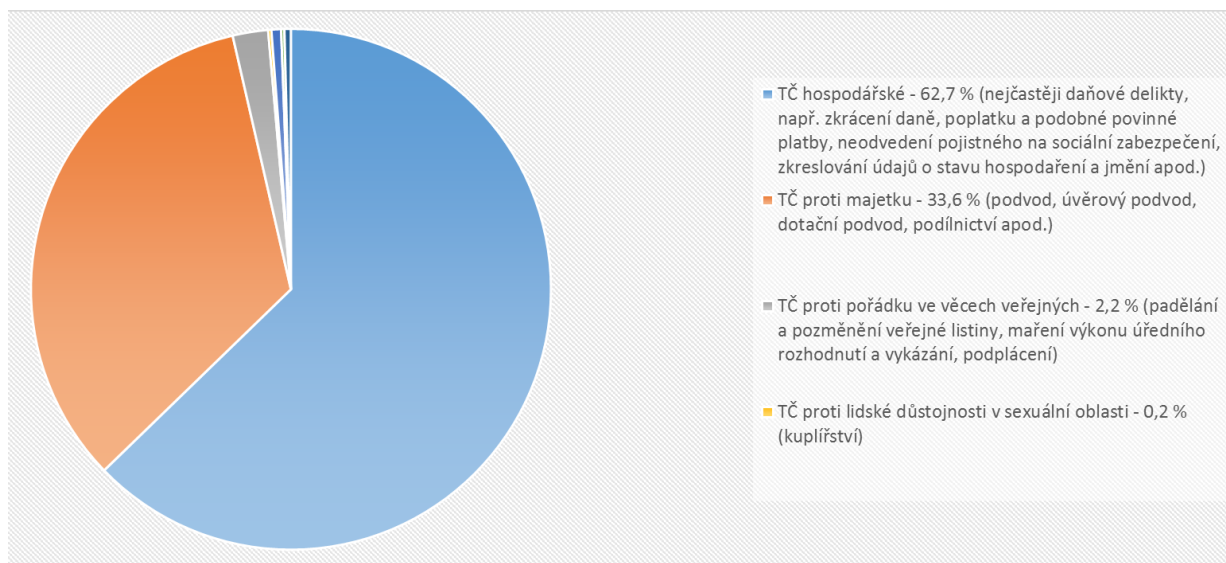
²⁶⁹ „V rámci Policie České republiky nejsou shromažďována statistická data ve vztahu k právnickým osobám specifikovaná podle činnosti jednotlivých subjektů ani podle konkrétních trestných činů. Ze statistik tak lze prakticky vysledovat pouze počet stíhaných právnických osob a TSK (Takticko-statistické kategorie), pod které jsou konkrétní trestní jednání zařazena.“ - pplk. JUDr. Lucie Žárská, 14. 3. 2019, Trestní odpovědnost právnických osob – Policie České republiky. Úvodní strana – Policie České republiky [online]. Copyright © 2019 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 20.10.2019]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zverejnene-informace-2019-trestni-odpovednost-pravnicky-ch-osob.aspx>

Nejčastěji byly právnické osoby odsouzeny pro trestné činy hospodářské, což k povaze právnických osob a jejich role ve společnosti není překvapivé, stejně tak, jako že druhou kategorií nejčastěji stíhaných trestných činů jsou trestné činy proti majetku. Věvodící skutkové podstaty jsou dle § § 241 (neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby), 240 (zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby) a 254 (zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění) trestního zákoníku.

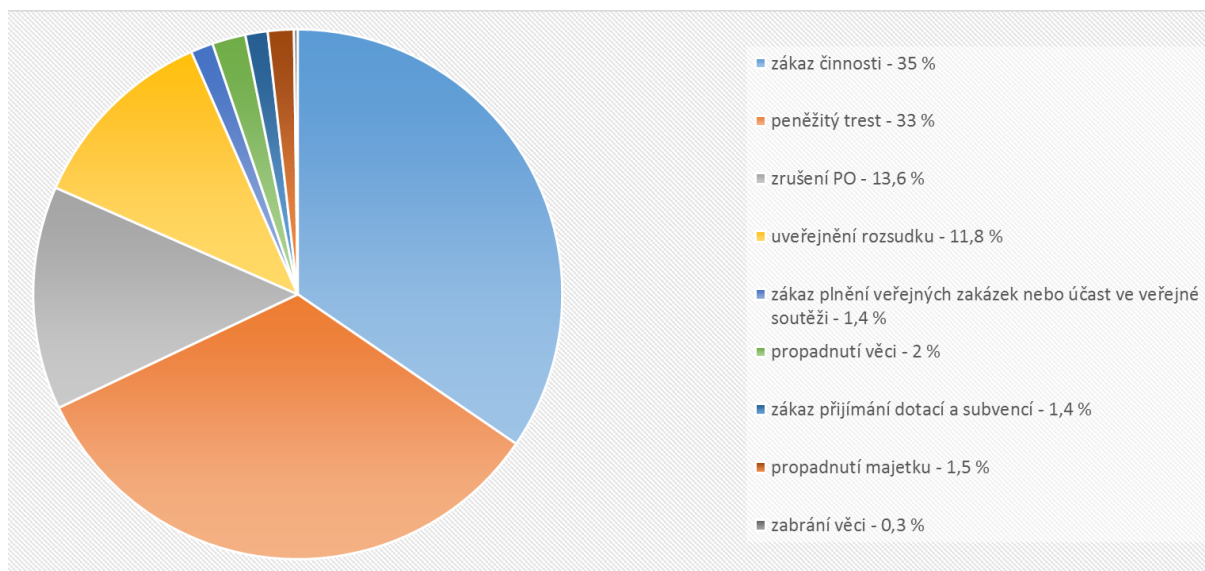
graf č. 2 – četnost skutkových podstat

Celkové zastoupení jednotlivých skupin skutkových podstat trestných činů, pro jejichž spáchání byly právnické osoby ve zkoumaném období odsouzeny, je graficky vyjádřeno níže.

graf č. 3 – zastoupení skupin skutkových podstat

Za spáchané trestné činy byly právnické osoby odsouzeny nejčastěji k trestu zákazem činnosti (ve 35 % případů) a peněžitému trestu (ve 33 % případů). Třetím nejčastějším bylo zrušení právnické osoby následováno uveřejněním rozsudku (ve 13,6 % resp. 11,8 % případů). Některé z trestů byly uloženy souběžně, graf tuto skutečnost pro zjednodušení neuvádí.

graf č. 4 – zastoupení trestů a ochranných opatření

Vypracovaná statistika se týká i zatížení jednotlivých soudů, resp. počtu vynesených odsuzujících rozsudků, které nabyly právní moci. Nejvíce případů řešil Městský soud v Brně, což je vzhledem k počtu právnických osob, resp. ekonomických subjektů (7. příčka v České republice), překvapivý výsledek²⁷⁰. Vytížení jednotlivých soudů je patrné níže.

²⁷⁰ K tomu srovnaj statistiku Českého statistického úřadu týkající se ekonomických subjektů působících v Jihomoravském kraji dostupnou z: Registr ekonomických subjektů Jihomoravského kraje k 31. 12. 2018 | ČSÚ v Brně. Český statistický úřad | ČSÚ [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xb/registr-ekonomickych-subjektu-jihomoravskeho-kraje-k-31-12-2018>

název soudu	KS Brno	KS Brno pob. Zlín	KS České Budějovice	KS Ostrava	KS Praha	KS Ústí nad Labem	MS Brno	MS Praha	OS Beroun	OS Benešov	OS Blansko	OS Brno - venkov
počet rozhodovaných případů v letech 2012 až 2018	5	5	1	19	4	3	102	2	1	1	9	2

OS Břeclav	OS Česká Lípa	OS Frýdek-Místek	OS Havlíčkův Brod	OS Hodonín	OS Chomutov	OS Jihlava	OS Jindřichův Hradec	OS Karviná	OS Kladno	OS Klatovy	OS Kroměříž	OS Louny	OS Mělník	OS Mladá Boleslav	OS Most	OS Náchod	OS Nový Jičín	OS Nymburk
9	1	11	1	25	1	4	1	4	5	3	10	3	2	4	3	2	4	2

OS Olomouc	OS Opava	OS Ostrava	OS Praha	OS Pelhřimov	OS Plzeň	OS Prachatic	OS Prostějov	OS Přešov	OS Píbram	OS Rakovník	OS Rychnov nad Kněžnou	OS Svitavy	OS Šumperk	OS Teplice	OS Trutnov	OS Třebíč	OS Uherské Hradiště	OS Ústí nad Labem
1	1	2	30	4	1	1	13	3	2	1	8	1	5	13	1	3	4	12

OS Vyškov	OS Zlín	OS Znojmo	OS Žďár nad Sázavou
1	6	2	7

název MČ v Praze	OS P1	OS P2	OS P3	OS P4	OS P5	OS P6	OS P7	OS P8	OS P9	OS P10
počet rozhodovaných případů v letech 2012 až 2018	17	1	1	0	0	0	5	4	1	1

tabulka č. 6 – počty pravomocně skončených věcí odsouzením dle jednotlivých soudů

Tyto statistiky se však týkají pouze pravomocně skončených věcí soudem vynesením odsuzujícího rozhodnutí. Data o samotném počtu zahájených trestních stíhání právnických osob nelze shromáždit z žádných veřejně dostupných informačních zdrojů, nicméně Policie České republiky vypracovala statistiku za roky 2016-2018²⁷¹.

Ze této statistiky vypracované Policií České republiky v rámci odpovědi na dotaz položený na základě zákona o svobodném přístupu k informacím je možné vyčíst, že v roce 2016 bylo celkem stíháno 286 právnických osob s tím, že bylo podáno 124 návrhu na podání obžaloby státnímu zástupci dle § 166 odst. 3 nebo předání věci k zahájení 1 dohodě o vině a trestu dle § 175a a trestního řádu, 133 řízení nebylo skončeno nijak, 2 řízení byla odložena státním zástupcem dle ustanovení § 159 a odst. 4 s odkazem na okolnosti uvedené v § 172 odst. 2c trestního řádu, 9 věcí bylo odloženo dle § 159a odst. 2 s odkazem na § 11 odst. 1 písm. b), c), e), f), g), h), i), j), k), l), m), n) nebo dle § 159a odst. 3 s odkazem na ustanovení § 172 odst. 2a, 2b trestního řádu. 7 věcí bylo skončeno zpracováním zprávy o výsledku zkráceného přípravného řízení ve smyslu § 179c odst.

²⁷¹ Policejní statistika je dostupná ze zveřejněné odpovědi na žádost podanou dle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím zde: Trestní odpovědnost právnických osob – Policie České republiky. Úvodní strana – Policie České republiky [online]. Copyright © 2019 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 12.10.2019]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zverejnene-informace-2019-trestni-odpovednost-pravnickych-osob.aspx>

1 trestního řádu, 3 věci návrhem na zastavení podle § 172 odst. 1 písm. d) (mimo amnestii) trestního řádu ve smyslu § 11 odst. 1, § 172 odst. 1 písm. e), f), ustanovení § 172 odst. 2 písm. a), b), c), nebo podle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu ve smyslu ustanovení § 70 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. 6 věci bylo skončeno návrhem na podmíněné zastavení trestního stíhání dle ustanovení § 307, nebo schválením narovnání dle § 309 trestního řádu. 9 věci bylo skončeno návrhem na přerušeni za účelem postihu cizince v domovském státě, vydání nebo vyhoštění podle ustanovení § 173 odst. 1 písm. d), nebo vydáním osoby z ČR do cizího státu podle § 391 trestního řádu, předáním osoby-občana ČR podle § 408 trestního řádu nebo předáním trestního řízení do ciziny podle § 448 trestního řádu anebo předáním věci policejnímu orgánu GIBS podle ustanovení § 161 odst. 3 trestního řádu, Vojenské policii podle § 161 odst. 7, nebo státnímu zástupci podle § 161 odst. 4. Všechny tyto údaje jsou patrné z níže přiložené tabulky.

TSK \ ukončení	stíháno celkem	neukončeno	13 návrhem na zastavení podle § 172/1d (mimo amnestii) ve smyslu § 11/1, § 172/1e, f, § 172/2a, b, c, nebo podle § 172/2c ve smyslu § 70 zákona č. 218/2003 Sb.	50 návrhem na přerušeni za účelem postihu cizince v domovském státě, vydání nebo vyhoštění podle § 173/1d, vydání osoby z ČR do cizího státu podle § 391, předání osoby-občana ČR podle § 408 nebo předání trestního řízení do ciziny podle § 448 anebo předání věci policejnímu orgánu GIBS podle § 161/3, VP podle § 161/7, a státnímu zástupci podle § 161/4, objasněný TČ	60 návrhem na podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307, schválení narovnání dle § 309 tr. řádu	61 návrhem státnímu zástupci ve zkráceném přípravném řízení na podmíněný odklad návrhu na potrestání podle § 179g/1 tr. řádu nebo vyřízením podle § 179c/2 tr. řádu	70 návrhem na podání obžaloby (NPO) státnímu zástupci dle § 166/3 nebo předáním věci k zahájení jednání o dohodě o vině a trestu dle § 175a	71 zpracováním zprávy o výsledku zkráceného přípravného řízení ve smyslu § 179c/1	80 odloženo dle § 159a/2 s odkazem na § 11/1 b), c), e), f), g), h), i), j), k), l), m), n) nebo dle § 159a/3 s odkazem na § 172/2a, 2b	82 odloženo státním zástupcem dle § 159a/4 s odkazem na okolnosti § 172/2c
116 usmrcení z nedbalosti (§ 143)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
181 vydírání (§ 175)	4	0	0	0	0	0	4	0	0	0
431 krádeže mot. vozidel dvoustopých (§ 205, 207)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
490 krádeže ostatní (§ 205)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
511 podvod (§ 209)	5	2	0	0	0	0	3	0	0	0
521 zpronevěra (§ 206)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
589 poškození cizí věci (§ 228)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
635 nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů pro jiného (§ 283)	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
651 požáry (§ 228, 272, 273)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
663 maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 337)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
664 překupnictví a přechovávacství - podílnictví (§ 214, 215)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

690 ostatní kriminální trestné činy (§ 338, 342)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
721 nadřování (§ 366)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
731 dopravní nehody silniční nedbalostní (§ 143, 147, 148, 273, 274, 277, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
750 ublíž. na zdr. z nedb. - prac. úr. (§ 143, 147, 148, 274, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
751 ublíž. na zdr. z nedb. - ostatní (§ 143, 147, 148, 274, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
786 účast na organizované zločinecké skupině (§ 361)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
790 ostatní trestná činnost (§ 149-151, 164-167, 181-184, 218, 220, 221, 227, 272, 273, 275-278, 280, 328, 335, 336, 344-347, 350,351, 364-368)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
801 porušení předpisů o pravidlech hosp. soutěže (§ 248)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
803 neoprávněné podnikání (§ 251)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
808 zkreslování údajů hosp. o st. hosp. a jmění (§ 254)	27	11	0	0	0	0	13	0	3	0
810 poruř. povin. v insolvenčním řízení (§ 225)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
811 poruř. povinností při spr. ciz. majetku (§ 220, 221)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
812 krádež (§ 205)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
815 podvody v sociálním zab. a nemoc. pojištění (§ 209)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
819 zkrácení daně (§ 240)	68	39	0	0	1	0	24	1	3	0
820 zneužívání pravomoci úřední osoby (§ 329)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
822 poškozování věřitele (§ 222)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
825 ohrož. zdraví závadnými potr. (§ 156, 157)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
826 vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy (§ 259, 260)	8	6	0	0	0	0	2	0	0	0
829 zpronevěra (§ 206)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
830 podvod (§ 209)	67	29	0	1	1	0	33	0	2	1
831 pletichy při veř. sout. a dražbě (§ 256, 257, 258)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
834 neoprávněné provozování hazardní hry (§ 252)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
838 neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku (§ 234)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
839 por. před. o zahr. obch. s voj. mat. (§ 265, 266, 267)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
846 úplatkářství - podplácení (§ 332)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
848 zvýhodňování věřitele (§ 223)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
850 ohrožení životního prostředí - úmyslné (§ 293, 294a, 295, 297, 298, 298a, 299, 301)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
851 ohrožení životního prostředí - nedbalostní (§ 294, 294a, 295, 297, 298, 298a, 300, 301)	3	1	0	1	0	0	1	0	0	0
860 podílnictví (§ 214, 215)	5	1	0	0	0	0	4	0	0	0
861 poruř. práv k ochr. známce a jiným označením (§ 268)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
862 poruř. průmyslových práv (§ 269)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
863 poruř. aut. práva, práv k databázím (§ 270, 271)	7	1	0	0	1	0	4	0	0	1
864 zastření původu věci (§ 216, 217)	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0
865 poškoz. a zneuž. záz. na nos. infor. (§ 230 - 232)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
871 havárie a provozní poruchy mimo DN-S-Ž-L-V - úmyslné (§ 228, 272, 274, 276, 278, 293, 294a, 295, 298, 298a, 299, 301, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
880 pojistný podvod (§ 210)	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0
881 úvěrový podvod (§ 211)	10	6	0	0	1	0	3	0	0	0

882 dotační podvod (§ 212)	17	12	0	0	1	0	4	0	0	0
885 nesplnění oznam. povin. v daňovém řízení (§ 243)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
886 neodvedení daně, pojist. na sociál. zabez. , ... (§ 241)	66	21	3	0	1	0	34	6	1	0
890 ost. HTČ (§ 181, 183, 218, 227, 229, 247, 280, 305 - 307, 337)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CELKEM	286	133	3	2	6	0	124	7	9	2

tabulka č. 7 – TSK 2016

V roce 2017 bylo stíháno 380 právnických osob, pravomocně odsouzeno 103. Což je mimo jiné i prozatím největší počet odsouzených právnických osob za dobu účinnosti zákona. Tabulka níže ukazuje, jakým způsobem bylo skončeno a ostatní stíhání osob v daném období.

Za povšimnutí jistě stojí, které ze skutkových podstat trestných činů jsou naplňovány častěji. Jedná se zejména o daňovou trestnou činnost tedy zejména skutkové podstaty uvedené v § 240 trestního zákoníku tedy zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, dále v ustanovení § 241 trestního zákoníku - neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby s tím související skutkové podstaty uvedené v ustanovení § 254 trestního zákoníku, tedy zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění, a ustanovení § 259 a § 260 trestního zákoníku týkající se zejména vystavení nepravdivého potvrzení zprávy, případně poškození finančních zájmů Evropské unie. dalšími běžnými trestnými činy, jichž se právnické osoby dopouštějí jsou zpronevěra dle ustanovení § 206 trestního zákoníku a podvod podle ustanovení § 209 trestního zákoníku. opakovaně se objevující skutkovou podstatou je též účast na organizované zločinecké skupině, což je pochopitelné vzhledem ke kolektivní povaze právnických osob, dle ustanovení § 361 trestního zákoníku.

Trestná činnost spočívající ve zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby se týká zejména fiktivního zaměstnávání a neoprávněného čerpání dávek zdravotního pojištění, případně dávek sociálních, kdy zaměstnavatel – právnická osoba vydá nepravdivé prohlášení o závislé činnosti konkrétní osoby, o které tvrdí, že jejím zaměstnancem, ačkoliv zaměstnancem není, případně uvádí nepravdivé informace o délce zaměstnání nebo výši příjmů této osoby. Četnost těchto stíhaných trestných činů není natolik překvapivou, a to zejména s ohledem na to, že prvním odsuzujícím rozsudkem, kterým byla právnická osoba shledána vinou po nabytí účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, bylo právě pro spáchání trestného činu dle ustanovení paragrafu 240 odst. 1 trestního zákoníku.²⁷²

²⁷² Rozsudek okresního soudu v Benešově ze dne 10. února 2014 vedený pod sp. zn. 1 T 158/2013, kterým byla uznána vinou právnická osoba LAX PRAG s.r.o., IČO: 261 29 469. Trestná činnost této právnické osoby

TSK \ ukončení	stíháno celkem	neukončeno	13 návrhem na zastavení podle § 172/1d (mimo amnestii) ve smyslu § 11/1, § 172/1e, f, § 172/2a, b, c, nebo podle § 172/2c ve smyslu § 70 zákona č. 218/2003 Sb.	50 návrhem na přerušení za účelem postihu cizince v domovském státě, vydání nebo vyhoštění podle § 173/1d, vydání osoby z ČR do cizího státu podle § 391, předání osoby-občana ČR podle § 408 nebo předání trestního řízení do ciziny podle § 448 anebo předání věci policejnímu orgánu GIBS podle § 161/3, VP podle § 161/7, a státnímu zástupci podle § 161/4	60 návrhem na podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307, schválení narovnání dle § 309 tr. řádu	61 návrhem státnímu zástupci ve zkráceném přípravném řízení na podmíněný odklad návrhu na potrestání podle § 179g/1 tr. řádu nebo vyřizením podle § 179c/2 tr. řádu	70 návrhem na podání obžaloby (NPO) státnímu zástupci dle § 166/3 nebo předáním věci k zahájení jednání o dohodě o vině a trestu dle § 175a	71 zpracováním zprávy o výsledku zkráceného přípravného řízení ve smyslu § 179c/1	80 odloženo dle § 159a/2 s odkazem na § 11/1 b), c), e), f), g), h), i), j), k), l), m), n) nebo dle § 159a/3 s odkazem na § 172/2a, 2b	82 odloženo státním zástupcem dle § 159a/4 s odkazem na okolnosti § 172/2c
116 usmrcení z nedbalosti (§ 143)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
181 vydírání (§ 175)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
431 krádeže mot. vozidel dvoustopých (§ 205, 207)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
490 krádeže ostatní (§ 205)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
511 podvod (§ 209)	6	0	0	0	0	0	6	0	0	0
521 zpronevěra (§ 206)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
589 poškození cizí věci (§ 228)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
635 nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů pro jiného (§ 283)	8	6	0	0	0	0	2	0	0	0
651 požáry (§ 228, 272, 273)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
663 maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 337)	2	0	0	0	0	0	1	0	1	0
664 překupnictví a přechovávačství - podílnictví (§ 214, 215)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
690 ostatní kriminální trestné činy (§ 338, 342)	3	1	0	0	0	0	2	0	0	0
721 nadřování (§ 366)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
731 dopravní nehody silniční nedbalostní (§ 143, 147, 148, 273, 274, 277, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
750 ublíž. na zdr. z nedb. - prac. úr. (§ 143, 147, 148, 274, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

spočívala ve vystavování daňových dokladů s vyčíslenou DPH, čímž společnosti vznikla daňová povinnost, avšak ani přes výzvy Finančního úřadu nebylo přiznání dani z přidané hodnoty podáno a příslušná daň nebyla odvedena. Společnost tím způsobila České republice škodu ve výši 213 614 Kč, k čemuž se obžalovaní doznali. Soud v závěru svého rozsudku dospívá k názoru, že jediným trestem, který je možné této právnické osobě uložit, je její zrušení. Z provedeného dokazování vyplynulo, že obžalovaná právnická osoba vykonávala pouze činnost spojenou s trestnou činností, od roku 2012 prakticky žádnou činnost nevykonávala, neměla žádný majetek. Za dané situace tedy soud dospěl k závěru, že žádný jiný trest vyčtený v ustanovení § 15 zákona o TOPO nepřichází v úvahu a je na místě, aby takováto společnost, která nerespektuje své základní povinnosti, nadále nevykonávala činnost. Soud ve svém rozsudku nicméně nijak neodůvodňuje způsob kalkulace tvrzené škody vzhledem k délce páchaní trestné činnosti, tedy od roku 2008 do roku 2013. Z celkové výše škody způsobené všemi pachateli výše škody přičítané právnické osobě lze však dovodit, že škoda byla kalkulována pouze za dobu od účinnosti zákona o TOPO do vyhlášení rozsudku soudy prvního stupně.

751 ublíž. na zdr. z nedb. - ostatní (§ 143, 147, 148, 274, 360)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
786 účast na organizované zločinecké skupině (§ 361)	14	13	0	0	0	0	1	0	0	0
790 ostatní trestná činnost (§ 149-151, 164-167, 181-184, 218, 220, 221, 227, 272, 273, 275-278, 280, 328, 335, 336, 344-347, 350,351, 364-368)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
801 porušení předpisů o pravidlech hosp. soutěže (§ 248)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
803 neoprávněné podnikání (§ 251)	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
808 zkreslování údajů hosp. o st. hosp. a jmění (§ 254)	36	9	0	0	1	0	23	0	3	0
810 poruř. povin. v insolvenčním řízení (§ 225)	2	0	0	0	1	0	1	0	0	0
811 poruř. povinnosti při spr. ciz. majetku (§ 220, 221)	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
812 krádež (§ 205)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
815 podvody v sociálním zab. a nemoc. pojištění (§ 209)	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0
819 zkrácení daně (§ 240)	100	64	0	0	4	0	31	0	1	0
820 zneužívání pravomoci úřední osoby (§ 329)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
822 poškozování věřitele (§ 222)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
825 ohrož. zdraví závadnými potr. (§ 156, 157)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
826 vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy (§ 259, 260)	13	10	0	0	0	0	3	0	0	0
829 zpronevěra (§ 206)	4	2	0	0	1	0	1	0	0	0
830 podvod (§ 209)	52	16	0	0	0	0	35	0	1	0
831 pletichy při veř. sout. a dražbě (§ 256, 257, 258)	9	9	0	0	0	0	0	0	0	0
834 neoprávněné provozování hazardní hry (§ 252)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
838 neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku (§ 234)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
839 por. před. o zahr. obch. s voj. mat. (§ 265, 266, 267)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
846 úplatkářství - podplácení (§ 332)	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0
848 zvýhodňování věřitele (§ 223)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
850 ohrožení životního prostředí - úmyslné (§ 293, 294a, 295, 297, 298, 298a, 299, 301)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
851 ohrožení životního prostředí - nedbalostní (§ 294, 294a, 295, 297, 298, 298a, 300, 301)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
860 podílnictví (§ 214, 215)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
861 poruř. práv k ochr. známce a jiným označením (§ 268)	3	2	0	0	1	0	0	0	0	0
862 poruř. průmyslových práv (§ 269)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
863 poruř. aut. práva, práv k databázím (§ 270, 271)	8	3	0	0	1	0	4	0	0	0
864 zastření původu věci (§ 216, 217)	14	13	0	0	0	0	1	0	0	0
865 poškoz. a zneuř. záz. na nos. infor. (§ 230 - 232)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
871 havárie a provozní poruchy mimo DN-S-Ž-L-V - úmyslné (§ 228, 272, 274, 276, 278, 293, 294a, 295, 298, 298a, 299, 301, 360)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
880 pojistný podvod (§ 210)	4	1	0	0	0	0	2	0	1	0
881 úvěrový podvod (§ 211)	14	9	0	0	0	0	5	0	0	0
882 dotační podvod (§ 212)	12	10	0	0	0	0	2	0	0	0
885 nesplnění oznam. povin. v daňovém řízení (§ 243)	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
886 neodvedení daně, pojist. na sociál. zabez. , ... (§ 241)	85	24	8	0	1	0	48	1	3	0
890 ost. HTČ (§ 181, 183, 218, 227, 229, 247, 280, 305 - 307, 337)	14	4	0	0	2	0	7	1	0	0

CELKEM	380	179	8	0	12	0	168	2	11	0
--------	-----	-----	---	---	----	---	-----	---	----	---

tabulka č. 8 – TSK 2017

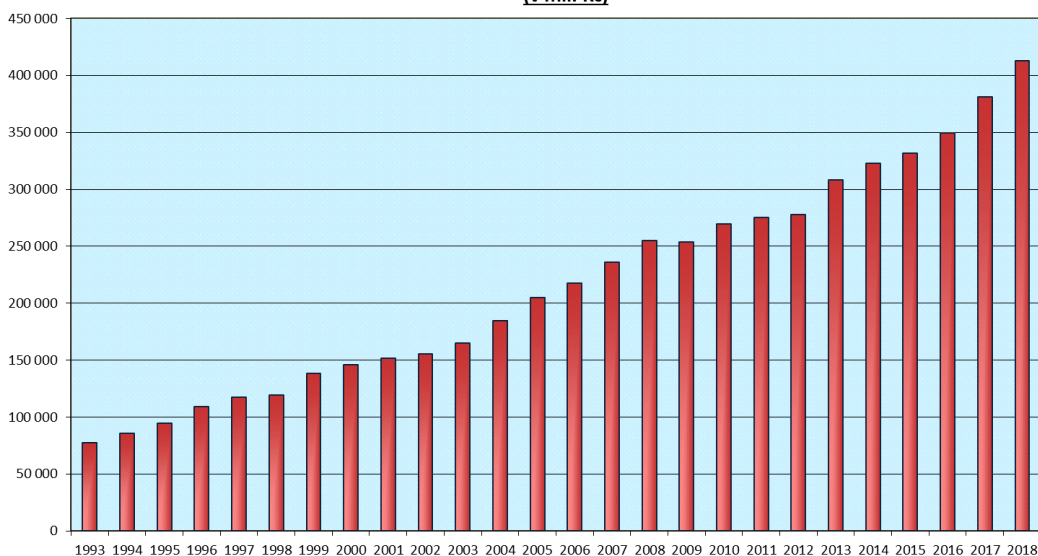
Z níže uvedené statistiky za rok 2018 nad je zjevná narůstající tendence ve stíhání daňových deliktů zejména pak trestné činnosti, která naplňuje znaky skutkové podstaty uvedené v ustanovení paragrafu 240 trestního zákoníku tedy zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby. S touto rostoucí tendencí koresponduje i záměr správce daně tvrději stíhat právnické osoby, které nedostojí svým daňovým povinnostem, a to i s ohledem na zavedení elektronické evidence tržeb s tím spojené větší kontroly toku finančních prostředků mezi jednotlivými hospodářskými subjekty, nebo založení speciálního útvaru PČR, Generálního finančního ředitelství a Generálního ředitelství cel, tzv. Daňové kobry, zpřísnění legislativy regulující hazardní hry a celkového zvýšení intenzity fungování Finančního analytického útvaru (FAÚ).

Správce daně v dnešní době též věnuje nadstandardní pozornost korespondujících daňových tvrzení v podaných přiznáních k dani z přidané hodnoty a vykázaných plateb podle faktur a jejich úhrad v průběžných daňových přiznáních daňových subjektů – právnických osob.

Mezi odbornou veřejností však panují pochybnosti o účinnosti z výšení aktivity ze strany správce daně vůči daňovým subjektům a tvrzeným přínosům při správě daně, respektive pozitivním dopadům na ochotu daňových subjektů odvádět daně do státního rozpočtu. Níže uvedený přehled vývoje inkasa dani z přidané hodnoty mezi roky 1933–2018 nijak nenaznačuje skokový nárůst výběru daně, žádný skokový trend tu není patrný ani z přehledu vývoje výběru daně z příjmu právnických osob²⁷³. Křivky spíše reprezentují hospodářský vývoj v České republice a celkový růst či pokles ekonomiky jako celku.

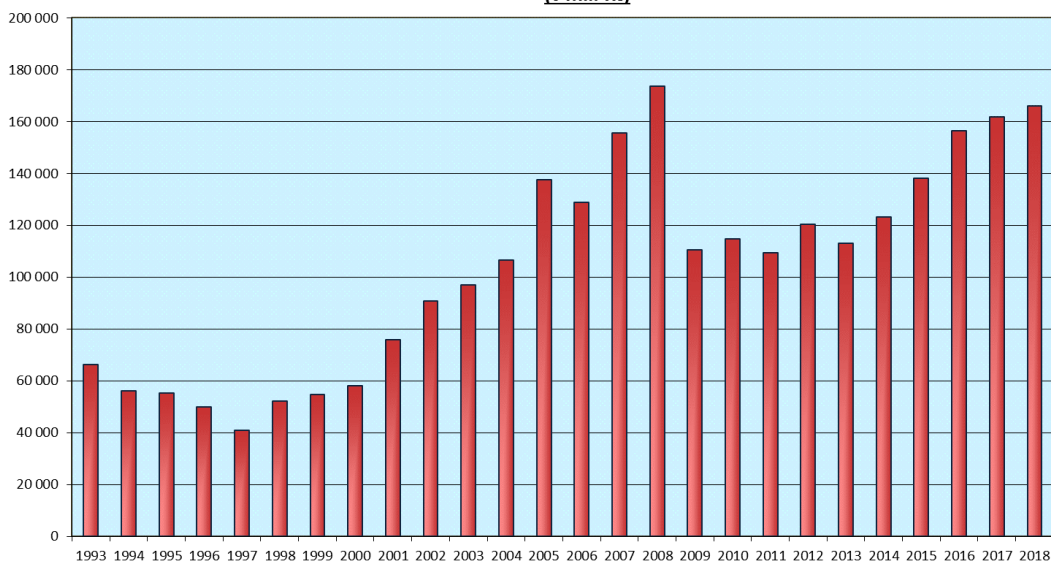
²⁷³ Údaje z výběru daní | Analýzy a statistiky | Daně | Finanční správa. *Finanční správa* [online]. Copyright © 2013 [cit. 17.09.2019]. Dostupné z: <https://www.financnisprava.cz/cs/dane/analyzy-a-statistiky/udaje-z-vyberu-dani>

**Přehled vývoje inkasa daně z přidané hodnoty
v letech 1993 - 2018
(v mil. Kč)**

graf č. 5 – přehled vývoje inkasa DPH (1993 – 2018)

**Přehled vývoje inkasa daně z příjmu právnických osob
v letech 1993 - 2018
(v mil. Kč)**

graf č. 6 – přehled vývoje inkasa daně z příjmu PO (1993 – 2018)

V roce 2018 bylo celkem stíháno 370 právnických osob (tedy s minimální odchylkou podobný počet, jako za předchozí sledované období) s tím, že nebylo skončeno 210 případů. Mezi dominantními skutkovými podstatami opět vedou trestné činy daňové a poplatkové. Stejně tak se na vrcholu statistiky drží trestné činy podvodu, zkreslování údajů o stavu hospodaření právnické osoby, zpronevěry a pletich při veřejné soutěži a dražbě. Nastolený trend z předchozích let je

statisticky potvrzen a dle názoru autora odpovídá povaze právnických osob a jejich roli ve společnosti a ekonomice.

TSK \ ukončení	stiháno celkem	neukončeno	13 návrhem na zastavení podle § 172/1d (mimo amnestii) ve smyslu § 11/1, § 172/1e, f, § 172/2a, b, c, nebo podle § 172/2c ve smyslu § 70 zákona č. 218/2003 Sb.	50 návrhem na přerušení za účelem postihu cizince v domovském státě, vydání nebo vyhoštění podle § 173/1d, vydání osoby z ČR do cizího státu podle § 391, předání osoby-občana ČR podle § 408 nebo předání trestního řízení do ciziny podle § 448 anebo předání věci policejnímu orgánu GIBS podle § 161/3, VP podle § 161/7, a státnímu zástupci podle § 161/4	60 návrhem na podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307, schválení narovnání dle § 309 tr. řádu	61 návrhem státnímu zástupci ve zkráceném přípravném řízení na podmíněný odklad návrhu na potrestání podle § 179g/1 tr. řádu nebo vyřízením podle § 179c/2 tr. řádu	70 návrhem na podání obžaloby (NPO) státnímu zástupci dle § 166/3 nebo předáním věci k zahájení jednání o dohodě o vině a trestu dle § 175a	71 zpracováním zprávy o výsledku zkráceného přípravného řízení ve smyslu § 179c/1	80 odloženo dle § 159a/2 s odkazem na § 11/1 b), c), e), f), g), h), i), j), k), l), m), n) nebo dle § 159a/3 s odkazem na § 172/2a, 2b	82 odloženo státním zástupcem dle § 159a/4 s odkazem na okolnosti § 172/2c
116 usmrčení z nedbalosti (§ 143)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
181 vydírání (§ 175)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
431 krádeže mot. vozidel dvoustopých (§ 205, 207)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
490 krádeže ostatní (§ 205)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
511 podvod (§ 209)	6	2	0	0	1	0	2	0	1	0
521 zpronevěra (§ 206)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
589 poškození cizí věci (§ 228)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
635 nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů pro jiného (§ 283)	7	5	0	0	0	0	2	0	0	0
651 požáry (§ 228, 272, 273)	4	2	0	0	0	0	2	0	0	0
663 maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 337)	2	0	0	0	0	0	1	1	0	0
664 překupnictví a přechovávacství - podílnictví (§ 214, 215)	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0
690 ostatní kriminální trestné činy (§ 338, 342)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
721 nadřování (§ 366)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
731 dopravní nehody silniční nedbalostní (§ 143, 147, 148, 273, 274, 277, 360)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
750 ublíž. na zdr. z nedb. - prac. úr. (§ 143, 147, 148, 274, 360)	4	0	0	0	0	0	3	0	1	0
751 ublíž. na zdr. z nedb. - ostatní (§ 143, 147, 148, 274, 360)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
786 účast na organizované zločinecké skupině (§ 361)	3	2	0	0	0	0	1	0	0	0
790 ostatní trestná činnost (§ 149-151, 164-167, 181-184, 218, 220, 221, 227, 272, 273, 275-278, 280, 328, 335, 336, 344-347, 350,351, 364-368)	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0
801 porušení předpisů o pravidlech hosp. soutěže (§ 248)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
803 neoprávněné podnikání (§ 251)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0

808 zkracování údajů hosp. o st. hosp. a jmění (§ 254)	24	7	0	0	2	0	10	0	5	0
810 poruš. povin. v insolvenčním řízení (§ 225)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
811 poruš. povinnosti při spr. ciz. majetku (§ 220, 221)	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
812 krádež (§ 205)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
815 podvody v sociálním zab. a nemoc. pojištění (§ 209)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
819 zkrácení daně (§ 240)	134	100	0	0	1	0	27	0	4	2
820 zneužívání pravomoci úřední osoby (§ 329)	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
822 poškozování věřitele (§ 222)	5	3	0	0	0	0	1	0	1	0
825 ohrož. zdraví závadnými potr. (§ 156, 157)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
826 vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy (§ 259, 260)	11	11	0	0	0	0	0	0	0	0
829 zpronevěra (§ 206)	14	8	0	0	0	0	6	0	0	0
830 podvod (§ 209)	50	31	0	0	0	0	16	0	3	0
831 pletichy při veř. sout. a dražbě (§ 256, 257, 258)	14	13	0	0	0	0	1	0	0	0
834 neoprávněné provozování hazardní hry (§ 252)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
838 neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku (§ 234)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
839 por. před. o zahr. obch. s voj. mat. (§ 265, 266, 267)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
846 úplatkářství - podplácení (§ 332)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
848 zvýhodňování věřitele (§ 223)	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
850 ohrožení životního prostředí - úmyslné (§ 293, 294a, 295, 297, 298, 298a, 299, 301)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
851 ohrožení životního prostředí - nedbalostní (§ 294, 294a, 295, 297, 298, 298a, 300, 301)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
860 podílnictví (§ 214, 215)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
861 poruš. práv k ochr. známce a jiným označením (§ 268)	3	2	0	0	1	0	0	0	0	0
862 poruš. průmyslových práv (§ 269)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
863 poruš. aut. práva, práv k databázím (§ 270, 271)	3	1	0	0	0	0	0	0	0	2
864 zastření původu věci (§ 216, 217)	6	4	0	0	0	0	2	0	0	0
865 poškoz. a zneuž. záz. na nos. infor. (§ 230 - 232)	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
871 havárie a provozní poruchy mimo DN-S-Ž-L-V - úmyslné (§ 228, 272, 274, 276, 278, 293, 294a, 295, 298, 298a, 299, 301, 360)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
880 pojistný podvod (§ 210)	3	1	0	0	0	0	2	0	0	0
881 úvěrový podvod (§ 211)	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0
882 dotační podvod (§ 212)	12	8	0	0	0	0	4	0	0	0
885 nesplnění oznam. povin. v daňovém řízení (§ 243)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
886 neodvedení daně, pojist. na sociál. zabez. , ... (§ 241)	44	11	5	0	0	0	22	1	5	0
890 ost. HTČ (§ 181, 183, 218, 227, 229, 247, 280, 305 - 307, 337)	23	6	0	0	1	2	10	1	0	3
CELKEM	370	210	5	0	6	2	116	3	21	7

tabulka č. 9 – TSK 2018

15.1. Shrnutí

Statistické údaje uvedené výše potvrzují jasný trend v povaze trestných činů páchaných právníckými osobami, resp. pro které trestné činy jsou právnícké osoby stíhány nejčastěji. Těmi jsou daňové delikty a jiné podobné trestné činy poškozující ať už stát, nebo věřitele postižených právníckých osob. Toto zjištění koresponduje, dle názoru autora, s povahou právníckých osob a jejich rolí v rámci společnosti jako takové. U čeho se je však třeba nutně zastavit, je otázka, zda ve všech těchto případech je, s ohledem na judikaturu Nejvyššího soudu týkající se přičitatelnosti trestného činu právnícké osobě a splnění podmínky „ve prospěch“, právnícká osoba stíhána jako pachatel opravdu v souladu se zákonem a spravedlivě. Například hojně stíhané fingované zaměstnávání fyzických osob za účelem získání neoprávněných dávek v nemoci, v rámci něhož jsou běžně stíhány i právnícké osoby. Je ale otázkou, zda i v těchto případech je možné takové jednání právníckým osobám přičítat – takové jednání je jen stěží možné považovat za prospívající právnícké osobě. Ba dokonce naopak, toto jednání navyšuje právnícké osobě administrativu i daňovou povinnost. Jinými slovy se jedná o konkurenci dvou možných rolí právnícké osoby – pachatel či nástroj. Tedy zda se uplatní ustanovení § 9 ve spojení s § 8 zákona o TOPO a § 22 odst. 1 trestního zákoníku, nebo zda se uplatní ustanovení § 22 odst. 2 trestního zákoníku, jelikož byla právnícká osoba použita jako nástroj pro spáchání trestného činu konkrétní fyzické osoby. Zákon o TOPO jasně říká, že čin přičitatelný právnícké osobě je takový čin, který byl spáchán ve prospěch právnícké osoby nebo v rámci její činnosti. Dle autora je tedy třeba provést důkladnou prověrku zahájených i skončených věcí s ohledem na závěry učiněné Nejvyšším soudem a korigovat tak nelegální stíhání právníckých osob. Tím jistě dozná změn i trend jednotlivých statistik v budoucích letech a tím též přístup k trestní odpovědnosti právníckých osob.

16. Vybraná zahraniční úprava

Ve vybrané zahraniční úpravě se autor rozhodl věnovat pozornost velkým asijským ekonomikám. Asijské státy jsou často opomíjenými jurisdikcemi, nicméně z ekonomického hlediska a vysoké závislosti západního světa na jejich výrobním a finančním potenciálu je toto opomíjení nevhodné. Za příklad byly autorem popsány Čína, Jižní Korea, Thajsko a Singapur.

16.1. Čínská lidová republika

Ačkoli by se to mohlo v porovnání se socialistickým Československem a upozaděním významu právnických osob v právním řádu akcentem na „lidovost“ státního zřízení, právní řád Čínské lidové republiky trestní odpovědnost právnických osob nejen že zná, ale i vymáhá. Dalším překvapivým momentem legislativy Čínské lidové republiky, jakožto komunistického totalitního státu, může být fakt, že poprvé se o trestní odpovědnosti právnických osob začalo hovořit již před pádem železné opony v Evropě, a to v roce 1987 (přesněji od 22. ledna 1987), tedy ještě poměrně dlouho před představením tohoto institutu v řadě evropských zemí.

Je též zajímavé, že poprvé byla otázka, zda by právnícké osoby měly být i trestněprávně postižitelné, resp. by měla být dovozena jejich trestní odpovědnost vedle osob fyzických, již během rekodifikace čínského trestního práva, která probíhala od zimy 1978 do jara 1979. Někteří z angažovaných akademiků tuto otázku nadnesli, nicméně zákonodárce jejich námět nevyslyšel. Opět se o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob začalo v Čínské lidové republice hovořit v roce 1982 a následně ještě mezi roky 1985 a 1986. Tyto debaty byly narušením tradičního vidění trestního práva jako nástroje postižení společensky škodlivého jednání fyzických osob. Výsledkem této debaty bylo posléze přijetí již zmíněné legislativy týkající se deliktů právnických osob v roce 1987.

Jednalo se o zavedení poměrně širokého spektra skutkových podstat v trestním zákoníku týkajících se trestných činů, které se dotýkaly celního práva, které se týkalo tzv. jednotek, definicí jednotek se budeme zabývat níže. Tato zásadní změna měla vliv na akademické debaty, zda je možné rozšířit tuto odpovědnost i mimo specifickou oblast celního práva.

Ačkoli tedy byla specifická trestní odpovědnost právnických osob zavedena do čínského právního systému již v roce 1987, stíhání právnických osob bylo až do roku 1997, který byl milníkem v dané oblasti, velice vzácné. Od roku 1997 se ale značně rozšířila možnost trestního postihu právnických osob, a od této doby je tato odpovědnost pro tyto specifické subjekty krok za krokem rozšiřována. Je nutné zmínit, že vedle trestní odpovědnosti nesou právnické osoby stále odpovědnost a jsou postižitelné i v rámci práva správního (např. v rámci pracovního práva atp.).

Části první, kapitole II. paragrafu 4. trestního zákona Čínské lidové republiky²⁷⁴ ve svých jednotlivých ustanoveních zakotvuje trestní odpovědnost právnických osob. Paragraf 4 obsahuje dva články, a to čl. 30 a 31. Tyto články stanoví²⁷⁵, že:

- čl. 30: Jakákoli korporace, podnik, instituce, orgán veřejné moci, nebo organizace, která se dopustí jednání, které ohrožuje společnost, a které je zákonem označené za trestný čin, který může spáchat jednotka (právnická osoba), musí nést trestní odpovědnost za takové jednání.
- čl. 31: Pokud se jednotka (právnická osoba) spáchá trestný čin, musí mu být uložena pokuta, a vedoucím osobám a osobám přímo odpovědným za spáchání takového trestného činu musí být uložen trest [předvídaný trestním zákonem]. [To však za podmínky, že] [z]vláštní úprava jednotlivými ustanoveními tohoto [trestního] zákona musí být zachována.

Z díkce výše citovaných ustanovení za povšimnutí stojí, že primárním trestem předvídaným zákonem je pro právnické osoby pokuta (oproti české úpravě, kde peněžní postih právnických osob za protiprávní činy je pouze jedním z postihů). Stejně tak je zajímavé zachování dvoukolejnosti odpovědnosti fyzických osob vedle osob právnických, tedy, že postižení právnické osoby nevyklučuje odpovědnost osob fyzických. Ba naopak, odpovědnost fyzických osob za spáchání trestného činu právnickou osobou je zákonem přímo implikována.

²⁷⁴ Anglický překlad trestního zákona Čínské lidové republiky je dostupný na internetových stránkách Mezinárodní organizace práce, jedná se o zákon přijatý během Druhého Zasedání Pátého Všečínského shromáždění lidových zástupců dne 1. července 1979; změněného Pátým zasedáním Osmého Všečínského shromáždění lidových zástupců dne 14. března 1997 and vyhlášeného Opatřením č.83 prezidentem Čínské lidové republiky dne 14. března 1997).

²⁷⁵ V hlavním textu se jedná o překlad autora z anglického znění:

Section 4 Crimes Committed by a Unit

Article 30: Any company, enterprise, institution, State organ, or organization that commits an act that endangers society, which is prescribed by law as a crime committed by a unit, shall bear criminal responsibility.

Article 31: Where a unit commits a crime, it shall be fined, and the persons who are directly in charge and the other persons who are directly responsible for the crime shall be given criminal punishment. Where it is otherwise provided for in the Specific Provisions of this Law or in other laws, those provisions shall prevail.

Též je vhodné zmínit, že čínská úprava na rozdíl od české, nevyklučuje trestní odpovědnost orgánů veřejné moci a státních institucí. To je však při hlubším zamyšlení, vzhledem ke státnímu zřízení Čínské lidové republiky, jakožto komunistického státu, celkem logické, ačkoli dotknutelnost státních orgánů orgány činnými v trestním řízení v socialistickém Československu byla věcí naprosto nemyslitelnou. Je však třeba vzít v potaz velikost Čínské lidové republiky a její povahu ekonomické velmoci a panujících principů kapitalismu praktikovaného vládoucí komunistickou stranou.

Okolnosti, za kterých je právnická osoba trestně odpovědná, doplnilo výkladové stanovisko soudní moci Čínské lidové republiky, které stanovilo podmínky, které je třeba naplnit, aby právnická osoba (jednotka) mohla být považována za trestně odpovědnou. Toto výkladové stanovisko spatřilo světlo světa v červnu roku 1999.

1) Musí být zachována podmínka povahy pachatele (právnické osoby):

- a. v souladu s výkladovým stanoviskem jsou za právnické osoby považovány:
 - i. „korporace“ zahrnují státem vlastněné či kolektivně vlastněné společnosti (korporace), stejně tak jako společné podniky (joint venture) a družstva založená v souladu se zákonem, osobní společnosti, kapitálové společnosti (korporace); soukromého práva, podniky a veřejné instituce se statusem právnické osoby;
 - ii. orgány veřejné moci, zejména centrální i lokální vládní instituce, organizace a orgány vládoucí komunistické strany (ty jsou též považovány za právnické osoby);
- b. stejně tak je podmínka spáchání trestného činu právnickou osobou, pokud je spáchán jménem pobočkou či odnoží, případně orgánem právnické osoby (jednotky), a výnos z trestné činnosti je posléze vlastněn či v dispozici této pobočky nebo odnože, orgánu nebo jiného organizačního útvaru uvnitř právnické osoby, v tomto případě se má za to, že je trestný čin je též spáchán právnickou osobou (celou jednotkou);
- c. Právnická osoba (jednotka) musí být a byla založena v souladu se zákonem a za legálním účelem, tedy účastnit se zákonem uznaných a povolených činností.

2) Škodlivé jednání právnické osoby (jednotky) je výsledkem kolektivní vůle, která je prosazována jednotlivými jejími členy. Mezi právnickou osobou a jejími členy nelze

dovodit spolupachatelství, až na případy, kdy jednotliví členové (reprezentanti) spáchali spolu s právnickou osobou trestný čin vědomě a úmyslně.

- 3) Protiprávní čin musí být spáchán jménem právnické osoby a v její prospěch. V praxi se má za to, že protiprávní čin je spáchán jménem a ve prospěch právnické osoby, pakliže je většina nelegálního zisku připadne právnické osobě, která se činu dopustila.

- 4) Trestní odpovědnost právnické osoby je možné dovozovat pouze v případě, že se dopustí protiprávního činu, jehož spáchání právnickou osobou zákon výslovně umožňuje a označuje jej za trestný. Takových skutkových podstat, které svým protiprávním jednáním může naplnit právnická osoba a být za jejich spáchání stíhána, resp. jednotlivých trestných činů je v čínském trestním zákoně celkem 127. Většina z těchto ustanovení obsahuje formulaci: „pokud se jednotka (právnická osoba) dopustí jednání popsaného v ustanovení výše uvedeného, musí jí být uložena pokuta a osoby, které jsou přímo odpovědné za tento čin musí být potrestány v souladu s výše uvedenými ustanoveními.

Klasickými příklady jsou čl.

- 120 – Financování terorismu;
- 137 – Rozsáhlá technická nehoda;
- 140-148 – Výroba falešných nebo nekvalitních komodit;
- 151-153 – Pašeráctví;
- 159 – Falešné vklady (finanční) případně výběr poskytnutých vkladů;
- 160 – Podvodná emise akcií a dluhopisů;
- 387 – Úplatkářství.

Čínská právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob je pozoruhodná zejména v kontextu nejen českého práva, ale hlavně práva jiných evropských zemí. A to zejména z důvodu jejího raného zakotvení do čínského právního řádu a rovněž s ohledem na rozsah, v jakém byla tato odpovědnost přijata. Jak již bylo zmíněno výše, čínská právní úprava, na rozdíl od té české a též většiny evropské legislativy, zakotvila trestní odpovědnost státních institucí a orgánů veřejné moci v bezprecedentním rozsahu.

Pokud se ale hlouběji zamyslíme nad státním zřízením Čínské lidové republiky a kontextem režimu, který prosazuje vládnoucí strana, je úprava trestní odpovědnosti orgánů veřejné moci pochopitelná. Zejména v posledních letech je patrná snaha ústředního vedení země potírat korupci

vládnoucích činitelů za každou cenu, i pokud by měla být rozpuštěna jakákoliv organizační složka vládnoucí strany na lokální úrovni, případně by měly být nahrazeni čelní představitelé ústředních orgánů komunistické strany Čínské lidové republiky. Prozatím nejtvrdší protikorupční postup proti oficiálním představitelům vládnoucí komunistické strany byl vyhlášen během osmnáctého sjezdu Čínské komunistické strany v roce 2012, kdy byla tato kampaň zahájena prezidentem Si Ťin-pchingem.

Stejně tak je čínský právní systém poměrně netradiční v porovnání s právními systémy demokratických zemí Evropy, a to zejména z důvodu hybridního uplatňování kapitalismu, kdy na rozdíl, například od Československé socialistické právní úpravy soukromého podnikání a principy lidovosti zřízení, Čína připouští v podstatě bez jakýchkoliv omezení soukromé podnikání vedle centrálně plánovaného hospodářství a jeho realizaci skrze státní či národní podniky. Je tedy logický požadavek čínského zákonodárcem i s ohledem na velikost země rozsáhlost populace regulovat trestní odpovědnost nejenom soukromoprávních subjektů, ale i subjektů veřejnoprávních, Jelikož tyto veřejnoprávní subjekty jsou účastny hospodářského života nejméně ve stejné míře jako subjekty soukromoprávní.

16.2. Jižní Korea²⁷⁶

Právní řád Jižní Koreje a trestní odpovědnost právnických osob zná, nicméně ne ve formě, se kterou se setkáváme v České republice. Trestní odpovědnost právnických osob v Jižní Koreji není ani zakotvena přímo v předpisech trestního práva, respektive trestním zákoně, ani v žádném ve speciálním právním předpisu, jako je tomu, například v České republice. Na místo toho je v tato úprava roztroušena do více než 500 jednotlivých zákonů, což tvoří zhruba 30 % celého objemu jihokorejského právního řádu. V každém takovém předpisu je potom zakotveno ustanovení týkající se společné odpovědnosti právnických osob vedle osob fyzických a za protiprávní činy, které jsou označeny za trestné. Dobrým příkladem by mohly být například zákon o podmínkách práce, zákon ochranu osobních údajů, zákon o hospodářské soutěži a jiné.

Jak již bylo zmíněno výše, trestní odpovědnost právnických osob je dovozována z tzv. *joint penalty provisions*, které stanoví, že pokud jakákoliv osoba zastupující či vstupující jménem

²⁷⁶ Tato podkapitola byla sepsána na základě dotazníku sestaveného autorem a zodpovězeného kolegyní Seung Hyun Kang dříve působící v advokátní kanceláři Barun Law v Korejském Soulu.

právnícké osoby – zaměstnanec nebo jakýkoliv jiný pracovník právnícké osoby či člen jejího orgánu – spáchá trestný čin, který připouští simultánní odpovědnost právnícké osoby, při výkonu při realizaci předmětu podnikání takové právnícké osoby, má být tato fyzická osoba potrestána a vedle ní má být též potrestána osoba právnícká. Sankcí je pak vždy pokuta. Stejně tak jako je tomu v České republice, právnícké osoby mají možnost se vyvinut, tím, že učiní vše, co bylo v jejich silách, aby zabránily takovému činu, ať už přímým odvrácením spáchání trestného činu, nebo prostřednictvím preventivních compliance programů.

Dovození trestní odpovědnosti právnícké osoby není možné, pakliže není stíhána pro týž čin osoba fyzická. Tím však dochází k rozšíření kriminalizace jednání fyzických osob, které mohou být stíhány pro trestné činy uvedené v trestním zákoně, ale též za trestné činy právníckých osob, a to možností obousměrné aplikace *joint penalty provisions* (spojených trestních ustanovení).

Jednou z největších kauz, která formovala trestní odpovědnost právníckých osob Jižní Koreji, bylo porušení vnitřních předpisů bankovních a úvěrových společností NongHyup Bank Co. Ltd, KB Kookmin Card Co. Ltd., Lotte Card Co. Ltd. jež mělo za následek masivní únik citlivých osobních údajů jejich zákazníků. Společnosti byly potrestány uložením pokuty v rozmezí 10 000 000 až 15 000 000 jihokorejských wonů²⁷⁷.

O žádné masivní trestání se tedy nejednalo. To poukazuje též na fakt, že trestní stíhání právníckých osob Jižní Koreji není zcela obvyklé. Přesné statistiky k dnešnímu dni neexistují vzhledem k tomu, že se jedná o marginální záležitost z pohledu jihokorejských orgánů činných v trestním řízení, nejsou z rozhodnutí kanceláře správy soudů od roku 2002 statistiky ani zveřejňovány. Představu si nicméně můžeme utvořit na základě statistik vytvořených mezi lety 1999 až 2000, kdy v tomto časovém rozmezí bylo stíháno zhruba 126 právníckých osob. Odhaduje se, že průměrný počet stíhání právníckých osob mezi lety 2011–2015 odpovídal trendům, které byly patrné z předchozích údajů a žádné signifikantní výkyvy nejsou předpokládány.

16.3. Thajské království

S trestní odpovědností právníckých osob se můžeme setkat i v Thajském království (zkráceně „Thajsko“), které stíhá právnícké osoby stejně jako stíhá osoby fyzické nicméně s tím

²⁷⁷ Což činí přibližně 200.000 – 300.000 Kč přepočtem k třetímu kvartálu roku 2019.

rozdílem vzhledem k povaze právnické osoby lze uložit pouze některé z trestů které lze uložit i fyzickým osobám. ve výkladu o trestní odpovědnosti právnických osob v Thajsku autor vychází zejména z publikační činnosti²⁷⁸ soudce Bhornthipa Sudti-autaslipa²⁷⁹.

Právnické osoby jsou v dle thajského práva nadány stejnými právy a povinnostmi jako osoby fyzické, právo odstěhuje práva povinnosti právnických osob od správ a povinností jejich vlastníků, podílníků či akcionářů. Právnické osoby jsou nadány vlastní vůlí a ta je vyjadřována jejich orgány, které za ně vystupují ve vnějším světě. jejich trestní odpovědnost pak dovozena judikatorně rozhodnutí Nejvyššího soudu, ačkoliv thajský právní systém je založen na kontinentální tradici. Vzhledem ke koloniální historii celého regionu lokální právní řády do značné míry ovlivněny jeden druhým a dochází ke značnému křížení právních systémů a tradic.

Co se týče samotného rozsahu trestní odpovědnosti právnických osob, nepanuje v Thajsku jednotný názor. Vzhledem k pouze judikatornímu dovození trestní odpovědnosti právnických osob a thajské kontinentální právní tradici, dají se odborné názory rozdělit na dva proudy. První zastává názor, že bez výslovného zákonného ustanovení, které by trestní odpovědnost právnických osob přesně zakotvilo, nelze právnické osoby pro činy, které by byly jinak trestné, stíhat.²⁸⁰

Povahu jednotlivých právních předpisů, ze kterých je dovozována trestní odpovědnost právnických osob lze dle Sudti-autaslipa rozdělit do tří kategorií.

- a) zákony, které zakotvují trestní odpovědnost právnických osob výslovně;
 - například zákon o obchodním bankovníctví (B. E. 2505), nebo
 - zákon proti praní špinavých peněz (B. E. 2542)
- b) zákony, které zakotvují trestní odpovědnost speciálních subjektů (kvalifikovaného pachatele); a
 - například zákon o hornické činnosti (B. E. 2461), který stanoví trestní odpovědnost držitele hornické koncese, nebo

²⁷⁸ Sudti-autaslip, B., CORPORATE CRIME AND THE CRIMINAL LIABILITY OF CORPORATE ENTITIES IN THAILAND [online] United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders [cit. 26.10.2019] Dostupné z: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No76/No76_11PA_Sudti-autaslip.pdf, str. 94-113.

²⁷⁹ Civilní soud, člen Úřadu soudů Thajska (nezávislý administrativní soudní orgán podléhající přímo předsedovi Nejvyššího soudu Thajska – „Office of the Judiciary“, viz About of The Office of The Judiciary. ศาลยุติธรรม [online]. Copyright © By Court of Justice [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://www.coj.go.th/th/content/page/index/id/91999>).

²⁸⁰ Sudti-autaslip, B., op. cit. str. 95-96

- zákon o mírách (B. E. 2466), který stanoví trestní odpovědnost zaměstnavatele či majitele podniku, nebo
 - zákon o pozemní přepravě (B. E. 2522), který stanoví trestní odpovědnost jakékoli osoby, které byla udělena licence k provozování přepravy
- c) zákony, které vymezují množinu pachatelů jako „kdokoli“.
- jedná se o ta ustanovení trestního zákona, ve kterém se objevuje ve vztahu k vymezení pachatele formulace „kdokoli“. Nejvyšší soud Thajska vytvořil v rozhodnutích č. 787-788/2506 precedent, který zakotvuje přičitatelnost jednání orgánů právnické osoby, jež bylo učiněno v její prospěch a naplnilo znaky konkrétní skutkové podstaty. Tento precedent byl opakovaně soudem potvrzen (např. rozhodnutí č. 1737/2506, 1669/2506 nebo 59/2507)²⁸¹

Co se týče možných sankcí, právnickým osobám lze uložit pokutu, případně ukládat denní pokuty do splnění soudem stanovené podmínky, nechat propadnout majetek, uložit zákaz činnosti / odebrat koncesi či licenci, nařídít výměnu osob zastávající funkce v orgánech právnické osoby nebo řídicí zaměstnance, popřípadě nařídít její zrušení.²⁸²

Stejně, jako je tomu v právu českém, ani thajské právo nepožaduje, aby byl zjištěn konkrétní pachatel, pokud by měla být stíhána i právnická osoba. Trestní odpovědnost právnické osoby je nezávislá na trestní odpovědnosti fyzické osoby. Stejně tak mohou být stíhány fyzické i právnické osoby souběžně. Efektivní compliance program může ale právnickou osobu vyvinut, případně sloužit jako důvod mírnějšího postihu. Co se týče procesních práv, má právnická osoba prostřednictvím svého statutárního orgánu možnost odmítnout výpověď, pakliže by sobě mohla způsobit újmu.²⁸³

16.4. Singapurská republika

Ačkoli si Singapurská republika (zkráceně „Singapur“) nemůže svou rozlohou ani počtem obyvatel zavdat s jinými asijskými ekonomikami, její role v regionu, a dokonce i celosvětově, je

²⁸¹ Tamtéž

²⁸² Criminal Liability of Companies, Thailand [online] © Copyright Lex Mundi Ltd. 2008 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <http://www.lexmundi.com/Document.asp?DocID=1083>, str. 1.

²⁸³ Tamtéž, str. 1-5.

nepopiratelná. Singapur má jednu z nejdynamičtějších ekonomik světa, která disponuje a obhospodaruje zahraniční jmění ve výši zhruba 720 miliard dolarů²⁸⁴.

Singapur býval historicky britskou kolonií, jejímž dědictvím je i zařazení singapurského právního řádu do kategorie *common law*, a to i přes to, že ve valné většině spoléhá na psané zákony. Jedná se tedy o zemi s hybridním přístupem k právu, ve které svou roli hraje jak právo psané, tak právo založené na rozhodovací soudcovské praxi. Trestní právo v Singapuru vychází zejména z pozitivního práva, které je zachyceno v Penal Code (Chapter 224). Principiálně je trestní odpovědnost právnických osob v Singapuru dovozována z teorie identifikace, která vydává vůli a jednání orgánů za vůli právnické osoby, jelikož orgány společným jednáním tvoří „vedoucí rozum a vůli“ právnické osoby²⁸⁵, popřípadě je trestní odpovědnost dovozována z principu přičitatelnosti jednání osob zmocněných za právnickou osobu jednat.²⁸⁶ Co se týče zjišťování „vedoucího rozumu a vůle“, je standardem, že vyšetřovatelé musí zjistit alespoň dvě osoby, které svým jednáním tento rozum a vůli shodně tvoří. Tedy aby byla právnická osoba postižitelná za své jednání, musí shodně kriminálně jednat alespoň dvě osoby, které vykonávají vliv na její řízení. Jejich trestní odpovědnost ale není závislá na trestní odpovědnosti právnické osoby, jejich stíhání je nezávislé na stíhání právnické osoby.²⁸⁷

Postižitelnost právnických osob trestním právem je vyjádřena již v úvodních definicích trestního zákona Singapuru, které dělají rozdíl mezi pojmy muž, žena a osoba. Mužem je lidská bytost mužského pohlaví a jakéhokoli věku, ženou pak lidská bytost ženského pohlaví a jakéhokoli věku. Osobou pak zákon míní kohokoli včetně společností a společenství nebo sdružení osob ať už inkorporovaných či nikoli. Z definic a zákona samotného pak dále plyne, že hovoří-li se o pachateli, používá zákonodárce vždy termín „osoba“ – například u popisu spolupachatelství zákon hovoří následovně: „*When a criminal act is done by several persons, in furtherance of the common intention of all, each of such persons is liable for that act in the same manner as if the act were*

²⁸⁴ Lawrence A., EFFECTIVE MEASURES AGAINST CORPORATE CRIME AND CORPORATE LIABILITY IN SINGAPORE. [online] United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No76/No76_06VE_Ang.pdf, str. 17

²⁸⁵ K tomu srovnej např. Corporate Prosecutions | The Crown Prosecution Service. Homepage | The Crown Prosecution Service [online]. © Copyright 2017 CPS. All rights reserved. [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/corporate-prosecutions>

²⁸⁶ Linklaters, Corporate criminal liability. A review of law and practice across the globe [online]. Copyright © [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: https://data.allens.com.au/pubs/pdf/ibo/CorporateCriminalLiabilityPublication_2016.pdf, str. 72.

²⁸⁷ Tamtéž, str. 73.

*done by him alone.*²⁸⁸, tedy: „*Pokud je čin spáchán více osobami a se stejným úmyslem, pak každá z těchto osob odpovídá, jako by čin spáchala sama.*“. Není tedy užito termínu „muž“ či „žena“, zákon jasně hovoří o „osobě“. A ty zahrnují, jak bylo uvedeno, i právnické osoby. Je tedy na soudním výkladu, aby dovedl, jakých trestných činů se ze své povahy právnická osoba dopustit nemůže.

Co se týče sankcí ukládaných právnickým osobám, pak singapurské právo umožňuje uložit sankce trestní i netrestní. Mezi trestní se řadí pokuty a trest odnětí svobody (který dopadá ale jen na členy právnické osoby, nikoli na právnickou osobu samotnou). Mezi netrestní sankce, které mohou být právnické osobě uloženy patří pozastavení činnosti, vyloučení z burzy cenných papírů, povinné vzdělávání členů orgánů právnických osob a povinná účast v compliance kurzech atp. Singapurské právo počítá i s vytvářením compliance programů a systémů uvnitř právnických osob. Ačkoli nemá plný exkulpační efekt, přihlíží se k němu jako k polehčující okolnosti a bere se v potaz při určování výše trestu.

Modelovými trestnými činy, kterých se právnické osoby mohou dle singapurského práva dopustit jsou např. nepovolené poskytnutí zápůjčky statutárnímu orgánu, neoznámení konfliktní transakce statutárním orgánem, porušení povinností při správě majetku atd.²⁸⁹

²⁸⁸ Singapurský Penal Code (Cap 224), Chapter II, par. 34.

²⁸⁹ Singapore Companies Act. *Criminal Lawyer in Singapore - Criminal Law Firm in Singapore* [online]. Copyright © 2013 [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://www.singaporecriminallawyer.com/criminal-liability-under-the-singapore-companies-act/>

17. Závěr

Z podaného výkladu je zřejmé, že fiktivní útvary spočívající ve sdružení fyzických osob – lidí se na utváření sociální, hospodářské i politické kultury účastnily od pradávna. Ať už se jedná o zkoumání filozofické, tak o vývoj juristické nauky, lidstvo nebylo schopno svůj vývoj zaručit jinak než realizací svého základního pudu, sdružování. Ačkoli práce pomíjí jakákoli kmenová uskupení, či vývoj v rámci starověkého Řecka a jeho městských států, je zjevné, že v kontextu římského práva, ze kterého dodnes čerpáme principiální základ kontinentálního právního systému, sehrály a dále sehrávají právnické osoby, nebo též fiktivní osoby, ústřední roli. A v dnešní globalizované době více než kdy jindy.

Samotné pojetí státu (jakožto základního útvaru sociopolitického uspořádání v rámci světového řádu) jako právnické osoby v rozličných rolích – stát vystupuje jako právnická osoba zejména ve své ekonomické roli vůči svým občanům či jiným právnickým osobám, prokázalo, že právnická osoba není jen oportunní právní fikcí, ale jediné východisko, které nám právní filozofie a teorie nabízí ve snaze uchopit složité socioekonomické ukotvení státu v každodenním životě.

Nelze tedy ignorovat význam právnických osob v 21. století a jejich vztah k fyzickým osobám, které jsou na právnických osobách ekonomicky závislé. Od nákupu potravin po zajištění bytových potřeb a výdělečné činnosti.

Je potřeba jasně deklarovat roli právnických osob a změnit nahlížení na jejich fungování v běžném životě. V kontextu České republiky je též potřeba přijmout fakt, že šíře ingerence právnických osob do každodenních vztahů je větší, než jsme byli zvyklí. Vzhledem k ovládnutí mezinárodního obchodu právnickými osobami během 19. a 20. století a potlačení vlivu jednotlivých států vyvstala otázka, jakým způsobem dostat živelné chování právnických osob pod kontrolu. A odpovědní bylo zavedení jejich deliktní odpovědnosti, která postupně obsáhla i odpovědnost trestněprávní.

O zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu nepanovala nikdy shoda. I po osmi letech od účinnosti zákona o TOPO se vedou debaty, zda je tento institut v českém právu nutný. Je však autorovým přesvědčením, že tato odborná rozepře je spíše než cizostí tohoto institutu, způsobena nekvalitní legislativní prací zákonodárce. Zákon o TOPO obsahuje řadu legislativních chyb, které brání jednoduchému výkladu jednotlivých ustanovení. Celkově se dá konstatovat, že je tento zákon, ačkoli předkládaný opakovaně, nepromyšlený a

systematicky zmatečný. Nedostatečně upravuje procesní stránku trestního stíhání právnických osob, problémy způsobuje i vymezení věcné působnosti nestandardně zvoleným přístupem. Ideově se dle autora jedná o zákon zastaralý a dostatečně nereagující na současný technologický vývoj, ale i např. na posun ve filozofii trestání. Zákon o TOPO neobsahuje ani jeden trest či ochranné opatření, které by směřovalo k reformativnímu cíli. Jediným cílem je potrestat.

De lege ferenda by bylo jistě vhodné se zamyslet nad účelem celého zákona a inspirovat se v zahraničních úpravách. Úpravy Singapuru nebo Thajska se zdají být v určitých ohledech pokrokovější a daleko lépe reflektují, že právnické osoby nejsou jen prázdnou skořápkou, ale že za právnickými osobami vždy stojí konkrétní lidé, kteří na ní mohou být závislí. Například tresty v podobě povinné účasti na určitých vzdělávacích akcích nebo povinné výměny členů orgánu právnických osob v české právní úpravě naprosto schází.

Možné řešení aplikačních a výkladových problémů autor vidí v celkové reformě pojmání trestní odpovědnosti právnických osob v českém právu – hmotněprávní úpravu přenechat trestnímu zákoníku a k jednotlivým skutkovým podstatám uvést doplňující ustanovení zahrnující též odpovědnost právnických osob a speciálnímu zákonu přenechat zvláštnosti práva procesního.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- 1) BERAN, Karel, Petr ČECH, Bohumil DVORŇÁK, et al. Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-043-4.
- 2) BERAN, Karel. Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba). Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-06-9.
- 3) Bezák, M. Aktuálne k trestnej zodpovednosti právnických osôb. In Mířníky práva v stredo európskom priestore 2012: Zborník z mezinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 29. 31. 3. 2012 v priestoroch ÚZ NR SR Časť Papiernička organizovanej Právnickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave pod záštitou dekana PraF UK v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislave, Právnická fakulta 2008 cit. podľa Bohuslav, L.: Přičitatelnost trestného činu právnické osobě In: Jelínek, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013, str. 146. ISBN 978-80-87576-58-8
- 4) Bohuslav, L., Trestní odpovědnost právnických osob, Disertační práce, Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2013, str. 130 a násl., [online]. Copyright ©9 [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/140031961/?lang=cz>
- 5) ČECHOVSKÁ, Kristýna. Pornoprůmysl: vývoj, ekonomika, společnost (zejména na modelu fungování v USA) [online]. Brno, 2011 [cit. 2019-10-29]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/fwwpy/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Petr Macek.)
- 6) Dějiny evropského kontinentálního práva. 2., dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-490-0.
- 7) FENYK, Jaroslav. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-965-7.
- 8) GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 4., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-023-9.
- 9) HAUGELAND, John. Artificial intelligence: the very idea. Cambridge, Mass.: MIT Press, c1985. ISBN 0-262-08153-9.
- 10) HENDRYCH, Dušan. Právnický slovník. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, definice právnické osoby. PEKOVÁ, Jitka. Veřejné finance: úvod do problematiky. Vyd. 2., přeprac. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 453 s. ISBN 80-86395-19-7.
- 11) HURDÍK, Jan. Právnické osoby a jejich typologie. 2., dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-168-0.
- 12) JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, ISBN 978-80-8757-664-9.
- 13) JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání, Praha: Leges, 2019, ISBN 978-80-7502-380-3.

- 14) JELÍNEK, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017. Teoretik. ISBN 978-80-7502-205-9.
- 15) JELÍNEK, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-351-3.
- 16) JELÍNEK, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-8757-658-8.
- 17) JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní: 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018 Praha: Leges, 2018. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-278-3.
- 18) JELÍNEK, Jiří. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou. 2., aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-43-4.
- 19) KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
- 20) KNAPPOVÁ, Marta, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. Občanské právo hmotné. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-7357-127-7.
- 21) KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří, ed. Právo občanské. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-408-8.
- 22) LAVICKÝ, Petr a Petra POLIŠENSKÁ. Právní jednání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Judikatura k rekodifikaci. ISBN 978-80-7478-821-5.
- 23) LEVY, Joel. Boeing v pavoučí síti a dalších 99 analogií ze světa vědy. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4322-6.
- 24) Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře. ISBN 978-80-7357-750-6.
- 25) MADAR, Zdeněk. Právnický slovník. Díl 2, P-Ž. Vyd. 4., zcela přeprac. a dopl. Praha: Orbis, 1978.
- 26) Občanský zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.
- 27) OLIVECRONA, Karl, *Three Essays in Roman Law*, Ejnar Munksgaard, Kodaň, 1949
- 28) PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda II. díl. Praha: Linde, 2004. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 80-7201-472-2.
- 29) PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. 2., podstatně rozš. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2008. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-80-7201-694-5.
- 30) RUBAN, R. O povaze právnických osob, in Sborníky příspěvků – the conference proceedings, Dny práva – 2012 – Days of Law, 6. ročník mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity – The sixth year of the international conference held by Masaryk University, Faculty of Law, 1. vydání, 2013, ISBN 978-80-210-6319-8, [online]. Copyright © [cit. 22.01.2020]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/Bermudskytrojuhelnik/Ruban-Radek.pdf
- 31) SEDLÁČEK, J., SPÁČIL, J., ed. Občanské právo československé: všeobecné nauky. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-742-1.

- 32) ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5
- 33) ŠELLENG, Dalibor. Právnícká osoba jako pachatel trestného činu. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-339-1.
- 34) TAPSCOTT, Don a TAPSCOTT, Alex. Blockchain revolution: how the technology behind bitcoins is changing money, business and the world. London: Portfolio/Penguin, 2016. ISBN 978-0-241-23785-4.
- 35) TOMLINS, Thomas Edlyne a Thomas Colpitts GRANGER. The law-dictionary: explaining the rise, progress, and present state, of the British law: defining and interpreting the terms or words of art: and also comprising copious information on the subjects of trade, and government. Philadelphia: R.H. Small, 1836.
- 36) WEINBERGER, Ota. Norma a instituce: úvod do teorie práva. Přeložil Pavel HUNGR. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Knihovna společenských věd. ISBN 978-80-7380-668-2.

2. Seznam použitých článků

- 1) BERNARD, Thomas J., The Historical Development of Corporate Criminal Liability, Vol. 22 Criminology (1984), Bluebook 20th ed., American Society of Criminology, ISSN:1745-9125.
- 2) Burkhardt, James A., History of the Development of the Law of Corporations, 4 Notre Dame L. Rev. 221 (1929), ISSN: 0745-3515.
- 3) ČERNÝ, Miroslav, Středověcí glosátoři – nejdůležitější představitelé a metoda jejich práce, Acta Iuridica Olomucensia, 2014, Vol. 9, Supplementum 3: Recepce římského práva v Evropě, ISSN 1801-0288.
- 4) DEWBY, John, THE HISTORIC BACKGROUND OF CORPORATE LEGAL PERSONALITY, 35 Yale L.J. (1926), ISSN: 0044-0094, str. 665-666.
- 5) DUBBER, M. D., The Comparative History and Theory of Corporate Criminal Liability, New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal, Vol. 16, No. 2 (Spring 2013), ISSN: 1933-4192.
- 6) JELÍNEK, J. Právnícké osoby a působnost nového zákona. Právní rádce. 2012, č. 1, str. 5, ISSN: 1210-4817.
- 7) Jelínek, J., K rozsahu kriminalizace jednání právníckých osob in Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora v Praze. ISSN 1210-6348. roč. 2014, č. 9, s. 15-21.
- 8) KOESSLER, Maximilian, The Person in Imagination or Persona Ficta of the Corporation, 9 La. L. Rev. (1949), ISSN 0024-6859.
- 9) Lawrence A., EFFECTIVE MEASURES AGAINST CORPORATE CRIME AND CORPORATE LIABILITY IN SINGAPORE. [online] United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No76/No76_06VE_Ang.pdf.

- 10) LEVY, Albert G. D. (1945), Criminal Responsibility of Individuals and International Law, University of Chicago Law Review: Vol. 12: Iss. 4, Article 2, ISSN: 0041-9494.
- 11) MAŘÁDEK, David. Několik poznámek k problematice právnické osoby jako osoby blízké. Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Academia, 01.2017, 156 (1), 69-74. ISSN 0231-6625.
- 12) MUNOZ, Andres. Machine Learning and Optimization, Courant Institute of Mathematical Sciences, Home Page | NYU Courant [online]. Copyright © [cit. 10.02.2019]. Dostupné z: https://cims.nyu.edu/~munoz/files/ml_optimization.pdf.
- 13) PARSLEY, Connal, The Mask and Agamben: the Transitional Juridical Technics of Legal Relation, Law Text Culture, 14, 2010, ISSN: 1322-9060.
- 14) PATTERSON, L. Jeffrey, The Development of the Concept of Corporation from Earliest Roman Times to A.D. 476, The Accounting Historians Journal, Vol. 10, No. 1 (Spring 1983), Pennsylvania State University, ISSN: 01484184.
- 15) PRÁŠKOVÁ, H. Správní trestání právnických osob v Německu. Trestněprávní revue. 2007, č. 9, str. 253–262, ISSN 1213-5313.
- 16) RADIN, Max, Fundamental Concepts of the Roman Law, 13 Calif. L. Rev 119 (1925), DOI: 10.15779/Z38JJ7H.
- 17) Sudti-autaslip, B., CORPORATE CRIME AND THE CRIMINAL LIABILITY OF CORPORATE ENTITIES IN THAILAND [online] United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders [cit. 26.10.2019] Dostupné z: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No76/No76_11PA_Sudti-autasilp.pdf.
- 18) WARREN, Edward H., Collateral Attack on Incorporation: In General, Harvard Law Review, Vol. 21, No. 5 (Mar., 1908), DOI: 10.2307/1324949.
- 19) Yasco Horsman & Frans-Willem Korsten (2016) Introduction: Legal Bodies: Corpus/Persona/Communitas, Law & Literature, 28:3, 277-285, DOI:10.1080/1535685X.2016.1232924.

3. Seznam použitých internetových zdrojů

- 1) 3 ways self-driving cars will affect the insurance industry | VentureBeat. VentureBeat | Tech news that matters [online]. Copyright ©Uber [cit. 12.02.2019]. Dostupné z: <https://venturebeat.com/2018/01/26/3-ways-self-driving-cars-will-affect-the-insurance-industry/>
- 2) Amalphan Code | OpenJurist. *Legal Resources* | *OpenJurist* [online] [cit. 15.01.2019]. Dostupné z: <https://openjurist.org/law-dictionary-blacks/amalphan-code>
- 3) Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce, Druhé, upravené a doplněné vydání, Nejvyšší státní zastupitelství, 14. 8. 2018, sp. zn. 1 SL 141/2017 [online]. Copyright © [cit. 13.12.2019]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Soubory_ke_stazeni/1_SL_141_2017_Aplikace_8_odst._5_ZTOPO.pdf
- 4) Cambridge English Dictionary. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus [online]. Copyright © Cambridge University Press [cit. 03.11.2019]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/common-carrier>

- 5) Corporate Prosecutions | The Crown Prosecution Service. Homepage | The Crown Prosecution Service [online]. © Copyright 2017 CPS. All rights reserved. [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/corporate-prosecutions>
- 6) Criminal Liability of Companies, Thailand [online] © Copyright Lex Mundi Ltd. 2008 [cit. 10.12.2019]. Dostupné z: <http://www.lexmundi.com/Document.asp?DocID=1083>, str. 1.
- 7) English by Oxford Dictionaries. English Dictionary, Thesaurus, & grammar help | Oxford Dictionaries [online]. Copyright © 2019 Oxford University Press [cit. 12.01.2019]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prosopon>
- 8) In 2021 the ASX stock exchange will be on the blockchain. [online] [cit. 11.02.2019]. Dostupné z: <https://cryptonomist.ch/en/2018/09/04/asx-stock-exchange/>
- 9) Jelínek, Jiří: Novelizace trestní odpovědnosti firem přenesla odpovědnost za aplikaci na orgány činné v trestním řízení – Česká justice. Domovská stránka – Česká justice [online]. Copyright © 2018 Všechna práva vyhrazena [cit. 22.10.2019]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2017/03/jiri-jelinek-novelizace-trestni-odpovednosti-firem-prenesla-odpovednost-za-aplikaci-na-organy-cinne-v-trestnim-rizeni/>
- 10) Linklaters, Corporate criminal liability. A review of law and practice across the globe [online]. Copyright © [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: https://data.allens.com.au/pubs/pdf/ibo/CorporateCriminalLiabilityPublication_2016.pdf, str. 72.
- 11) List of self-driving car fatalities - Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_self-driving_car_fatalities.
- 12) Pope Innocent IV - Wikipedia. [online] [cit. 15.01.2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Pope_Innocent_IV
- 13) Singapore Companies Act. Criminal Lawyer in Singapore - Criminal Law Firm in Singapore [online]. Copyright © 2013 [cit. 26.10.2019]. Dostupné z: <https://www.singaporecriminallawyer.com/criminal-liability-under-the-singapore-companies-act/>
- 14) Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence - ScienceDirect. ScienceDirect.com | Science, health and medical journals, full text articles and books. [online]. Copyright © 2018 Kelley School of Business, Indiana University. Published by Elsevier Inc. All rights reserved. [cit. 10.2.2019]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0007681318301393?via%3Dihub>
- 15) Statistika Českého statistického úřadu: Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS - 1. čtvrtletí 2018 | ČSÚ. Český statistický úřad | ČSÚ [online] [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsp-1-ctvrtleti-2018>
- 16) Stenozáznam ze 16. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 10. 5. 2011, [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/016schuz/s016244.htm>.
- 17) Stenozáznam ze 37. schůze Poslanecké sněmovny konané dne 2. 11. 2004 [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/037schuz/s037044.htm#r8>.
- 18) Světová populace – Wikipedie. [online] [cit. 29. 10. 2019]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Btov%C3%A1_populace.

- 19) Trestní odpovědnost právnických osob – Policie České republiky. Úvodní strana – Policie České republiky [online]. Copyright © 2019 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 20.10.2019]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/zverejnene-informace-2019-trestni-odpovednost-pravnickych-osob.aspx>
- 20) Údaje z výběru daní | Analýzy a statistiky | Daně | Finanční správa. Finanční správa [online]. Copyright © 2013 [cit. 17.09.2019]. Dostupné z: <https://www.financnisprava.cz/cs/dane/analyzy-a-statistiky/udaje-z-vyberu-dani>
- 21) Why bitcoin uses so much energy - The Economist explains. The Economist - World News, Politics, Economics, Business & Finance [online]. Copyright © The Economist Newspaper Limited [cit. 11.02.2019]. Dostupné z: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/07/09/why-bitcoin-uses-so-much-energy>
- 22) Why Uber's self-driving car killed a pedestrian - The Economist explains. The Economist - World News, Politics, Economics, Business & Finance [online]. Copyright © The Economist Newspaper Limited [cit. 11.02.2019]. Dostupné z: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/05/29/why-ubers-self-driving-car-killed-a-pedestrian>
- 23) Zdánlivé právní jednání | Právní prostor. Právní prostor [online]. [cit. 2019-10-21] Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/zdanlive-pravni-jednani>

4. Seznam použitých právních předpisů

- 1) Code civil des Français
- 2) Code pénal de 1810
- 3) Das Strafgesetzbuch wurde am 15. Mai 1871
- 4) Deutsche Reichsabgabenordnung. Vom 13. Dezember 1919
- 5) Elkins Act (32 Stat. 847)
- 6) Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství
- 7) Ordonnance criminelle du mois d'août de 1670, enregistrée par le Parlement de Paris le 26 août 1670, entrée en vigueur au 1er janvier 1671
- 8) rezoluce Valného shromáždění OSN č. 54/109 Trestněprávní úmluva o korupci
- 9) Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
- 10) ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky
- 11) zákon č. 1/1863 ř.z. jímžto se uvádí zákonník obchodní
- 12) zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- 13) zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu)
- 14) zákon č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník ve znění pozdějších předpisů
- 15) zákon č. 117/1852 ř.z., ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících

- 16) zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky
- 17) zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze ze dne 13. dubna 2000
- 18) zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
- 19) zákon č. 141/1966 Sb., o trestním řízení soudním
- 20) zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
- 21) zákon č. 18/1855 ř.z., ze dne 15. ledna 1855 zákon k vojenskému trestnímu zákonu o zločinech a přečinech ve znění předpisů jej měnících a doplňujících
- 22) zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu
- 23) zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení
- 24) zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
- 25) zákon č. 224/2010 Z. z., ktorým se mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon v znení nehorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- 26) zákon č. 243/1948 Sb. o akciových společnostech ve znění pozdějších předpisů
- 27) zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon v znení neskorších predpisov
- 28) zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě
- 29) zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
- 30) zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- 31) zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob v řízení proti nim
- 32) zákon č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník
- 33) zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů
- 34) zákon č. 91/2016 Z.z. SR, o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

5. Seznam použité judikatury

- 1) nález Ústavního soudu publikovaný pod č. N 98/12 SbNU 45
- 2) nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2013 ve věci vedené pod sp. zn. III. ÚS 3162/12
- 3) nález Ústavního soudu, který byl vyhlášen dne 9. 7. 2018 ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 955/18
- 4) nález Ústavního soudu, který byl vyhlášen ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 13/98
- 5) rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. července 2019 vyhlášené ve věci vedené pod sp. zn. 29 ICdo 120/2017
- 6) rozhodnutí publikované pod č. R 53/2004 civ., sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 6/2004
- 7) rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 19. 1. 1994 ve věci vedené pod sp. zn. Pl. ÚS 15/93
- 8) usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. ledna 2017 vyhlášené ve věci vedené pod sp. zn. 4 Tdo 1681/2016

- 9) usnesení Ústavního soudu ze dne 6. ledna 1998 vedené ve věci vedené pod sp. zn. I. ÚS 282/97
- 10) usnesení Ústavního soudu ze dne 25. listopadu 1993 vydané ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 75/93
- 11) usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 1. 1998 vedené ve věci vedené pod sp. zn. I. ÚS 282/97

6. Seznam zkratek

- 1) Code civil des Français (**C. C.**)
- 2) Česká republika (**ČR**)
- 3) Das Strafgesetzbuch wurde am 15. Mai 1871 (**StGB**)
- 4) Deutsche Reichsabgabenordnung. Vom 13. Dezember 1919 (**RAO**)
- 5) Elkins Act (32 Stat. 847) (**Elkins Act**)
- 6) Evropská unie (**EU**)
- 7) Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (**Lisabonská smlouva**)
- 8) Nejvyšší soud České republiky (**NS**)
- 9) Ordonnance criminelle du mois d'août de 1670, enregistrée par le Parlement de Paris le 26 août 1670, entrée en vigueur au 1er janvier 1671 (**Ordonnance criminelle**)
- 10) Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (**PSP ČR**)
- 11) Senát Parlamentu České republiky (**Senát**)
- 12) Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky (**Listina**)
- 13) Ústavní soud České republiky (**ÚS**)
- 14) ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky (**Socialistická ústava**)
- 15) zákon č. 1/1863 ř.z. jímžto se uvádí zákonník obchodní (**VZO**)
- 16) zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (**Ústava**)
- 17) zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu) (**ZMO**)
- 18) zákon č. 109/1964 Sb., Hospodářský zákoník ve znění pozdějších předpisů (**HZ**)
- 19) zákon č. 117/1852 ř.z., ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících (**TZ ČSR**)
- 20) zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky (**Ústava 1920**)
- 21) zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze ze dne 13. dubna 2000 (**ZhmP**)
- 22) zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů (**SOZ**)

- 23) zákon č. 141/1966 Sb., o trestním řízení soudním (**trestní řád, TŘ**)
- 24) zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (**květnová Ústava**)
- 25) zákon č. 18/1855 ř.z., ze dne 15. ledna 1855 zákon k vojenskému trestnímu zákonu o zločinech a přečinech ve znění předpisů jej měnících a doplňujících (**VTZ ČSR**)
- 26) zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (**insolvenční zákon, IZ**)
- 27) zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (**velká novela**)
- 28) zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů (**OZ**)
- 29) zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (**trestní zákoník, TZ**)
- 30) zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob v řízení proti nim (**zákon o TOPO**)

Trestní odpovědnost právnických osob

7. Abstrakt

Trestní odpovědnost právnických osob je stále aktuálním tématem české právní teorie i praxe. Pro správné uchopení tohoto nového institutu v rámci českého právního řádu je potřeba rozumět povaze právnických osob, jejich vzniku a existenci. Historicky byly právnické osoby vnímány rozličně a k dovození jakékoli jejich deliktní odpovědnosti vedla poměrně složitá právně-filozofická cesta. Ačkoli není trestní odpovědnost právnických osob institutem v kontinentálním právu neznámým, jeho upozadění v průběhu 18. a 19. století způsobilo vymizení právní kontinuity. I proto se dnes může zdát, že zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, je něco naprosto nového a právnímu řádu státu s kontinentální právní tradicí naprosto neznámého.

V rámci této práce autor předkládá řadu historických argumentů, proč tomu tak není a demonstuje, že tento institut byl znám v napříč právními řádů v celé Evropě. Pro lepší pochopení celé problematiky je výklad veden od samých filozofických a právně-historických základů korporačních teorií, přes jejich pozdější vývoj až po aplikaci recentním právem.

Jádrem zkoumání je pak zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ve znění pozdějších zákonů (dále jen „zákon o TOPO“), s akcentem na rozbor zaručených ústavních práv a jejich aplikaci, včetně rozsáhlé statistické části, která přehledně shrnuje dosavadní aplikační praxi v číslech. Z podrobného popisu jednotlivých institutů zákona o TOPO také bude zřejmé, jaké problémy vyvolává nedokonalá práce zákonodárce a volba netradičních přístupů k celé kodifikaci trestní odpovědnosti právnických osob. Namátkou lze zmínit negativní výčet trestných činů, kterých se právnická osoba nemůže svým jednáním dopustit, či naprostou nepřipravenost procesních předpisů trestního práva, které nijak nereflktují zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

V závěru práce autor analyzoval zahraniční právní úpravu s akcentem na asijské státy, jejichž právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob byla doposad českou odbornou literaturou neprávem opomíjena.

Klíčová slova:

Trestní odpovědnost právnických osob, teorie, vývoj

Criminal liability of Corporations

8. Abstract

Criminal liability of corporations is still a current topic of Czech legal theory and practice. In order to properly grasp this new institute within the Czech legal system, it is necessary to understand the very nature and basics of legal entities, their formation and further existence. Historically, legal entities have been perceived differently and a relatively complex legal-philosophical path has led to the inference of any liability for wrongdoings or torts. Although the criminal liability of corporations is not unknown to continental law, its decline during the 18th and 19th centuries has led to the disappearance of the legal continuity. That is why it may seem today that the introduction of direct criminal liability of corporations is something completely new and absolutely unknown to countries of continental legal tradition.

In this work, the author presents a number of historical arguments as to why this is not the case and demonstrates that this institute was known throughout the legal systems throughout Europe. For a better understanding of the whole issue, the interpretation is guided from the very philosophical and legal-historical foundations of corporate theories, through their later development and finally to application by recent law.

The core of the research is formed by the analysis of the Act No. 418/2011 Coll. on the criminal liability of legal persons and proceedings against them, as amended (hereinafter referred to as the “TOPO Act”), with an emphasis on the analysis of guaranteed constitutional rights and their application, including an extensive statistical section summarizing the current application practice in figures. It will also be clear from the detailed descriptions of the individual institutes of the TOPO Act that the problems of the legislator's imperfect work and the choice of non-traditional approaches to the whole codification of the criminal liability of corporations pose problems. Examples include the negative enumeration of offenses that a legal entity cannot commit, or the total unpreparedness of procedural rules of criminal law that do not reflect the introduction of direct criminal liability of corporations.

At the end of the thesis, the author analyzed foreign legislation with an emphasis on Asian countries, whose legal regulation of criminal liability of corporations has so far been wrongly neglected by the Czech academic literature.

Klíčová slova:

Criminal liability of corporations, theory, development